

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA PSYCHOLOGIE

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Hana Sudová

Kulturní identita migrantů ve Francii

Cultural identity of migrants in France

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 24. 7. 2012

Hana Sudová

Poděkování

Děkuji PhDr. Ivě Štětovské, Ph.D. za cenné rady, připomínky a laskavé vedení mé práce. Ráda bych také poděkovala PhDr. Monice Morgensternové, Ph.D. za odbornou spolupráci při vzniku této práce. Poděkování patří také mému příteli Danovi za pomoc při zpracování statistických dat. V neposlední řadě chci poděkovat všem svým blízkým za podporu a trpělivost.

Abstrakt

Předmětem této práce je zkoumání kulturní identity a adaptace migrantů žijících ve Francii. Zabývali jsme se skupinou migrantů ze Subsaharské Afriky a francouzských zámořských departmentů, kteří odešli do Francie za studiem. Výzkum se skládal z kvalitativní a kvantitativní studie.

Kvalitativní výzkum byl realizován prostřednictvím polo-strukturovaných rozhovorů, kterých se zúčastnilo 19 studentů ve věku 21–33 let. Z výzkumu vyplynulo, že se migranti ve své zemi nejvíce ztotožňují se solidaritou a srdečností lidí, která kontrastuje s neosobními vztahy v individualistické Francii. Navzdory zkušenostem s diskriminací se většina migrantů ve Francii poměrně dobře adaptuje. Na Francii nejvíce oceňují, že lidem dává šanci uspět v životě, což není zdaleka tak samozřejmé v zemích jejich původu.

V rámci kvantitativního výzkumu vyplnilo 40 respondentů ve věku 18–45 let internetový dotazník. Vzhledem k nízkému počtu respondentů mají výsledky orientační charakter. Výsledky například ukazují, že s rostoucí délkou pobytu klesá etnická identita migrantů, což je v rozporu s mnoha výzkumy. Dále výzkum odhalil zajímavý trend, že se ženy z Afriky oproti ženám z francouzských departmentů lépe psychologicky i sociálně adaptují.

Klíčová slova: kulturní identita, kulturní hodnoty, akulturace, adaptace, diskriminace.

Abstract

This master thesis investigates adaptation and cultural identity of migrants living in France. The sample consisted of migrants from Sub-Saharan Africa and French overseas departments who went to France for their studies. The research contains a qualitative and a quantitative part.

The qualitative study was realized through semi-structural interview, in which participated 19 students in age from 21–33 years. Results indicate that the migrants identify in their country of origin mostly with solidarity and warmth of the people, which contrasts with impersonal relationships of an individualistic french society. In spite of occasional experience with discrimination in France, most of migrants seem to adapt quite well. In France, they appreciate mostly the opportunity to succeed in life, which is given to everybody, something that is far from the case in their country of origin.

In the quantitative study, 40 migrants in age from 18–45 years completed a questionnaire survey on internet. Due to a small number of participants the research have rather orientational character. Results indicated, unexpectedly, that the strenght of ethnic identity diminishes over time, which is in contradiction with several previous studies. Another result reveal that African women show better social and psychological adaptation than women from French overseas departments.

Keywords: cultural identity, cultural values, acculturation, adaptation, discrimination.

Obsah

Úvod	13
1 Kulturní identita - definice pojmů	15
1.1 Identita	15
1.2 Kultura	17
1.3 Kulturní identita	19
1.4 Teorie primordiálního a instrumentálního základu	22
1.5 Domov	23
2 Kulturní adaptace	25
2.1 Kulturní šok	25
2.2 Akulturační strategie	27
2.3 Vztah mezi kulturní identitou a akulturací	28
2.4 Výzkum akulturace a kulturní identity	28
2.5 Faktory ovlivňující kulturní adaptaci	30
2.6 Specifická pozice studenta	32
3 Kulturní hodnoty	35
3.1 Hofstedův výzkum kulturních hodnot	36
3.2 Porovnání kulturních hodnot ve Francii a v afrických zemích	37
3.3 Rozdílné koncepte osobnosti v individualistické a kolektivistické společnosti	43
4 Předsudky, diskriminace, rasismus	47
4.1 Postoje, předsudky, stereotypy	47
4.2 Diskriminace a rasismus	49
4.3 Rasová identita	51
4.3.1 Jak se utváří rasová identita dítěte	52
4.3.2 Dopad rasismu a diskriminace na kvalitu života a zdraví jedince	53
4.3.3 Modely rasové identity	54
5 Imigrace ve Francii	57

6	Shrnutí teoretické části	65
7	Kvalitativní výzkum	67
7.1	Úvod ke kvalitativnímu výzkumu	67
7.2	Výzkumné otázky	67
7.3	Výzkumná metoda	68
7.4	Výzkumný vzorek	69
7.4.1	Předpokládané shody a rozdíly mezi Afričany a Ostrovany	71
7.5	Sběr dat	72
8	Zpracování dat a výsledky	75
8.1	Motivace k odchodu, očekávání od Francie	75
8.2	Období nejnáročnější adaptace, hlavní potíže	78
8.3	První dojmy z Francie, střet kultur	80
8.4	Přátelé, volný čas	84
8.5	Studium, práce	87
8.6	Vnímaný postoj Francouzů k imigraci, přístup migrantů k diskriminaci	89
8.7	Kontakt s rodinou a zemí původu	92
8.8	Vnímané rozdíly v mentalitě a charakteristikách Francouzů a krajanů	95
8.9	Identifikace s hodnotami Francie a země původu	98
8.10	Reflexe jejich pobytu a osobnostní proměna	102
8.11	Kde mají domov a kým se cítí být	105
9	Shrnutí a interpretace dat	111
9.1	Vztahy mezi kulturní identitou a dalšími aspekty pobytu migrantů ve Francii	111
9.2	Shrnutí nejdůležitějších poznatků výzkumu	113
10	Kvantitativní výzkum	117
10.1	Úvod ke kvantitativnímu výzkumu	117
10.2	Výzkumná metoda	117
10.3	Sběr dat	120
10.4	Výzkumné hypotézy	122
11	Zpracování dat	127
11.1	Položková analýza	127
11.2	Reliabilita	131
11.3	Charakteristiky výzkumného vzorku	133
11.4	Výsledky	134
11.4.1	Etnická identita a akulturace	135
11.4.2	Národní identita a akulturace	137
11.4.3	Psychologická a sociální adaptace	139

11.4.4	Rasová identita a diskriminace	140
11.4.5	Shrnutí poznatků týkajících se identity, akulturace a adaptace jednotlivých skupin	143
11.4.6	Akulturační strategie	145
11.4.7	Analýza otevřených otázek	147
11.4.8	Analýza otázek, které nesytí žádný faktor	151
11.5	Shrnutí poznatků kvantitativního výzkumu	153
12	Diskuse	155
12.1	Shrnutí a interpretace výsledků obou výzkumů	155
12.2	Limity výzkumu	160
12.3	Témata pro další výzkum	163
	Závěr	165
	A Slovníček nejužívanějších pojmů	167
	B Příklad rozhovoru	169
	C Příklad rozhovoru	181
	D Česká verze dotazníku	195
	E Francouzská verze dotazníku	207
	Seznam literatury	219
	Rejstřík autorů	225
	Obsah přiloženého DVD	227

Úvod

V diplomové práci se věnujeme problematice kulturní identity migrantů ve Francii. Výběr tohoto tématu byl ovlivněn autorčíným ročním studijním pobytem v rámci programu Erasmus v jižní Francii ve městě Montpellier, charakteristickým velkým počtem přistěhovalců, kde měla možnost seznámit se s jejich životními příběhy. Přestože je Francie odedávna imigrační zemí s velkou etnickou diverzitou, necítí se být mnozí přistěhovalci ve Francii zcela přijímaní. Zajímá nás, jak se migrantům z velmi vzdálené kultury daří najít své místo ve společnosti, která příliš nepodporuje kulturní a náboženské odlišnosti a preferuje asimilaci migrantů s majoritní společností. Francie je v tomto smyslu modelovou zemí pro zvládání imigrace. Jelikož je otázka migrace a s ní spojené hledání místa ve společnosti v dnešním globalizovaném světě velmi aktuální a i v České republice má své místo, rozhodli jsme se využít autorčina pobytu ve francouzské multikulturní společnosti k bližšímu zkoumání tohoto jevu.

Kulturní identitu chápeme jako prožívání příslušnosti jedince k určité kulturní skupině a jeho pocit sounáležitosti s jejími hodnotami, normami, tradicemi a jinými rysy. Jako centrální koncept této práce jsme ji zvolili proto, jelikož odráží vnitřní prožitky identifikace s kulturou a pomáhá odhalit případné konflikty ve vnímání vlastní kulturní příslušnosti. Zaměřili jsme se na přistěhovalce ze Subsaharské Afriky, pocházející ze států v minulosti kolonizovaných Francií, a na migranty z francouzských zámořských departmentů, kteří mají francouzské občanství. Spojuje je černá barva pleti a francouzský úřední jazyk, ale liší se vázaností na francouzskou kulturu, která je těsnější u respondentů z francouzských departmentů. Tito migranti, pocházející většinou ze středních až vyšších socio-ekonomických vrstev, proudí do metropolitní Francie zejména za lepšími studijními možnostmi. Do Francie odcházejí ve věku adolescence či mladé dospělosti zpravidla sami bez dalších rodinných příslušníků, často bez záměru zůstat tam natrvalo. Tyto dvě skupiny migrantů jsme zvolili záměrně. Zajímalo nás, zda jejich odlišný původ nějak ovlivňuje způsob konstruování kulturní identity a zda se i přes svou poměrně dobrou integraci do společnosti setkávají s diskriminací.

Pro získání celistvého náhledu na tuto problematiku pojmáme výzkum jako mapující studii, jejímž cílem je zachytit všechny základní etapy a aspekty pobytu migrantů ve Francii, které mohou souviset s formováním jejich kulturní identity. V rámci výzkumu je studováno více témat od prvotních úvah o odchodu ze země původu a s tím spojených očekávání přes adaptaci na nové prostředí, schopnost seberealizovat se a integrovat do nové společnosti po pocit sounáležitosti s Francií a zemí původu a úvahy o budoucnosti. Domníváme se, že na-

vyknutí si na nové životní podmínky, vytvoření nových pout a kontaktů může být v konfliktu se silným pocitem identifikace se zemí původu a s možným závazkem návratu.

V teoretické části práce se nejprve budeme zabývat ústředním jevem kulturní identita a s ním související problematikou akulturace. Dále charakterizujeme rozdíly kulturních hodnot mezi zkoumanou populací respondentů a francouzskou společností. Samostatnou kapitolu věnujeme také problematice diskriminace a rasismu. Na závěr stručně nastíníme situaci imigrace ve Francii. Popíšeme historii migrace zkoumaných etnických skupin do Francie a její integrační politiku.

Vzhledem k tomu, že v naší práci zpracováváme téma interkulturní psychologie, která v České republice patří stále ještě spíše k okrajovým psychologickým disciplínám a intenzivně se rozvíjí až v posledních letech, budeme vycházet především ze studia zahraniční odborné literatury. Francouzské zdroje však tvoří poměrně zanedbatelnou část veškerých použitých pramenů. Většina dostupné literatury týkající se podobného tématu totiž zpravidla popisuje výzkumy realizované na jiné populaci migrantů a v jiných zemích než ve Francii. Z tohoto zjištění vyplývá, že psychologické problematice imigrace ve Francii pravděpodobně není věnováno tolik pozornosti, kolik by si zasloužila, a jedním z přínosů této práce je tedy rozšíření poznatků o skupině migrantů černé barvy pleti žijících ve Francii.

Kapitola 1

Kulturní identita - definice pojmů

„Le dialogue véritable suppose la reconnaissance de l'autre à la fois dans son identité et dans son altérité“

Africké přísloví říká, že: „předpokladem opravdového dialogu mezi lidmi je uznání druhého v jeho jedinečnosti a odlišnosti“. Tato myšlenka nás bude provázet celou prací, ať už budeme nahlížet na dialog migranta s ostatními lidmi nebo na dialog vnitřní při hledání vlastní identity.

V této kapitole se zaměříme na vymezení základních pojmů klíčových pro tuto práci. V příloze práce uvádíme pro přehlednost slovníček nejužívanějších pojmů. Vzhledem k přesahu tématu do jiných oborů bude terminologie, se kterou se na následujících stránkách seznámíme, nejen čistě psychologická. Nejprve se budeme věnovat pojmu identita a jejím možným podobám a koncepcím. Následně nadefinujeme kulturu a termíny s ní související. Kulturní identitu vymežíme ve vztahu k jiným příbuzným termínům, jako jsou akulturace, vnímání domova aj., se kterými se částečně významově prolíná.

1.1 Identita

Pojem identita je komplikovaný termín, který se velmi obtížně definuje, ale hojně používá v soudobých společenských vědách. Díky komplexnosti svého významu slouží jako vhodný nástroj k popisu mnohotvárných jevů současného světa.

Lze ho vyjádřit například jako: „prožívání a uvědomování si sebe samého, své jedinečnosti i odlišnosti od ostatních; soubor rysů, podle nichž je jedinec znám konkrétní skupině“ ([Hartl & Hartlová, 2010](#), p. 212).

Prostřednictvím pojmu identita byla původně vyjadřována autenticita, kontinuita a stejnost jedince v čase, popisující určitou stabilitu v jeho vnímání sebe sama (viz [Bačová, 2008](#), p. 109). V dnešním světě ([Camilleri & Malewska-Peyre, 1997](#), p. 45, hovoří o industriálních společnostech), který charakterizují rychlé sociální změny a velká sociální mobilita, si člověk neustále osvojuje nové role a tím pádem se i identita člověka stává vícečetnou a proměnlivou.

Konstruování identit jedince je méně ovlivňováno sociálním očekáváním (spojeným s jeho původem, pohlavím, věkem atd.) než dříve a více je přenecháno jeho vlastní volbě. Nalezení souladu mezi různými identitami (osobní, sociální, kulturní, rasovou atd.) je o to náročnější. Identita se v původním významu stability a neměnnosti stále do jisté míry uchovává v tradičních společnostech, kde sociální změny nejsou tak výrazné a rychlé a kultura společnosti více determinuje formování identit jedinců (Camilleri & Malewska-Peyre, 1997, pp. 45–54).

Pojem identita se stal v posledních letech hodně populárním i v běžném jazyce, je užíván například v politice v souvislosti s národní a evropskou identitou, jeho zevrubný význam je tedy v povědomí lidí. Pravděpodobně i proto bývá definován mnohými autory pouze vágně nebo vůbec ne, což přináší potíže při srovnávání vědeckých výzkumů týkajících se identity.

Jednotlivé teorie identit lze dělit podle různých kritérií. Brubaker a Cooper (2000) například odlišují tzv. **silné a slabé koncepce identity**. Esencialistická pojetí, neboli silné koncepce identity, chápou identitu jako něco, co všichni mají, nebo by měli mít a usilují o to to nalézt. Identita tak představuje stabilní složku lidského „já“. Slabé koncepce identitu považují za proměnlivou podle situace, místa, času a chápou ji spíše jako sociální konstrukt (Brubaker & Cooper, 2000). V našem výzkumu se a priori nekloníme ani k jedné z koncepcí.

Identita se také tradičně dělí na sociální a osobní. Koncept **sociální identity** podrobně ve své teorii sociální identity rozpracoval Tajfel (1981). Definuje ji jako: „aspekt sebepojmu jedince odvozený od poznání svého členství v sociální skupině spolu s hodnotou a emocionálním významem spojeným s tímto členstvím“ (Tajfel, 1981, p. 255). Podle této teorie má jedinec tendenci příznivěji hodnotit členy své vlastní skupiny než skupiny cizí, aby si zachoval pozitivní sebeobraz. Toto pozitivní sebehodnocení nabývá o to více na významu, jedná-li se o minoritu či skupinu s nízkým sociálním statutem, která se může stát objektem diskriminace. Kladné vnímání vlastní skupiny tak pomáhá překonávat negativní postoj okolí (Tajfel, 1981).

Osobní identitu tvoří představy jedince o sobě samém – o svých charakteristikách, vlastnostech, schopnostech, vzhledu atd., které ho tvoří jedinečným. Na rozdíl od tradičních psychologických pojmů, vztahujících se k jedinci, jako např. „osobnost“, „já“ aj., které mají neutrální a abstraktní význam, pojem identita vyjadřuje definování konkrétního člověka nebo skupiny lidí ve vztahu k jiným osobám a společenstvím, která uznávají jejich autenticitu a legitimitu chování.

Osobní a sociální identita jsou tedy společně provázané, jelikož zdrojem sebehodnocení osoby je uznání od druhých, které získává prostřednictvím sociální interakce (Bačová, 2003b, pp. 203–204). Tím, že je identita spojena s vnímáním vlastní hodnoty a důstojnosti, Fearon (1999, p. 24) vysvětluje, proč jsou otázky identity tak citlivé téma a proč znevážení něčí identity vyvolává bouřlivé emoce.

Mezi základní teorie osobní identity patří pojetí Eriksona (2002), který v rámci svého epigenetického modelu vývoje člověka termín identita v psychologii jako jeden z prvních podrobněji rozpracoval. Vytvoření si vlastní identity považuje za vývojový úkol pozdní ado-

lescence, ve kterém se člověk snaží vymezit vůči ostatním a získat pocit jedinečnosti a osobní stability v očích svých i z pohledu ostatních. Hledání identity se však neomezuje pouze na období dospívání, kdy je tento proces spuštěn, ale je celoživotním úkolem jedince. Není-li nalezena stabilní identita, dochází k tzv. konfuzi rolí, neboli krizi identity, která se projevuje neukotveností a tápáním v tom, „kým jsem“. Erikson popisuje adolescenci jako období psychosociálního moratoria, během kterého společnost jedinci umožňuje zkoušet si různé role a experimentovat s hodnotami pro nalezení uspokojivé identity (Erikson, 2002).

Zamyslíme-li se nyní nad způsobem formování identity migrantů, je zřejmé, že je její hledání ztížené změnou sociálního a kulturního prostředí a nutností přizpůsobit se novým hodnotám a normám cizí země. Tento proces je nejvíce zatěžující pro migranty ve věku dospívání, kteří kromě osobní identity také hledají své místo ve vlastní etnické skupině a majoritní společnosti.

Zejména jedinci pocházející ze země s výrazně odlišnou kulturou mohou zažívat silný konflikt identit. Pragmatická potřeba přizpůsobit se nové kultuře může být v rozporu s potřebou zachování loajality vůči jejich původní kultuře. Podle Welsche (Welsch, 1997) identita jedinci slouží k odlišování toho, co je nám vlastní a co cizí. Avšak v interkulturním kontextu musí jedinec složky obou dvou kultur skloubit.

Nalezení souladu mezi mnohdy protichůdnými hodnotami a osvojení si stabilní, jednotné identity může být velmi náročným úkolem, který vyžaduje od jedince činění mnohých kompromisů (Camilleri & Malewska-Peyre, 1997, p. 55).

Jak je zmiňováno o něco výše, dnešní západní společnost přenechává jedinci velký prostor ve výběru vlastní identity. Avšak etnický a rasový původ člověka jsou dané a mnohdy výrazně determinují jeho působení ve společnosti. Přístup společnosti k migrantům na základě jejich náboženského vyznání či barvy kůže může jejich integraci v cizí zemi a snahu o nalezení stabilní kulturní identity výrazně komplikovat až znemožnit. Podle Fearona (1999, p. 15) mají lidé tendenci považovat pravidla členství v různých sociálních skupinách (jako rasa, pohlaví atd.) za neměnná a automaticky daná, i když se s časem proměňují.

Více se konceptem kulturní identity budeme zabývat v dalších částech kapitoly. Jak uvádí Bačová (2008, p. 114), při zkoumání identity lidí z kolektivistických společností je třeba mít na paměti, že se jedinci definují zejména svou příslušností ke skupině a ne tolik svými jedinečnými charakteristikami. V našem výzkumu se zaměříme pouze na jednu z forem sociální identity jedince, kulturní identitu, proto bychom na tento problém neměli příliš narazit.

1.2 Kultura

Pojem **kultura** se používá v několika vědních disciplínách, proto existuje mnoho různých definic kultury. Průcha (2007, p. 45) rozlišuje dvě pojetí kultury:

- Podle širšího pojetí jsou za kulturu považovány všechny výtvořky lidské civilizace, tedy jak materiální (např. obydlí, průmysl, dopravní systémy aj.), tak duchovní výsledky

lidské činnosti (umění, právo, vzdělávací systémy atd.).

- Užší pojetí kultury, uplatňované v interkulturní psychologii, se vztahuje především k projevům lidského chování, např. ke zvyklostem, hodnotám, komunikačním normám a jazykovým rituálům panujícím v určitém společenství.

V naší práci budeme kulturu chápat v jejím užším pojetí. V podobném duchu vymezují kulturu i další autoři.

Thomas (2005, p. 22) pojímá kulturu jako platný, závazný a smysl zaručující orientační systém, který naplňuje lidskou potřebu vyznat se ve svém sociálním prostředí. Kultura ovlivňuje vnímání, myšlení, hodnoty a jednání lidí.

Hofstede a Hofstede (2006) definují kulturu následovně:

Kultura je vždy jevem kolektivním, neboť je vždy alespoň zčásti sdílena lidmi, kteří žijí nebo žili ve stejném společenském prostředí, v němž si ji osvojili. Kultura pozůstává v nepsaných pravidlech sociálního ovlivňování. Je to kolektivní programování mysli, které odlišuje příslušníky jedné skupiny nebo kategorie lidí od druhých. (**Hofstede & Hofstede**, 2006, p. 14)

Pro další účely této práce je také nezbytné od sebe odlišit pojmy kultura, etnikum, národ a rasa. Tyto jevy budou zkoumány v souvislosti s identitou jedince. Mnohdy bývá obtížné striktně od sebe tyto pojmy oddělit. Např. rasa a etnikum se často významově překrývají.

„**Etnikum** (etnická skupina) je společenství lidí, kteří mají společný rasový původ, obvykle společný jazyk a sdílejí společnou kulturu“ (**Linhart, Vodáková, & Petrusek**, 1996, p. 277). Etnikum tedy charakterizuje určitá kulturní a teritoriální sounáležitost. V interkulturní psychologii bývá někdy etnická skupina zkoumána čistě ve vztahu k jejím kulturním tradicím, jindy je pod pojmem etnikum zahrnuta i rasová příslušnost.

Rasu je možné definovat na základě anatomických znaků člověka, jako jsou barva kůže, vlasů, očí atd., které jsou charakteristické pro velké skupiny lidí. Tyto znaky jsou dědičné, vytvořili se vlivem přírodního prostředí a vznikly původně v určitých geografických teritoriích (**Průcha**, 2007, p. 62).

Jevy etnikum a rasa nelze zkoumat zcela samostatně, protože jsou do určité míry spojené. Přesto je v naší práci pro větší přehlednost budeme oddělovat. Etnickou příslušností se budeme zabývat zejména ve vztahu k uchování původních kulturních hodnot, zatímco příslušnost k rase budeme zkoumat především v kontextu diskriminace a rasismu.

Etnikum je také třeba odlišovat od národa. „**Národ** je osobité a uvědomělé kulturní a politické společenství, na jehož utváření mají největší vliv společné dějiny a společné území“ (**Linhart et al.**, 1996, pp. 668–669). V evropském pojetí se moderní národy zpravidla vyvinuly z příslušných etnik a mají své vlastní státy se zachovalou kulturní tradicí (**Průcha**, 2007, p. 52). Oproti tomu v bývalých koloniálních zemích (např. v Africe), jak pojednávají **Hofstede a Hofstede** (2006, p. 25), jsou hranice států dědictvím z období kolonialismu a nerespektují

odlišné kultury místních obyvatel. V naší práci budeme o národu mluvit v souvislosti s hostitelskou zemí a pocitem sounáležitosti s francouzskou společností.

Při zkoumání či posuzování cizích kultur je třeba vyvarovat se tzv. **etnocentrismu**, tedy sklonu nahlížet na okolní svět jen z hlediska vlastní kultury. Tím, že kultura určitého společenství neodpovídá standardům vlastního etnika, může být snadno vnímána jako barbarská či méněcenná.

Opakem etnocentrismu je **kulturní relativismus**, neboli uznání principu rovnocennosti a kulturních specifik různých společenství. Soukup (2000, p. 204) tento princip charakterizuje jako „teoreticko-metodologický přístup ke studiu kulturních jevů, který předpokládá, že jednotlivá společenství mají svou specifickou jedinečnou kulturu, kterou lze pochopit pouze v kontextu jejích vlastních hodnot a norem.“

Osvojování určité kultury, tzv. **enkulturace** neboli **kulturní transmise** se uskutečňuje předáváním kulturních vzorců z generace na generaci a probíhá od narození do dospělosti jedince. Dítě si osvojuje kulturní charakteristiky a vzorce chování, které jsou zastoupené v jeho kultuře a se kterými se bezprostředně setkává v průběhu své socializace (Morgensternová & Šulová, 2007, p. 35).

Migranti z našeho výzkumu prožili velkou část své socializace ve své zemi původu a do Francie odešli až na počátku dospělosti. Z tohoto důvodu se budou zpravidla silněji identifikovat se svou původní kulturou než s kulturou Francie, se kterou se seznámili až v pozdějším věku. Jiná situace může nastávat u druhé generace migrantů, kteří se již narodili v cizí zemi a vyrůstají tak na rozhraní dvou kultur.

1.3 Kulturní identita

Kulturní identita je součástí sociální identity. Ta představuje osobní spojení jedince se skupinou, se kterou sdílí společné sociální a kulturní charakteristiky (Morgensternová & Šulová, 2007, p. 35).

Berry, Poortinga, Segall, a Dasen (2002, p. 357) definují kulturní identitu jako soubor přesvědčení a postojů, které lidé prožívají ve vztahu k vlastní příslušnosti k nějaké kulturní skupině. Tvoří ji nejen označení příslušnosti jedince k určité skupině, ale i jeho pocit sounáležitosti s ní. Tuto svou identitu si člověk uvědomí zpravidla ve chvíli, kdy se dostane do kontaktu s cizí kulturou (Berry et al., 2002, p. 357).

Kulturní identita úzce souvisí s procesem **akulturace**, kterým se například Berry a další (Berry et al., 2002; Phinney, Berry, Vedder, & Liebkind, 2006) v kontextu imigrace intenzivně zabývali. Akulturace nastává, když lidé z odlišného kulturního zázemí přichází do dlouhodobého vzájemného kontaktu a dochází k ovlivňování kulturních vzorců jejich chování a následně i k proměně jejich kulturní identity. Jelikož se jedná o vzájemnou interakci dvou kultur, mohou podléhat akulturaci nejen členové minoritní, ale i většinové společnosti (Phinney et al., 2006, p. 72).

Akulturační migrantů vyjadřuje, nakolik se jedinci snaží uchovat si svou původní kulturu a nakolik usilují o začlenění do majoritní společnosti. Migranti si tak vytváří různé akulturační strategie. Zatímco akulturační se vztahuje především k chování jedince, kulturní identita se zakládá zejména na prožívání jeho příslušnosti ke skupině. Lze ji tedy do určité míry chápat jako aspekt akulturační, jelikož jsou tyto jevy propojené. Kulturní identita se dělí na **etnickou identitu**, která vyjadřuje míru identifikace s etnickou skupinou a její kulturou, a na **národní identitu**, která popisuje tento vztah k majoritní společnosti (Phinney et al., 2006, pp. 71–72).

Akulturační a kulturní identita spolu zpravidla vzájemně kladně koreluje. Např. migrant, který má hodně přátel z majoritní společnosti, má také silnější národní identitu než někdo, kdo se od hostitelské společnosti distancuje. Ne vždy jsou ale vztahy mezi akulturační a kulturní identitou tak jednoznačné. Například etnická identita přistěhovalců se mění pomaleji, než tomu bývá v případě jejich národní identity. Tyto vztahy jsou poměrně složité a více se jim budeme věnovat v kapitole o kulturní adaptaci.

Původní výzkumy kulturní identity (např. Child, 1943, podle Phinney et al., 2006, p. 72) předpokládaly negativní závislost mezi etnickou a národní identitou. Jinými slovy, čím více se jedinec identifikoval se svou původní kulturou, tím méně se měl ztotožňovat s hostitelskou společností a naopak. Tyto takzvané **jednodimenzionální modely** předpokládaly, že lze kulturní identitu vymezit v rámci jednoho kontinua s dvěma póly (etnická a národní identita) a stejným způsobem bylo také nahlíženo na problematiku akulturační. Pozdější výzkumy, vycházející z **dvoudimenzionálních modelů**, (např. Berry, 1997) ale ukázaly, že jsou na sobě obě tyto identity nezávislé. Člověk se může silně identifikovat s jednou, oběma či s žádnou z kultur.

Studiu etnické identity imigrantů bylo věnováno více pozornosti než zkoumání jejich národní identity. Koncept etnické identity podrobně rozpracovává Phinneyová (např. Phinney, 1990; Phinney & Ong, 2007). Sleduje vývoj etnické identity od dětství až do dospělosti. Etnická identita je podle ní dynamický proces, který se vyvíjí v průběhu času a v závislosti na individuálních zkušenostech (např. setkání s cizí kulturou). Tento proces se skládá ze dvou stádií – zjišťování významu vlastní etnické příslušnosti v životě jedince (tzv. exploration) a uvědomění si svého závazku a pouta ke své etnické skupině (tzv. commitment) (Phinney & Ong, 2007, p. 272).

Jednotlivci se od sebe liší ve stupni identifikace se svou etnickou skupinou. Slabá etnická identita se vyznačuje nízkým pocitem sounáležitosti s vlastním etnikem, na rozdíl od silné etnické identity spojené s pocitem hrdosti a pozitivním postojem vůči vlastní etnické skupině. Hledání etnické identity má význam zejména v kontextu imigrace a ukazuje se, že silná etnická identita přispívá k dobré duševní pohodě přistěhovalců (Phinney et al., 2006, p. 77).

Etnická identita je multidimenzionální konstrukt, který má mnoho komponent. Je možné rozlišit kognitivní, emocionální a evaluativní složku. Označení sebe sama jako příslušníka nějakého etnika či národa lze považovat za převážně kognitivní složku etnické identity (tzv. Self-Categorization, Labeling). Jedinec sám sebe může definovat a vnímat různými způsoby,

např. jako Francouze, Martinikánce, Francouze – Martinikánce atd. Příslušnost k nějaké skupině je však také doprovázena emocemi – zde můžeme mluvit o pocitu sounáležitosti a připoutání k dané skupině (Commitement, Attachment). Hodnocení a postoj k vlastní skupině (Evaluation, Ingroup Attitudes) tvoří evaluativní složku identity. Ne vždy je pocit silného pouta ke skupině spojen také s pozitivním vnímáním vlastní příslušnosti k ní. Jedinec si může přát stát se součástí jiné skupiny, než ke které náleží (Phinney & Ong, 2007, p. 272–273).

Výzkum národní identity je mnohem omezenější. Mnohdy se soustředil pouze na zjišťování etnické/národní příslušnosti, ke které se migranti hlásí. Poměrně málo byl také v interkulturálních výzkumech sledován vztah mezi postojem veřejnosti vůči migrantům a způsobem jejich akulturace a prožívání kulturní identity. I v případě národní identity existuje velká variabilita ve způsobu identifikace s hostitelskou společností. Zatímco někteří vnímají svou příslušnost k hostitelské zemi jako pozitivní, jiní se cítí být spíše vyloučeni a odmítáni společností (Phinney et al., 2006, p. 77).

Obecně lze říci, že se na studium konceptu kulturní identity nesoustředí mnoho výzkumů. Více se rozpracovává problematika etnické identity, rasové identity a kulturní identita je zkoumána spíše jako jeden z aspektů akulturace. Různí autoři uchopují pojem kulturní identita různě. Někdy je termínem kulturní identita popisován pouze stupeň identifikace s tou či onou kulturní skupinou, jindy je jím označován stav nalezení zralé identity.

Özbek (2006) hovoří o dosažení kulturní identity tehdy, jestliže jedinec vyrůstající na pomezí dvou kultur zvládl integrovat hodnoty a normy obou těchto kultur a překonal konflikty, které v konstruování kulturní identity vyvstávají. Kulturní identita v tomto pojetí tedy neodráží pouze jedincův pocit příslušnosti k nějaké skupině, ale zejména určité smíření a překonání konfliktu mezi mnohdy protichůdnými hodnotami dvou kultur. Özbek prožívání tohoto konfliktu popisuje na příkladu dívek tureckého etnika narozených v Německu a vychovávaných tureckými rodiči. Podle turecké kulturní tradice by se tyto dívky neměly jako svobodné osamostatňovat a odcházet od rodiny. Je to pro ně ale důležitý symbolický krok pro potvrzení jejich německé identity, jelikož německá společnost takové jednání u žen považuje za samozřejmost. Tyto dívky musejí najít rovnováhu mezi strachem ze separace od rodiny, odkloněním se od původních hodnot rodičů a potřebou chovat se jako jejich německé vrstevnice (Özbek, 2006).

Camilleri a Malewska-Peyre (1997, p. 57–58) se zaměřují na zkoumání různých strategií konstruování kulturní identity, které migrantům napomáhají v udržení soudržnosti jejich identity. Jejich jednodušší podoba spočívá v popírání jedné z identit. Jako příklad může sloužit tzv. chameleonská identita. Ta se vyznačuje aktivováním různých identit podle situace. Např. děti imigrantů, které musí překonávat velké rozdíly mezi etnickou a národní kulturou, volí různé způsoby chování v domácím a školním prostředí. Komplexnější strategie se zakládají na přehodnocení a „usmíření“ hodnot, které stály vůči sobě v opozici, např. na novém výkladu některých náboženských myšlenek nebo jejich odmítnutí pro neaktuálnost v soudobém světě.

Camilleri, Malewska-Peyre a Özbek kladou ve svém přístupu hlavní důraz na pocit sounáležitosti s hodnotami obou kultur a překonání případného konfliktu hodnot k nalezení zralé identity. Koncepce kulturní identity Berryho a Phinneyové se zakládají zejména na pocitu příslušnosti k nějaké kulturní skupině. V naší práci se budeme zabývat oběma těmito aspekty a **kulturní identitu** budeme chápat jako: **prožívání příslušnosti jedince k určité kulturní skupině a jeho pocit sounáležitosti s jejími hodnotami, normami, tradicemi a jinými rysy** (podobně ji definují např. Průcha, 2007, p. 120; Lustig & Koester, 2003, p. 140).

Většina autorů zkoumajících kulturní identitu migrantů se zaměřuje především na populaci přistěhovalců žijících v cizí zemi mnoho let nebo již v hostitelské zemi narozených. Respondenti našeho výzkumu naopak v metropolitní Francii ¹ pobývají relativně krátkou dobu (v řádu několika let) a zpravidla do budoucna plánují návrat do své rodné země. Proto nepředpokládáme, že budou prožívat tak zásadní konflikt hodnot jako např. druhá generace migrantů v cizí zemi narozených a svým způsobem více nucených se do společnosti úspěšně integrovat. Přesto toto téma považujeme za hodné zkoumání i u této populace mladých přistěhovalců. Jedním z přínosů může být právě doplnění výzkumných poznatků týkajících se těchto migrantů.

Co se týče vztahu mezi kulturní identitou a dalšími jevy, domníváme se, že kulturní identita migrantů také může souviset do určité míry s tím, kde se cítí být „doma“. Člověk, který nalézá skutečný domov v hostitelské zemi, se pravděpodobně zvládl adaptovat na hodnoty a normy nové společnosti. Dříve, než se dostaneme ke studiu konceptu domova, představíme ještě jednu teorii, pomocí které lze propojit problematiku identity i domova, a tou je teorie primordiálního a instrumentálního základu.

1.4 Teorie primordiálního a instrumentálního základu

Na etnickou a národní identitu lze také nahlížet prostřednictvím **teorie primordiálního versus instrumentálního základu**, která je známá spíše jiným sociálním vědám než psychologii. Bačová (1997, 2003a) se však domnívá, že by bylo užitečné tyto pojmy zavést i do psychologie. Tyto koncepty popisují dva možné způsoby prožívání vlastní etnické příslušnosti. Podle autorky jsou přesvědčení, která si člověk vytváří o charakteru velkých společenství, základem pro prožívání jejich etnické a národní identity.

Podle primordiálního chápání identity je členství člověka v nějakém společenství určené jeho etnickým původem (rasou, jazykem, tradicemi, příbuzenskými vztahy atd.) a je neměnné. Etnická identita je tvořena primordiálními vazbami jedince k jeho společenství. Má výlučný charakter a emocionální náboj. Podle této teorie je národnost jednotlivce jednou provždy daná (Bačová, 1997, p. 304; Bačová, 2003a, p. 233).

Instrumentalisté naopak zdůrazňují pragmatické a měnitelné aspekty etnicity. Člověk se

¹Označení pro pevninskou Francii, které se ve francouzštině běžně používá.

stává příslušníkem takového společenství, které mu přináší užitek a umožňuje dosahování cílů. Je to racionální reakce na požadavky situace. Podle těchto přesvědčení se člověk dokáže stát příslušníkem jakékoliv národnosti (Bačová, 1997, pp. 304–305; Bačová, 2003a, p. 233).

Vzhledem k tomu, že primordialisté považují svou etnickou identitu za neměnnou, prožívají ji intenzivněji než instrumentalisté. Primordialistické vazby jsou silné, protože se vytvářejí od raného věku dítěte v průběhu jeho socializace v kontaktu s nejužším společenstvím lidí a jeho hodnotami. Rozšíření primordiálně-etnické loajality na celý národ přesvědčováním lidí o jejich společném osudu a historii může vysvětlit vznik nacionalismu. Instrumentalistický přístup naopak nedokáže objasnit iracionální chování lidí při obhajování své etnicity (Bačová, 1997, pp. 306–307).

V současnosti převládá v západních sociálních vědách názor, že primordialismus a silná etnická identita jsou pouhým přežitkem a překážkou pokroku. To souvisí s dominujícím individualismem v západní kultuře a vícedimenzionalitou identity, která je pro moderní společnost typická. Naopak pro kolektivistické společnosti jsou charakteristická spíše primordialistická přesvědčení. Ve středo-východní Evropě převládá (narozdíl od západní Evropy) také tendence k primordialistickému smýšlení. Tato přesvědčení určité kultury ovlivňují také přístup jejich příslušníků k etnickým minoritám. Ve společnostech, které neuznávají heterogenitu etnických identit občanů, mohou být minority vystaveny konfliktu v sebedefinování (Bačová, 2003a, p. 238).

Teorie primordialismu a instrumentalismu znázorňuje již zmiňované dva druhy přístupů k chápání identity (tzv. silné a slabé koncepce identity). Zatímco primordialismus předpokládá, že identita je vrozená, podle instrumentalismu je identita člověka proměnlivá a přízpůsobivá. V našem výzkumu nás bude zajímat, zda migranti definují svou kulturní identitu především prostřednictvím pout k rodině, rodnému kraji apod., nebo zda jejich identitu významně formuje přivyknutí novému životnímu stylu a do jisté míry snazším životním podmínkám (přístup ke vzdělání, zdravotní péči atd.). To, kde se cítí doma, co tento pocit vytváří a kolik domovů mají nebo mohou mít, může do jisté míry odrážet prožívání jejich etnické příslušnosti, respektive vypovídat o převažujících primordiálních či instrumentálních vazbách ke společenstvím.

1.5 Domov

Lokalita domova může být vnímána různě. Někdo si představí celou zemi, krajinu, jiný svůj rodný dům, předměty, konkrétní osoby. Interpersonální dimenze má patrně nejsilnější náboj a v případě špatných vztahů s blízkými lidmi může být představa domova spojena s negativními pocity. Domov je taktéž charakteristický určitou „síťovitostí“ – tzn., že existují místa, kde se cítíme obzvláště dobře, která se nemusí nutně koncentrovat v lokalitě původu či bydliště, ale mohou být rozprostřena, třeba i v různých koutech světa. Tato místa se vytvářejí postupně během života a jsou typická tím, že na nich zažíváme pocit bezpečí, uvolnění, kontroly nad

děním okolo nás. Domov si vytváříme a udržujeme prostřednictvím různých aktivit, návyků, zvyklostí a kulturních rituálů, jejichž udržování je obzvláště důležité pro migranty v cizí zemi (Šípek, 2007, p. 50).

Domov bývá také chápán jako střed vnímání našeho světa. Otázkou je, zda nebudeme s nárůstem mobility vykořeňováni, nakolik je možné rozšířit prožitek domova na globální úroveň. Lze předpokládat, že osobnost zralého člověka s pevně ukotvenou identitou je schopná vztahovat se k větší varietě světa, což jí umožní širší chápání vlastního domova (Šípek, 2001, p. 106).

Marlinová (1998) se zabývá problematikou vnímání domova při návratu z cizí země po dlouhodobém pobytu v zahraničí a popisuje své vlastní zkušenosti s návratem z emigrace. Očekávání, která má člověk od domova při návratu do své rodné vlasti, bývají většinou idealizovaná a zkreslená. Ve svých představách se člověk vrací na známé místo, které se však v průběhu času vlivem společenských a jiných změn výrazně proměnilo. I sám migrant a jeho blízcí a přátelé se změnili a nic už není stejné, jako když odcházel. Tato konfrontace s realitou může být velmi bolestivá a z hlediska readaptace obtížně zvládnutelná. Prožitek domova je tedy patrně úzce propojen s identitou člověka a je stejně tak obtížně zachytitelný, protože se jeho představa z velké části pojí s abstraktními pojmy, jako jsou láska, bezpečí, ochrana a zázemí. Je pravděpodobné, že je prožitek domova také do určité míry neuvědomovaný.

Kapitola 2

Kulturní adaptace

Termíny kulturní adaptace, strategie adaptace a akulturace se často používají jako synonyma. Podle Berryho (2006b) se **kulturní adaptace** vztahuje k relativně stabilním změnám v chování jedince reagujícího na požadavky vnějšího prostředí. Neznamená to však automaticky, že se jedinci asimilují, aby se co nejméně odlišovali od většinové společnosti. Někteří mohou usilovat o změnu vnějšího prostředí nebo se od něho izolovat. Adaptace může být úspěšná, nebo zcela nedostatečná, znemožňující uspokojivý život v cizí kultuře (Berry, 2006b, p. 52). Zatímco akulturace spíše vyjadřuje způsob začleňování migranta do společnosti, adaptace vypovídá o tom, jak dobře tuto interkulturní situaci zvládá (Vedder, van de Vijver, & Liebkind, 2006, p. 143).

Sam, Vedder, Ward, a Horenczyk (2006) rozlišují **psychologickou a sociokulturní adaptaci**. Psychologická adaptace se vztahuje k životní spokojenosti, sebeúctě. Nedostatečná psychologická adaptace se může projevovat zvýšenou úzkostí, depresivitou, psychosomatickými symptomy atd. Sociokulturní adaptace má vztah k fungování jedince ve společnosti. V případě potíží se vyskytují poruchy chování, problémy se studiem či prací (Sam et al., 2006, p. 117).

V první kapitole jsme hovořili o vztahu mezi akulturací a kulturní identitou. Zde se tohoto tématu znovu dotkneme. Zejména se ale zaměříme na problematiku akulturace a faktory, které ovlivňují adaptaci migrantů v cizí zemi a v důsledku i jejich identitu.

2.1 Kulturní šok

Kulturní šok je přirozená adaptační reakce člověka na prostředí cizí země. Vyplývá z neznalosti cizí kultury a z dezorientovanosti v každodenním fungování – z mnoha nových podnětů, často matoucích a nepochopitelných, kterými cizí kultura člověka zahltlí.

Ve své vlastní zemi je snadné odhadnout, jak se v určitých situacích zachovat, jak přiměřeně reagovat a jakou reakci od okolí očekávat. Není třeba zamýšlet se nad tím, jak zformulovat větu, jak druhého pozdravit na ulici, jak požádat o pomoc atd. Učení se tomu všemu v cizí kultuře klade na člověka značné nároky a může mu přivodit dočasné sociální, psychické i

zdravotní problémy.

Podle Hofsteda a Hofsteda (2006, pp. 243–245) základní hodnoty osvojené v raném dětství ztrácejí při pobytu v cizím prostředí svou samozřejmost. Je možné naučit se praktikám cizí země, avšak bez hlubšího procítění významu jejich kulturních hodnot. Člověk se musí navrátit do pozice dítěte a učit se tomu nejzákladnějšímu, což v něm vyvolává bezmoc a pocit nepřátelství vůči cizí kultuře.

Jevem kulturního šoku se jako jeden z prvních více zabýval antropolog Oberg (1960), který rozlišil čtyři základní fáze kulturního šoku:

1. „Líbánky“ jsou charakteristické počáteční euforií a fascinací novým prostředím a mohou trvat několik dní až měsíců.
2. Krize je období, pro které jsou příznačné pocity úzkosti, zmatku, frustrace a rozhořčení. Vyplývá z potíží adaptovat se na cizí prostředí - domluvit se cizím jazykem, zařídit si vše potřebné, přizpůsobit se místním zvykům. Člověk má pocit, že mu domorodci záměrně komplikují život, kritizuje je a vytváří si o nich stereotypy. V této fázi se ještě nedokáže zamýšlet nad specifiky cizí kultury a vysvětlit si tak chování lidí.
3. Zotavení z krize nastává v důsledku zorientování se v cizí kultuře. Kulturní rozdíly jsou brány s humorem a nadhledem.
4. Konečná fáze přizpůsobení se umožňuje uspokojivé fungování v novém prostředí. Člověku se v cizí kultuře začíná líbit. Prožívá jen příležitostné úzkosti a při návratu domů mu cizí kultura a prostředí schází.

Mezi základními příznaky kulturního šoku se mohou objevit např.:

- strach, dezorientace, deprese
- vzdor, agrese
- pocit ztráty a deprivace související s odloučením od rodičů, přátel atd.
- přecitlivělost vůči kritice
- psychosomatické problémy (bolesti hlavy, břicha, zvýšená potřeba spánku, žaludeční potíže) (viz Morgensternová & Šulová, 2007, pp. 90–91).

Cushner a Karim (2004) uvádějí další psychologické a fyziologické symptomy jako jsou: nervozita, nespavost, poruchy soustředění, sexuální dysfunkce, nechutenství, sociální stažení, fyzická únava a další.

Pro jev kulturního šoku se používá různých termínů. Berry (2006b, p. 43) upřednostňuje termín **akulturační stres**. Akulturační stres vzniká při vzájemném kontaktu dvou kultur,

při procesu akulturace. Termín šok podle něj charakterizuje výhradně nežádoucí prožitek, zatímco stres vyjadřuje zátěž, která nemusí být vždy pocífována negativně a s níž se jedinec může zdárně vypořádat. Dále se domnívá, že tento termín lépe popisuje interkulturní aspekt celého procesu.

2.2 Akulturační strategie

Strategie akulturace, respektive způsob adaptace migrantů, jsou do značné míry ovlivněny obecným postojem veřejnosti vůči cizincům. Ten se zase z velké míry zakládá na schopnosti dané skupiny přistěhovalců integrovat se do hostitelské kultury.

Berry (2006a, pp. 33–35) odlišuje čtyři základní akulturační strategie:

- **Integrace:** způsob akulturace, při které si migrant osvojuje dvojí kulturní identitu. Uchovává si svou původní etnickou kulturu a zároveň považuje za důležité poznat i kulturu hostitelské země.
- **Asimilace:** způsob akulturace, při kterém migrant usiluje o maximální splynutí s majoritní společností a navazuje časté kontakty se členy hostitelské kultury. Udržování původní kultury je považováno za méně podstatné pro život v cizí zemi.
- **Separace:** způsob akulturace, při kterém se migrant izoluje od hostitelské společnosti a silně se ztotožňuje pouze se svou původní kulturou.
- **Marginalizace:** způsob akulturace, při kterém se migrant identifikuje se subkulturou své vlastní skupiny, aniž by si uchovával svou původní kulturu nebo si osvojoval kulturu dominantní.

Jedinec však nemusí jednoznačně preferovat jednu z těchto čtyř strategií. Jednotlivé strategie může uplatňovat do různé míry v různých oblastech života, např. v oblasti přátelských vztahů může upřednostňovat strategii separace, zatímco v profesní oblasti např. strategii integrace či asimilace (Arends-Tóth & van de Vijver, 2006, p. 145).

Akulturace se také nemusí nutně vztahovat pouze k etnické nebo dominantní kultuře. Migrant se může ztotožňovat s různými etnickými skupinami, se kterými ve společnosti přichází do styku (Liebkind, 2006, p. 87).

Integrace se jeví jako obecně nejvíce preferovaná strategie migrantů (např. Berry, 2006b, pp. 50–52; Liebkind, 2006, p. 84). Je však možná pouze za splnění několika podmínek. Migrant by měl být schopen osvojit si jazyk a kulturu cizí země, aby se mohl plně integrovat do společnosti. K tomu napomáhá, když jeho původní kulturní zvyky a hodnoty nejsou ve velkém rozporu s kulturou hostitelské země. Majoritní společnost by zase měla být dostatečně otevřena vůči přistěhovalcům a vyhnout se jejich diskriminaci (Camilleri & Malewska-Peyre, 1997, p. 55).

Lze odlišit dva základní modely přístupu majoritní společnosti k migrantům – tzv. **melting pot**, při kterém společnost od migrantů očekává splynutí (asimilaci) s dominantní kulturou a tzv. **multikulturalismus**, který podporuje kulturní diverzitu společnosti a uchování kulturní specifičnosti a etnické identity různých minorit. K dosažení integrace migrantů je zapotřebí převládající multikulturalistické smýšlení společnosti (Berry, 2006a, pp. 27–28; Phinney et al., 2006, p. 75).

2.3 Vztah mezi kulturní identitou a akulturací

Neexistuje jasná shoda v tom, nakolik spolu kulturní identita a akulturace souvisí. Ačkoliv se jedná o příbuzné jevy, je patrné, že se mezi sebou oba koncepty liší. Akulturace vyjadřuje zejména chování jedince a kulturní identita spíše odráží jeho vnitřní prožitek identifikace s kulturou. Předpokládá se, že vlivem akulturace dochází vždy alespoň k částečné proměně kulturní identity. Rozsah proměny ale velmi záleží na kontextu imigrace – např. na délce pobytu v cizí zemi, etnickém původu přistěhovalců atd.

Zdá se, že zatímco otevřenost nové kultuře může být velká, etnická identita často přetrvává beze změn. Migranté považují za důležité navazovat kontakty s hostitelskou společností a osvojovat si její zvyky, ale nepotřebují sami sebe označovat za příslušníky dominantní kultury. Vzhledem k tomu, že se etnická identita utváří během rané socializace a je tedy v jedinci hluboce zakořeněna, její změna nastává velmi pozvolna. Proto první generace imigrantů většinou nepřijímá jiné označení vlastní skupiny než etnické (Liebkind, 2006, p. 91).

Problematika přijetí jedince vlastní etnickou skupinou bývá přitom mnohdy zásadnějšího charakteru než otázka přijetí většinovou společností (Liebkind, 2006, p. 79). Vztah mezi etnickou a národní identitou napovídá, že se vzrůstající délkou pobytu v hostitelské zemi narůstá národní identita, ale etnická identita se s délkou pobytu příliš nemění (Phinney et al., 2006, pp. 106–107).

Lze tedy říci, že akulturace popisuje to, co je patrné zvenjšku (jak se dotyčný obléká, s kým se baví, jaké kulturní zvyky dodržuje) a identita nám více umožňuje nahlédnout do vnitřního světa jedince. Člověk může usilovat o integraci do společnosti z pragmatických důvodů – potřebuje se v nové společnosti seberealizovat, uspokojivým způsobem komunikovat se svými kolegy, sousedy atd. Může se ale cítit izolován od společnosti a nikterak se s ní neztotožňovat, např. z důvodu diskriminace nebo velké vzdálenosti kulturních hodnot.

2.4 Výzkum akulturace a kulturní identity

Jako určitá inspirace pro náš výzkum nám posloužila rozsáhlá mezinárodní studie (Berry, Phinney, Sam, & Vedder, 2006), která zkoumala akulturaci a kulturní identitu mladistvých imigrantů ve věku 13–18 let ve třinácti hostitelských zemích světa. Byly sledovány vztahy mezi proměnnými týkajícími se akulturace a identity těchto migrantů – etnická a národní

identita, užívání jazyka, vztahy s vrstevníky, akulturační strategie a kulturní hodnoty. Ze shromážděných dat vyvodili existenci čtyř akulturačních profilů, jejichž složku tvořila také kulturní identita. Dále byly zjišťovány vztahy mezi těmito profily, vnímanou diskriminací a psychologickou a sociokulturní adaptací migrantů.

- **Integrační profil** se u zkoumaných migrantů vyskytoval nejčastěji, zhruba u jedné třetiny z nich. Vyznačuje se preferováním akulturační strategie integrace, silnou etnickou i národní identitou, vyrovnaným používáním obou jazyků, udržováním přátelských vztahů se členy obou kulturních skupin a nejčastěji se objevuje u migrantů pobývajících v zemi již mnoho let.
- **Etnický profil** vykazovala asi jedna čtvrtina respondentů. Je charakteristický akulturační strategií separace, silnou etnickou identitou, preferencí původního jazyka a kontaktů v rámci vlastní etnické skupiny a ctěním rodinných pravidel. Je častější u migrantů, kteří se vnímají jako diskriminovaní. Délka pobytu v zemi u tohoto profilu nehraje roli.
- **Národní profil** se vyskytoval u méně než jedné pětiny migrantů. Zde převažuje akulturační strategie asimilace, typické jsou silná národní identita, preference jazyka dominantní kultury a navazování přátelských vztahů s hostiteli. Se vzrůstající délkou pobytu v zemi stoupá také výskyt národního profilu migrantů.
- **Difúzní profil**, vyskytující se zhruba u jedné čtvrtiny migrantů, charakterizuje nejistota ohledně vlastní identity. Migrantů například preferují svůj původní jazyk, ale nemají silnou etnickou identitu. Tento profil je nejčastější u migrantů, kteří v zemi pobývají krátce. (Phinney et al., 2006, pp. 102–104)

Ukazuje se, že identifikace s vlastní kulturou přispívá k lepší psychologické adaptaci, zatímco ztotožnění s hostitelskou kulturou přispívá k sociokulturní adaptaci (Vedder, van de Vijver, & Liebkind, 2006, p. 165). Bikulturní orientace se tedy jeví jako nejvhodnější, jelikož dobrá sociokulturní adaptace zároveň také prospívá psychologické adaptaci. Daří-li se migrantovi seberealizovat (např. studijně nebo profesně), zvyšuje mu to celkovou životní spokojenost a sebevědomí. Psychologickou adaptaci zároveň podporuje udržování kontaktů s vlastní skupinou. Ne vždy se však strategie integrace jeví jako nejadaptivnější. Vedder, Sam, van de Vijver a Phinneyová (2006, p. 206) zkoumali adaptaci tureckého etnika, u kterého se zdála být nejvhodnější strategií separace, pravděpodobně proto, že přizpůsobení se novým kulturním podmínkám vyvolávalo silný konflikt s hodnotami a normami původní etnické skupiny a rodinnými pravidly.

V našem výzkumu budeme sledovat podobné vztahy jako Berry et al. (2006). Akulturaci a kulturní identitu se však pokusíme studovat ve vztahu k ostatním proměnným samostatně.

V další části kapitoly předkládáme výčet faktorů ovlivňujících kulturní adaptaci. Odkazujeme se v něm i na jiné studie než výše zmíněnou. V úplném závěru popíšeme specifickou pozici studenta.

2.5 Faktory ovlivňující kulturní adaptaci

Věk

V nižším věku dítěte (v předškolním období) bývá akulturace obvykle snazší než v období dospívání. V adolescenci totiž komplikuje proces proměny kulturní identity hledání osobní identity jako takové, které je pro toto období příznačné (Berry, 2006b, p. 48; Sam et al., 2006, p. 140). Ve starším důchodovém věku migrantů, např. při slučování širších rodin, se šance na úspěšnou adaptaci na cizí prostředí snižuje (Berry, 2006b, p. 48).

Pohlaví

Ženy obvykle snášejí změnu kulturního prostředí obtížněji než muži, a to především tehdy, liší-li se výrazně přístup k ženám v původní a hostitelské kultuře. V takovém případě se musejí ženy učit novým rolím, což může vést ke konfliktu s jejich původními kulturními hodnotami (Berry, 2006b, p. 49). Podle Sama et al. (2006, p. 140) ženy bývají oproti mužům lépe sociálně zadaptované, ale hůře psychologicky – ženy tak trpí častěji depresemi a úzkostmi, kdežto muži více poruchami chování.

Osobnost

Existuje jen malé množství výzkumů, které se šířeji zabývají vlivem osobnostních rysů na akulturaci. Přesto se ukazuje, že určité vlastnosti jako extraverté, vnitřní locus of control a vnímavost přispívají ke zdárnější adaptaci než rigidní a autoritářská osobnost. Vysoký neuroticismus se taktéž spojuje s adaptačními problémy (Ward, Bochner, & Furnham, 2001, pp. 83–85). Výsledky výzkumů jsou však nekonzistentní a to pravděpodobně proto, že klíčový pro úspěšnou adaptaci je zejména způsob, jakým daná kultura a konkrétní jedinec „pasují“ dohromady (Berry, 2006b, p. 50).

Vzdělání, znalosti a dovednosti

Vyšší vzdělání má pozitivní vliv na akulturaci, jelikož se obecně pojí s vyšším společenským postavením, lepšími příjmy a sociálními kontakty. Samotný proces vzdělávání umožňuje seznámení s kulturními normami, hodnotami, historií a jazykem dané společnosti (Berry, 2006b, p. 49). Dále se předpokládá, že znalost jazyka hostitelské země významně napomáhá adaptaci. Významnou roli hrají také očekávání a zkušenosti s předchozím pobytem v cizí zemi (Ward et al., 2001, pp. 89–90).

Sociální opora

Sociální opora je považována za hlavní faktor přispívající k úspěšné kulturní adaptaci. Při jejím nedostatku se zvyšuje pravděpodobnost špatné adaptace v cizím prostředí, ohrožení psychického a fyzického zdraví člověka. Přátelské vztahy s lidmi z většinové společnosti přispívají zejména k dobré sociální adaptaci, protože migrantovi zprostředkovávají kulturně specifické normy a zvyky dané společností, poskytují mu potřebné informace pro orientaci v cizí kultuře. Velký vliv na psychologickou adaptaci mají zejména rodinné a partnerské vztahy a přátelství s vrstevníky. Vztahy s krajany z vlastní kulturní skupiny jsou silným zdrojem psychické opory díky možnosti sdílení podobných zkušeností a společných hodnot (Ward et al., 2001, p. 86). Někteří autoři (např. Church, 1982) však poukazují na možný opačný efekt vztahů s krajany, jejichž výhradné preferování může vést k izolaci od většinové společnosti a následně k horší adaptaci. Phinneyová et al. (2006, p. 107) dále popisují souvislost mezi etnickou příslušností obyvatel žijících v sousedství migranta a akulturační strategií, kterou migrant upřednostňuje. Jedná-li se především o krajany, výrazně častěji migranti upřednostňují separaci.

Vzdálenost kultur, náboženství

Rozdíly kultur v hodnotách, jazyku, náboženství atd. taktéž ovlivňují adaptaci. Čím více se kultury liší, tím náročnější bývá adaptace (např. Berry, 2006b, p. 50). Ve výzkumu Berryho et al. (2006, p. 101) se však tato souvislost neprokázala. Důvod mohl spočívat v rozdílném posuzování vzdálenosti kultur, která bývá většinou pojímána jako „subjektivně vnímaná odlišnost“, kdežto v tomto výzkumu byla určena nezávisle na stanoviscích respondentů. Vedder, Sam, et al. (2006, pp. 208–209) analyzovali adaptaci tureckého a vietnamského etnika v různých zemích a došli k závěru, že více než na konkrétní etnické skupině záleží na hostitelské zemi, kde akulturace probíhá. V zemích s menší kulturní diverzitou se častěji objevuje diskriminace.

Délka pobytu

Průběh akulturace v závislosti na čase se popisuje křivkou ve tvaru písmene U, která symbolizuje již výše popsany průběh kulturního šoku. Tvoří ji počáteční stádium bez výraznějších problémů, na které nasedá období krize a adaptačních obtíží, která následně vyústí v dosažení dlouhodobé adaptace (Berry, 2006b, p. 50). Zdá se, že se průběh a délka kulturního šoku přizpůsobuje trvání pobytu v cizině. Lidé na krátkém výjezdu projdou všemi fázemi kulturního šoku během několika týdnů či měsíců narozdíl od těch, kteří tráví např. v rámci služebního pobytu v cizině několik let a procházejí jednotlivými stádii pomaleji (Hofstede & Hofstede, 2006, p. 244). Čím déle se nacházíme v hostitelské kultuře, tím více se asimilujeme a dochází k proměně naší kulturní identity. Avšak ti, co jsou v cizí zemi jen na přechodnou dobu, si spíše uchovávají svou původní etnickou identitu, než ti, kteří tam chtějí zůstat dlouhodobě (Ward et al., 2001, p. 110).

Příčina migrace

Průběh akulturace také ovlivňují příčiny, které přiměly migranta k odchodu z vlastní země – zda byl člověk donucen k nedobrovolnému odchodu (zejména z politických důvodů - tzv. „push“ motivy), což je nejčastěji případ utečenců a exulantů, nebo zda odešel dobrovolně za lepšími společenskými podmínkami a příležitostmi („pull“ motivy). Ukazuje se, že obě skupiny migrantů vykazují obtíže s akulturací. Nedobrovolní migranti trpí nuceným odchodem ze země a výraznou ztrátou původních pout, zatímco dobrovolní migranti zase mohou zažívat mnohá zklamání spojená s nenaplněnými často nerealisticky vysokými očekáváním od hostitelské země (Berry, 2006b, pp. 49–50).

Diskriminace

Setkání s předsudky a diskriminací v majoritní společnosti výrazně negativně ovlivňuje adaptaci na cizí kulturu a psychickou pohodu jedince. Předsudky a diskriminace mohou být způsobeny rozdíly v kulturních zvyklostech migrantů, konfliktními vztahy mezi oběma kulturními skupinami v minulosti či obecně negativním postojem většinové společnosti k přistěhovalcům (Phinney et al., 2006, p. 82). Migranti, kteří se cítí diskriminováni, se upínají na svou etnickou skupinu, u které hledají oporu, a o to více se straní majoritní společnosti, vůči které zaužívají hostilní postoj. Společnost je pak považuje za outsidersy, kteří se nechtějí integrovat, a vytváří se tak začarovaný kruh (Vedder, van de Vijver, & Liebkind, 2006, pp. 164–165). Cítí-li se naopak migranti majoritní společností dobře přijímaní, zlepšuje se i jejich postoj k jiným etnickým skupinám (Phinney et al., 2006, p. 83).

2.6 Specifická pozice studenta

Studenti se od ostatních migrantů liší svými studijními cíli, kterých chtějí během svého pobytu dosáhnout. Jejich úspěch na akademickém poli tedy sehrává důležitou úlohu v celém adaptačním procesu. Mezi nejčastější problémy studentů patří: nedostatečné jazykové znalosti a neznalost cizí kultury, problémy v komunikaci s vrstevníky, předsudky a diskriminace ze strany majoritní společnosti, stesk po domově a pocity opuštěnosti, sociální izolace. Kromě toho zažívají obecné problémy pojící se s jejich věkem a situací - jako hledání identity a studijní starosti. Nadto mohou mít finanční potíže. Samostatný problém může představovat odlišná koncepce výuky, než na kterou byli studenti zvyklí ve své zemi. Například jsou upřednostňovány jiné výukové metody a na studenty kladeny jiné požadavky, s čímž se mohou obtížně vyrovnávat (Ward et al., 2001, pp. 147–157). Kulturní odlišnosti ovlivňující výuku nastíníme v kapitole o kulturních hodnotách.

Co se týče přátelských vztahů, mívají mezinárodní studenti větší potíže s navazováním přátelství než jejich vrstevníci z hostitelské země a tyto vztahy považují za méně uspokojivé. Vztahy s místními studenty bývají formálnějšího charakteru a plní zejména instrumentální

funkci pro dosažení akademických cílů. Navazování kontaktů s nimi se jeví studentům obtížnější, mnozí se setkávají v majoritní společnosti s diskriminací a vnímají proto tyto vztahy ambivalentně. Vztahy dvou kulturně odlišných skupin tedy ne vždy vedou k odstranění zábran a předsudků (Ward et al., 2001, pp. 148, 166).

Autorka práce sama zažila studijní pobyt ve Francii a některé „útrapy“ spojené s tamním studiem. Největší problém pro ni představovala odlišná koncepce francouzské výuky spolu s nedostatečnou jazykovou vybaveností v počátcích pobytu. Francouzi mají ve zvyku vykládat látku hodně teoreticky. Vyučující několik hodin v kuse přednáší a studenti si zapisují poznámky slovo od slova. Francouzi se také v porovnání s výukou u nás více soustředí na omezený okruh témat, kterým se dlouhodobě věnují, nemají tedy příliš široký záběr probíraného učiva. Zahraničnímu studentovi s ne příliš hlubokou znalostí francouzštiny se tak může přihodit, že si zapíše předměty, jejichž látce kvůli nestravitelné formě výuky za celý semestr neporozumí. Neznalost kulturního prostředí a mentality lidí dohromady s rozdílným stylem výuky může být hlavně zpočátku pobytu poměrně frustrující.

Kapitola 3

Kulturní hodnoty

Kulturní identitu jedince tvoří kromě pocitu příslušnosti k určité etnické skupině také míra identifikace s kulturními hodnotami původní či hostitelské společnosti. Proto se budeme touto problematikou podrobněji zabývat. Vycházíme především z výzkumu hodnot Geerta Hofsteda, jehož poznatky budeme konfrontovat s koncepty jiných autorů. V první části kapitoly pojednáme o kulturních hodnotách obecně, následně se zaměříme na rozdíly mezi francouzskou kulturou a kulturou respondentů ze subsaharské Afriky, které lze vyvodit z interkulturních výzkumů. V závěrečné části se zaměříme na odlišné pojetí konceptu osobnosti v individualistické a kolektivistické společnosti.

„Hodnota je vlastnost, kterou jedinec přisuzuje určitému objektu, situaci, události nebo činnosti ve spojitosti s uspokojováním jeho potřeb, zájmů atd. Systém hodnot určuje nejobecnější postoje, životní styl a morálku každého člověka“ (podle Hartla a Hartlové, 2010, pp. 179, 183).

Jevem kulturních hodnot a jejich porovnáváním v různých zemích světa a zeměpisných regionech se intenzivně zabýval holandský vědec Geert Hofstede a následně i jeho syn. Ti pojímají kulturu jako kolektivní programování mysli a rozlišují kulturní hodnoty a praktiky. Praktiky, které jsou tvořeny tzv. symboly, hrdiny a rituály, si osvojujeme v průběhu života. Jedná se např. o užívání jazyka, gest (symboly), různých společenských ceremonií jako je způsob jednání s druhými lidmi (rituály) a uznávání významných kulturních postav dané společnosti (smyšlených či reálných hrdinů). Jádrem kultury jsou především hodnoty, které si osvojujeme od raného věku od svých rodičů, kteří je stejným způsobem převzali od předchozí generace. Nejsou příliš uvědomované a jsou stabilnější vůči změně než praktiky, které jsou povrchnější a viditelnější (např. móda) (Hofstede & Hofstede, 2006, pp. 16–18).

Hodnoty vyjadřují preferování určitých stavů skutečnosti před jinými. Jsou to pocity, pomocí kterých rozlišujeme, co je dobré a zlé, bezpečné a nebezpečné, povolené a zakázané apod. V různých kulturách mohou mít tytéž hodnoty různý význam a váhu. Např. respekt ke starším lidem představuje významnou hodnotu v asijských zemích, zatímco v některých západních zemích na něj není kladen přílišný důraz (Lustig & Koester, 2003, p. 88).

Thomas (2005, pp. 24–25) zavádí pojem **kulturní standardy** (Kulturstandards), tj. orientační systém, který zaručuje člověku orientaci v sociálních situacích při kontaktu s lidmi ze stejné kultury. Při interakci představitelů odlišných kultur však dochází k aktivaci jejich navzájem různých orientačních systémů, což může vést ke střetům a nepochopením na obou stranách. O kulturních standardech budeme podrobněji pojednávat v druhé části kapitoly na příkladech Francie a afrických zemí.

3.1 Hofstedův výzkum kulturních hodnot

Hofstede a Hofstede (2006) uskutečnili rozsáhlý mezinárodní výzkum kulturních hodnot, na základě kterého popsali čtyři základní dimenze národních kultur:

- individualismus-kolektivismus
- vzdálenost moci
- maskulinita-femininita
- vyhýbání se nejistotě

Tyto dimenze charakterizovali jako aspekty kultury, které mohou být ve vztahu k jiným kulturám měřeny. Výzkumu, který byl realizován na konci šedesátých, počátkem sedmdesátých let, se zúčastnili zaměstnanci nadnárodní korporace IBM z více než 50ti zemí celého světa. Výzkumným nástrojem byl dotazník, měřící převážně hodnoty vztahující se nějakým způsobem k pracovnímu procesu. Popisované dimenze národních kultur lze podle Hofsteda považovat za všeobecně platné i mimo pracovní oblast. Vzhledem k tomu, že se jednalo o dokonale srovnatelné vzorky lidí (všichni zaměstnanci jedné korporace), národností rozdílů mezi nimi vystoupily zcela zřetelně (Hofstede & Hofstede, 2006, p. 28).

Ze všech vyvozených dimenzí byla nejsilněji potvrzena dimenze individualismus-kolektivismus, což se opakovaně ukázalo i v jiných výzkumech, např. ve výzkumu obchodního poradce Trompenaarse, o jehož klasifikaci hodnot u nás podrobněji pojednává Kolman (2001, pp. 106–109).

Hofstede později doplnil zmíněné čtyři dimenze dimenzí pátou, kterou nazval dlouhodobá – krátkodobá orientace. Tato dimenze vznikla na základě průzkumu hodnot mezi čínskými studenty (Chinese Value Survey), kterou uskutečnil výzkumník Bond, původem Kanadan působící na Čínské universitě v Hongkongu. Tři Hofstedovy dimenze byly v tomto výzkumu potvrzeny, kromě čtvrté – vyhýbání se nejistotě. Místo té se vynořila nová pátá dimenze: dlouhodobá-krátkodobá orientace (Hofstede & Hofstede, 2006, pp. 33–34).

Zjištěné poznatky vzbudily velkou pozornost zejména v ekonomickém prostředí, jelikož poukázaly na významnou roli hodnot vázaných na národní kultury v organizacích, odrážejících se v managementu i výkonu pracovníků.

Proti Hofstedově teorii bylo vznášeno několik námitek, zejména kvůli metodologickým nedostatkům. Vyčítány mu byly především nereprezentativnost vzorku a zjednodušující otázky v dotazníku (viz Průcha, 2007, pp. 182–185).

Layes (2005, p. 71) poukazuje na problém spočívající v jedno-dimenzionalitě jednotlivých hodnotových škál. V každé dimenzi je zemím připisován index, vyjadřující míru výskytu dané hodnoty (např. vysoký individualismus v USA má skóre 91, zatímco nízký v Ekvádoru 8). Podle Layese tak může docházet ke zjednodušování mnohotvárnosti těchto kulturních jevů, které se mohou v různých situacích a kontextech projevat na jiné úrovni a v odlišné intenzitě. Apeluje tedy na opatrnost při interpretaci výzkumných zjištění z podobných výzkumů.

Dalším úskalím je také hrozící neaktuálnost dat výzkumu, který od 60. let nebyl v podobném rozsahu replikován. Je však nesporné, že Hofstede podnítl zájem o tuto oblast u řady dalších výzkumníků, kteří jeho koncept ověřili či doplnili.

Kolman se v doslovu k Hofstedově monografii *Kultura a organizace* (Hofstede & Hofstede, 2006) k jeho odkazu vyjadřuje těmito slovy: „Cesta je tu tím hlavním. Důležité je, že se po ní Hofstede vydal, protože my ho můžeme následovat. Důležité není, zda má Hofstede ve všem pravdu, ale co svým pojetím vyvolal a způsobil“ (p. 320).

3.2 Porovnání kulturních hodnot ve Francii a v afrických zemích

Thomasův (2005) pojem kulturní standardy je možné považovat za ekvivalent Hofstedových (2006) kulturních hodnot. Podle Thomase spočívá nejlepší metoda zjišťování kulturních standardů jednotlivých zemí v analýze zkušeností pestrého vzorku respondentů (žáků na zahraniční výměně, studentů, zaměstnanců vyslaných do cizí země) vystavených různorodým interkulturním situacím. Zážitky respondentů z rozličných situací (při řešení specifických problémů, konfliktů, plnění společných úkolů) jsou poté posuzovány experty, kteří se vyznaží v obou kulturách a zabývají se interkulturní problematikou. Identifikace kulturních standardů pochopitelně nevede k vyčerpávajícímu popisu a pochopení dané kultury. Má spíše zjednodušit spolupráci dvou kultur tím, že jim umožní lépe se orientovat ve vzájemných odlišnostech, respektovat je a otevřít se rozdílným přístupům (Thomas, 2005, pp. 30–31).

Thomas vyvozoval kulturní standardy jednotlivých národů především ze zkušeností Němců vyslaných pracovně do zahraničí. Jejich postřehy a zážitky z jednání s cizí kulturou vedly k určení těchto kulturních standardů, které tedy nelze považovat za všeobecně platné, avšak lze k nim také přihlídnout a srovnat je s výsledky Hofsteda.

Kromě identifikace kulturních hodnot Hofstede na rozdíl od Thomase navíc zjišťoval, zda jsou určité kulturní hodnoty přiřaditelné k nějakým univerzálně platným dimenzím národních hodnot a poté určil pozice jednotlivých zemí na těchto dimenzích.

Hofstede a Hofstede (2006) uskutečnili výzkum celkem v 70 zemích světa (včetně zemí bývalého sovětského bloku, které byly testovány dodatečně). Kulturní hodnoty byly testovány

také ve čtyřech regionech – v západní, východní a jižní Africe a v arabsky mluvících zemích. Celkově tedy bylo **seřazeno** v rámci jednotlivých dimenzí **74 zeměpisných míst světa**.

Pro účely naší práce budeme vycházet především z popisu kulturních hodnot Francie, které budeme srovnávat s hodnotami západní Afriky, odkud většina respondentů pochází. Země zahrnuté do regionu západní Afriky ve studii Hofsteda a Hofsteda (2006) se zcela neshodují se zeměmi původu přistěhovalců z našeho výzkumu. Proto budeme tyto hodnoty považovat pouze za orientační.

Vzdálenost moci

Jedná se o rozsah, v němž obyvatelé a méně mocní členové institucí a organizací v určité zemi očekávají a akceptují, že moc je rozdělována nerovně. Tato dimenze vystihuje sociální distanci např. mezi vedoucími pracovníky a podřízenými zaměstnanci, mezi učiteli a žáky. Ve společnostech s velkou vzdáleností moci lidé očekávají hierarchické rozdělení moci, zatímco v zemích s malou vzdáleností moci je považováno za samozřejmé rovnocenné postavení lidí (Hofstede & Hofstede, 2006, p. 45; Layes, 2005, p. 61).

Větší vzdálenost moci (vyjádřená přední pozicí v rámci seřazených zemí) mají především asijské země, východo-evropské země, latinsko-americké země, arabské země a **západní Afrika (17.–18. pozice)**. Dále skórují poměrně vysoko také románské evropské země, mezi které patří **Francie (27.–29. pozice)**, francouzsky mluvící část Belgie a Švýcarska (Hofstede & Hofstede, 2006, p. 43). Menší vzdálenost moci je charakteristická pro německy mluvící země, pro severské země, USA a VB. Z výše uvedeného vyplývá, že se mezi sebou hodnoty Francie a západní Afriky nijak významně neodlišují. Přesto v tabulce 3.1 stručně uvedeme, jak se od sebe liší velká a malá vzdálenost moci v běžném životě.

Mayr a Thomas (2009, pp. 73–94) uvádějí jako jeden z francouzských kulturních standardů v oblasti pracovních vztahů **orientaci na autoritu**. Pro francouzské podniky je typická hierarchická struktura a silný respekt k nadřízenému, který samostatně činí důležitá rozhodnutí. Vedoucí by měl být pro své podřízené vzorem, prezentujícím jasné vize ohledně fungování podniku. Delegování rozhodování a zodpovědnosti na podřízené by bylo považováno za selhávání ve vedoucí funkci. Moc je koncentrována do rukou vedoucí špičky organizace, kterou bývá generální ředitel (président directeur général). Hlavní centrum, nejen politické, ale i kulturní a vzdělávací, je soustředěno v Paříži.

Maskulinita × Femininita

Tato dimenze vyjadřuje, do jaké míry jsou od sebe odlišeny rodové role v dané kultuře. Maskulinita se projevuje orientací na výkon, průbojností a dominancí, femininita naopak podřízeností, skromností a starostlivostí. V maskulinních kulturách jsou od sebe společenské role muže a ženy zřetelně odděleny, zatímco ve femininních kulturách nejsou rozdíly mezi mužskými a ženskými rolemi jasně definované a jsou zaměnitelné (Hofstede & Hofstede, 2006,

Tabulka 3.1: Rozdíly mezi společnostmi s velkou a malou vzdáleností moci podle Hofstede a Hofstede (2006, pp. 53, 54, 57)

Velká vzdálenost moci	Malá vzdálenost moci
Mocní mají mít privilegia.	Všichni mají mít stejná práva.
Ideální šéf je benevolentní autokrat nebo dobrý otec.	Ideální šéf je demokratický a je schopný.
Manažeři spoléhají na nadřízené a na formální pravidla.	Manažeři spoléhají na své vlastní zkušenosti a na podřízené.
Rodiče vedou děti k poslušnosti.	Rodiče zacházejí s dětmi jako se sobě rovnými.
Od učitelů se očekává, že sami převezmou veškerou iniciativu ve třídě.	Učitelé očekávají od žáků ve třídě iniciativu.
Učitelé jsou mudrci, kteří předávají osobní moudrost.	Učitelé jsou odborníci, kteří předávají neosobní pravdy.

pp. 96–97; Layes, 2005, p. 62).

Mezi vysoce maskulinní země (přední pozice mezi zeměmi) se řadí zejména Japonsko, Rakousko, Itálie a například anglicky mluvící země – Irsko, VB, USA. Jako femininní jsou hodnoceny některé severské, východoevropské a latinské země. **Západní Afrika (41.–42.)** byla ohodnocena jako středně maskulinní, **Francie** již spadá spíše do femininních zemí (**47.–50. pozice**) (Hofstede & Hofstede, 2006, p. 98). Jejich pozice se ale příliš neliší.

Mayr a Thomas (2009, pp. 49–71) uvádějí jako další kulturní standard Francouzů **orientaci na mezilidské vztahy** (Personenorientierung), což by se dalo považovat za jistý projev femininity. V práci se zaměřují na sblížení se spolupracovníky a udržování optimálních vztahů (na rozdíl od Němců soustředěných na úkol), které jsou pro Francouze předpokladem úspěšné spolupráce a dobrých výsledků. V zájmu ochrany privátní sféry každého jednotlivce však mezi sebou komunikují převážně o obecných tématech (kino, cestování, jídlo apod.) nežli o osobních záležitostech. Tato ohleduplnost může z pohledu jiných kultur působit jako nezájem o problémy ostatních, držení si odstup. Francouzi si například častěji gratulují k svátku než k narozeninám, aby dotyčný nebyl uváděn do rozpaků sdělením svého věku. Pěstování harmonických vztahů na pracovišti mezi zaměstnanci na různých stupních hierarchie podniku vede k vyvážení vysoké vzdálenosti moci a snižuje tento odstup.

Vyhýbání se nejistotě

Jedná se o stupeň, v němž se příslušníci dané kultury cítí ohroženi nejistotou nebo neznámými, význačnými situacemi. Tato dimenze také vyjadřuje, nakolik se lidé určité kultury vyhýbají změnám. Společnosti s vysokým vyhýbáním se nejistotě preferují jasně strukturo-

Tabulka 3.2: Rozdíly mezi maskulinními a femininními společnostmi podle Hofstede a Hofstede (2006, pp. 107, 109, 114, 117)

Maskulinní	Femininní
Dominantními hodnotami ve společnosti jsou materiální úspěch a pokrok.	Dominantními hodnotami ve společnosti jsou ochrana a péče o druhé.
Od žen se očekává, že budou jemné a budou pečovat o vztahy.	Muži i ženy smějí být jemní a zabývat se vztahy.
Být zodpovědný, rozhodný a ambiciózní jen pro muže; být pečující a jemná jen pro ženy.	Požadavek být zodpovědný, rozhodný, ambiciózní, pečující a jemný platí stejně pro ženy i muže.
Normou je nejlepší student.	Normou je průměrný student.
Žije se, aby se mohlo pracovat.	Pracuje se, aby se mohlo žít.

vané situace a předpověditelnost dění, od čehož se také odvíjí potřeba dodržování velkého množství společenských pravidel. Naopak společnosti s nízkým vyhýbáním se nejistotě reagují na nejasné, chaotické situace uvolněně (Hofstede & Hofstede, 2006, p. 131; Laves, 2005, p. 62).

Vysoko (na předních pozicích) skórují země Latinské Ameriky a románské země Evropy, včetně **Francie (17.–22. pozice)**. Nižší vyhýbání se nejistotě se vyskytuje v asijských zemích, zemích Afriky (**západní Afrika – 52. pozice**), dále v anglicky mluvících a severských zemích (Hofstede & Hofstede, 2006, p. 132).

Mayr a Thomas (2009) se přímo nezmiňují o žádném francouzském kulturním standardu, který by odpovídal vysokému vyhýbání se nejistotě. Naopak popisují velkou **flexibilitu** Francouzů v rozhodování a produkování nových nápadů. Vzhledem k tomu, že konečná rozhodnutí činí vždy hierarchicky výše postavená osoba, snaží se její podřízení do poslední chvíle přicházet se svými (co nejoriginálnějšími) nápady a ty prosadit proti konkurenci. Hierarchické postavení mezi nadřízenými a podřízenými je zmírňováno nejen již zmíněnou péčí o vzájemné vztahy, ale také tímto individualistickým jednáním, které umožňuje prosazení všech zaměstnanců v pracovním procesu. Ačkoliv ve francouzské společnosti platí mnoho pravidel a předpisů, Francouzi si je dokáží umně přizpůsobovat, aniž by je porušovali (Mayr & Thomas, 2009, pp. 121–136). I Hofstede a Hofstede (2006, p. 144) připouštějí, že vysoké vyhýbání se nejistotě nemusí omezovat kreativitu a naopak slabé vyhýbání se nejistotě ji nemusí zaručovat.

Individualismus × Kolektivismus

Tato dimenze vyjadřuje míru závislosti jedince na kolektivu. Individualismus charakterizují vztahy volné, kde se každý stará zejména sám o sebe a své nejbližší členy rodiny. Jedinec se rodí do nukleární rodiny, která učí dítě samostatnosti a vede ho k vyjadřování své vlastní

Tabulka 3.3: Rozdíly mezi společnostmi se silným a slabým vyhýbáním se nejistotě podle Hofstede a Hofstede (2006, pp. 138, 141, 147)

Silné vyhýbání se nejistotě	Slabé vyhýbání se nejistotě
Emocionální potřeba pravidel i tehdy, když jsou nefunkční.	Nemá být víc pravidel, než je nezbytné.
Vysoký stres, subjektivní pocit úzkosti. Agrese i pocity mohou být ve vhodnou chvíli a na vhodném místě ventilovány.	Nízký stres, subjektivní pocit pohody. Agrese a city se nemají projevovat.
Pevná pravidla pro děti, určující, co je špinavé a tabu.	Volná pravidla pro děti týkající se toho, co je špinavé a tabu.
Studentům vyhovují jasně strukturované úkoly a zajímají je správné odpovědi.	Studentům nevdají úkoly s nejasným vyústěním a mají rádi diskusi.
Předpokládá se, že učitelé znají všechny odpovědi.	Učitelé mohou říci „já nevím“.

jedinečnosti. Jedinec sám sebe hodnotí podle osobních charakteristik, ne podle příslušnosti ke skupině. Kolektivismus se naopak vyznačuje integrací jedince do silných a soudržných skupin, jeho propojeností s ostatními. Jedinec je součástí tzv. rozšířené rodiny, ve které zájem skupiny převažuje nad zájmem jednotlivce a skupina na oplátku své členy za jejich loajalitu ochraňuje. Dítě se považuje za část skupiny „my“ (Hofstede & Hofstede, 2006, p. 66).

Francie (13.–14.) se řadí mezi individualistické země, na předních příčkách se umístila většina vyspělých západních zemí. **Západní Afrika (56.–60.)** naopak patří mezi kolektivistické země spolu s mnoha asijskými a latinsko-americkými zeměmi (Hofstede & Hofstede, 2006, p. 68). Dimenze individualismus a vzdálenost moci spolu zpravidla negativně korelují – tzn. že vysoce individualistické země mívají nízkou vzdálenost moci a naopak. Francie spolu s Belgií ale vykazují vysoký individualismus se střední vzdáleností moci, čímž se řadí mezi výjimky (Hofstede & Hofstede, 2006, p. 71).

Mayer, Boness, a Thomas (2003, pp. 59–62), kteří zkoumali kulturu v Tanzánii, poukazují na kulturní standard zobecnitelný na celou africkou společnost, a tím je solidarita. V pracovním prostředí se může například projevit finanční výpomocí firmy přátelům zaměstnanců, kteří se nacházejí ve hmotné nouzi. Takové jednání může být pro kolegu z individualistické země poměrně neočekávané.

Solidarita je pěstována, protože garantuje jedinci příslušnost ke skupině, která představuje z dlouhodobého hlediska velkou sociální jistotu díky principu reciprocity mezi členy. Ukazuje se, že imigranti ze západní Afriky pracující ve Francii posílají až 60% svého výdělku rodinám do Afriky (Ezembé, 2009, p. 47).

Žádný z francouzských kulturních standardů, které Mayr a Thomas (2009) uvádějí, se

Tabulka 3.4: Rozdíly mezi individualistickými a kolektivistickými společnostmi podle Hofstede a Hofstede (2006, pp. 78, 86, 90)

Individualismus	Kolektivismus
Omezená role státu v ekonomickém systému.	V ekonomickém systému má dominantní úlohu stát.
Předpokládá se, že při přijímání a povyšování zaměstnance záleží jen na tom, co dotyčný umí a na příslušných pravidlech.	Při přijímání a povyšování je brán ohled na skupinu „my“ zaměstnance.
Přátelství je dobrovolné a musí se o něj pečovat.	Přátelství jsou dána předem.
Prostředky jsou vlastněny individuálně; to platí i pro děti.	O prostředky je třeba se dělit s příbuznými.
Od studentů se očekává, že budou ve třídě mluvit sami za sebe.	Studenti vystoupí, jen když to skupina schvaluje.

přímo nevztahuje k dimenzi individualismu, protože jak Francie, tak Německo patří mezi podobně individualistické země. Představíme si však ještě jeden kulturní standard, kterým je **národní hrdost**. Tato vlastnost bývá Francouzům připisovaná i běžnou populací, znající tento národ zpravidla z dovolených či ze stereotypů o nich tradovaných. Národní hrdost Francouzů se projevuje pyšněním se dějinami vlastního národa a jazykem, jehož brilantní ovládání podle nich dokazuje kultivovanost člověka. Obojí tvoří významnou součást kulturní identity Francouzů. **Mayr a Thomas (2009, pp. 159–167)** vysvětlují národní hrdost Francouzů na pozadí historického vývoje země a velký význam připisují descartovskému racionalismu, který ovlivnil francouzský styl vyjadřování a myšlení (důraz na rozumové poznání, originalitu myšlenky, schopnost ji „prodat“, umění se vyjádřit). V komunikaci mezi Francouzi mívá forma řečeného často větší význam než jeho obsah. Francouzi si např. potrpí na vysoce formální a zdvořilé pozdravy v obchodní korespondenci. České „S pozdravem“ by mohlo mít ve francouzštině tuto podobu: „Nous vous prions d’agréer, Messieurs, l’expression de nos sentiments les plus distingués“ („Žádáme Vás, vážení pánové, o přijetí vyjádření našich nejuctivějších pocitů“).

Dlouhodobá orientace × Krátkodobá orientace

Tato dimenze byla doplněna k původním čtyřem dimenzím až při pozdějších studiích. Při těch bylo celkově hodnoceno 39 zemí. Dlouhodobá orientace spočívá v pěstování vlastností vztahovaných k budoucím odměnám, zejména k vytrvalosti a dosahování dlouhodobých cílů. Souvisí s konfuciánskou filosofií a je typická pro asijské země. Krátkodobá orientace (např. v Nigérii, Kanadě, V. Británii) vyjadřuje zaměřenost na blízké cíle, na okamžité výsledky. **Francie (19. po-**

zice) se řadí spíše mezi dlouhodobě orientované země (země na předních pozicích). Skóry jí přiřazené však nepocházejí z původního výzkumu Chinese Value Survey, ale z následujících replikací, nebo byly odhadnuty. Ze zemí Afriky existují skóry pouze u **Nigérie (37.pozice)** a **Zimbabwe (32.pozice)**, které tak spadají mezi krátkodobě orientované země. Z důvodu nedostatku výzkumných dat se touto dimenzí nebudeme dále zabývat, i když je možné, že zde mezi Francií a západní Afrikou existují patrné rozdíly. Jen pro zajímavost - Česká Republika se umístila na předposlední pozici jako velmi krátkodobě orientovaná (Hofstede & Hofstede, 2006, pp. 162–163).

Ná závěr této podkapitoly je třeba podotknout, že identifikování kulturních hodnot a standardů by mělo sloužit pouze jako pomůcka pro usnadnění spolupráce mezi kulturami a vzájemné pochopení. K těmto poznatkům by však mělo být přistupováno velmi opatrně a kriticky, aby se předešlo nežádoucí stereotypizaci národních kultur.

3.3 Rozdílné koncepce osobnosti v individualistické a kolektivistické společnosti

Vzhledem k tomu, že se dimenze individualismus-kolektivismus jeví v kontextu naší práce jako oblast největších rozdílů a možných neshod mezi populací migrantů pocházejících z kolektivistických zemí a většinovou francouzskou individualistickou společností, budeme jí věnovat více pozornosti v závěrečné podkapitole.

Různé kultury vnímají odlišně podstatu osobnosti. V jejím pojmání se zrcadlí, jaké aspekty osobnosti jsou pro danou kulturu klíčové a co přesně osobnost tvoří.

Markus a Kitayama (1991, p. 226) rozlišují tzv. **independent** a **interdependent construal of self**, což by bylo možné přeložit jako sebepojetí vytvářené v závislosti/nezávisle na ostatních. V individualistické kultuře se jedinec definuje skrze své ryze osobní vlastnosti jako jsou inteligence, osobnostní rysy, cíle, potřeby a schopnosti. Významné informace o sobě samém jedinec nachází „sám u sebe“. Naproti tomu v kolektivistické kultuře tvoří nejvýznamnější zdroj sebepojetí jedince jeho kontakt s ostatními, tzn. společné udržování harmonických vztahů, pocit sounáležitosti, usilování o společný cíl atd. To samozřejmě neznamená, že si není jedinec vědom svých osobních vlastností, pohnutek, postojů apod., ale jsou podružné ve srovnání s hodnotami, které čerpá ze sociálního kontaktu.

Skupina „my“ je hlavním zdrojem identity jedince a jedinou jeho jistou ochranou před životními nesnázemi. Proto je jedinec této skupině celý život věrný a porušení této věrnosti patří k tomu nejhoršímu, čeho se může dopustit. Tak se mezi osobou a její skupinou „my“ vytváří vztah závislosti, který má praktický i psychologický obsah. (Hofstede & Hofstede, 2006, p. 66)

Ezembé (2009, p. 45) charakterizuje identitu lidí v africké kolektivistické společnosti jako tzv. „rozšířené já“ (extended self, moi élargie), čímž vyjadřuje jeho propojenost s přírodou,

předky a žijícími. Tuto provázanost s ostatními vystihuje jako: „I am because we are, and we are because I'm“ (2009, p. 41).

Matsumoto (1996, pp. 41–43) popisuje rozdíl mezi populací Američanů z USA (individualismus) a Asiatů (kolektivismus) v posuzování jejich osobnostních vlastností. Zatímco Američané se charakterizují na obecné rovině – např.: jsem společenský, optimistický apod., Asiaté se hodnotí podle sociálního kontextu, ve kterém se nacházejí – např.: když jsem s rodinou, jsem.../když jsem s přítelem, jsem... atd. Lidé z individualistických kultur snadněji podléhají při posuzování ostatních atribuční chybě nežli ti z kolektivistických společností, kteří si vysvětlují jednání ostatních lidí hlavně podle situace a s ní související sociální rolí a povinnostmi dotyčného člověka.

O podobném rozdílu v sebedefinování pojednává E. T. Hall (1989) v souvislosti se svou teorií o **vysoko- a nízko-kontextových kulturách** (High- and Low-Context Culture). Podle něj jsou lidé vystaveni nepřehlednému množství podnětů, které nedokážou všechny vnímat. Funkcí kultury je zaměřovat jejich pozornost na ty podněty, které jsou podstatné a naučit je je náležitě interpretovat. Ve vysoko-kontextových kulturách není potřeba vše explicitně vyjádřit, velká část komunikace je předávána nonverbální cestou a spíše náznaky než vyčerpávajícím popisem sdělované informace. Tuto formu komunikace si lze předsatvit jako hovor o tématu, o kterém jsou oba účastníci hovoru dobře obeznámeni a chápou, co má ten druhý na mysli bez nutnosti si něco vysvětlovat. Vysoko-kontextová kultura je charakteristická pro kolektivistické nezápadní společnosti a tento styl komunikace má zejména zajišťovat harmonii v mezilidských kontaktech. Nízko-kontextová kultura (typická především v individualistických spol.) se naopak vyznačuje jednoznačnými sděleními vyjadřovanými slovně a zárukou jejich stability a konzistence v různých kontextech – viz výše zmíněný příklad s popisováním osobnostních vlastností (E. T. Hall, 1989).

Odlíšné sebepojetí má dopad nejen na vnímání sebe sama a ostatních, ale i na motivaci, emoce, prožívání štěstí atd.

Například dosahování úspěchu (achievement motivation) může být buď individuálně nebo sociálně orientované. V kolektivistických společnostech jedinec usiluje o získání vysokoškolského diplomu a dobrého profesního uplatnění ne nutně ze své vlastní vnitřní motivace, jak je tomu zpravidla v individualistických společnostech, ale zejména pro zvýšení sociálního statusu celé rodiny. Jedinec směřuje tedy spíše ke splnutí se společenstvím než k vyniknutí na základě své jedinečnosti či odlišnosti (Matsumoto, 1996, p. 44).

I emoce lze rozlišit na ty, které podporují nezávislost nebo spojení s ostatními. Pocity nadřazenosti spojené s vyhledávanými atributy jako jsou inteligence či bohatství a jejich protipól v podobě frustrace a vzteku se řadí mezi emoce, které člověka spíše vyčleňují a oddělují od světa sociálních vztahů. Naopak přátelskost a respekt vůči druhým, které se v případě nedosažení závazků či provinění mohou projevit pocity viny a dluhu, jsou emocemi, které spíše podporují sociální kontakty. V obou typech společností lidé zažívají oba druhy emocí, avšak s jinou četností a hloubkou. Ukázalo se, že se jedinci v USA cítí významně

častěji spokojení, prožívají-li emoce související s úspěchem a hrdostí, na rozdíl od japonských studentů, kteří pocity štěstí zažívají při družení s ostatními (friendly feelings) (Kitayama, Markus, Kurokawa, & Negishi, 1993, citováno z Matsumota, 1996, p. 49).

Západní psychologie s jejím vnímáním jedince jako individuality nemá ve všech kulturách stejnou platnost, protože staví do kontrastu entity Já × Ti druzí. To se může projevit například v odlišné hierarchii hodnot, přičemž Maslowova koncepce se sebeúctou a seberealizací na vrcholu pyramidy není relevantní v kontextu kolektivismu. Tam je naopak důležitější harmonie a soulad, projevující se například obětováním jedince ve prospěch ostatních. Ztráta sebeúcty v pojetí individualismu nachází svůj ekvivalent ve ztrátě tváře v kolektivistické společnosti. „Tvář je ztracena, když jednotlivec, ať již svým vlastním činem nebo činy lidí, kteří s ním jsou úzce spjati, nedostává podstatným požadavkům vloženým na něj vážností sociální pozice, kterou zastává“ (Hofstede & Hofstede, 2006, p. 76).

Migranti z našeho výzkumu přicházejí z kolektivistických zemí západní Afriky do silně individualistické Francie. Individualismus je jednou z kulturních hodnot, na kterou si v nové společnosti obtížně zvykají. Zároveň ale žijí daleko od rodiny a jsou nuceni se sami o sebe postarat, osamostatnit se a žít individualistickým stylem života více než kdy dříve. Je tedy zajímavé sledovat, zda se vlivem jejich pobytu nějak proměňuje jejich vnímání sebe sama.

Kapitola 4

Předsudky, diskriminace, rasismus

„Co to vlastně znamená, být černý?
Co znamená mít tuto barvu?
Za tuto urážku si budu stěžovat Osudu,
času, nebi
a všem, kdo mě učinili černým!
Ó, prokletí barvy!“¹

Jak již bylo zmíněno v kapitole o kulturní adaptaci, jedním z faktorů, které tuto adaptaci ovlivňují, je postoj většinové společnosti vůči migrantům, její míra otevřenosti vůči cizím kulturám a jejím příslušníkům. Stejně tak i migranti zaujímají postoje vůči majoritní společnosti a vysvětlují si různými způsoby chování jejích členů a členů vlastní skupiny.

V této kapitole se pokusíme vysvětlit, jak se takové postoje v interkulturním kontaktu vytvářejí a jak ovlivňují vzájemné soužití odlišných kulturních skupin. Nejprve se zaměříme na vymezení pojmů postoje, stereotypy a předsudky, které nám následně poslouží pro hlubší pochopení jevů diskriminace a rasismu. V závěrečné části kapitoly se budeme věnovat problematice rasové identity u lidí černé barvy pleti, která se z velké míry formuje právě na základě zkušeností s diskriminací a rasismem.

4.1 Postoje, předsudky, stereotypy

Aby se lidé snáze orientovali v sociálním světě, redukují přijímané informace jejich tříděním do různých kategorií. Na základě identifikace určité charakteristiky, např. rysu chování člověka, ho zařadí do určité sociální kategorie, pro kterou je typický jistý soubor vlastností. Takovéto zjednodušení komplexnosti sociálního světa vede ke zmírnění úzkosti při kontaktu s lidmi z cizí skupiny, protože umožňuje předvídat vývoj vzájemného kontaktu. Tento přirozený

¹Úryvek španělské divadelní hry Andrése de Clarmonte *El valiente negro en Flandes* (citováno z Fanona, 2011, p. 178).

proces, který zefektivňuje reagování lidí na velké množství různorodých podnětů v mezilidské komunikaci, lze pojmenovat jako stereotypizaci (Lustig & Koester, 2003, p. 148).

Postoje představují systémy hodnocení objektů, osob nebo událostí, které člověka predisponují k určitému způsobu jednání. Rozlišují se tři složky postojů:

- Kognitivní – myšlenky vážící se na daný objekt, osobu nebo situaci
- Afektivní – pocity vyvolané objektem, osobou nebo situací
- Behaviorální – tendence jednat určitým způsobem v reakci na daný objekt, osobu či situaci (Triandis, 1973, p. 148).

Stereotyp je určitá forma zevšeobecněných představ o nějaké skupině lidí. Lidem, zařazeným do shodné kategorie, jsou připisovány shodné vlastnosti na základě příslušnosti k dané skupině. Úskalím tohoto zjednodušování je však riziko vytváření předsudků vůči cizím skupinám a jejich diskriminace a rasismus (Lustig & Koester, 2003, p. 151).

Stereotypy a předsudky mají podobnou psychologickou podstatu, avšak zatímco stereotypy mívají spíše neutrální či dokonce pozitivní charakter, **předsudky** vyjadřují zpravidla nepřátelské, strnulé postoje vůči členům jiných skupin, založené jen a pouze na příslušnosti k dané skupině (Smith & Bond, 1998, p. 184). Jejich podstatou jsou emočně nabitě stereotypy, zahrnující iracionální averzi až nenávist k cizí skupině. Jedinec, který podléhá předsudkům, vnímá pouze ty informace, které jsou konzistentní s jeho předsudkem, nebo skutečnost překrucuje, aby s jeho přesvědčeními byla v souladu (Smith & Bond, 1998, pp. 184, 191).

Stereotypy i předsudky se vytvářejí již v dětském věku a jsou důsledkem socializace. Fixují se tedy velmi brzy a také proto, že mají iracionální charakter, jsou poměrně stabilní a obtížně změnitelné. Často vznikají pouze na základě omezeného kontaktu s příslušníky cizí skupiny, nebo jsou předávány nepřímou, např. prostřednictvím médií. Lustig a Koester (2003, p. 152) uvádějí, že stereotypy, vycházející z názorů ostatních, bývají odolnější vůči změnám, než stereotypy založené na osobní zkušenosti.

Jedno z možných vysvětlení vzniku stereotypů a předsudků nabízí teorie sociální identity (Tajfel, 1981). Podle té si jedinci uchovávají pozitivní sebeobraz pomocí identifikace se skupinou, která bývá členy vlastní skupiny hodnocena kladněji (autostereotyp) než skupina cizí. Negativní stereotypizace členů cizí skupiny tedy plní určitou funkci potvrzení vlastní hodnoty.

Teorie sociální identity předpokládá, že zvýšený kontakt mezi odlišnými skupinami napomáhá zbavení se předsudků a jednostrannému preferování vlastní skupiny. Tuto tzv. **hypotézu kontaktu** poprvé formuloval Allport (2004). Vyplývá z ní, že za určitých podmínek může kontakt mezi rasově a etnicky odlišnými skupinami snižovat předsudky, mezi těmito skupinami panující. Avšak je tomu tak pouze za předpokladu, že jsou jedinci k sobě v rovnocenném postavení, kooperují na shodném cíli, jejich kontakt je dobrovolný a jejich širší sociální prostředí je tomuto interkulturnímu kontaktu nakloněné.

Stereotypy a předsudky často vládnu mezi skupinami, které jsou k sobě z dlouhodobého hlediska v konfliktním postavení, jako například různé etnické skupiny žijící na jednom území. Tyto stereotypy vznikají z nedůvěry vůči cizí skupině a z úzkosti vyvěrající z problematických kontaktů.

Stereotypy mohou také plnit funkci legitimizace nerovného rozdělení sil ve společnosti. Ospravedlňují například vykořisťování jedné skupiny druhou, vysvětlují chudobu a bezmoc určitých skupin a převahu jiných tím, že pro daný stav nacházejí přirozená vysvětlení (např. nadřazenost jedné skupiny nad druhou) (Smith & Bond, 1998, p. 188).

Adorno, Sanford a další uskutečnili po 2. světové válce výzkum inspirovaný činy Němců vedených Hitlerem v nacistickém Německu. Zjistili, že existuje typ osobnosti, tzv. **autoritářská osobnost**, který podléhá předsudkům více než jiní (Sanford, 1973, p. 57). Příčinou formování takové osobnosti může být příliš přísná rodičovská výchova vyžadující tvrdou disciplínu a absolutní poslušnost dítěte. Nemožnost dítěte prosadit se v něm vyvolává agresivní pocity, které později přesouvá na cizí objekty, zpravidla společensky odlišné od jeho skupiny. Také se ukázalo, že má-li člověk předsudky vůči jedné skupině, pocituje je často i vůči jiným skupinám.

4.2 Diskriminace a rasismus

Diskriminace je manifestace předsudků v podobě činů namířených proti určité skupině lidí. Jedná se o chování, které se projevuje nerovným zacházením se členy dané skupiny oproti ostatním, pramenící výhradně z jejich příslušnosti ke skupině. Diskriminace zpravidla přináší výhody skupině, která diskriminuje – např. zlepšuje přístup ke zdrojům, zvyšuje oblibu jedince, který diskriminuje společensky nepopulární skupinu atd. (Lustig & Koester, 2003, p. 156).

Rasismus je souhrnné označení nepřátelských aktivit namířených proti příslušníkům určité rasy, je tedy založen na odmítání lidí určité barvy pleti, kultury či etnického původu. Projevuje se diskriminací a agresivním jednáním v podobě verbálních či fyzických útoků. Pro rasismus je typický útlak a ohrožování určité rasové skupiny a znemožňování přístupu této skupině ke zdrojům politické, ekonomické a sociální moci. Na úrovni **individuální** se rasismus projevuje v osobním kontaktu, ve kterém je jedinci diskriminované rasy dávana najevo jeho podřadnost. Na rovině **kulturní** se jedná o naprosté zavržení kulturních hodnot a víry utiskované rasové skupiny. **Institucionální** rovina rasismu spočívá ve vyloučení skupiny z rovnocenné participace v sociálních institucích (školy, úřady, určité profese apod.). Rasistické postoje jsou silně formovány médii, která pro část populace představují jediný zdroj informací o rasové menšině a mají tedy silnou funkci „primingovou“ (Lustig & Koester, 2003, p. 158). Institucionální rasismus je méně nápadný než otevřené projevy rasismu, neztrácí však na své závažnosti a nebezpečnosti. Tím, že se projevuje subtilněji, je mnohdy obtížnější ho identifikovat (Fernando, 2010, p. 74).

Samotný termín rasa má neutrální význam. Popisuje anatomické rozdíly mezi velkými skupinami lidí, které jsou dědičné a vytvořily se vlivem přírodních podmínek prostředí, odkud dané skupiny pochází. Potíž vzniká až při srovnávání ras na úrovni mocenské a výkonnostní, při povyšování jedné rasy nad druhou.

Lottová (2010, p. 21) uvádí, že geny, zodpovědné za barvu pleti, tvoří jen velmi zanedbatelnou část celkové genové výbavy a nejsou v žádném vztahu s ostatními geny, nesoucími jiné charakteristiky. Dva lidé z jednoho afrického kmene mají stejně rozdílné geny jako dva lidé z dvou různých ras. Podle Lottové (2010, p. 21) je tedy paradoxem, že právě s Afričany s velkou genovou variabilitou bylo vždy zacházeno, jako kdyby byli po stránce genetické naprosto homogenní.

Jak uvádí Kolman (2001, pp. 34–35), už evropští dobyvatelé byli přesvědčeni o vlastní nadřazenosti vůči „primitivním domorodcům“ a jako nositelé vědeckého pokroku se začali pokoušet svou nadřazenost vědecky dokázat. Pro většinu Evropy devatenáctého století bylo naprostou samozřejmostí, že je bílá rasa nadřazena všem ostatním, takže ani přímo nelze mluvit o rasismu. V té době se například pro chorobu Downův syndrom vžil název mongoloidní idiocie, a to proto, že tato mentální vada jevila znaky projevů nižších, tj. neevropských etnik (Kolman, 2001, p. 35). I Francouzský antropolog Le Bon (1898) byl přesvědčen nejen o vyšší inteligenci mužů než žen, ale také o nadřazenosti bílé rasy nad černou.

Učiníte snadno z černocho nebo z Japonce bakaláře nebo advokáta; avšak dáte mu tím jen vnější nátěr, který nepůsobí na jeho duševní složení; způsoby myšlení, logiku a zvláště charakter západních národů mu žádné vzdělání nemůže dáti, poněvadž jen dědičnost je tvoří. Onen černocho nebo Japonce si nahromadí všech možných diplomů a přece se nikdy nedostane na niveau obyčejného Evropana (Le Bon, 1898, p. 31).

Podle mnohých autorů vznikl koncept rasy právě proto, aby se ospravedlnil důvod útisku některých ras a jejich zotročování (Lott, 2010, p. 17; Comer, 1972, p. 311). V Evropě 16. století, kdy probíhala protestantská reformace, kladoucí důraz na důstojnost každého člověka a jeho práva, současně docházelo k četným zámořským objevům a nová půda potřebovala být někým obdělávána. Aby mohla být využívána pracovní síla otroků, musela být černá rasa chápána jako rasa nižší. „Bylo nutné dokázat, že otrok představoval jiný typ bytosti – nižší než je člověk“ (Comer, 1972, p. 312).

Četné pokusy porovnávání inteligence mezi rasami v novodobé historii lze mimo jiné interpretovat také jako snahu o prokázání nadřazenosti bílé rasy. Tato měření však zpravidla vykazovala závažné metodologické nedostatky způsobené etnocentrismem badatelů a obtížemi v nalezení vhodného kulturně nezatíženého testu. Problematika srovnávání ras po psychologické a sociální stránce pokračuje dodnes a stále je kontroverzním problémem.

Z psychiatrického hlediska byli například v minulosti příslušníci černé rasy některými badateli (např. Carothers, 1953, citováno z Fernanda, 2010, p. 73) považováni za mentálně

nevyvinuté jedince, kteří se nápadně podobají Evropanům po lobotomii mozku.

V současnosti lze zaznamenat častější diagnostikování schizofrenie u příslušníků negroidní rasy, žijících v západní společnosti, než u bílé rasy. Je otázka, zda tato zvýšená prevalence choroby pouze neodráží určitá kulturní specifika černé rasy, např. její důraz na spiritualitu v myšlení a nedochází tak k chybné diagnostice (Fernando, 2010, pp. 74–75). Zvýšená paranoidita u černé rasy může být také důsledkem rasové diskriminace a útisku, mohlo by se tedy jednat o přirozenou reakci na životní podmínky (Toldson, 2008, p. 169).

Pro dokreslení politické a sociální atmosféry poloviny minulého století v USA uvedme výňatek z projevu Abrahama Lincolna z roku 1858 (citováno z Richardson, Bethea, Hayling, & C., 2010, p. 228).

There is a physical difference between the White and Black races which I believe will forever forbid the two races living together on terms of social and political equality. And in as much as they cannot so live, while they remain together, there must be the position of superior and inferior, and I as much as any other man am in favor of having the superior position assigned to the White race.

Podle Fernanda (2010, pp. 71–72) mnozí lidé vnímají vzrůstající multikulturalismus v dnešní západní společnosti jako hrozbu ze zaplavení cizími kulturami a obávají se ztráty kulturních hodnot domorodé populace. Také dochází k častému zaměňování pojmů kultura a rasa. Lidé automaticky podle rasy jedince usuzují i na jeho kulturu, což je tendence přetrvávající z minulosti, kdy byli jedinci více hodnoceni na základě své rasové příslušnosti.

4.3 Rasová identita

Identita jedince se vytváří do velké míry na základě jeho pocitu sounáležitosti s různými skupinami (rasa, etnikum, kultura), jejichž je součástí. Rasová identita určuje, nakolik je příslušnost k rase významná pro sebedefinování jedince.

Rasová identita bývá také chápána jako reakce na zkušenosti s rasismem a diskriminací vůči vlastní rase a způsob vyrovnávání se s nimi (např. Charmaraman & Grossman, 2010; Yoon, 2011). Většina výzkumů zkoumající rasovou identitu Afričanů černé barvy pleti, či jejich potomků, se týkala Afroameričanů, proto se níže popisované výzkumné poznatky budou vztahovat na tuto populaci.

Rasismus natolik zasáhl mnoho lidí černé barvy pleti, že lze očekávat dominantní roli rasy ve formování jejich identity. Historie omezování svobod Afričanů sahá až 500 let nazpět a zahrnuje éru otroctví, koloniální nadvlády a dalšího vykořisťování a diskriminace trávající dodnes. U otroků a jejich potomků docházelo přetrháním rodinných a etnických pout k naprostému vykořenění a ztrátě původních identit (Richardson et al., 2010, p. 227). Tuto kolektivní zkušenost lze také nazvat kulturním traumatem, které se přenáší z generace na generaci a projevuje se různým maladaptivním chováním, například nadužíváním psychoaktivních látek, zvýšenou agresivitou apod. (Toldson, 2008, p. 166).

Richardson et al. (2010, pp. 232–233), kteří se zamýšlí nad populací Afroameričanů a afro-karibských imigrantů žijících v USA, se domnívají, že se rasová identita odlišně utváří u potomků původního otrokářského černého obyvatelstva a nových generací migrantů, kteří přišli z oblastí, kde běloši tvoří menšinu populace. První etnická skupina dlouhodobě podléhala společenskému útisku, a proto sehrávala jejich příslušnost k rase významnou úlohu ve formování identity. Nově příchozí migranti, socializovaní v zemích svého etnického původu, mají menší nebo žádné zkušenosti s rasismem, a proto se jejich identita vytváří spíše na rozhraní dvou kultur a rasa není tak dominantní.

V následující části kapitoly se nejprve zaměříme na mechanismus vzniku rasové identity u afroamerických dětí a možný dopad jejich segregovaného postavení ve společnosti na její formování. Následně představíme výsledky výzkumů, které zjišťují, jaké podoby rasové identity se jeví jako neadaptivnější pro zdravý vývoj jedince.

4.3.1 Jak se utváří rasová identita dítěte

Formováním rasové identity afroamerických dětí se v 70. letech zabývali Watson, Jones a další. Zjištěné poznatky jsou rozebírány v monografiích *Psychology and race* (Watson, 1973) a *Black psychology* (Jones, 1972). Příspěvky jednotlivých autorů se z velké míry soustředí na vývoj negativního obrazu, který si o sobě vytvářejí černošské děti, vychovávané v tehdejší rasisticky smýšlející společnosti USA.

Jak autoři sami uvádějí, většina výzkumů se zabývala populací Afroameričanů z nižších socio-ekonomických vrstev, proto lze zjištěné poznatky zevšeobecnit pouze na tuto skupinu. Navíc docházelo ke srovnávání této skupiny s bělošskou populací ze střední socio-ekonomické vrstvy, proto je obtížné rozlišit vlivy rasy a sociální třídy na adaptaci černošských dětí a vývoj jejich rasové identity (Proshansky & Newton, 1973, p. 187).

Přes určité metodologické nedostatky a zastaralost výzkumných dat slouží tyto poznatky k přiblížení procesu formování rasové identity afroamerických dětí z nižších sociálních vrstev a různých psychologických mechanismů s tím souvisejících. Velmi podobně se pravděpodobně vyvíjí i identita segregovaných minorit ve Francii podobného socio-ekonomického postavení.

Dítě je už v nízkém věku schopné vycítit, co je žádoucí a nežádoucí, dobré a špatné, cenné a bezcenné a vnímá svou podřadnou pozici vůči bílým dětem, protože je součástí nepreferované etnické skupiny „Negro“. Uvědomuje si negativní konotaci příslušnosti ke své rase. Být černý znamená být špatný, špinavý, ošklivý... , tedy mít nižší cenu, než být bílý (Proshansky & Newton, 1973, p. 179).

Jak uvádějí Mead (1997) a Cooley (1956), jedincovo „Já“ se vytváří jeho interakcí s ostatními – jeho rodiči, vrstevníky, učiteli a dalšími. Dítě se učí vnímat sebe sama prostřednictvím reakcí okolí na jeho osobu, a tak se vytváří jeho sebepojetí. Cooley popisuje toto jedincovo „Já“ jako tzv. „zrcadlové Já“ („looking glass self“), které odráží, jak na člověka pohlíží jeho okolí. Sebepojetí tak tvoří naše představa o tom, jak působíme na lidi kolem sebe, jak nás hodnotí a náš výsledný pocit o sobě samých – pocit hrdosti či ponížení (Cooley, 1956).

Černošské děti si vytvářejí od raného věku nízké sebehodnocení plynoucí z jejich podřadného a segregovaného postavení ve společnosti. Děti chodí zpravidla do škol určených pouze pro černošské děti. Jejich rodiny mívají často nízké socio-ekonomické postavení oproti bělochům, horší zaměstnání a nižší standard bydlení (Poussaint & Atkinson, 1972, p. 114). Negativní sebepojetí si děti většinou utvářejí už v rodině, kde na ně rodiče, ač většinou nevědomě, přenáší svou zlost, bezmocnost či vztek, pramenící z jejich sociální deprivace a degradace. Někteří dospělí se mohou také ztotožňovat se svým podřadným postavením a cítit se oproti majoritní společnosti méněcenní. Dítě pak obtížně hledá ve svých rodičích vzor a může se za ně dokonce kvůli jejich „společenskému selhání“ stydět (Proshansky & Newton, 1973, p. 196). I bílé děti si tvoří předsudky ve svých rodinách. Informace získávané od blízkých osob spolu s vnímanou diskriminací Afroameričanů na úrovni různých institucí a zprávami z médií se zakořeňují už v mladé generaci dominantní společnosti a budují její postoj vůči černochům (Comer, 1972, p. 315).

Černošské děti jsou ve svých výkonech podceňovány a mnohé z nich se se svou podřadností identifikují. Bojí se selhání, nebo se svým selháním automaticky počítají. Jejich pochybnosti mohou vést k tzv. sebenaplňující se proroctví a projevit se na jejich sníženém výkonu (Poussaint & Atkinson, 1972, p. 115). Afroameričané se již od dětství učí, že bývají společností za totéž odměňováni odlišně, zpravidla méně, než běloši (Poussaint & Atkinson, 1972, p. 119).

4.3.2 Dopad rasismu a diskriminace na kvalitu života a zdraví jedince

Rasismus nejen znemožňuje rovnocenný přístup k sociálním a ekonomickým statkům, jako jsou vzdělání, zaměstnání, příjmy, bydlení aj., čímž výrazně snižuje životní úroveň diskriminovaných skupin, podepisuje se ale také významně na psychice svých obětí. Takto postižení mohou trpět od dětství pocitu nedostačivosti, bezmoci, ohrožení a vzteku, což může vést ke zvýšené hostilitě, delikvenci a dalšímu patologickému chování, např. vytvoření závislosti na alkoholu a drogách (Ezembé, 2009, p. 299; Proshansky & Newton, 1973, pp. 188–189). V posledních desetiletích také stoupá množství sebevražd, spáchaných afroamerickými muži ve věku 15–24 let. Zatímco v minulosti vykazovali černoši obecně nejnižší sebevražednost oproti jiným rasám, převyšuje dnes výskyt sebevražd u této populace sebevražednost bělochů, kteří naopak vždy v minulosti dominovali mezi ostatními rasami (Pierre & Mahalik, 2005; Toldson, 2008, p. 170). Afroameričtí muži, zastávající tradičně ve svých rodinách roli živitele rodiny, mnohdy nedosahují příliš vysokého sociálního a ekonomického postavení, a proto bývají nahlíženi i svou vlastní rodinou či komunitou jako selhávající (Pierre & Mahalik, 2005; Proshansky & Newton, 1973, p. 199).

Dlouhodobý stres pramenící z diskriminace a rasismu tedy zjevně snižuje kvalitu života člověka a může mít těžký dopad na jeho zdraví v podobě různých chronických duševních či fyzických onemocnění jako jsou deprese, úzkosti, kardiovaskulární onemocnění atd. (např. Carter & Reynolds, 2011; Lott, 2010, p. 18). Potíže se mohou také objevit na úrovni kon-

fliktu identity. Ten se může například projevat zavrhováním negroidních znaků, jako jsou kudrnaté vlasy a černá barva pleti a jejich snahou je odstranit – rovnáním vlasů a depigmentací pleti. Toto jednání je projevem komplexu méněcennosti černochů vůči bělochům, který překonávají idealizací svého nadřazeného vzoru a snahou se mu co nejvíce podobat (Ezembé, 2009, pp. 54–55).

4.3.3 Modely rasové identity

Vznik rasové identity u etnických minorit bývá mnohými autory chápán jako reakce na zkušenost s rasismem a diskriminací ze strany majoritní společnosti. Je možné, že u přistěhovalců dlouhodobě žijících v hostitelské společnosti, příslušnost k rase nabývá většího významu než příslušnost k etnické skupině. Byly vytvořeny různé modely rasové identity Afroameričanů. Tzv. Crossův model (Cross, 1978) předpokládá lineární vývoj rasové identity, který bývá dlouhodobým, někdy celoživotním procesem. Popisuje jednotlivá stádia tohoto vývoje od forem méně vyspělých po zralá stádia rasové identity. V prvotním stádiu (Pre-encounter) se jedinec zcela ztotožňuje s bělošskou populací a své rasové příslušnosti nepřičítá význam nebo ji popírá. Do dalšího stádia (Encounter) postupuje poté, co se přímo setká s diskriminací a rasismem a je nucen začít přehodnocovat svůj postoj k vlastní a bílé rase. Další fáze (Immersion-Emersion) je charakteristická proměnou rasové identity, která se projevuje v opačně laděných postojích než v prvním stádiu, tedy zaujatostí vůči bělochům a naprostou nekritickou odevzdaností vlastní rase. V posledním stádiu (Internalization) si jedinec vytváří zralou identitu, která spočívá v identifikaci s vlastní rasou a akceptaci rasy bílé.

Helmsová (1995) popisuje podobný model, avšak chápe jednotlivé typy rasové identity spíše jako různé strategie, které jedinec vyvíjí v reakci na rozličné situace. Rasová identita se podle ní může u různých etnických skupin vyvíjet odlišně.

Výzkumy týkající se rasové identity imigrantů, se často zaměřují na zjišťování vztahů mezi rasovou identitou a duševní pohodou jedince (např. Carter & Reynolds, 2011; Pierre & Mahalik, 2005) či jeho percepce diskriminace (např. Seaton, 2009). Většinou dospívají ke shodným zjištěním, že silná pozitivní identifikace s vlastní rasou vede k lepší emoční vyrovnanosti a méně intenzivnímu prožívání stresu spojeného s rasovými předsudky a diskriminací ze strany dominantní společnosti, než slabá rasová identita. Zároveň ale také platí, že jedinci, kteří se silně ztotožňují s vlastní rasou, také častěji diskriminaci vnímají. Jejich rasová identita ale pravděpodobně funguje jako faktor ochraňující jejich sebepojetí na základě jejich sounáležitosti a solidarity s příslušníky vlastní rasy.

Tyto poznatky je však obtížné zevšeobecňovat na jinou než afroamerickou populaci a i tam je třeba odlišovat původ migrantů a délku jejich usídlení v hostitelské společnosti. Ukazuje se, že rasová identita nabývá na větším významu teprve u migrantů druhé generace, kteří si svou specifickou pozici ve společnosti jakožto rasová minorita více uvědomují. Např. S. P. Hall a Carter (2006), kteří zkoumali afro-karibskou populaci v USA, vycházeli ve svém výzkumu z předpokladu, že se první generace těchto přistěhovalců identifikuje silněji se svým etnickým

než rasovým původem, protože pro ně identifikace s Afroameričany není z hlediska sociálního postavení této skupiny příliš přínosná. Ukázalo se, že u druhé generace těchto migrantů však již dochází k růstu rasové identity, která kladně koreluje se silnou etnickou identitou.

Vnímáním rasové příslušnosti míšenců a obecně problematikou rasismu se intenzivně zabýval Fanon (2011), psychiatr pocházející z Martiniku a významná postava postkoloniálního myšlení. Podle něj se Antilané neztotožňují ani s Afričany černé barvy pleti a obtížně se identifikují i s Francouzi. Metropolitní Francii a bělochy si často idealizují, dokud žijí na svých ostrovech. Ne nadarmo se například na Martiniku namísto „mluvit jako kniha“ říká „mluvit jako běloch“ (Fanon, 2011, p. 54). Jakmile ale odejdou do metropole, uvědomí si, že za Francouze nejsou považováni a že jsou „házeni do jednoho pytle s černochoy“.

Antilan se totiž nevnímá jako černocho; vnímá se jako Antilan. Negr žije v Africe. Subjektivně, intelektuálně se Antilan chová jako běloch. Přitom je negr. To si uvědomí, jakmile dorazí do Evropy; a když mu budou mluvit o negrech, zjistí, že jde stejně tak o Senegalce, jako o něj samotného... Antilan, příjíždějící do Francie, pojímá tuto cestu jako poslední etapu své osobnosti. Můžeme doslova a bez obav z omylu říci, že Antilan, který jede do Francie, aby se přesvědčil o své bělosti, zde najde svoji pravou tvář (podle Fanona, 2011, pp. 137, 140).

Jak je patrné z načrtnutých poznatků, rasová identita a další jevy s ní související, jako jsou etnická identita, diskriminace, duševní pohoda a další, se mohou lišit u různých etnických skupin v různých zemích a kontextech migrace.

Kapitola 5

Imigrace ve Francii

Francie je odedávna imigrační zemí. V roce 2008 se řadila na třetí místo v počtu udělených politických azylů hned za USA a Kanadu. Ačkoliv Francie sama sebe považuje za zemi s příkladným dodržováním lidských práv, byla právě za jejich aplikaci a obecně za přístup ke kulturnímu pluralismu a diverzitě dlouhodobě kritizována Evropskou unií (Kastoryano & Escafré-Dublet, 2010, p. 8). V této kapitole nastíníme vývoj francouzské imigrace a určité rysy integrační politiky, abychom přiblížili, jak je otázka přistěhovalců vnímána ve francouzské společnosti. Na úvod vylíčíme francouzskou koloniální minulost s důrazem na africké a karibské kolonie. Dále popíšeme, na čem se zakládá francouzská národní identita, stručně charakterizujeme imigrační vlny a jejich odraz v současné diverzitě francouzské společnosti. Podrobněji se zaměříme na samotnou populaci migrantů, kterými se zabýváme v této diplomové práci. Na závěr se budeme věnovat aktuálním otázkám přistěhovalců ve Francii, problematice diskriminace a postojem francouzské společnosti vůči migrantům.

Francouzská koloniální minulost

Francie patří mezi země s bohatou koloniální minulostí. První kolonie získávala již v 17. století a postupně se zařadila mezi nejvýznamnější koloniální velmoci. Současně s expanzí na severoamerickém kontinentu zakládala již začátkem 17. století kolonie i v Karibiku. Tyto kolonie byly budovány a osidlovány především otroky z Afriky, kteří tam pracovali na plantážích. Takto vznikla například Francouzská Guyana (1604), Guadeloupe a Martinik (1935), Saint Domingue (1659, dnešní Haiti) a další.

Francie usilovala o převahu nad Velkou Británií a budovala kolonie všude po světě – v Severní Americe, Karibiku, Indii, Africe a dalších místech. Během série válek s Velkou Británií v 18. a 19. století však o mnoho svých kolonií přišla. Katastrofu pro ni představovala zejména ztráta nejbohatší a nejvýznamnější kolonie Saint Domingue. Zde započalo v roce 1791 povstání černošských otroků a v roce 1804 vyhlásila tato karibská země již pod novým názvem Haiti samostatnost. Stala se tak prvním moderním samostatným černošským státem na světě.

Po skončení napoleonských válek Británie Francii vrátila některé kolonie. Francouzská expanze pokračovala dále v Africe, například v Alžírsku, Tunisku a v rozsáhlých územích severozápadní Afriky (dnešní Mauretánie, Senegal, Guineje, Mali, Pobřeží slonoviny, Beninu, Nigeru, Burkiny Faso, Čadu, Středoafričské republiky a Republiky Kongo). V průběhu 19. a 20. století vlastnila Francie hned po Velké Británii nejrozsáhlejší koloniální území. Před druhou světovou válkou zaujímal metropolitní Francie spolu se svými koloniemi desetinu zemské pevniny a francouzština se díky tomu stala světově rozšířeným jazykem. Francie, na rozdíl od jiných velmocí, usilovala ve svých koloniích (zejména západoafričských), o naprostou europeizaci a prosazování vlastní kultury. Obyvatelé kolonií měli mluvit plynule francouzsky, a když současně konvertovali na křesťanství, bylo jim uděleno francouzské občanství včetně volebního práva.

Po druhé světové válce přišla Francie o mnoho svých kolonií a vlivem celosvětového tlaku na dekolonizaci byla nucena vzdát se, ač nerada, dalších zemí usilujících o samostatnost. Několikaletý krvavý konflikt se odehrával v Alžírsku, kterého se Francie nechtěla vzdát. Nakonec získalo samostatnost v roce 1962. Kolem roku 1960 získala nezávislost po místních referendech většina afrických zemí. Z některých zámořských kolonií se staly dnešní zámořské departmenty. Bývalé francouzské kolonie si uchovávají určité rysy francouzské kultury a francouzštinu jakožto úřední jazyk dodnes. Mnoho migrantů proudí každý rok do metropolitní Francie za prací či za studiem ([Wikipedia, 2012a](#)).

V porovnání s ostatními bývalými koloniálními velmocemi se Francie vyrovnává se svou minulostí a problematikou dekolonizace rozpačitěji. Zatímco v anglosaském světě se již přes dvacet let rozvíjejí disciplíny „postcolonial studies“, které se snaží najít vyvážený pohled na kolonizaci, Francie se stále ztotožňuje spíše s ospravedlnováním koloniální expanze. Francie je hrdá na to, že v novodobé historii jako první země vydala zákon uznávající otroctví jako zločin proti lidskosti ¹, její vnímání kolonizace je však stále velmi kontroverzní. V roce 2005 vyšel zákon ² vyzdvihující pozitivní stránky kolonizace. Vyjadřuje svůj vděk všem, kteří se účastnili francouzských aktivit v Severní Africe a Indočíně, a dále ustanovuje, že má být ve školách koloniální historie vykládána s důrazem na kladné stránky a přínosy francouzské přítomnosti v zámoří. Tento zákon vyvolal bouři nevolí zejména v Severní Africe a zámořských departmentech a také v řadách historiků a učitelů v samotné metropolitní Francii. Posléze byly některé paragrafy tohoto zákona zrušeny ([Tomalová, 2006](#), pp. 14–15). Z výše uvedeného je zřejmé, že je problematika kolonialismu ve Francii stále živým tématem, se kterým se dosud nedokázala patřičně vypořádat.

¹LOI n° 2001-434 du 21 mai 2001 tendant à la reconnaissance de la traite et de l'esclavage en tant que crime contre l'humanité

²LOI n° 2005-158 du 23 février 2005 portant reconnaissance de la Nation et contribution nationale en faveur des Français rapatriés

Francouzská národní identita

Francouzská národní identita je založena na republikánských hodnotách „rovnost, svoboda, bratrství“, které byly uvedeny do praxe v době Francouzské revoluce (1789). Na základě těchto hodnot jsou občanství a práva jednotlivce zdůrazňována před jeho příslušností k jiným skupinám (např. náboženským či etnickým). Tento princip má sloužit k odstranění nerovnosti občanů na základě původu a zajistit jednotu národa. Víra v nedělitelnost a jednotu národa vedla k zavedení asimilacionistického modelu integrace přistěhovalců, podle kterého by měli imigranti v ideálním případě co nejvíce splynout s původním obyvatelstvem. Náboženské či kulturní odlišnosti minorit by měly zůstat spíše soukromou záležitostí těchto skupin a neměly by být příliš viditelné. Důležitým faktorem francouzské integrační politiky je doktrína „laïcité“, francouzská podoba náboženské sekularizace, podle které má být stát striktně oddělen od církve, a tedy jakákoliv reprezentace náboženství ve veřejné sféře je nežádoucí (Kastoryano & Escafré-Dublet, 2010, p. 4). Už v 19. století byly patrné snahy země o sjednocení francouzského teritoria a francouzské kultury zejména důrazem na výuku francouzštiny, jakožto hlavního jazyka pro celou populaci a potlačováním regionálních identit a specifik ve prospěch jednotné národní identity. Z tohoto důvodu dnes nejsou příliš patrné např. rozdíly v dialektech francouzštiny v různých departmentech (Kastoryano & Escafré-Dublet, 2010, p. 7).

Imigrační vlny

Imigrační vlny od roku 1900 do první světové války zahrnovaly především přistěhovalce z Belgie, Polska, Itálie a Španělska. Po druhé světové válce imigrovali do Francie přistěhovalci z jižní Evropy (Portugalsko a Španělsko). Ti byli žádanou pracovní silou a byli považováni za národy, které se ve Francii snadno adaptují (Kastoryano & Escafré-Dublet, 2010, p. 7). Později přicházeli za prací i migranti z bývalých francouzských kolonií, kterým byla usnadněna cirkulace do metropolitní Francie (hlavně Alžírsko a Maroko a další africké země). Původně se předpokládalo, že se jedná pouze o dočasnou pracovní sílu a že se tyto přistěhovalci z Afriky po nějakém čase opět vrátí do své země původu. Velká část z nich se ale ve Francii usadila a i přes silná omezení ekonomické migrace, platící od roku 1974 z důvodu hospodářské krize se tato minorita nadále rozrůstala - vlivem slučování rodin (příchodu příbuzných do Francie) a další imigrace. Se vzrůstajícím počtem přistěhovalců pocházejících hlavně z oblasti severní Afriky začala být tato imigrace vnímána jako problematická z důvodu jejich odlišné kultury a náboženství, a tedy jejich komplikované integrace do majoritní společnosti (Kastoryano & Escafré-Dublet, 2010, p. 7).

Počet a původ přistěhovalců

Za imigranta je ve Francii považovaný každý přistěhovalec, narozený v zahraničí, který pobývá na území Francie, a to i za předpokladu, že během svého života získal francouzské občan-

ství/národnost (INSEE, 2008). (Pojmy národnost (nationalité) a občanství (citoyenneté) v námi užívaném kontextu ve francouzštině významově víceméně splývají, proto je můžeme zaměňovat).

K získání francouzského občanství musí migrant splnit několik kritérií – pobývat v zemi minimálně po dobu pěti let, prokázat stabilní finanční příjem, dostatečnou znalost francouzštiny, práv a povinností spojených s francouzským občanstvím a vyjádřit svou loajalitu vůči republikánským hodnotám. Děti přistěhovalců narozené ve Francii jsou považovány za cizince do dosažení plnoletosti. Tehdy se automaticky stávají Francouzi s plnými právy, jestliže do té doby žili alespoň pět let ve Francii (Kastoryano & Escafré-Dublet, 2010, p. 12).

Hlavní kritérium pro zjišťování počtu a zeměpisného původu cizinců v populaci, které je při sčítání lidu zohledňováno, je národnost. V roce 2008 žilo ve Francii podle národního sčítání obyvatelstva 63 936 551 milionů obyvatel, z toho 89,9% (rodilých) Francouzů narozených s francouzským občanstvím, 4,3% Francouzů, kteří francouzské občanství získali během života a 5,8% cizinců (INSEE, 2008).

Z celkového počtu zhruba 5,35 milionů imigrantů ve Francii v roce 2008, cca 2 miliony (40%) tvořili Evropani, 1,6 milionu (30%) přistěhovalci ze severní Afriky (Alžírsko, Maroko, Tunisko), 670 tisíc (12,5%) přistěhovalci z dalších afrických zemí (především ze Senegalu, Mali, Pobřeží slonoviny a Kamerunu), 238 tisíc (4,4 %) Turci a 800 tisíc (15%) přistěhovalci z dalších zemí (INSEE, 2008).

Jak již bylo naznačeno výše, podle republikánského přesvědčení je rovnosti občanů nejnáze dosaženo zneviditelněním kulturních a náboženských rozdílů ve veřejné sféře. Sběr dat o etnickém původu obyvatel majících francouzskou národnost je tedy ve Francii nezákonný, a proto je obtížné zachytit, kolik obyvatel se zahraničními kořeny žije na území Francie. Potomci imigrantů mající francouzskou národnost tak splývají s ostatní populací (Kastoryano & Escafré-Dublet, 2010, p. 9). Z tohoto důvodu neexistují ani oficiální statistiky o počtu Francouzů z francouzských zámořských departmentů pobývajících na území metropolitní Francie. Díky černé barvě pleti však tito Francouzi spolu s potomky afrických přistěhovalců patří mezi tzv. „viditelné minority“, které se často stávají terčem diskriminace. Ta kvůli chybějícím statistikám o etnickém původu obyvatel bývá snadněji přehlížena (Oppenheimer, 2008, p. 737).

Migranti ze Subsaharské Afriky

První vlna migrace ze Subsaharské Afriky se datuje do období 60. let 20. století. Francie tehdy sháněla levnou pracovní sílu pro obnovu země a zvýšení ekonomické moci. Do Francie přicházeli především svobodní muži nižšího vzdělání, často islámského vyznání původem ze Senegalu, jedné z bývalých francouzských kolonií západní Afriky. Po pozastavení ekonomické imigrace v 70. letech započalo slučování rodin těchto přistěhovalců (Ezembé, 2009, pp. 257–261).

Další vlna migrantů pocházela z centrální Afriky, především z Kamerunu, Republiky

Kongo a Demokratické republiky Kongo. Jednalo se o přistěhovalce z měst, s vyšším vzděláním než migranti první vlny, z většiny křesťanského vyznání.

Od 80. let proudí do Francie třetí vlna migrantů. Tvoří ji hlavně obyvatelé velkých měst dřívějších francouzských kolonií, z velké části studenti, které mají ve Francii možnost získat lepší vzdělání a dále ženy, usilující o emancipaci. Někteří studenti mají po získání francouzského diplomu potíže prosadit se v zemi svého původu a najít si práci odpovídající jejich kvalifikaci, proto část z nich zůstává ve Francii a finančně podporuje svou rodinu na dálku. Upřednostňují pravidelný příjem ve Francii i za předpokladu, že se jedná o nekvalifikované zaměstnání.

Tento souhrn je poněkud schematický a určitě ne vyčerpávající. Do Francie například ze Subsaharské Afriky přicházejí i uprchlíci ze zemí s tíživou bezpečností situací mnohdy riskující život svým útekem do Evropy (cestují v život ohrožujících podmínkách ukrytí v lodích nebo v letadlech). Z Afriky ale migrují také dobrodruzi, kteří chtějí pouze poznat Evropu a cestovat (Ezembé, 2009, pp. 257–261).

Podle statistik z roku 2008 žilo na území Francie zhruba 670 tisíc přistěhovalců původem ze Subsaharské Afriky s rovnoměrným zastoupením obou pohlaví. Z celé populace tvoří 9,5% žáci a studenti, což je o jedno procento více než je celonárodní průměr (pro srovnání, u imigrantů z Alžírsko se jedná o 4,2 % a u imigrantů z Maroka o 5,2%). V dělnických pozicích pracuje 19% Afričanů ze Subsaharské Afriky (podobně jako Alžírčanů a Maročanů) a obecně lze říci, že jsou tito Afričané méně zastoupeni v kvalifikovaných profesích v porovnání s celkovou populací imigrantů ve Francii. Nezaměstnaných z nich je 17%, což je o něco málo více než v případě přistěhovalců ze severní Afriky. Celková nezaměstnanost ve Francii činila v roce 2008 necelých 7%. U přistěhovalců z evropských států mimo EU dosahovala 12% (INSEE, 2008).

Francouzi ze zámořských departmentů

Francouzi ze zámořských departmentů nejsou v oficiálních statistikách odlišeni od ostatních Francouzů, proto není zřejmé, kolik se jich na území metropolitní Francie nachází. Mezi zámořské a ostrovní departmenty, tzv. Dom-Tom (Départements d'outre-mer - Territoires d'outre-mer), se řadí část souostroví Malých Antil v Karibiku, kam spadá např. Martinik a Guadeloupe, dále Réunionon a Mayotte v Indickém oceánu a Francouzská Guyana, což je zámořský region v Jižní Americe. Nová Kaledonie je zámořská správní korporace Francie s větší autonomií než ostatní departmenty. Většina departmentů a teritorií patřila v minulosti mezi francouzské kolonie a jejich současné obyvatelstvo tvoří kromě Francouzů z metropolitní Francie především potomci afrických otroků a francouzských osadníků. Jejich mísením vznikla mulatská populace používající při vzájemném styku tzv. kreolizovanou francouzštinu. Úředním jazykem je francouzština. Je třeba podotknout, že tak, jak se od sebe odlišuje historie jednotlivých ostrovů a regionů, tak se liší i vztah jejich obyvatel k metropolitní Francii a Africe. Současné obyvatelstvo těchto oblastí je směsicí kultur a etnik, což pravděpodobně ovlivňuje formování jejich kulturní a rasové identity (Wikipedia, 2012b).

Diskriminace a společenské debaty týkající se přistěhovalectví ve Francii

V nedávném průzkumu ³ zjišťujícím zkušenosti s diskriminací ve Francii přičítali Francouzi ze zámořských departmentů a imigranti ze Subsaharské Afriky nejvýznamnější příčinu jejich diskriminace barvě pleti. Imigranti původem ze severní Afriky uváděli naopak jako důvod diskriminace svůj etnický původ. Víra v islám je u přistěhovalců ze severní Afriky považována za atribut jejich etnicity a méně je vnímána čistě jako náboženská příslušnost. Také proto je počet muslimů ve Francii odhadován na 6 milionů, což je číslo odvozené z předpokládaného počtu imigrantů pocházejících z oblastí, kde je převažujícím vyznáním islám. Ne všichni z těchto migrantů se však k islámu hlásí.

Princip „laïcité“, tedy náboženské sekularizace, vznikl v době Francouzské revoluce ze silných protikatolických nálad a jeho smyslem bylo zajištění rovnoprávného přístupu ke všem občanům bez ohledu na jeho víru a původ. V dnešní době je nejvíce diskutován v souvislosti s islámem a stal se určitým politickým nástrojem a prostředkem šíření „proti – přistěhovaleckých“ postojů. V praxi se například projevil zákonem z roku 2004, který zakázal nošení ostentativních náboženských symbolů ve školách, jako je např. muslimský šátek. Velkou mediální a politickou pozornost vzbudila také debata o zákazu nošení burek na veřejnosti, který byl později uzákoněn (Kastoryano & Escafré-Dublet, 2010, p. 13).

Jednou z nedávných kontroverzních témat francouzské politiky bylo založení Ministerstva imigrace a národní identity prezidentem Sarkozym v roce 2007, což bylo jedno z témat jeho prezidentské kampaně. V roce 2009 ministr na jeho podnět uspořádal celonárodní výzkum, který zjišťoval, co pro obyvatele země znamená být Francouzem. Tato debata o francouzské národní identitě se setkala s velmi negativní kritikou a ministerstvo bylo později zrušeno⁴.

Výše zmíněné debaty bývají zpravidla dávány do souvislosti s muslimy žijícími ve Francii a poukazují tak na odlišnosti jejich identity od francouzské. Vzhledem k tomu, že je rasismus a diskriminace ve francouzské společnosti a zejména na trhu práce závažným problémem, zřídila francouzská vláda v roce 2004 na popud EU Vysoký úřad boje s diskriminací a pro rovnost⁵. V posledních letech se stává v této souvislosti závažnou otázkou i přístup ke sběru dat o etnickém původu obyvatelstva a jeho eventuální přehodnocení pro snazší odhalování diskriminace (Kastoryano & Escafré-Dublet, 2010, p. 20).

Pohled francouzské společnosti na přistěhovalce

Podle Lamonta (2003) afričtí černoši ve Francii nejsou tolik „trnem v oku“ většinové populaci jako přistěhovalci ze severní Afriky, a to z několika důvodů. Afričani ze Subsaharské Afriky jsou nábožensky heterogenní, nejedná se tedy výhradně o muslimy. Dekolonizace tam proběhla o hodně mírněji než v severní Africe, proto mezi nimi a Francouzi a priori nevládne vzájemná

³ *Survey on the impact of origins: life histories of immigrants, immigrants' descendants and native French people* (2005)

⁴ „Le débat sur l'identité nationale ouvert sur le net et dans les préfetures“ (2009)

⁵ Haute autorité de lutte contre les discriminations et pour l'égalité, HALDE

nedůvěra. Nemalou roli ve snazší integraci černochoů hraje také statut nově přicházejících migrantů. Ti pocházejí většinou z vyšších socio-ekonomických vrstev a do Francie jdou často za studiem (Lamont, 2003, p. 40).

Velkým sociálním problémem, který jistě vnímá nemalá část Francouzů, je selhávající integrace migrantů do společnosti (viz Giusti, 2005, p. 283). Jedná se především o přistěhovalce ze severní Afriky, kteří žijí často v „ghettech“ v izolaci od francouzské společnosti. Tito migranti se soustřeďují na předměstích (banlieus) měst, což jsou méně lukrativní oblasti s levným bydlením sídlištního typu. Tyto lokality jsou spojeny s vysokou nezaměstnaností, chudobou, vysokou kriminalitou a slabou sociální integrací do majoritní společnosti. Vytváří se tak začarovaný kruh. Rodiče, kterým se nedaří profesně seberealizovat nebo o to ani neusi-lují, vychovávají děti, které selhávají ve školách. Ty se o to méně snaží začlenit do francouzské společnosti, vůči které začnou zaujímat hostilní postoj. Některé oblasti s převažující přistě-hovaleckou populací, segregované od majoritní společnosti, se stávají nebezpečnými čtvrtěmi pro domorodé Francouze, kteří se jim obloukem vyhýbají. V době současné ekonomické krize a zvyšující se nezaměstnanosti logicky toto sociální napětí stoupá. To se mimo jiné odrazilo i na velké podpoře kandidátky Marine Le Peinové v prezidentských volbách 2012, předsedkyně extrémně pravicové strany Národní Fronta, dcery nechvalně proslulého antisemitisty Marie Le Peina.

Cílem této kapitoly bylo zprostředkovat důležitá témata, která se ve francouzské společ-nosti a politice ve vztahu k imigraci řeší. Potíže v těchto otázkách zažívají i mnohé jiné země bez ohledu na to, jakou formu integrační politiky zvolili. Například ve Velké Británii, kde je oproti francouzskému asimilacionismu upřednostňován opačný přístup multikulturalismus, integrace migrantů také není optimální. Ve Francii se nesebnadno „asimilovatelní“ imigranti odmítají vzdát své kultury, zatímco ve Velké Británii se díky podpoře kulturní diverzity et-nické skupiny spíše segregovaly. Pro úspěšnou integraci migrantů do společnosti hraje vedle integrace kulturní neméně významnou úlohu také politicko-občanská a sociálně-ekonomická integrace (viz Barša, 1999).

Kapitola 6

Shrnutí teoretické části

V teoretické části práce jsme se seznámili s jednotlivými pojmy, kterým je důležité porozumět pro zkoumání kulturní identity migrantů. Naznačili jsme, že jev kulturní identity bývá pojímán různě. Berry a další (2006) ho vnímají především jako způsob prožívání příslušnosti jedince k určité kulturní skupině. Camilleri a Malewska-Peyre (1997) a Özbek (2006) zase zkoumají, jak migrant zvládá integrovat někdy protichůdné kulturní hodnoty společenství, jichž je součástí. My jsme v našem výzkumu sledovali obě hlediska identity a zabývali jsme se jak způsobem prožívání příslušnosti k oběma kulturním skupinám, tak jejich pocitem sounáležitosti s kulturními hodnotami jejich země původu a Francie. Dále jsme v teoretické části uvedli, že ačkoliv spolu akulturace a kulturní identita silně souvisí, nejedná se o tentýž jev. Akulturace popisuje spíše chování lidí v migračním kontextu a jejich způsob začleňování do společnosti, zatímco kulturní identita odráží vnitřní prožitky identifikace s kulturou.

Také jsme se v teorii zabývali rozdíly mezi kulturními hodnotami Francie a západní Afriky a odlišnostmi v konstruování sebepojetí v individualistických a kolektivistických společnostech. Dále jsme se věnovali problematice předsudků, diskriminace a rasismu a s nimi souvisejícímu formování rasové identity. Na závěr jsme stručně popsali historii migrace do Francie a francouzskou integrační politiku.

Ve výzkumu chceme sledovat, jakým způsobem se proměňuje kulturní identita migrantů pocházejících z kolektivistických zemí, kteří se octnou ve srovnání se svou kulturou v poměrně silně individualistické Francii. Zajímá nás také, zda se od sebe nějak výrazněji odlišuje akulturace migrantů a jejich kulturní identita. Dále bychom chtěli zjišťovat, zda způsob, jakým se migranti cítí být majoritní společností přijímáni, ovlivňuje míru ztotožnění s jejími hodnotami a zda nějak souvisí s vnímáním jejich rasové identity.

Kapitola 7

Kvalitativní výzkum

7.1 Úvod ke kvalitativnímu výzkumu

Předmětem empirické části diplomové práce je zkoumání problematiky kulturní identity u migrantů černé barvy pleti původem ze Subsaharské Afriky a z francouzských zámořských departmentů, žijících ve Francii. Jelikož se jedná o složitý jev, kterému nelze dostatečně porozumět bez pochopení dalších aspektů migrantova pobytu v cizí zemi, zaměřili jsme se v našem výzkumu na zmapování celkového kontextu migrace. Její jednotlivé etapy naznačují, jak se formuje a proměňuje kulturní identita migrantů. Prvotní očekávání od života ve Francii vyjadřují, jaký postoj zaujímají migranti k Francii ještě před odchodem z jejich země. Následující kulturní šok působící vystřízlivění z mnohdy idealizovaných představ naznačuje, v jakých oblastech nastává střet kultur a s jakými rysy francouzské společnosti mohou mít někteří problém se vypořádat. Přivyknutí si na nové životní podmínky a vytvoření sociálních kontaktů v majoritní společnosti může vést k odcizení od některých kulturních hodnot či specifik země původu, což se projevuje hlavně při kontaktu s domácím prostředím při návštěvě domoviny. Kulturní identitu budeme zjišťovat z otázek, které se ptají po přejatých či odmítaných kulturních hodnotách a označení vlastní kulturní příslušnosti. Dále budeme sledovat vztahy mezi kulturní identitou migrantů a dalšími aspekty migrantova pobytu v cizí zemi jako jsou akulturace, diskriminace, vnímání domova a další a budeme se snažit zjistit, jak spolu tyto jevy souvisí. Jak je z charakteru výzkumu patrné, jedná se o mapující studii.

7.2 Výzkumné otázky

Výzkumné otázky se vztahují k několika etapám a oblastem pobytu migrantů ve Francii:

1. **Motivace k odchodu, očekávání od Francie**

Jaké pohnutky vedly migranty k odchodu do cizí země? Co bylo hlavním důvodem migrantů k odchodu? Jaká měli očekávání od života ve Francii?

2. **Realita, kulturní šok**

Jak respondenti prožívali svůj příchod do Francie? Lišila se jejich původní očekávání od reálného života ve Francii? Měli nějaké adaptační potíže? Co jim pomáhalo překonávat počáteční problémy?

3. Akulturace migrantů

Jak se migranti ve Francii adaptovali a přivykli novému životnímu stylu? Jaké sociální kontakty navazují, s kým se nejvíce přátelí? Do jaké míry dodržují své původní tradice, či přejímají kulturní zvyky hostitelské společnosti? Jak se dokáží studijně či profesně seberealizovat? Jak jsou spokojeni se způsobem trávení volného času?

4. Identifikace s hodnotami francouzské a vlastní kultury

S jakými francouzskými hodnotami se ztotožňují? Co z francouzské společnosti nepřijímají? Jaké kulturní hodnoty země původu si uchovali? Jsou nějaké hodnoty původní kultury, které již tolik nepřijímají? Vnímají svoji domovinu s odstupem času nějak odlišně?

5. Pocit přijetí ze strany Francie

Jak se cítí být migranti francouzskou společností přijímáni? Setkali se během svého pobytu s diskriminací?

6. Zhodnocení zkušeností s pobytem ve Francii

Jak migranti hodnotí svůj pobyt ve Francii? Zaznamenali vlivem svého zahraničního pobytu nějakou proměnu své vlastní osobnosti?

7. Domov a etnická příslušnost, plány do budoucna

Kde se cítí doma, co pro ně tento pocit vytváří a kde by chtěli v budoucnu žít? Za příslušníka které země sami sebe nejvíce považují?

V rámci výzkumu se soustředíme na zachycení případných odlišností mezi výpověďmi migrantů ze Subsaharské Afriky a z francouzských departmentů. Dále sledujeme vztahy mezi kulturní identitou migrantů a jednotlivými aspekty imigrace – např. intenzitou přátelských kontaktů navazovaných s příslušníky různých kultur, zkušeností s diskriminací atd. Je obtížné vyvodit kauzální vztahy mezi těmito jevy, ale je možné alespoň vysledovat souvislosti mezi nimi. Na základě těchto zjištění lze následně vyslovit hypotézy ověřitelné kvantitativním výzkumem.

7.3 Výzkumná metoda

Pro splnění výzkumného záměru porozumění procesu formování kulturní identity a zmapování jeho souvislostí s dalšími aspekty migrantova pobytu v cizí zemi, se nám jako nejvhodnější

jevil kvalitativní výzkum. Zkoumaný materiál byl získán na základě individuálních polostrukturovaných hloubkových rozhovorů. Tento metodologický nástroj umožňuje rozšiřování původního okruhu otázek, čímž napomáhá hlubšímu proniknutí do problematiky a zároveň svou částečnou strukturovaností snižuje riziko odklonění se od základní linie výzkumu. Respondentům byly kladeny jak otevřené, tak uzavřené otázky. Otevřenými otázkami jsme se snažili respondenty podnítit k přemýšlení nad vlastními zkušenostmi s pobytem v cizí zemi, jejich motivy, pohnutkami a způsoby prožívání různých jevů v kontextu migrace. Uzavřenými otázkami jsme zjišťovali jejich stanoviska k různým problémům a odpovědi na ně nám sloužily k tomu, abychom mohli individuální zkušenosti migrantů mezi sebou porovnávat.

Všechny rozhovory byly nahrány na digitální diktafon a následně přepsány. Při transkripci byly rozhovory autorkou překládány z francouzského jazyka do českého a docházelo k mírným úpravám textu (např. vynechání citoslovcí typu „mm“ apod.) avšak se snahou maximálně zachovat původní znění výroků. Jeden kompletně přepsaný rozhovor je k nahlédnutí v příloze práce. Originální nahrávky všech rozhovorů přikládáme k diplomové práci na DVD, kde je též v elektronické verzi tohoto dokumentu přiložen druhý kompletně přepsaný rozhovor.

Pro analýzu dat jsme zvolili deskriptivní přístup, podle kterého jsou procesy utřídění, klasifikace a deskripce výzkumných poznatků již sami o sobě analytickým postupem a hlubší analýza dat je považována za příliš spekulativní. Tento přístup se hodí zejména pro první stupeň analytické práce a slouží jako základna pro následnou interpretaci dat (Miovský, 2006, p. 220).

Přepsané rozhovory jsme zpracovávali metodou vytváření trsů, neboli seskupení výroků do skupin, na základě kterého jsme identifikovali obecnější kategorie, vztahující se vždy k nějakému konkrétnímu tématu. Také jsme využívali metody prostého výčtu k popsání četnosti daného jevu ve zkoumané populaci a k uvedení poměru jeho výskytu k jiným jevům. Ke srovnávání jednotlivých kategorií mezi sebou či skupin respondentů jsme použili metodu kontrastů a srovnávání, která slouží k popisu některých kontextuálních odlišností, kterými lze vysvětlit odlišný charakter určitých fenoménů (Miovský, 2006, pp. 221–223).

7.4 Výzkumný vzorek

Pro kvalitativní výzkum byli vybráni studenti díky své dostupnosti a ochotě zúčastnit se výzkumu. Jednalo se také o dostatečně heterogenní vzorek, jelikož mezi nimi byli zastoupeni jak Afričané, tak migranti z francouzských departmentů obou pohlaví. Jedním z dalších důvodů pro výběr dané populace byl také fakt, že sama autorka absolvovala studijní pobyt na témže místě a byla podobného věku jako studenti z našeho výzkumu. Mohla tedy s migranty snáze navázat kontakt a vžít se do jejich situace.

Kvalitativního výzkumu se zúčastnilo celkem **19 respondentů**, z toho 8 žen a 11 mužů ve věku 21–33 let. Průměrný věk respondentů byl necelých 26 let. Ze Subsaharské Afriky pocházelo 11 respondentů (4 ženy, 7 mužů), z francouzských departmentů 8 respondentů

(4 ženy, 4 muži). Všichni migranti ve Francii v době výzkumu pobývali minimálně 1,5 roku, maximálně 12 let. Průměrně ve Francii žili po dobu 5 let. V tabulce 7.1 jsou uvedeny základní charakteristiky výzkumného vzorku.

Všichni do Francie přišli minimálně ve věku 17 let, nejpozději ve věku 30 let, v průměru v 21 letech, tedy na konci adolescence či v průběhu mladé dospělosti. Jedná se o vývojové období, ve kterém si jsou již jedinci schopni uvědomit formování své vlastní identity a její proměnu. Až na jednu výjimku přišli všichni migranti do Francie bez rodičů, někteří měli ve Francii sourozence či vzdálenější příbuzné. Jedna respondentka z Afriky odešla do Francie především proto, že se v její zemi původu seznámila s Francouzem, za kterého se následně provdala. Jedna respondentka také navázala partnerský vztah s Francouzem ještě na svém rodném Ostrově a odešla do Francie i kvůli němu.

Tabulka 7.1: Charakteristiky výzkumného vzorku. Délku pobytu uvádíme v rocích.

Respondent	Pohlaví	Původ	Věk		Délka pobytu
			současný	při příchodu	
1.	F	Dom-Tom	25	22	3
2.	F	Dom-Tom	24	18	6
3.	F	Dom-Tom	25	22	3
4.	F	Dom-Tom	24	22	2
5.	M	Dom-Tom	28	21	7
6.	M	Dom-Tom	27	21	6
7.	M	Dom-Tom	22	19	3
8.	M	Dom-Tom	21	18	3
9.	F	Afrika	23	17	6
10.	F	Afrika	22	18	4,5
11.	F	Afrika	21	17	4
12.	F	Afrika	32	30	1,5
13.	M	Afrika	27	23	3,5
14.	M	Afrika	26	22	4,5
15.	M	Afrika	30	25	5,5
16.	M	Afrika	25	17	8
17.	M	Afrika	30	26	4
18.	M	Afrika	25	22	3
19.	M	Afrika	33	21	12

Afričané pocházeli z bývalých francouzských kolonií z následujících zemí: Senegal (3×), Guinea (1×), Niger (2×), Mali (1×), Kamerun (2×), Gabon (1×) a Burkina Faso (1×).

Všechny tyto země jsou souhrnně označovány jako západní Afrika, Gabon lze zařadit i mezi země rovníkové Afriky. Ostatní migranti pocházeli z francouzských ostrovních departmentů či teritorií (francouzsky nazývaných zkráceně Dom-Tom): Réunion (1×), Guadeloupe (1×), Mayotte (4×) z jednoho zámořského departmentu v Jižní Americe: Francouzská Guyana (1×) a z jedné zámořské správní korporace: Nová Kaledonie (1×).

Velká část migrantů studovala ekonomické a příbuzné obory (11), další studovali humanitní (7) a technické obory (2). Jeden respondent již v době výzkumu nestudoval, ale jelikož se příliš věkově neodlišoval od ostatních (33 let) a projevil zájem o účast ve výzkumu a sdílení svých zkušeností, byl do výzkumného vzorku zařazen.

Přistěhovalce ze Subsaharské Afriky budeme nadále nazývat zkráceně „Afričany“ a migranty z francouzských departmentů „Ostrovany“ (ačkoliv se v případě Francouzské Guyany nejedná o ostrov, ale region v Jižní Americe). Departmenty budeme jednotně nazývat „Ostrovny“. Budeme-li mluvit o Francii, budeme mít na mysli pouze metropolitní Francii, tj. Francii bez francouzských departmentů. Migranti ji často označují jako „metropoli“, toto pojmenování se tedy v textu také může vyskytnout. V zájmu zachování anonymity respondentů budou jednotliví účastníci výzkumu vystupovat pouze pod číslem a u uváděných citací jejich výroků v textu bude uvedeno pouze číslo respondenta a jedno ze dvou míst původu - Afrika či Ostrovny.

Co se týče výběru respondentů, autorka nejprve oslovovala ty, s nimiž se sama vídala na půdě univerzity a při svých volnočasových aktivitách (tanec, zpěv, sport). Tímto způsobem získala pro výzkum 7 respondentů. Dalších 12 oslovila prostřednictvím známých, nebo jí kontakt sehnali samotní respondenti. Výběr respondentů nebyl nikterak veden osobními sympatiemi autorky vůči konkrétním migrantům, byli žádáni téměř všichni, se kterými autorka přišla do styku a většina z nich se výzkumu pak také zúčastnila (až na tři migranty, kteří po předchozí domluvě nezareagovali na e-mail). Velkou část respondentů tvořili studenti ekonomie (7), spolužáci jedné české studentky programu Erasmus, která na ně autorce zprostředkovala kontakt. Tito byli opět oslovováni jeden po druhém. Ani respondenti, zajištění přes kontakty známých, nebyli vždy přímými přáteli těchto osob, takže by měl náš vzorek poměrně dobře ilustrovat spektrum zkoumaných osob. Jedinou výjimku tvoří muži z Ostrovů, kteří všichni pocházejí z téže destinace (Mayotte) a byli osloveni jedním z jejich krajanů. Pro nedostatek jiných mužských respondentů z Ostrovů však nebylo možné sehnat rozmanitější vzorek.

7.4.1 Předpokládané shody a rozdíly mezi Afričany a Ostrovany

Dvě hlavní zkoumané destinace - africké země a francouzské departmenty se mezi sebou liší v politickém uspořádání, ekonomické vyspělosti, bezpečnostní situaci a dalších rysech. Zatímco výše uvedené africké země nejčastěji koncem 50. a začátkem 60. let 20. století získaly na Francii nezávislost, francouzské departmenty zůstaly od dob koloniální éry součástí Francie a disponují různou mírou autonomie. Migranti z francouzských departmentů mají tedy

francouzskou národnost.

Ačkoliv se mezi sebou jednotlivé africké země či departmenty výrazně odlišují v různých aspektech, např. v ekonomické vyspělosti a dalších rysech, je možné zevšeobecnit, že se africké země více než francouzské departmenty potýkají s chudobou, negramotností, tíživou bezpečnostní situací a dalšími problémy. Francouzské departmenty, jakožto součást Francie, patří do Evropské unie. Mezi jejich problémové oblasti lze zařadit vysokou nezaměstnanost (až 30%), nízkou konkurenceschopnost a ekonomickou závislost na Francii (Tomalová, 2006, p. 12). Z těchto a dalších důvodů některé departmenty usilují o získání samostatnosti (např. Nová Kaledonie).

Je pravděpodobné, že se již před příchodem do Francie liší postoje migrantů vůči Francii vlivem historických událostí a aktuální situace v zemi. Tyto postoje jsou ale značně individuální a závisí nejen na zeměpisném původu jedince, ale i například na postoji jeho rodiny k období kolonialismu a současné francouzské politice. Co se týče dalších možných statusových shod či rozdílů mezi migranty, většina migrantů pochází spíše ze středních či vyšších socio-ekonomických vrstev obyvatelstva, které si mohou dovolit poslat své děti na studia do zahraničí a ještě je příležitostně finančně podporovat.

V jazykové vybavenosti jsou na tom obě skupiny migrantů podobně. Francouzština je v jejich zemích či departmentech úředním jazykem, proto ji relativně dobře ovládají. Vzhledově lze mezi sebou některé migranty z dvou výzkumných skupin odlišit, jelikož část Ostrovanů tvoří mulati se světlejší barvou pleti a trochu odlišnými fyziognomickými znaky.

7.5 Sběr dat

Výzkum byl uskutečněn během autorčina zahraničního pobytu Erasmus v univerzitním městě Montpellier v jižní Francii na jaře roku 2010. Téměř všechny rozhovory se odehrávaly na univerzitní koleji v autorčině pokoji. Všem osloveným respondentům bylo vysvětleno téma a účel výzkumu. Bylo jim řečeno, že se výzkum týká kulturní identity migrantů a že se vztahuje hlavně k jejich zkušenostem s pobytem ve Francii. Dále jim bylo sděleno, že je pro realizaci samotného výzkumu potřeba soukromí a klidné místo. Pouze tři respondenti upřednostňovali setkat se jinde než u autorky na koleji, což bylo všem respondentům navrženo jako první možnost. Jeden rozhovor se odehrával na univerzitě v kanceláři respondenta, další u respondenta doma a jeden na lavičce v parku. Bezprostředně před rozhovory byli všichni obeznámeni s tím, že budou ve výzkumu vystupovat zcela anonymně a že záznamy z rozhovorů budou sloužit pouze autorce pro vypracování diplomové práce. Se záznamem rozhovoru na diktafon všichni souhlasili a vyjádřili ústní souhlas se zpracováním dat pro výzkumné účely. Také jim bylo dopředu sděleno, že nemusí odpovídat na otázky, které pro ně budou nepříjemné. Všem byla nabídnuta možnost se v případě potřeby kdykoliv po proběhlém výzkumu zkontaktovat s autorkou.

Ačkoliv se rozhovory neodehrávaly na zcela neutrální půdě, jakou je například kavárna,

migranti působili poměrně uvolněně. Pokoje univerzitních kolejí jsou většinou z nich známé, protože v nich oni sami či jejich přátelé bydlí, takže se jednalo o poměrně „famiální“ prostředí. Pokoj byl vždy stejně uklizen a upraven, aby rozhovory probíhaly vždy v co nejvíce standardizovaných podmínkách. Setkání se zpravidla odehrávala v podobnou denní dobu, nejčastěji v odpoledních hodinách, čas byl však přizpůsobován harmonogramu respondentů. Všem respondentům bylo nabídnuto malé občerstvení. Jednotlivé rozhovory trvaly v průměru 1,5 hodiny, nejkratší z nich zabraly kolem 45 minut, nejdelší rozhovor 2 hodiny 15 minut.

Před předkládaným výzkumem této práce byl proveden pilotní výzkum se třemi respondenty (1 muž z Afriky, 1 žena z Afriky a 1 muž z francouzského departmentu). Jednalo se o jednu studentku z Afriky a dva další respondenty, kteří ve Francii nestudovali. Muž z Afriky byl fotbalista a muž z Ostrovů absolvoval ve Francii vzdělávací kurz. Autorka znala všechny tři ze svých volnočasových aktivit a požádala je o rozsáhlejší rozebrání a konzultaci tématu. S některými se setkala i vícekrát. Cílem bylo zmapování důležitých oblastí zkoumané problematiky a ověření, zda jsou předem připravené okruhy otázek relevantní pro danou populaci a zda jsou jednotlivé otázky pro migranty srozumitelné. Po provedení těchto rozhovorů byly některé otázky vynechány či doplněny dalšími. Vzhledem k tomu, že tito migranti nebyli zcela reprezentativní pro náš výzkumný vzorek a rozhovory neprobíhaly ve standardizovaných podmínkách, nebyly jejich příspěvky zahrnuty do hlavního výzkumu.

Kapitola 8

Zpracování dat a výsledky

V této části si shrneme nejdůležitější poznatky zjištěné v rámci kvalitativního výzkumu. Rozdělili jsme je do oblastí, které zhruba kopírují výše uvedené výzkumné otázky a které jsme se všemi respondenty jednotlivě probírali. U každého analyzovaného tématu uvedeme na závěr tabulku se shrnujícími údaji a počty respondentů z obou výzkumných skupin, kteří o těchto jevech hovořili. Jelikož se migranti vyjadřovali často k několika jevům najednou, počty odpovědí v tabulce se různě překrývají a jejich celkový součet tedy neodpovídá počtu respondentů. V tabulkách jsou zjištěné poznatky seřazeny podle četnosti, se kterou byly zmiňovány. Toto pořadí v tabulce se může lišit od posloupnosti výskytu v textu, kde byly uváděny hlavně v souladu s přirozeným sledem událostí. V rámci shrnutí výsledků kvalitativního výzkumu naznačíme možné vztahy, které se rýsují mezi jevem kulturní identita a dalšími aspekty pobytu migrantů ve Francii.

8.1 Motivace k odchodu, očekávání od Francie

Všichni migranti z našeho výzkumného vzorku odešli do Francie studovat, proto pro většinu z nich představovalo jednu z hlavních motivací právě **studium** (17). Především Ostrované uvádějí, že **obor, který si vybrali, nelze v jejich zemi studovat**. Afričané zase častěji zmiňují **vyšší hodnotu francouzského diplomu**, díky kterému budou moci po návratu do své země najít lepší uplatnění. Prvotním plánem většiny migrantů je vrátit se po dokončení studia či po pár letech praxe v oboru zpět domů.

Francii si jako destinaci vybírají zejména proto, že je pro ně nejdostupnější díky partnerským vztahům tamějších a francouzských univerzit. Je tedy snazší najít studijní možnosti ve Francii než v jiné zemi, významnou výhodou představuje také jejich velmi dobrá znalost francouzštiny. Několik migrantů (6) však mluvilo o tom, že se nejprve chtěli vydat do USA či Kanady, kam se jim ale nepodařilo vycestovat. Amerika je podle nich „top, největší země, s Francií se nedá srovnat“.

Ostrované se nacházejí díky své francouzské národnosti v jednodušší pozici při výběru studia než Afričané. Po ukončení střední školy mohou stejně jako Francouzi z metropole

nastoupit na univerzity a i v průběhu studia těží z různých výhod (stipendia, 1×ročně jim bývá proplácen let domů atd.). Afričané o přijetí na francouzské univerzity usilují mnohdy několik let a ne každému se podaří uspět. Proto migranti z francouzských departmentů nemusí mít tak silnou motivaci ke studiu jako Afričané. Někteří z nich například odchází hlavně proto, že **tak učinili jejich přátelé a spolužáci**, a oni se rozhodnou je následovat (3). Dvě respondentky odešly do Francie také **kvůli francouzskému partnerovi**, se kterým se seznámily ve své zemi původu. Jedna z nich za něj již byla provdaná. Pouze malá část migrantů se vydává do Francie výhradně jen kvůli studiu (4).

Většina (13) odchází nejen za studiem, ale také kvůli **získání nové zkušenosti** – chtějí okusit nový život, poznat Evropu, **osamostatnit se**. Typická je určitá **idealizace Evropy**, resp. západní společnosti (11). Očekávají, že bude ve Francii život snazší. Zatímco někteří Afričané si představují Evropu jako ráj na zemi ve všech ohledech, Ostrované si Francii zpravidla idealizují zejména z hlediska přístupu ke zdrojům – vše je levnější, dobré studium a zaměstnání jsou dostupnější než u nich.

„Existuje mýtus, že je třeba odejít. Je třeba odejít, abys mohl uspět. Dobře jsi studoval, máš možnost jít na lepší univerzitu, tak proč to neudělat. Rodiče tě podporují v tom, abys odešel. Člověk jde studovat a také poznávat nové lidi, kulturu. Spousta lidí zná Evropu jen z románů, z knih, ale nikdy tam nevkročili. To, co si přečteš v knihách, není totéž, co tam pak zažiješ.

... Většina lidí očekává, že Evropa je ráj. Máš chuť vidět to, co ti ukazují ve filmech. Paříž je nejkrásnější město, Eifellovka. Chceš vidět silnice. Někteří mluví o zázraku. Musíš toho využít, abys pak ostatním, kteří neměli to štěstí, mohl vyprávět, jaké to tam skutečně je. Jsi svědkem. Patříš mezi ty vybrané. Vidíš, že lidi, kteří pracují v řídicích pozicích, odešli studovat do Evropy a získali uznávaný diplom. Mají přednost. Víš, že seš někdo. Je tu pořád ten komplex, že tam je to lepší.“ (Respondent č. 14, Afrika)

O něco menší část migrantů si Francii nikterak neidealizuje (9), protože ji znají buď z vlastních prázdninových návštěv (zejména Ostrované) nebo o ní slyšeli od přátel, kteří ve Francii žijí.

„Hodně jsem předtím cestovala, nejen po Francii, ale i po jiných evropských státech, takže jsem měla představu, jak to tu vypadá. Je to také Francie, takže jediný rozdíl je v tom, že tady je zima a tam je pořád léto, jinak je to totéž. Jinak tam máme stejné prostředky, univerzity, ale někdy tam nějaké obory chybí. ... Většina mladých od nás odchází studovat do metropole. Všichni mají chuť odejít z domova, vidět něco nového. I moji rodiče studovali v metropoli. ... Těšila jsem se, že se osamostatním a dospěju, tam jsem měla všechno. Moje rodina má všechno, co potřebuje, měla jsem svou část domu, nemusela se vůbec o nic starat, tak jsem odešla, abych taky trochu zmoudřela, musím se tady sama o sebe ve všem starat, vařit si atd.“ (Respondentka č. 4, Ostrovy)

Rodina je k odchodu nijak netlačí, většinou je ale podporuje, i když pro ni může být

náročné posílat do světa mnohdy několik svých dětí. Rodiče některých respondentů nesou jejich odchod poměrně těžce nebo byli alespoň zpočátku proti (7). Nikdo z našich respondentů se ale postojem rodičů nenechal odradit ve svém rozhodnutí odejít. Většina migrantů považuje odchod do Francie za velkou příležitost, které by bylo škoda nevyužít, proto svůj odchod vnímají spíše pozitivně a příliš o něm nepochybují.

„Otec na to nereagoval moc dobře. Nechtěla jsem jim to říct moc dopředu, měsíc, dva ... řekla jsem jim to na poslední chvíli, týden před odjezdem. Protože jsem věděla, že mi budou promlouvat do duše. Moje máma to vzala dobře, protože ví, že jsem poměrně průbojná. Byla smutná z toho, že odjíždím, ale vzala to dobře na rozdíl od mého otce. Ale teď to jde.“
(Respondentka č. 1, Ostrovy)

Porozumění motivaci migrantů k odchodu do Francie nám slouží jako startovní můstek k pochopení procesu konstruování jejich kulturní identity, jejíž zárodek se vytváří ještě před odchodem. Migranti z Ostrovů mají od Francie spíše očekávání pragmatického rázu – vystudovat obor, který v jejich zemi studovat nelze, odejít spolu s přáteli a poznat život v metropolitní Francii, který si vykrešlují jako snazší a pohodlnější. Migranti z Afriky odcházejí hlavně kvůli získání dobrého diplomu, který jim v jejich zemi následně zajistí lepší budoucnost a někteří také kvůli naplnění snu o životě ve vyspělé civilizaci, jejíž se stanou součástí a domů se vrátí o mnoho obohaceni. Jejich rozdílná očekávání pochopitelně souvisí nejen s odlišnou mentalitou, ale také se vztahem jejich země či departmentu k Francii a západní Evropě obecně a celkovou situací (společenskou, ekonomickou atd.) v jejich zemi. Ostrované do Evropy častěji cestují během prázdnin, proto si život ve Francii dokáží o něco lépe představit. Realizace jejich plánů a přání do jisté míry formuje jejich identifikaci s celkovou kulturou a majoritní společností Francie. V tabulce 8.1 stručně shrneme hlavní motivy migrantů k odchodu a jejich očekávání od Francie.

Tabulka 8.1: Motivace k odchodu a očekávání migrantů z Afriky a francouzských departementů.

Motivace k odchodu	Oblast původu		
	Afrika (11)	Dom-Tom (8)	Celkem (19)
Studium	11	6	17
- vyšší hodnota francouzského diplomu	9	1	10
- lepší výběr oborů	3	4	7
Poznávat nové, změna prostředí	7	6	13
Osamostatnit se	2	4	6
Odchod za přáteli	0	3	3
Odchod s francouzským partnerem	1	1	2
Očekávání snazšího života, idealizace	6	5	11
- dokonalý svět, sympatičtí lidé	6	2	8
- vše je levné, dostupné	0	3	3

8.2 Období nejnáročnější adaptace, hlavní potíže

Většina migrantů (15) před příchodem již ve Francii někoho znala nebo jich přicházelo více najednou, takže nebyli zpočátku zcela osamocení. Několik z nich (8) nejdříve bydlelo u příbuzného či známého. Většina respondentů začala zpravidla ihned po příjezdu studovat. Jen několik migrantů z Ostrovů (4) studium odložilo o jeden rok, protože si nejdříve potřebovali přivyknout novému životnímu stylu – zejména se museli naučit starat se sami o sebe a také zpočátku hodně vyráželi za zábavou s přáteli a užívali si nabyté volnosti. Snadný průběh adaptace na nové prostředí bez jakýchkoliv potíží popisuje jen malé množství migrantů (3). Ostatní (16) uvádějí, že se **zpočátku necítili příliš dobře** a toto nejnáročnější období probíhalo různě dlouhou dobu – od 3 měsíců po 2 roky.

Část z nich (11) hovořila o počáteční **izolaci a opuštěnosti**, kterou poměrně těžce prožívali. Doma byli zvyklí žít zpravidla ve velké rodině, obklopeni přáteli z dětství, a ve Francii se najednou ocitli buď úplně sami nebo pouze s několika známými. První měsíce se tedy věnovali hlavně studiu. Mimo školu byli většinou doma a koukali se na televizi nebo telefonovali s rodinou. Polovině migrantů (10) **se stýskalo** po domově. V souvislosti s pocitem izolace a steskem po domově hovoří o prožitcích **smutku a melancholie** (9). Čtyři migranti se zmínili o tom, že měli v průběhu pobytu závažnější psychické problémy depresivního rázu a dva docházeli na psychiatrii.

„Ze začátku jsem pořád myslel jen na své rodiče a na návrat. Když jsem přijel, tak jsem byl hodně sám a v duchu jsem si říkal, že se vrátím, protože tu je zima a necítím se tu dobře. Lidi si ze mě dělali legraci, i když jsem mluvil francouzsky. Během prvního roku a půl jsem kromě školy nic nedělal. ... Někdy zapomenu, někdy to začne od znova. Během tří měsíců jsem brečel každou noc, abych se mohl vrátit domů. Nakonec jsem začal chodit na psychiatrii. Scházím se s psychiatrickou každý čtvrtek. Říkala - chybí ti rodina, přátelé, změnil jsi životní styl. Život tam a tady, ti říkám, to se sobě nepodobá ani trochu. Je to velký rozdíl. Přijedeš sem, musíš jíst vidličkou a nožem, u nás se jí rukama. Není to totéž.“ (Respondent č. 15, Afrika)

Několik migrantů (6) také popisovalo **stres ze studia**. V počátcích měli hlavně strach z toho, že neuspějí, protože pro ně byly školní systém a vyučovaná látka zcela nové. Většího strachu se zbavili až po prvních zkouškách. Někteří také nepříjemně pocítovali, že mezi spolužáky nikoho neznají.

Mezi dalšími problémy popisují **obtíže s přizpůsobením se klimatu** (8). Hlavně zpočátku se zapomínali dostatečně oblékat a mnozí si na zimu nezvykli za celou dobu pobytu. Dále hovoří o **nespavosti** (8) a **nechutenství** (3). Nespavost většinou dávají do souvislosti s tím, že chodili později spát a tím si narušovali biorytmus. Nechuť k jídlu u nich pramenila z nezvyku na francouzskou kuchyni. Jeden respondent se svěřil s tím, že mu nechutná, jí-li sám, proto jídlo někdy vynechá.

„Nespavostí jsem trpěla jen ze začátku kvůli změně času, tady je den, tam noc, a když jsem s nimi komunikovala a oni mi říkali, co zrovna dělají, tak mě to rozhodilo. Myslela jsem na to, že jsou všichni pohromadě. Nechceš jim pořád volat a vytrhávat je z běžného života, jsou ve škole, v práci. Říkám si, že se vrátím, že tu jsem jen kvůli studiu a to mi pomáhá, abych na to tolik nemusela myslet.“ (Respondentka č. 3, Ostrovy)

Někteří (3) také zpočátku měli **problém s orientací ve městě** a využíváním dopravních prostředků. Dělal jim potíže správně odhadnout čas na cestu a naučit se jezdit dopravními prostředky (např. tramvají), které ze své země původu neznali. Dále pro ně také nebylo jednoduché si ve Francii **vše zařídit** (např. různé administrativní záležitosti) a **postarat se sami o sebe** (5). Z domova například většinou nejsou zvyklí kalkulovat s výdaji, případně si sami vydělávat peníze.

Zajímavý je postřeh několika migrantů (3), že až ve Francii poznali stres. Ve své zemi takové pocity nikdy nezažívali a proto ani nerozuměli tomu, co slovo stres znamená.

„Poznal jsem tady stres, slovo stres předtím nebylo v mém slovníku. Pocítuji tu permanentní stres. Zkoušky, byrokracie, musíš se starat sám o sebe. Na Mayottu jsem nemusel dělat nic, nebyl jsem při příchodu do Francie připraven na tuhle zodpovědnost, stávalo se mi, že jsem nemohl zaplatit nájem a musel to platit bratr. Zpočátku jsem ani nevěděl, že jsem ve stresu. Mluvil jsem o tom s přáteli. Museli mi vysvětlit, co je to stres. Tady se mi ani nic nezdá, kdežto tam jsem spával jako miminko.“ (Respondent č. 5, Ostrovy)

V současnosti se téměř všichni cítí relativně dobře zadaptovaní. Někteří si připadají maximálně přizpůsobení (10) a jsou se svým životem ve Francii spokojeni. Několik dalších (7) se vyjadřuje, že „to ujde“, cítí se ve Francii každým rokem lépe, ale zároveň se už těší domů nebo do nějaké jiné země. Dva afričtí migranti se ve Francii necítí příliš dobře, vadí jim zejména diskriminace cizinců, se kterou se setkávají. Není jednoduché říci, zda existují výraznější rozdíly mezi adaptačními potížemi migrantů z Afriky či Ostrovů. V našem výzkumu se ukazuje, že Afričané o něco více trpí izolovaností a steskem po rodině, zatímco Ostrované mají větší potíže s navyknutím si na nový životní styl – s používáním MHD a orientací ve městě, s postaráním se o sebe a vyřízením všeho potřebného pro svůj pobyt v metropoli. Obecně se zdá, že se z Ostrovanů adaptují lépe muži než ženy, ale to může být dáno konkrétním vzorkem respondentů. V tabulce 8.2 stručně popíšeme nejfrekventovanější adaptační potíže migrantů, se kterými se potýkali ze začátku pobytu.

Tabulka 8.2: Počáteční adaptační potíže migrantů.

Adaptační potíže	Oblast původu		
	Afrika (11)	Dom-Tom (8)	Celkem (19)
Izolace a opuštěnost	8	3	11
Stesk po domově	7	3	10
Melancholie	6	3	9
Nespavost	5	3	8
Potíže s přizpůsobením se klimatu	6	2	8
Stres ze studia	3	3	6
Problém vše si zařídit a postarat se o sebe	1	4	5
Nechutenství	3	0	3
Potíže s orientací ve městě a používání MHD	0	3	3

8.3 První dojmy z Francie, střet kultur

První dojmy migrantů po příchodu do Francie jsou jak pozitivní, tak negativní. Pouze někteří zmiňovali výhradně kladné (4) či záporné pocity (5). Část respondentů (6) hovoří o obou typech zkušeností a několik dalších (4), zejména Ostrovanů, kteří měli realistická očekávání od Francie, popisuje své první dojmy spíše neutrálně. O negativních zkušenostech se ale migranti zpravidla rozhovořili obsírněji, patrně proto, že je oproti pozitivním dojmům v začátcích pobytu více poznamenali.

Pozitivně hodnotili zejména **infrastrukturu, dopravu, konstrukce** (4). Líbilo se jim,

že je zde **spousta možností, co dělat**, ve volném čase i studijně (2). Dále kladně hodnotili **organizovanost lidí, plánování** (2), **svobodu a demokracii** (2). Na některých Francouzích oceňovali **vstřícnost a otevřenost** (3).

„Zaujala mě hlavně krajina, konstrukce, domy, silnice, tramvaje. Byl jsem z toho fascinovaný a taky trochu zmatený, ze začátku jsem vůbec nerozuměl tomu, jak to mohli postavit.“ (Respondent č. 5, Ostrovy)

„Líbila se mi tu spousta věcí, organizovanost, schopnost plánovat. Každý má své místo a ví, co má dělat. U nás to tak moc není. Tady jsi sám za sebe a můžeš se rozmyslet, jestli dnes k tobě někdo přijde na návštěvu, kdežto u nás tě každý přepadne doma, kdy se mu zachce. . . taky dochvilnost, respekt ke klientům, zdvořilost. Děkuji, prosím vás - to se mi líbí.“ (Respondent č. 13, Afrika)

Negativní první dojmy měli z Francie zejména ti, kteří si ji ve svých představách dopředu zidealizovali, nebo si život ve Francii představovali snazší a po příchodu **cítili zklamání**.

„Už během prázdnin jsem poznala určité potíže, se kterými se zde cizinci musejí potýkat, ale říkala jsem si, že když odejdu žít do Francie, tak to nebude horší než doma. Když člověk odchází, tak je to proto, aby našel více štěstí. Nebyla jsem připravená na to žít hůř než u sebe. Nedokázala jsem si třeba představit, že zde budu mít takové potíže s nalezením zaměstnání. Hlavně tohle. Říkáš si, že přece jen pocházíš z frankofonní země, mluvíš francouzsky, tak si říkáš, že to nějak půjde.“ (Respondentka č. 12, Afrika)

Do velké míry (10) byli zaskočeni **odtažitostí Francouzů**. Francouzský individualismus nejčastěji popisují slovy: „zde si každý žije sám pro sebe“ („chacun pour soi“) a zpočátku nedovedli pochopit, že člověk pořádně nezná ani svého souseda a lidé tu žijí v porovnání s Afrikou anonymně. Mluví o tom, že v Africe jsou lidé více spolu, v komunitě. Rodina je to nejdůležitější, co mají, a do širší rodiny patří i sousedé a přátelé. Tety a strejdivé jsou považováni za druhé rodiče a bratrance a sestřence za sourozence. Významná je vzájemná solidarita a výpomoc. Často hovoří o tom, že „neexistuje, aby dali někoho do domova důchodců“. Mezi frekventovaná tvrzení patří také např. výrok – „dítě souseda je i tvoje dítě“. Sousedé se dobře znají a dávají tak trochu pozor na své děti navzájem. Opozdí-li se jedno dítě ze školy, ví již někdo v ulici, proč tomu tak je, kde se zdrželo atd. Obecně lze říci, že se o sebe lidé více zajímají. Také např. uvádějí, že když někdo zemře, nemůže se jako v individualistických společnostech stát, že o tom několik dnů či týdnů nikdo neví.

„V Africe jsou lidi hodně přátelští, rodinní, hodně pohostinní, ale tady je každý ve svém koutě, každý si žije jen sám pro sebe. To jsem nečekala, čekala jsem, že tady budou lidi hodně společenská, sympatičtí.“ (Respondentka č. 10, Afrika)

„Nelíbilo se mi tu. Každému Afričanovi musí připadat, že se Francouzi trápí. Nejsou solidární. První roky jsem se odsud snažil vždy co nejrychleji vypadnout domů. Po skončení

zkoušek jsem vždycky rychle odjel. Nic lákavého. Byl jsem naprosto zklamaný. Ale přešlo to rychle. “(Respondent č. 16, Afrika)

Kolektivismus zemí, ze kterých migranti pocházejí a s ním spojené hodnoty vzájemné soudržnosti, může zčásti vysvětlit, proč se někteří migranti při příchodu do Francie cítí nesa-mostatní a bez podpory svých blízkých tak trochu ztracení. Jsou často zvyklí na to, že se o ně rodina stará jako o malé děti a zahrnuje je vším potřebným. Tento model je typický pravděpodobně hlavně pro francouzské departmenty, protože o tom mluvili především Ostrované. Možná proto je častou motivací migrantů k odchodu také nalezení samostatnosti a postavení se na vlastní nohy.

„Tady vypadají mladé holky starší než u nás, mně tady nikdo nevěří, že je mi 24 let – podle mě tu lidé dospívají rychleji, kdežto u nás jsi pořád malé dítě v rodině, tady rychleji vyraješ.“ (Respondentka č. 4, Ostrovy)

Další, pravděpodobně ještě o něco negativnější zkušeností, kterou polovina migrantů zakusila již zpočátku pobytu ve Francii, je **setkání s diskriminací a rasismem** (10).

„Kolikrát mě šokovalo například, když jsem byl v tramvaji. Bylo tam místo, tak jsem si sedl, ale nikdo si ke mně nechtěl přisednout. Takovéhle věci mi byly hodně nepříjemné. Co jsem jako provedl? Vůbec mě nenapadlo, že by to mohlo být kvůli barvě mé pleti. Proč se ode mě lidi odvracejí? Bylo mi z toho smutno. Když jsem si vedle někoho sedl, tak se zvedl. Já jsem to ze začátku fakt nechápal. ... Ze začátku jsem si toho hodně všímal. Ale i teď, když přijdeš na poštu nebo do banky, tak vidíš, že si babičky, když si tě všimnou, kryjí svoje kabelky. Ze začátku jsem tomu nerozuměl. A když jsem se pak zeptal, co se děje, tak mi řekly, že jsem černoch a navíc vysoký, tak že bych je mohl okrást.“ (Respondent č. 14, Afrika)

Mnozí z respondentů zažili i více situací, ve kterých se cítili diskriminovaní. Ve stručnosti uvedeme některé z nich.

Jedna respondentka například zmiňuje nedorozumění, kdy šli s přítelem z nákupu a rozběhli se na tramvaj. Byli zastaveni policisty, kteří si mysleli, že něco ukradli a chtěli po nich doklady. Připadalo jí to úsměvné, říkala si, že nemají ani právo nakupovat. Dále uvádí příklad se schůzkou s jistou paní kvůli bydlení. Čekala na ni hodinu na zastávce a ta paní se k ní nehlásila. Čekala by, že jí zavolá. „Jen proto, že jsem černoška a jsem mladá, tak bych neměla mít zájem o bydlení?“ (Respondentka č. 4, Ostrovy) Další respondentka dává příklad se ztrátou občanky. Nikdy se prý necítila diskriminovaná. Ale když ztratila občanku, tak se jí na úřadě ptali, zda není zapletená do padělání dokladů. To ji šokovalo (Respondentka č. 9, Afrika).

„Co mě šokovalo a hodně zklamalo, bylo, jak se na přednáškách mluvilo o tom, že je Evropa na vrcholu veškeré civilizace. To byly první projevy rasismu. Říkal jsem si, že jestli je někdo inteligentnější, tak reaguje chytřejším způsobem...“ (Respondent č. 16, Afrika)

Na tomto místě ještě krátce zmíníme příklady různých situací a potíží, které vyplývají

z **kulturních odlišností a nedorozumění**, a se kterými se migranti zpočátku pobytu setkávaly. Jimi zmiňované situace jsou různorodé, proto uvedeme jen některé z nich pro dokreslení jejich počátečních „útrap“ v cizí zemi. Tyto situace nejvíce souvisí se zmiňovaným individualismem Francie, na který si migranti těžko zvykali.

Někteří (3) např. uvedli, že **u sebe někoho tajně ubytovali**. Bydleli totiž často na kolejích, kde bylo toto jednání v rozporu s pravidly koleje, a oni proto měli potíže. Jeden respondent nemohl pochopit, že vedení koleje s jeho kamarádem bez ubytování nesoucílo. Venku byla zima a on ho nemohl poslat na ulici. Někteří (4) také popisují **nezvyk s koukáním se z očí do očí**. U nich je běžné sklánět zrak, když s někým mluví, kdežto ve Francii se přímé koukání do očí vyžaduje. Jako jeden z úsměvných zvyků migrantů z našeho výzkumu (5) může působit jejich **zdravení neznámých lidí na ulici**, a to i ve větších městech.

„Sotva, co jsem přijel, tak jsem vždycky na zastávce autobusu pozdravil. Všichni se po sobě dívali, ale nikdo neodpověděl. Říkal jsem si, proč mi nikdo neodpovídá?! Zeptal jsem se na to jedné dobré francouzské kamarádky a ona mi vysvětlila, že je to normální. Že je neznám... , tak proč je zdravím. U nás, když jdeš po ulici a je tam skupinka lidí, tak je pozdravíš, i když je neznáš. U nás pozdravem vyjadřuješ, že ty lidi vnímáš, že o nich víš.“ (Respondent č. 13, Afrika)

Určitý šok pro některé (3) také představovaly **konflikty mezi náboženskými skupinami**, které ze svých zemí neznali.

„Mmm, byl jsem hodně zklamaný z Francie obecně. Co mi přišlo hodně nápadné..., například v Senegalu nerozlišuješ mezi různými náboženstvími. Žijí vedle sebe katolíci a muslimové. Já jsem šel jednou do kostela, jindy do mešity. Moji nejlepší kamarádi byli katolíci. Já jsem v tom neviděl žádný rozdíl. Ale když jsem přijel sem, tak to tu bylo tak vyhrocené. To byl pro mě první šok. Říkal jsem si, že tohle není možné. Měl jsem z toho dojem, že bych se měl proto cítit být někým jiným než jsou moji kamarádi. Což není pravda, jsme si podobní, i když máme jiné vyznání.“ (Respondent č. 19, Afrika)

První dojmy migrantů ze života ve Francii ukazují, s jakými rysy francouzské společnosti migranti sympatizují a čím byli naopak nepříjemně zaskočeni. Již krátce po příjezdu do Francie mnozí migranti narážejí na odstup lidí typický pro individualistickou společnost a někdy také odmítavý postoj Francouzů vůči cizincům. Individualistické rysy francouzské společnosti a setkání s diskriminací a rasismem patří bezpochyby mezi jevy, které pobyt migrantů a jejich adaptaci ve Francii výrazně ovlivňují, proto se jim budeme věnovat ještě na jiných místech, např. při srovnávání hodnot jejich původní a francouzské kultury. Diskriminaci a postoji migrantů vůči ní ještě také věnujeme samostatnou část. V tabulce 8.3 si shrneme první dojmy migrantů z života ve Francii.

Tabulka 8.3: První dojmy migrantů ze života ve Francii.

První dojmy z Francie	Oblast původu		
	Afrika (11)	Dom-Tom (8)	Celkem (19)
Pozitivní	6	4	10
- infrastruktura	2	2	4
- vstřícnost lidí	2	1	3
- organizovanost lidí, plánování	2	0	2
- demokracie, svoboda	2	0	2
- možnosti volnočasových aktivit	1	1	2
Negativní	8	3	11
- odtažitost, individualismus lidí	8	2	10
- zkušenost s diskriminací a rasismem	8	2	10
- není to tak snadné, jak čekali	4	3	7

8.4 Přátelé, volný čas

Jak již bylo uvedeno v části o adaptačních potížích, velká část migrantů zažívá zpočátku pocity izolace a osamělosti a nikam s přáteli příliš nevyrazí. **Jsou to ale hlavně jejich kontakty s krajaney, které jim pomáhají postupně potíže počátečního období překonat.** Buď s nimi přišli současně a sdílejí tedy podobné zkušenosti, nebo nově příchozím pomáhají v integraci ti, kteří jsou již ve Francii delší dobu a jsou zvyklí na tamější život. Zejména jsou pro ně vzorem a uklidňuje je, že se jejich krajané ve Francii zvládli adaptovat a překonali podobné problémy. Také jim poskytují potřebné informace praktického rázu a radí jim, jak a kde si co zařídit. V neposlední řadě je přivedou do kolektivu ostatních a tím jim usnadní integraci.

Postupem času se více seznamují i s ostatními přistěhovalci a Francouzi. Část respondentů (9) se nejraději **baví s lidmi různého původu** a mají přátele jak mezi krajaney, tak mezi domorodci, případně dalšími migranty. Podobné množství respondentů (8) preferuje spíše kontakty se svými krajaney nebo cizinci obecně, ale **mezi Francouzi přátele nemají.**

„Mám zde skutečně dobré přátele, Guinejce, na které se můžu spolehnout, když mám problémy, zdravotní, finanční. Nejlepší přátele mám mezi Guinejci, jsou mi nejbližší. Jinak trávím o hodně víc času s Afričany než s Francouzi. Na prvním místě jsou Guinejci, pak Afričani, pak Francouzi.“ (Respondent č. 15, Afrika)

Pouze minimum respondentů (2) se nějakým způsobem distancuje od svých krajanů a spíše **upřednostňuje kontakt s Francouzi.** Většinou se jedná o migranty, kteří mají ambi-

valentní vztah ke své zemi původu (např. vlivem špatných rodinných vztahů, vlivem konfliktu s krajaný ve Francii apod.) a neztotožňují se s mentalitou svých krajanů žijících ve Francii či v jejich zemi původu.

„Lžou, přetvařují se, i rodiče mě od nich odrazovali, abych jim nedůvěřovala. Neuspěli tady, ale chovají se, jako kdyby byli hvězdy, oblíkají se kdoví jak, kecají.“ (Respondentka č. 11, Afrika)

Pouze část respondentů (8) má pocit, že má ve Francii ať už mezi Francouzi nebo migranty **skutečně dobré přátele**. Více z nich hovoří (11) o navázání kamarádských vztahů, které se ale nevyrovnaají **hlubším přátelstvím, která mají ve své zemi původu**. Dokonce někteří uváděli různé francouzské ekvivalenty pro označení kvality a hloubky přátelství, a to: ami – copain – pote (přítel – kamarád – kámoš/známý).

„Ve Francii mám kamarády, ale ne skutečné přátele. Dobrý přítel je někdo, komu svěřuješ svá tajemství. Mezi Afričany mám jen běžná přátelství, děláme spolu barbecue, ale tím to končí, nemohl bych se na ně spoléhat, kdybych měl potíže. . . . Přátelství se vytváří během let a nemáš jich mnoho..., vzniká mezi dvěma lidmi a ne celou skupinou, je to otázka věrnosti, je to skoro jako se ženou, taky jich nemůžeš mít několik.“ (Respondent č. 18, Afrika)

Na otázku, zda jim přijdou **Francouzi otevření vůči cizincům a multikulturalismu**, pět respondentů odpovědělo, že ano, podle dalších sedmi „jak kdo“ a zbylých sedm bylo spíše opačného názoru.

„Jsou jedni z nejuzavřenějších národů, zaměřených jen sami na sebe. Ale jsou hodně „slušní“, politicky korektní. Nové generace jsou o hodně otevřenější. . . . Je třeba si taky uvědomit, že jsou i cizinci, kteří tu situaci komplikují. A ztěžují tak život nám i Francouzům. Dělalí bordel na ulicích apod.“ (Respondent č. 16, Afrika)

Zejména Ostrovanům Francouzi připadají zvědaví, jelikož se hodně zajímají o jejich původ. Někteří vnímají tento jejich zájem pozitivně (4), jiní se podivují nad tím, že Francouzi vůbec nic nevědí o zámořských departmentech (3).

„Jednou jsem jel v tramvaji a jedna paní se mě zeptala, odkud jsem a jak se sem dostal. Tak jsem si z ní udělal srandu, že jsem sem doplaval a ona se mě zeptala, zda jsem se nebál žraloků. . . . Nebo někdo jiný se mě zeptal, zda tam máme auta a silnice, světlo. . . Existují tací, kteří nikdy nevystřčili nohu z Montpellier a myslí si, že to hlavní se odehrává zde. . . a já jsem z toho zmatený. To je ten člověk tak nevdělaný?! Tohle bych u bílých nečekal.“ (Respondent č. 5, Ostrovy)

Na otázku, zda se podle nich **cizinci snaží začlenit mezi Francouze**, většina respondentů (16) odpovídá kladně. Je to ale prý náročné, proto často zůstávají v komunitě. Také je to podle nich značně individuální, někomu se to daří, jinému ne. Často uvádí, že je pro cizince přirozené držet se komunity svých krajanů, i když proti Francouzům nic nemají. Ze začátku svého pobytu se snadněji seznámí se svými krajaný a nové přátele už pak tolik nevyhledávají.

„Ve škole není pro cizince těžké se začlenit, to je nejlepší prostředí, mimo školu je to těžší, každý jde sám k sobě domů a žije si svým životem.“ (Respondentka č. 2, Ostrov)

Ukazuje se ale, že velká část našich respondentů (12) na udržování kontaktů se svou komunitou příliš nelpí. Existují různé asociace sdružující příslušníky jednotlivých zemí, kteří se pravidelně stýkají a slaví spolu různé svátky, společně vaří apod. Avšak jen pouze několik z našich respondentů (7) se s nimi častěji stýká a přičítá tomu větší význam. Většinou se vyjadřují spíše neutrálně. **Rádi se vidí se svými krajany, ale nevyhledávají výhradně jejich společnost a mnoho tradic ze své země také nedodrží.**

Co se týče volnočasových aktivit, které provozují ve Francii, věnují se různým běžným aktivitám. Muži z ostrovů i Afričani zmiňují fotbal a sport obecně, počítačové hry, internet, vyrazení s přáteli a další. Dívky mají rády nakupování, procházky, večírky, kulturu apod. Několik (6) z nich lituje toho, že **se zde nemůže tolik věnovat tomu, co v jejich zemi původu**, nebo že se zde prostě nedokáží tak dobře zabavit ve volném čase.

„U nás jsi hodně aktivní, měla jsem na starost synovce, během víkendu se zabýváte nějakými sociálními problémy, buď někdo zemřel, nebo je v nemocnici nebo to může být něčí svatba, takže o víkendu je vždy co dělat. Tady to tak není.“ (Respondentka č. 12, Afrika)

Ukazuje se, že se migranti z Afriky i Ostrovů integrují mezi Francouze z metropole podobně. Zhruba polovina z nich nachází přátele i mezi Francouzi. Dívky z Ostrovů i Afriky se o něco více pohybují v kolektivu svých krajanů či cizinců než mezi Francouzi. Dívky také mluví častěji o tom, že mají skutečně dobré přátele spíše ve své zemi původu než ve Francii. Migrantům z Ostrovů Francouzi z metropole přijdou o něco uzavřenější než Afričanům, což může zrcadlit jejich pocit, že jsou přehlíženi majoritní společností, ačkoliv jsou také Francouzi.

Přátelské vztahy do velké míry vypovídají o tom, jak se migranti integrují do majoritní společnosti a jaké sympatie pociťují k jejím příslušníkům. O něco později se budeme zamýšlet nad tím, zda existuje souvislost mezi přátelskými vztahy, které migranti ve Francii udržují, a jejich kulturní identitou.

Partnerským vztahům migrantů jsme se v našem výzkumu nevěnovali, jelikož je to rozsáhlé téma, pro které v našem výzkumu nezbýval prostor. Z rozhovorů ale často vyplynulo, zda jsou respondenti svobodní, zadaní či sezdaní a jestli mají děti. Alespoň polovina všech respondentů, zejména mužů, se zmínila o tom, že během svého pobytu ve Francii měla francouzského partnera či partnerku, o vztahu s vlastním krajanem či krajankou nikdo nemluvil. Jedna žena byla provdaná za Francouze a měla již větší dítě v Africe, které tam zůstalo u širší rodiny. Jedna respondentka přišla do Francie jako svobodná matka s dítětem. Jeden respondent se oženil s Francouzku, měli spolu dítě a později se rozvedli. Ostatní byli bezdětní a svobodní. Uvádíme to proto, že lze u dvou migrantů (žena provdaná za Francouze a rozvedený muž s dítětem) pozorovat určité obtíže v připoutanosti na Francii, pravděpodobně vlivem závazků, které v ní mají. Oba si ve Francii stěžují na diskriminaci a nebytí rodinných pout, pravděpodobně by z Francie již odešli. Nad vlivem partnerských vztahů a rodinných

závazků na způsob prožívání imigrace se ještě zamyslíme v diskusi této práce.

V tabulce 8.4 si shrneme určité charakteristiky přátelských vztahů a kontaktů, které migranti ve Francii navazují.

Tabulka 8.4: Přátelské vztahy migrantů ve Francii.

Přátelské vztahy	Oblast původu		
	Afrika (11)	Dom-Tom (8)	Celkem (19)
S kým se přátelí			
- s krajany, cizinci, i Francouzi	6	3	9
- s krajany či cizinci	4	4	8
- s Francouzi	1	1	2
Hloubka přátelských vztahů			
- mají ve Francii blízké přátele	5	3	8
- nemají ve Francii blízké přátele	6	5	11
Jací jim přijdou Francouzi ve vztahu k cizincům			
- otevření	3	2	5
- středně otevření („jak kdo“)	5	2	7
- uzavření	3	4	7
Vztah migrantů k vlastní komunitě a tradicím			
- lpí na stýkání se svojí komunitou a dodržování tradic	4	3	7
- nelpí na stýkání se svojí kom. a dodržování tradic	7	5	12

8.5 Studium, práce

Část migrantů, zejména Afričanů, byla nucena během svého studia alespoň příležitostně, např. během prázdnin, **pracovat** (9). Migranti z Ostrovů dostávají zpravidla stipendium, takže práci většinou nesháněli. Skloubit práci a studium bylo pro některé náročné.

Někteří měli **potíže práci najít** (4), což připisují své barvě pleti.

„Až skončím školu, tak jestli nenajdu práci, tak se vrátím domů. Byla jsem ochotná začít znovu studovat, ale jestli to nebude stačit, protože nemám správnou barvu kůže... V anglofonních zemích je taky určitě rasismus, ale zajímá je, co umíš, dají ti šanci.“ (Respondentka č.12, Afrika)

Se svým studiem je většina migrantů více méně spokojena. Několik z nich, kteří měli zkušenost s vysokoškolským studiem v Africe, uvádí, že jim studium ve Francii přijde snazší.

Zatímco v Africe uspějí jen ti nejlepší, ve Francii je jednodušší studium zvládnout a člověk se učí jen to, co skutečně potřebuje.

Pouze zpočátku studia zažívali někteří určité potíže. Několik (5) z nich **propadlo**, nebo **změnilo po roce studijní obor**. V prvním roce se někteří na studium nedokázali dostatečně soustředit, hodně se chodili bavit a také ještě přesně nevěděli, co od studia očekávají. Po roce se většinou vzpamatovali a vesměs úspěšně procházejí studiem. Několik z nich uvádí, že kdyby mohli něco změnit, zvolili by kratší či jednodušší typ studia, aby měli jistotu, že studium dokončí a mohli začít rychleji pracovat. Také by si někteří rádi odpustili první rok, kdy se studiu nevěnovali.

Velká část migrantů studuje ekonomické obory (11), další studují humanitní (7) a technické obory (2). Ekonomickým oborům se věnuje pravděpodobně nejvíce migrantů ze Subsaharské Afriky a francouzských departmentů, a to nejen v našem vzorku respondentů, ale obecně. Později si chtějí najít uplatnění nejčastěji v bankovníctví či ve finanční sféře. Několik mužů (4) mluví o tom, že jejich plánem je později založit vlastní firmu ve své zemi, kde by mohli zaměstnat co nejvíce lidí a pomoci tak ke zlepšení sociální situace.

Část respondentů (7) se během svého studia setkala na univerzitě s diskriminací. Nejčastěji měli potíže s hledáním stáží a někteří se také někdy cítili nespravedlivě hodnoceni svými profesory.

„Jednou ve škole. Když děláš zkoušku, tak je tam písemná a ústní část. Ta písemná část je anonymní. Myslím, že to bylo v prváku. Písemku jsem napsal s výborným výsledkem. Pak jsem přišel na ústní zkoušku, bylo tam víc lidí v místnosti. Vytáhl jsem si otázku a téma mi vyhovovalo, protože jsem to měl všechno naučené. Profesor se mě zeptal, jak se jmenuju a když zjistil, že mám skvělé známky, tak to moje téma přeškrtl. Byl bych býval musel dostat nejlepší známku s tím bodovým předstihem, jaký jsem nabral v testu. Řekl mi: „No teda, jste na tom velmi dobře, nebo jste měl štěstí.“ Ptal jsem se ho, jak to myslí. A on na to, jestli jsem podváděl. Pak mi řekl, ať si vylosuju otázku, ačkoliv jsem téma už měl. Zdálo se mu moc jednoduché. Já mu říkám, že takhle to přeci nejde. A on: „Ale jo.“ Dívala se na to spousta dalších žáků a nikdo se ani nepohnul. Odmítl jsem v tom pokračovat a on že prý mám tolik bodů navíc, že zkoušku splním, i když teď dostanu nulu. Takže mu zjevně vadilo, že bych dostal moc dobrou známku. Když jsem vyšel ven, tak se ke mně všichni seběhli, ať jdu za vedoucím a stěžuju si. Já jsem jim na to odpověděl: „Všichni jste byli v té místnosti. Zastal se mě snad někdo?“ K čemu bych chodil za vedoucím, aby se mi vysmál? Byli s tím učitelem kamarádi.“
(Respondent č. 19, Afrika)

Někteří (5) vyjadřují přesvědčení, že **jako migrant černé barvy pleti člověk musí vynaložit dvakrát takové úsilí**, aby ve společnosti obstál.

„Když má nějaký černochoch dobré zaměstnání, tak to musí být někdo, kdo byl velmi dobrým studentem, kdo vyčníval, kdo je skutečně kompetentnější než ten bílý, není tu rovnocennost.“
(Respondent č. 5, Ostrovy)

Pravděpodobně existuje souvislost mezi tím, jak je migrantovi hostitelskou společností umožněno se seberealizovat a mezi tím, nakolik se cítí být její součástí. Ti, kterým není dána příležitost se v zemi prosadit na úrovni svých schopností, v ní nejspíš nebudou dlouhodobě zcela spokojeni. téměř všichni naši migranti stále studují a kvalifikované zaměstnání si zatím většina z nich nehledala, proto lze posuzovat jejich seberealizaci hlavně podle studia. Se studiem byla většina z nich doposud spokojená a s diskriminací se během studia setkala spíše výjimečně. V tabulce 8.5 si shrneme nejdůležitější údaje týkající se jejich zkušeností se studiem a prací ve Francii.

Tabulka 8.5: Zkušenosti migrantů se studiem a prací ve Francii.

Studium, práce	Oblast původu		
	Afrika (11)	Dom-Tom (8)	Celkem (19)
Během studia pracovali	8	1	9
Měli potíže s nalezením práce	4	0	4
Opakovali ročník či změnili obor	2	3	5
Na škole se setkali s diskriminací	6	1	7

8.6 Vnímaný postoj Francouzů k imigraci, přístup migrantů k diskriminaci

Více než polovina (12) respondentů se domnívá, že Francouzi z metropolitní Francie **vnímají imigraci negativně**. Považují prý migranty za vetřelce, kteří je zaplavují. Evropané Francouzům tolik nevadí, ale černoši a Arabové nejsou vítáni. Podle našich respondentů Francouzům především vadí, že přistěhovalci žijí ze sociálních dávek, zvyšují kriminalitu atd. Část migrantů ale vyjadřuje určité porozumění tomu, že pro Francouze imigranti mohou představovat určité ohrožení a zátěž. Také připouští, že většinu sociálních dávek skutečně využívají právě černoši nebo Arabové a že je v jejich čtvrtích vyšší delikvence .

Někteří respondenti migraci do Francie vysvětlují a ospravedlňují na pozadí historických událostí. Vadí jim, že si Francouzi často neuvědomují, co Francie během kolonizace a následujících let v Africe způsobila.

„Někteří si myslí, že cizinci sem akorát chodí využívat sociálních výhod, hodně lidí si to myslí, ale málokdo to řekne, ale jen málokdo si uvědomuje, že Francie Afriku kolonizovala, vydrancovala, všechno jí vzala, je vidět, že země, které byly kolonizované Anglií, jsou na tom lépe, jsou vyspělejší. Takže teď se nemůžou divit, že si Afričani chtějí vybrat to, co jim náleží, nic jim tam nezbylo, nemají práci, bohatství, které tam je, je vykořisťováno Francií

– ropa, vyvážená Francií, není tam infrastruktura, silnice, nic tam nepostaví, tak je logické, že lidi odtamtud odcházejí. Kdyby jim Francie bývala dala nějakou nezávislost a nechala je to obhospodařovat samotné, tak by bylo všechno jinak. Kdyby nám dovolila se rozvíjet. Neříkám, že bychom dosáhli stejné úrovně, ale také bychom se vyvíjeli. Takhle odcházíme z Afriky, abychom si našli práci a pomohli těm, co tam zůstali. A ti Francouzi, kteří si stěžují, nevědí, co se v minulosti odehrálo. Nevědí, co Francie v Africe způsobila. Většina válek, co se v Africe odehrává, je ve frankofonních zemích. Proč tomu tak není v těch anglofonních? Frankofonní země mají nejvíc bohatství. Když se africký prezident rozhodne ukončit obchod s ropou s Francií, protože je vykořisťuje, tak Francie udělá všechno proto, aby tomu zabránila. V tu chvíli podplatí nějakého odpůrce, vojensky ho vybaví a vytvoří situaci, aby mezi sebou ty dvě strany v Africe začaly bojovat. A tím, že má Francie prostředky, které poskytne opoziční straně, tak ta vyhraje a musí se vzdát moci. A takhle to pokračuje, protože když ten další otevře pusou, tak zase přijde o moc...Nechají se zaplatit a nic se nemění. Je to začarovaný kruh.“ (Respondent č. 18, Afrika)

Několik dalších (3) mluví o tom, že migranti odcházejí do ciziny tehdy, když jsou v jejich zemi obtížné podmínky k životu a oni tak trochu nemají na vybranou. Přesto jsou toho názoru, že se musí adaptovat a snažit se co nejvíc splynout s majoritní společností.

„Existuje jedno přísloví, které říká zhruba to, že když se dostaneš do země, kde lidi chodí po hlavě, tak ty máš po ní taky chodit. Myslím si, že adaptace je základ. Máme od přírody tu schopnost se přizpůsobit. Nemůžeme s nimi všechno sdílet, ale pravidla hry jsou pravidla hry. Jsi-li u někoho a on ti řekne svá pravidla, tak je musíš respektovat a je-li to v rozporu s tvými přesvědčeními, tak se vrať domů. Je to naprosto jednoduché.“ (Respondentka č. 12, Afrika)

Část respondentů (7) si není postojem Francouzů jistá nebo ho považuje za **rozzrůzněný**. Domnívají se, že problematiku imigrace zneužívají především politici v rámci svých kampaní a své voliče štvou proti cizincům (5). Hodně jim také vadí medializace různých kauz (např. šátková aféra), které problémy spojené s imigrací nafukují do rozměrů, které jim nepřiluší.

„Vadí mi hlavně předsudky. Když vidím, jak mluví o přistěhovalectví, náboženství, tak nemám pocit, že by se mě to týkalo. Přijde mi, že všechny hází do jednoho pytle. Ale to přece nejde! Nemůžu vzít jednoho Francouze a říct, že jsou všichni ostatní jako on. Nesnáším, když někdo kategorizuje lidi podle barvy jejich pleti nebo náboženství. Co na tom, že nejím vepřové? Je mi něco do toho, že někdo nejí třeba sýr? Přece bychom měli mít dost svobody na to, abychom si mohli dovolit něco mít nebo nemít rádi podle našich přesvědčení? Je to opravdu těžké. Ze začátku jsem se tím nezabýval, ale čím víc toho slyším, tím víc se mě to dotýká.“ (Respondent č. 19, Afrika)

Migranti zaujímají různé postoje k tomu, jak lze čelit diskriminaci, respektive co dělat, aby se člověka tolik nedotýkala. Jejich přístupy jsou různé. Uváděli (5) např., že **je třeba se diskriminace nebát**, neočekávat ji, necítit se předem obětí a když už se s ní setkají, tak se

nenechat vyvést z míry, pokusit se přes to přenést. Člověk pro to musí mít silného ducha a být vyrovnaný. Další (5) si myslí, že je třeba se s lidmi odlišného etnika lépe poznat, **víc spolu komunikovat**, aby pochopili, že není důvod je diskriminovat. Jiní (5) se domnívají, že je třeba, aby autorita změnila názor, optimální by bylo **lidem „vypláchnout mozky“**, odnaučit je to, co přejali výchovou. Ale nedá se s tím nic moc dělat. Když je to v hlavách lidí, tak jsou proti tomu bezmocní. Dokud si lidi nebudou uvědomovat, že si jsou rovni, tak se to nezmění. Další strategií (2) může být snaha **neupozorňovat na sebe, držet se spíš stranou**.

„Moc na sebe neupozorňovat, držet se spíš v komunitě, nesnažit se mezi Francouze plést, jestliže jsme sem přišli za studiem, tak vystudujeme a vrátíme se, nezesměšňovat se, nedělat, jako bychom ve vlastní zemi trpěli a jenom ve Francii člověk mohl najít štěstí, musíme si taky zachovat trochu důstojnost.“ (Respondentka č. 10, Afrika)

Obecně si s tímto problémem hodně respondentů neví úplně rady, ale zároveň to vnímají jako závažné téma.

„To je velká diskuse, nevím. . . jsme ve 21. stol., a jestli jsme teď tam, kde jsme, tak nevím. Nevím, co ti lidé mají v hlavě. . . Všechny ženy rodí děti stejným způsobem, chodíme všechny stejně čůrat, vědecky je potvrzeno, že je to dané jen klimatem, že je někdo černý. . . Lidí by se měli lépe znát, aby překonali předsudky, ale jestli balkón u souseda funguje jako překážka k seznámení se. . . Když se s někým střetneš osobně, co můžeš dělat? Jsou to slova proti slovům. Všichni máme pět prstů, proč bychom měli mít ještě stejnou barvu? To už by ten život nebyl vůbec zajímavý. Když tohle Bůh stvořil. . . ? Nevím.“ (Respondentka č. 12, Afrika)

Téměř všechny dívky se domnívají, že Francouzi přistěhovalce vnímají spíše negativně. Obecně se k tomuto názoru také přiklání větší část Afričanů. Velká část migrantů ale není vůči Francouzům kvůli jejich přístupu k imigraci příliš zaujatá. Jsou schopni pochopit, v čem může být pro Francouze přistěhovalectví ohrožující. Vadí jim spíše přístup politiky a médií, které jejich obraz hodně poškozují.

O problematice diskriminace jsme mluvili i v předchozích částech v souvislosti s prvními dojmy migrantů z Francie a s problémy ve studiu. Je zajímavé, že se o vlastní zkušenosti s diskriminací častěji zmiňují migranti z Afriky (8) než z Ostrovů (3). Je možné, že si Ostrované diskriminaci tolik nepřipouštějí, protože se považují více za Francouze než „černochoy“ a percepce diskriminace ze strany majoritní společnosti by narušovala jejich sebepercepci. Stejně tak se ale skutečně možná s diskriminací tak často jako Afričané nesetkávají – např. díky svému francouzskému občanství nebo vzezření míšence se světlejší barvou pleti. V tabulce 8.6 si uvedeme, jak podle migrantů Francouzi vnímají imigraci a jejich postoje ke zvládnutí diskriminace.

Tabulka 8.6: Vnímaný postoj Francouzů k imigraci, přístup migrantů k diskriminaci.

Imigrace, diskriminace	Oblast původu		
	Afrika (11)	Dom-Tom (8)	Celkem (19)
Vnímaný postoj Francouzů k imigraci			
- negativní	8	4	12
- rozrůzněný (někdo ji hodnotí +, jiný –)	3	4	7
Jak lze čelit diskriminaci			
- nebát se jí a nenechat se vyvést z míry	4	1	5
- více se poznat a komunikovat spolu	2	3	5
- lidi sami musí začít věřit v rovnost lidí	5	1	6
- neupozorňovat na sebe	1	1	2

8.7 Kontakt s rodinou a zemí původu

Zhruba polovina respondentů udržuje s rodinou poměrně intenzivní kontakt po telefonu a jede jednou do roka, zpravidla během letních prázdnin, domů na několik týdnů či měsíců na návštěvu. Intenzita telefonického kontaktu s rodinou se u migrantů poměrně liší. Několik z nich (4) volá domů každý den, další minimálně jedenkrát týdně (7), zbylí jedenkrát za dva týdny nebo méně často (8). Většina respondentů (17) již během pobytu ve Francii **navštívila zemi svého původu**. Pravidelně každé léto jezdí domů zejména Ostrované (8), mimo jiné asi též proto, že mají letenky jedenkrát ročně zdarma.

Při návštěvě své domoviny zažívají někteří **vyloženě pozitivní pocity** (7). Jsou šťastní, že se opět setkávají se svou rodinou a přáteli. Ve své zemi se dokáží uvolnit a rychle zapomenou na Francii.

„Když se tam ocitnu, tak cítím pohodičku, klídek, jdeš na pláž, pohoda, rodina vedle tebe. Tady si musíš koupit lístek na autobus, který je plný lidí. . . tam jdeš pěšky nebo na kole, na skútru. . . “ (Respondent č. 6, Ostrovy)

Část respondentů mluví o **smíšených pocitech** (8). Na jednu stranu jsou šťastní ze shledání s rodinou, ale uvědomují si, že se jejich země příliš nevyvíjí kupředu, vadí jim zejména korupce a špatné návyky lidí (např. nepořádnost atd.).

„Hlavně jsem byl hrozně rád, že jsem je viděl všechny živé a že nikdo v mé rodině nescházel. A i mezi mými přáteli, že se každý někam posunul, někdo se oženil, jiný si našel práci, že dospěli a zmoudřeli. . . To se mi hodně líbilo. Ale zároveň jsem měl dojem, že se země nikam neposunula, vláda zůstala stejná, není tam žádná snaha! Nezměnila se mentalita lidí, kteří by přiměli změnit vládu. Egoisti, oportunisti, byl jsem znechucený tohle vidět. Viděl jsem to

všude na ulici, na veřejnosti. Odpadky, špínu... lidi, co celý den nic nedělají, jen spí a flákají se. Vždycky, když se tam objeví někdo s dobrým úmyslem, tak je za ním někdo, kdo to kazí. “
(Respondent č. 13, Afrika)

Několik migrantů (9) také uvedlo, že se jim již během návštěvy domoviny **stýská po Francii** a tamním životním stylu. Chybí jim aktivity, které provozují ve Francii a doma se začínají nudit. Postrádají například i dopravní prostředky. Také si ve Francii zvykli na určité soukromí a denní rytmus, který se jejich příjezdem domů naruší (vlivem návštěv, přítomnosti spousty lidí okolo apod.).

„Už tam jsem měl po třech týdnech pocit, že se chci vrátit do Francie. Něco pořádného dělat, probudit se brzo ráno. Tam se o tebe všichni starají – malá sestřička ti nosí ručníky. . . “
(Respondent č. 13, Afrika)

Několik respondentů zažívá při příjezdu domů spíše **negativní pocity** (2). Necítí se doma ve své kůži, nedokáží se zabavit či si stěžují na zhoršující se mentalitu lidí v jejich zemi.

„Trochu se to tam změnilo a já jsem se tam už necítil tolik doma. Změnila se tam mentalita lidí, nemohl jsem tam dělat to, na co jsem byl zvyklý tady, nebo mě to nebavilo... “ (Respondent č. 8, Ostrovy)

Velká část respondentů **kritizuje mentalitu lidí a zkorumpovanou vládu** své země (13). Zatímco Afričané si především stěžují na to, že se ve vládě nic nezměnilo a že **se země neposunula v ničem dopředu** (5), Ostrované zejména poukazují na zhoršující se mentalitu lidí (8). Hlavně jim vadí, že se lidé stávají **individualističtějšími**, rigidnějšími (pomlouvají ostatní, závidí si) a **přenášejí své špatné návyky**, které se naučili v Evropě, k nim na ostrovy (poflakují se, popíjejí alkohol atd.).

„Vyvíjí se to tam, jako se to vyvíjí v metropoli, je to západní kulturou. Většina lidí z Mayottu navštívila metropoli, takže to tam vnášejí z Francie. Vnímám to pozitivně i negativně. Pozitivní je to, že už se nechovají jako dříve, co se týče fungování, tehdy měli lidi pomalejší tempo, takže třeba nechodili včas na schůzky. Negativní změny jsou ty, že ti, co odešli do Francie, tam dělali bordel a tyhle manýry pak přenášejí na Mayotte a ovlivňují tak mládež. “
(Respondent č. 7, Ostrovy)

Je zajímavé, že o zhoršení mentality lidí v jejich zemi mluví především migranti z Ostrovů. Je to možná částečně dané tím, že tito obecně o něco hůře hodnotí charakterové vlastnosti svých krajanů než je tomu u Afričanů a jsou tedy v tomto ohledu kritičtější. Změnu v mentalitě lidí přičítají rozhodně spíše společenským vlivům než vlastní proměně. **Je však otázka, nakolik se skutečně jedná o reálnou změnu a nakolik jde spíše o změnu jejich vlastního pohledu.** Ostrované se navzdory své francouzské národnosti ne vždy cítí být Francouzi z metropole vnímání jako rovnocenní. Mohou tudíž o to více ve své zemi hledat onu solidaritu a přijetí, které jim ve Francii schází. Jejich krajané ale na ně již nepůsobí tak vřele, jak očekávali. Je však také možné, že velké množství studentů migrujících do metropole

skutečně přináší proměnu mentality lidí na Ostrovech ve směru většího individualismu a odcizení se původním kulturním hodnotám.

Zhruba polovina migrantů (9) vnímá návrat do Francie poměrně těžce. Nechce se jim od rodiny, někteří si pobyt prodlužují, brečí... Utěšují se tím, že se do Francie vrací jen kvůli dokončení studia a popisují, že je pobyt doma vždy posílí v jejich odhodlání studium dokončit. Více si tam uvědomí svoji misi a závazek vystudovat (5). Ostatní respondenti se alespoň zčásti zpět do Francie těší, takže se jim odjíždí snadněji. Readaptace na život ve Francii probíhá u všech relativně dobře a rychle.

„Pokaždé, když se vrátím, tak jsem uvědomělejší. Pobyt doma mi připomene, že mě sem rodiče poslali nejen kvůli studiu, ale taky proto, abych dospěl. A člověk se občas zaobírá zbytečností, je kvůli tomu mrzutý. A když jsem doma, tak si tohle všechno znovu uvědomím.“
(Respondent č. 16, Afrika)

Co se týče rozdílů mezi pohlavími a původem respondentů, muži z Ostrovů se více než dívky a Afričané obecně více těší zpět do metropolitní Francie a dva z nich se během svého pobytu doma necítí ve své kůži a svůj pobyt doma si příliš neužívají. Odlišné vnímání migrantů jejich země původu naznačuje, jakým směrem se vyvíjí jejich kulturní identita. To, co migranti v zemi svého původu při její návštěvě hodnotí negativněji než dříve, vypovídá do určité míry o proměně jejich hodnot. V tabulce 8.7 si shrneme, jak migranti prožívají návštěvu domoviny a jaké z ní mají pocity a dojmy.

Tabulka 8.7: Pocity a dojmy při návštěvě domoviny.

Pocity a dojmy při návštěvě domoviny	Oblast původu		
	Afrika (11)	Dom-Tom (8)	Celkem (19)
Stýská se jim po nějaké době po Francii a tamním životním stylu	5	4	9
Smíšené pocity štěstí a zklamání (země se neposunuje vpřed)	5	3	8
Pocit štěstí ze shledání s rodinou a návratem do země původu	4	3	7
Prožívají těžce návrat domů	6	3	9
Kritizují zhoršující se mentalitu lidí v jejich zemi	2	6	8
Kritizují korupci a stagnující vývoj jejich země	4	1	5
Necítí se již ve své zemi tolik doma, nudí se	1	2	3

8.8 Vnímané rozdíly v mentalitě a charakteristikách Francouzů a krajanů

Na otázku, jak by charakterizovali Francouze a své krajany, a zda se liší v nějakých vlastnostech, se velká část respondentů zdráhá odpovídat, protože nechtějí podporovat stereotypy. Přesto ale nakonec nějaké vlastnosti uvádějí.

Francouzi

Francouze zhruba polovina respondentů charakterizuje spíše negativně (9), několik z nich připisuje Francouzům pozitivní vlastnosti (3) a část z nich (8) je hodnotí neutrálně – udávají jejich kladné i záporné vlastnosti. Mezi pozitivními vlastnostmi uváděli nejčastěji, že Francouzi **přijímají odlišnosti, věci odjinud**. Líbí se jim jejich otevřenost, přímost. Dále oceňovali, že zde má člověk klid, že je nikdo nesleduje, nepomlouvá. Tyto vlastnosti uváděli zejména migranti z Ostrovů (6), kteří mentalitu svých krajanů považují za poněkud uzavřenou, maloměstáckou.

„Lidi tady jsou otevřenější, u nás máme spoustu pravidel, která musíme dodržovat, nemůžeme se políbit na ulici, různé maličkosti hned ruší ostatní, musíš skrývat, že máš známost a to se přenáší i sem mezi Kaledoňany. Než někoho představíš rodičům, tak to trvá. Mně se víc líbí zdejší svoboda.“ (Respondentka č. 4, Afrika)

Jiní mluvili o tom, že se ve Francii najdou velmi **milí a vstřícní** lidé, kteří jsou hodně nápomocní (5). Dále uváděli, že si Francouzi **váží lidí a respektují je** (3) a jsou **zvědaví** (4).

„Ve srovnání se Senegalci jsou čestní, uctíví. Respektují jedince. Jsou zvědaví ve srovnání se Senegalci. U nás je hodně tabu, o kterých se nemluví, kdežto tady ano. Kladou hodně otázek.“ (Respondent č. 13, Afrika)

Mezi nejčastějšími negativními vlastnostmi zmiňují **pokrytectví** (7). Připadá jim, že jsou Francouzi k člověku zdvořilí a usměvaví, ale není to upřímné a srdečné. Francouzi neříkají věci na rovinu a **udržují si odstup**, nepustí si hned tak někoho k tělu (10). Někteří se zmiňují o rozdílech mezi muži a ženami či lidmi z odlišných regionů Francie. Padl například názor, že jsou Francouzi na severu Francie k cizincům pohostinní, protože žijí ve svém rodném kraji a nepotřebují si nic dokazovat, kdežto na jih Francie se stahuje hodně lidí z různých koutů země a jsou více zahleděni sami do sebe.

„Ženské jsou hezké, sympatické, přímé a otevřené. Když děláš něco, co se jí nezdá, tak to řekne i před ostatními. Muži jsou tak půl na půl, ve většině případů tě pozdraví, ale jen ze slušnosti a jinak jsi jim ukradený a tebe to může zmást, říkáš si, že je to kamarád, ale on je to jen známý. 80% lidí jsou jen známí. Také nemají stejné vnímání přátelství, je víc limitované. U nás, když si s někým kamarád, tak za ním můžeš dorazit v jednu v noci...“ (Respondent č. 16, Afrika)

Jako další negativní charakteristiku uváděli **šovinismus** a přílišnou hrdost na vlastní zemi (6). Podle Francouzů je Francie „pupkem světa“. Když jsou Francouzi v cizině, tak se nedokáží moc dobře adaptovat a drží se pohromadě. Jejich opěvování Francie se projevuje například v různých politických debatách, ale i v osobním kontaktu určitou povýšeností.

„Samí sebe nazývají ochránci svobody. Mluví o lidských právech. Ale málokterá země je porušuje tolik jako Francie. Země kultury. Mají hezkou kulturu, ale jedna kultura není lepší než jiná kultura. Všechny jsou hezké. Znáám lidi z Languedocu, kteří neví, kde leží Paříž. Mluví o Eiffelovce a přitom ji nikdy neviděli? Jak můžeš žít v nějaké zemi a vůbec neznat ostatní regiony? To je pro mě nepochopitelné.“ (Respondent č. 19, Afrika)

S touto vlastností mohou do určité míry souviset **nedostatečné vědomosti Francouzů o okolních zemích** a vlastních departmentech, což zaskočilo některé respondenty (5). Ostrované si stěžovali, že Francouzi mnohdy ani neví, že jejich rodný ostrov vůbec existuje a Afričani se zase setkali s černobílým vnímáním Afriky (všichni žijí v zaostalých podmínkách bez elektřiny apod.).

Krajané

Menší polovina respondentů popisuje své krajaný pouze pozitivně (7), větší část uvádí jak kladné, tak záporné vlastnosti (13).

Mezi kladnými vlastnostmi svých krajanů uvádějí především jejich **solidaritu, pohostinnost a štědrost** (14). V souvislosti s tím mluví o velké podpoře, kterou jim poskytuje rodina. Například když si mladý člověk nemůže najít práci, může bydlet u rodiny, v podstatě jak dlouho chce a oni se o něj budou starat. Tato solidarita se však nevztahuje pouze na členy rodiny, ale i například na cizince.

„Jsou srdeční, snadno se začnou bavit s lidmi, rádi někoho oslovují. Když tam budeš jako turista, budou se zajímat, proč jsi tam přijela, budou zvědavější, budou chtít, abys to tam poznala, abys ochutnala jejich jídlo, kdežto tady když je to mimo rodinu, tak se nebudou snažit.“ (Respondentka č. 2, Ostrovy)

„Lidi tam jsou štědrí, říká se, že cizinec je králem. Když uvidíš chudáka na ulici, tak ho pozveš k sobě a dáš mu najíst a necháš ho u sebe tak dlouho, jak on bude chtít. I když ho neznáš.“ (Respondent č. 14, Afrika)

Neotřelý pohled na africkou pohostinnost a solidaritu nabízí jeden respondent:

„V jakékoliv zemi, kde jsem byl v Africe, jsou solidární, protože jim nic jiného nezbývá, mají toho tak málo a děje se toho tolik špatného, že jim nezbývá, než se snažit být pozitivní.“ (Respondent č. 16, Afrika)

Mezi negativními vlastnostmi uvádějí především Ostrované **maloměšťáckost, uzavřenost vůči cizincům** a pomlouvání ostatních (6).

„Na Réunionu jsme hodně kritičtí. Ze začátku jsem taková byla, ale co jsem tady, tak už to jde. Na Réunionu rádi kritizujeme. Například když jde někdo po ulici a něco se ti nezdá, tak to řekneš nahlas. Tady kolem někoho projdeš, ale nic neřekneš. Ačkoliv jsme na Réunionu hodně solidární, jsme i dost kritičtí, máme hodně předsudků. Tamta holka je taková, ten je takovej. Tady se můžeš obléct, jak chceš, ale nikdo ti nic neřekne nahlas. Kdežto na Réunionu ano... Ale jsou také hodně rigidní. Egoističtí. Réunion je Réunion. Myslím, že nechtějí poznávat cizí kultury. Zním to ze svého okolí. Když jim řeknu, co tu jím, tak oni, že to není dobré, i když to ještě nikdy neochutnali.“ (Respondentka č. 1, Ostrovy)

Další negativní rys uváděný hlavně Afričany je určitá **vychytralost a zjištnost Afričanů**. Například turisté by si podle nich měli dávat pozor, aby je někdo neokradl o peníze apod. (4).

„Kdybych mluvil o Senegalcích, tak na těch se mi líbí jejich pohostinnost. Co naopak nemám rád, je určitá zjištnost. Neříkám, že jsou takoví všichni, ale velká část lidí je vypočítavá. A to mi trochu vadí. Když se zamyslím nad Guinejci, tak ti mají rádi cizince. Ale negativní je, že jsou moc naivní, můžeš s nimi zacházet, jak chceš.“ (Respondent č. 19, Afrika)

Několik respondentů také mluví o **pocitu méněcennosti černochů vůči bělochům, idealizaci západní společnosti** a snaze přenést některé modely ze západní společnosti do jejich země (5). Pocity méněcennosti přičítají hlavně působení kolonizátorů, kteří se snažili domorodé obyvatele přesvědčit o jejich podřadnosti.

„Ty lidi nemají nic proti tomu tučně platit Francouze s nižším vzděláním, protože má bílou barvu kůže a buď mu zaplatí stejně, což je jasné, když je to Francouz, anebo víc než diplomovanému černochovi, který je navíc jejich krajan. Dát mu stejný plat, to by nebylo v pořádku. Ctižádost není pro nás pro černé. Podceňujeme se. Začíná se to měnit, ale dřív si černoši nepřipouštěli, že by mohli mít nějaké ambice. Musí se to změnit. Dá se to vysvětlit kolonialismem. Když někdo pracuje v nějaké firmě a trochu si vydělá, tak si nenárokuje víc, protože ostatní Afričani jsou třeba bez práce. I když se v té firmě okolo něj posouvají dopředu, tak on je spokojený s tím, co má. A já říkám, že je tohle chyba, že se nedá spokojit vždy s málem. Člověk se musí dovolávat toho, co si zaslouží. Když si něco zasloužíš, tak je třeba si pro to dojít. Ať už máš barvu pleti jakoukoliv, bílou, černou, žlutou, na tom nesejde. Co člověku patří, by měl dostat.“ (Respondent č. 19, Afrika)

Také mluví o zvyku svých krajanů **vydávat peníze za drahé věci „pro efekt“**, aby mohli dávat na odiv okolí své bohatství a majetek. Často ukvapeně utrácejí za věci a nedomyšlejší důsledky svého jednání (6).

„Na Mayottu si koupí auto, ale už nemají na nic jiného. Snaží se tam kopírovat francouzský model, ale nemají na to, jako by se černí chtěli stát bílými...“ (Respondent č. 5, Ostrovy)

Charakteristiky Francouzů a krajanů lze chápat jako určité kulturní standardy, ve kterých se obě kultury odlišují. V teoretické části práce jsme se zmínily např. o národní hrdosti Francouzů a solidaritě Afričanů, které se potvrdili i v tomto výzkumu. Zde jsme nastínili, jak migranti vnímají mentalitu lidí z obou kultur. V následující části se budeme zabývat identifikací s hodnotami obou společností a kromě vlastností lidí přijde řeč i na rysy společnosti jako celku. V tabulce 8.8 si shrneme, jaké vlastnosti migranti připisují Francouzům a svým krajanům.

Tabulka 8.8: Popisované vlastnosti Francouzů a krajanů.

Vlastnosti Francouzů a krajanů	Oblast původu		
	Afrika (11)	Dom-Tom (8)	Celkem (19)
Vlastnosti Francouzů			
- udržují si odstup od lidí	6	4	10
- pokrytečtí	4	3	7
- přijímají odlišnosti, věci odjinud, jsou přímí	1	5	6
- šovinisti	5	1	6
- mají nedostatečné vědomosti o okolních zemích	2	3	5
- někteří jsou velmi milí a vstřícní	4	1	5
- zvědaví	2	2	4
- respektují jedince	3	0	3
Vlastnosti krajanů			
- solidární, pohostinní, štedří	9	5	14
- vydávají se z peněz jen proto, aby se mohli předvést	5	1	6
- uzavření vůči cizincům, maloměšťáci	1	5	6
- cítí se méněcenní vůči bělochům a idealizují si západní společnost	4	1	5
- vychytralí a zištní	4	0	4

8.9 Identifikace s hodnotami Francie a země původu

Pocit sounáležitosti s hodnotami jedné a druhé společnosti tvoří jeden z aspektů kulturní identity. V rozhovorech s respondenty jsme zjišťovali, zda existuje něco, co z francouzské kultury přejali, nebo na co si tolik zvykli, že by pro ně bylo náročné se bez toho obejít. Zároveň nás zajímalo, zda se naopak s něčím vůbec neztotožňují nebo to ve francouzské společnosti či kultuře odmítají. Podobným způsobem jsme se tázali i na jejich vlastní kulturu – co je pro

ně nejdůležitější a zda je něco, co již tolik nepřijímají. Z výše popsaných zjištění z rozhovorů s respondenty je patrné, že migranti již od prvního dne svého příjezdu do Francie zauímají určité postoje k jednotlivým rysům majoritní společnosti a uvědomují si velké kulturní rozdíly. Stejně tak při návštěvě své země někteří zjišťují, že na ni nahlízejí odlišně než dříve. To, jaké hodnoty vlastní či francouzské vnímají kladně či záporně, již bylo naznačeno. Zde se pokusíme o jejich shrnutí a doplnění.

Francie

Na životě ve Francii většina respondentů (14) kladně hodnotí zejména to, že tato země lidem **dává šanci uspět**. A to nejen ve vztahu ke studiu, ale i na úrovni různých institucí, které člověka podporují a zvyšují mu životní úroveň, např. sociální systém, zdravotnictví atd. Oceňují, že stát občany podporuje a lidem poskytuje rovným dílem příležitost k úspěchu a kvalitnímu životu. Jedna respondentka tento charakter společnosti hodnotí jako solidaritu na úrovni státu. Solidarita ve Francii není mezi sousedy a lidmi na ulici ve všedním životě, ale má formální charakter ve formě institucí a struktur, které zaručují sociální jistoty.

„Jestliže můžu Francii za něco poděkovat, tak se to týká hlavně zdraví. Když jsem viděl ty mladé u nás, jak umírají pro nic za nic, matky, staré lidi, jen tak umírající, tak mi z toho je špatně.“ (Respondent č. 15, Afrika)

„Máš tady příležitosti, nemusíš uspět ve škole, ale i tak se ti může dařit v životě. Existují tu různé podpory a podobně, je to tu jednoduché. Když tu vidím nějaké lidi, kteří v životě neuspěli, tak si říkám, že je to tím, že sami nechtěli, protože tu je tolik možností a pořád dostáváš nové a nové šance, to je velký přínos Francie. Je tu také dobré zdravotnictví. Když se o sebe umíš trochu postarat, tak jsi v pohodě.“ (Respondent č. 5, Ostrovy)

Dále mluví o snazších životních podmínkách ve smyslu **vyšší životní úrovně** a pokroku. Mají zde **více možností co dělat** ve volném čase, vyhovuje jim zdejší doprava, lepší infrastruktura, velké obchody, dobré ceny apod. Život ve Francii je snazší a pohodlnější. Tyto výhody uvádějí především Ostrované (8).

„Máš tady víc práv než v Africe, je tu dobrá infrastruktura, možnosti pro studenty, je tu hodně možností, zejména když jsi Francouz.“ (Respondentka č. 10, Afrika)

Někteří si ve Francii osvojili určitou **disciplínu a kázeň**, bez kterých by se obtížně obcházeli (9). Líbí se jim jisté zásady, které se ve společnosti dodržují – organizovanost, pořádek, respekt k veřejnému majetku atd.

„Pozitivní je, že jsou lidi, kteří tě skutečně respektují. Také se mi tu líbí respekt vůči veřejnému majetku. Bylo by pro mě těžké vzdát se organizovanosti, plánování, soukromí, mého tempa, energie.“ (Respondent č. 13, Afrika)

Dále oceňují již v předchozí části zmiňovanou otevřenost a nezaujatost Francouzů, to, že **se nevměšují do záležitostí druhých**. Člověk tam má osobní svobodu, může se rozhodovat, jak chce a rodina ani společnost mu v tom nebrání.

„Každý se zde zabývá sám sebou, svými věcmi a to se mi líbí, jsi zodpovědný sám za sebe, na Mayottu jsou ti vždy všichni za zády, dělají za tebe rozhodnutí.“ (Respondent č. 7, Ostrovy)

Více než polovina respondentů (12) si ve Francii není schopná zvyknout na již několikrát zmiňovanou **odtažitost lidí a individualismus** ve společnosti. Poukazují i na to, jaký má tento rys společnosti dopad např. na partnerské vztahy a mezilidské vztahy obecně.

„Negativní je, že je tu až tolik svobody, že se to celé boří. . . Příkladem mohou být mezilidské vztahy, rodina, či partnerské vztahy. Když je dítěti 18 let, tak odchází od rodiny. Přejde mi, že pro osobnostní rovnováhu je rodina důležitá. A co se týče vztahů, máš tolik svobody, že čím dál víc lidí nevěří na manželství. Říkají, že se stejně rozvedou. To mi přijde škoda.“ (Respondent č. 16, Afrika)

„Negativem ze společenského hlediska je atmosféra, která tu vládne, lidi se nasmějou. Lidi tu jsou nezúčastnění. Když tě neznají, tak ti nepomůžou, i když jsi jejich soused. Vidíš člověka umírat na ulici, ale nic neuděláš.“ (Respondent č. 13, Afrika)

Dalšími negativními rysy francouzské společnosti, přes které se mnozí nedokáží přenést, jsou **předsudky a rasismus** majoritní společnosti (7), její zaujetí vůči přistěhovalcům černé barvy pleti.

Dále se někteří (6) zcela nesžili s **rychlým životním tempem** a všudypřítomným stresem. Nelíbí se jim, že se lidé stále někam honí. Matky vstávají brzy ráno a vodí děti do jeslí. . . Lidé žijí hlavně prací.

„Je to tu takové zrychlené, trochu speed, musíš se ráno brzo vzbudit, rychle do školy, je to tu něco jiného, u nás je to klidnější.“ (Respondent č. 6, Ostrovy)

Dva respondenti si ve Francii nedokáží zvyknout na **zimou**.

Země původu

Původní hodnoty, na kterých lpí a které si uchovaly, jsou tak trochu v rozporu s těmi, které nepřijímají ve Francii. Naopak to, co postrádají doma, zase nacházejí v metropoli.

V jejich zemi původu jednoznačně nejvíce oceňují **solidaritě, pohostinnost a srdečnost** lidí a tato hodnota má pro ně velkou cenu (12). Dále uvádějí jako významnou hodnotu **jejich rodinu** a obecně **atmosféru**, která v jejich zemi panuje – klid a pohodu (9).

„Hlavní je být s rodinou. . . Když pořádáme nějakou akci, tak se všichni potkávají, jedí společně, vidíš všechny známé. Když jsi s lidmi, které neznáš, tak jsi nesmělejší. Tam znáš

všechny, můžeš se uvolnit, tady je na různých hudebních akcích spousta neznámých lidí, mezi kterými se ani nemůžeš prodrat.“ (Respondentka č. 3, Ostrovy)

Pro některé je také velmi důležitá jejich **víra**, kterou považují za součást své kultury (5). Lépe se jim ji daří praktikovat ve své zemi původu, kde je více lidí jejich vyznání.

„Kromě lidí je pro mě v mé kultuře významné moje vyznání. Tady neslyšíš 5x denně modlitby...“ (Respondent č. 13, Afrika)

Zejména Afričané negativně vnímají (11), že jejich země **není stvořená pro úspěch**. Je tam hodně společenských problémů, obtížné životní podmínky. Vláda je zkorumpovaná, existuje tam velká nerovnost mezi lidmi – „jedni umírají, druzí hrabou peníze“. To vede ke zvýšené delikvenci, agresí, mladí ztrácejí motivaci. A celkově se to podepisuje na mentalitě lidí. Nejlepší cestou, jak z toho ven, je podle některých emigrace.

„Něco v naší společnosti je přežitkem, např. ženská obřízka, všechno se svádí na ostatní, na Francouze, kolonizaci, tohle, támhleto... Zodpovědné osoby nejsou zodpovědné, přeci jen už je to padesát let, co máme samostatnost, takže by to měli vzít do svých rukou, takže tato stránka týkající se vedení země, vývoje, postupu, to by bylo třeba změnit... Tam, když někdo uspěje, tak za ním je dalších deset lidí, kteří z toho vyžijí, tam když uspěješ, tak je to, jako kdyby uspěla celá společnost, a navíc máš ještě o hodně větší zodpovědnost. Což tě stahuje dolů, protože pořád někdo přichází a žádá tě o podporu. Takže je to pro ty, kteří společensky uspějí, také velmi těžké. Ale zase je to uspokojení, protože můžeš někomu vykouzlit úsměv na tváři.“ (Respondentka č. 12, Afrika)

Další (6), tentokrát spíše Ostrované, si stěžují na onu již zmíněnou **zhoršující se mentalitu lidí** v jejich zemi původu. Mají pocit, že se zhoršují hlavně návyky mladých, adolescentů. Vzrůstá u nich delikvence, mladí více pijí alkohol. Domnívají se, že jednou z příčin je individualismus, který s sebou přinášejí navrátilivší migranti z Francie domů. Jsou tací, kteří ve Francii neuspěli a žili tam rozmařilým životem a stejně se pak chovají i po návratu na Ostrovy.

„Lidi, co se vrací z Francie, s sebou na Mayotte přináší individualismus, opak pohostinnosti, což mi přijde škoda, mizí tradice, mladí se proti tomu nebouří, naopak jdou také v tomto proudu.“ (Respondent č. 6, Ostrovy)

Ukazuje se, že migranti přijímají či odmítají nejen vlastnosti lidí z obou kulturních skupin, ale kladně či záporně se staví k určitým celospolečenským jevům, ovlivňujícím fungování společnosti, jako je například „šance na úspěch“, kterou jim dávají dané země. Zdá se, že i přesto, že se někteří ve Francii setkali s diskriminací, vnímají migranti Francii z většiny jako zemi, která dává lidem rovným dílem možnost žít kvalitním životem.

V tabulce 8.9 si shrneme, jaké hodnoty a rysy francouzské společnosti a jejich země původu migranti oceňují a odmítají.

Tabulka 8.9: Identifikace s hodnotami a rysy francouzské společnosti a jejich země původu.

Identifikace s hodnotami Francie a země původu	Oblast původu		
	Afrika (11)	Dom-Tom (8)	Celkem (19)
Francie - oceňované hodnoty			
- společnost dává všem lidem šanci uspět	10	4	14
- disciplína a kázeň lidí (pořádek, organizovanost)	6	3	9
- vyšší životní úroveň – snazší, pohodlnější život	2	6	8
- lidé se nevměšují do záležitostí druhých (osobní svoboda)	1	5	6
Francie - odmítané hodnoty/jevy			
- odtažitost lidí, individualismus	8	4	12
- předsudky a rasismus	6	1	7
- příliš rychlé životní tempo, stres	3	3	6
- zima	1	1	2
Země původu - oceňované hodnoty			
- solidarita, srdečnost	8	4	12
- je tam rodina a příjemná atmosféra	5	4	9
- víra	4	1	5
Země původu - odmítané hodnoty/jevy			
- země není stvořená pro úspěch (chudoba, korupce)	10	1	11
- špatná mentalita lidí (alkohol, delikvence individualismus)	1	5	6

8.10 Reflexe jejich pobytu a osobnostní proměna

Většina respondentů (16) nelituje svého odchodu do Francie a vnímá hlavně pozitiva, která jí tento pobyt přinesl. Někteří si jsou vědomi i určitých negativ (např. diskriminace), ale na ta se snaží nemyslet a soustředí se hlavně na přínosy. Asi za nejvýznamnější považují, že **se ve Francii postavili na vlastní nohy**, naučili se samostatnosti, umí se prosadit, což je pro ně velmi cenná zkušenost. A navíc **za vše, co dokázali, vděčí vlastnímu úsilí** a ne pomoci rodičů či podpoře ostatních. Podobný přínos vnímá pravděpodobně i většina studentů z evropských zemí, kteří odešli za studiem do zahraničí a získali tam určitou samostatnost. U migrantů z našeho výzkumu, kteří pocházejí z kolektivistických zemí, jsou však tyto zkušenosti a osobnostní proměna z nich vyplývající ještě o něco výraznější, jelikož k hodnotám jako je samostatnost, nezávislost, průbojnost a podobně nikdy nebyli tolik vedeni jako lidé z

individualistické kultury.

Respondenti uváděli, že **zmoudřeli a dospěli** (10), sami sebe vychovali, jsou trpěliví, mají sebekázeň. S tím souvisí jejich pocit, že se postavili na vlastní nohy a přesvědčili se o svých schopnostech. Získali **odhodlání a pocit, že mohou něčeho dosáhnout** (9).

„Díky zkušenostem ve Francii se dokážu sám o sebe postarat, stojím na vlastních nohou. Až doteď jsem tady, všechno jsem překonal, mám spoustu nápadů. Otevřelo mi to obzory. Francie mi posloužila k tomu, abych viděl víc dopředu. Do mé budoucnosti. Když se dnes rozhodnu, že se chci vrátit k sobě domů, tak vím, co chci dělat, můžu poradit přátelům. Kdybych neodešel do Francie, tak jsem ztracenej. Zůstal bych tam se zavázanýma očima.“ (Respondent č. 15, Afrika)

„Uvědomil jsem si, že chci, aby se Afrika někam posunula, že mi na tom záleží, což jsem si předtím neuvědomoval a chtěl bych na té změně mít vlastní podíl. Díky mému pobytu ve Francii mi tohle došlo.“ (Respondent č. 17, Afrika)

Tím, že poznali lidi z odlišných kultur, tak se stali **tolerantnějšími, otevřenějšími** vůči druhým lidem a začali si více vážit svých vztahů s blízkými. Tomu napomohlo i odloučení, během kterého svou rodinu postrádali (11).

Někteří (5) si také uvědomili, že jim poznání nové kultury a společnosti do určité míry **otevřelo oči**. Stali se „svědky“. Pochopili, že i jinde než v jejich zemi se najdou chudí lidé, bezdomovci a že se i jinde potýkají se sociálními problémy. Také byli schopni více ocenit pozitivní rysy jejich společnosti, poté co zažili francouzský individualismus a odtažitost lidí.

„Je důležité vidět, jak je to jinde, protože má člověk tendenci sám sebe litovat. Moje hodně dobrá francouzská kamarádka pořád fňuká a já jí říkám, že musí brát život s větším nadhledem. Je třeba cestovat, když vidíš někde utrpení, tak si pak dokážeš víc vážit maličkostí.“ (Respondentka č. 9, Afrika)

„Poznala jsem blíž Francii, člověku to rozšiřuje obzory, když pozná, že všichni nejsou sociálně dostupní, to formuje charakter.“ (Respondentka č. 10, Afrika)

Část respondentů (7) mluví o tom, že se vlivem pobytu ve Francii stali **rezervovanějšími, klidnějšími**. Více se usadili, jsou méně hovorní a společenší. Ve své zemi původu například častěji vyrazili s přáteli, zde se stali o něco méně společenskými. Někteří v této souvislosti mluví dokonce o **nedůvěřivosti** (5). Více si dávají pozor na lidi a na to, co řeknou, drží si větší odstup. Někdo tuto proměnu hodnotí spíše pozitivně, jiný se díky tomu tak trochu odcizil sám sobě.

„Předtím jsem byla moc otevřená, pořád jsem vtipkovala a pochopila jsem, že to není dobré, že je dobré být někdy taky rezervovaná. I u nás se najdou lidi se špatnými úmysly, pokrytci, takže se mi to bude v životě hodit, určitá ostražitost.“ (Respondentka č. 10, Afrika)

„Já jsem hodně velkorysej. Se všemi se bavím, směju. A pochopil jsem, že to není vždy výhodný. Lidí tě považují za... za koho..., za někoho, nechci říct úplně bezcennýho, ale někoho, kdo trochu nemá rozum. Berou tě za někoho neuvážlivýho, nezodpovědnýho.

... A tehdy jsem si řekl, že se pokusím na sobě něco změnit, žít jako oni, být rezervovanější. Tolik neprojevat, jaký ve skutečnosti seš. ... Adaptoval jsem se, ale zároveň jsem si tím ublížil. V poslední době nedůvěřuju lidem a to není v pořádku. Ani ho nemusím znát a už mu nedůvěřuju.“ (Respondent č. 14, Afrika)

Několik migrantů (3) má také pocit, že **už nepocítují takovou solidaritu k lidem** jako dřív.

„Předtím jsem pocítoval větší solidaritu k ostatním lidem, dnes mi je trochu jedno, když vidím někoho v bídě... Nevím, zda takový skutečně jsem...“ (Respondent č. 8, Ostrovy)

Ke spokojenosti s pobytem ve Francii většině migrantů ještě schází ukončení studia a získání vysokoškolského diplomu. Dokud toho nedosáhnou, tak nebude jejich mise zcela splněna, a nemohou tedy zatím svůj pobyt hodnotit zcela kladně.

Poměrně malá část migrantů (3) mluvila také o tom, že **jim pobyt ve Francii něco vzal**. Tito poukazovali zejména na nepříjemnou **zkušenost s odmítavým přístupem společnosti vůči cizincům**, který jim připomínal, že tam nejsou vítaní. Tento pocit jim kazil jejich pobyt ve Francii.

„Máš z toho pocit, že dělají všechno proto, abys tady nemohl zůstat, tváří se, jako kdyby jejich země byla tak geniální, nevíš, co s tebou bude za rok.“ (Respondentka č. 11, Afrika)

„Kdybych měl popravdě udělat resumé svého života, tak můžu říct, že mi toho Francie víc vzala, než dala. Vzala mi určitou svobodu. Když se koukám kolem sebe, tak mám pocit, že moje náboženství je problematické. Barva mé pleti je problém. Ačkoliv já si to nemyslím. Nepřijde mi, že bych s tím, co vidím v televizi, nějak souvisel. Platím daně, pracuji, nejsem na francouzském státě nijak závislý. V tomhle smyslu mám pocit, že jsem toho o hodně víc ztratil než získal. Ale navzdory tomu všemu, jediným pozitivem, je můj syn.“ (Respondent č. 19, Afrika)

Zdá se, že migranti vlivem několikaletého pobytu ve Francii přebírají určité individualistické charakterové rysy. Některé z nich hodnotí kladně - například sebekázeň, organizování času, usilování o sebeprosazení atd., jiné vnímají smíšeně, např. větší rezervovanost, nedůvěřivost, menší solidaritu. Přes svou osobnostní proměnu ale stále určité aspekty individualismu, hlavně nezúčastněnost v mezilidských vztazích, příliš nepřijímají.

V tabulce 8.10 si shrneme, jak migranti hodnotí svůj pobyt ve Francii a v čem vnímají svou osobnostní proměnu.

Tabulka 8.10: Reflexe pobytu ve Francii a vnímaná osobnostní proměna migrantů vlivem jejich pobytu ve Francii.

Reflexe pobytu a vnímaná osobnostní proměna	Oblast původu		
	Afrika (11)	Dom-Tom (8)	Celkem (19)
Vnímají hlavně pozitiva pobytu ve Francii	8	8	16
Jsou tolerantnější a otevřenější vůči lidem	6	5	11
Zmoudřeli a dospěli	6	4	10
Získali odhodlání a pocit, že můžou něčeho dosáhnout	5	4	9
Stali se rezervovanějšími	4	3	7
Stali se méně důvěřivými	2	3	5
Otevřelo jim to oči (i jinde jsou sociální problémy)	3	2	5
Necítí již takovou solidaritu vůči ostatním lidem	1	2	3
Pobyt ve Francii jim i něco vzal (necítí se společností přijímaní)	3	0	3

8.11 Kde mají domov a kým se cítí být

Na závěr rozhovorů jsme se migrantů ptali, kde se cítí být doma a co pro ně tento pocit vytváří. Nezávisle na tom jsme také zjišťovali, jako příslušníka jaké kultury či země sami sebe vnímají.

Všichni migranti z Ostrovů mají od narození francouzskou národnost. Afričané z našeho vzorku z velké většiny francouzskou národnost neměli, kromě dvou migrantů, kteří ji získali po rodičích. Je zajímavé sledovat, že se vnímání vlastní příslušnosti migrantů z Afriky a Ostrovů natolik neliší, vezmeme-li v úvahu jejich odlišný původ a občanství.

Ukázalo se, že pro mnoho migrantů vytváří domov především **rodina, vztahy s blízkými a přáteli** (14), ať už se cítí být doma kdekoliv.

Do velké míry pocit domova tvoří také **prostředí a atmosféra, které panují v jejich zemi původu**, v rodné vesnici či na ostrově (11). Důležité je i to **konkrétní místo, odkud pochází**, krajina atd. Mohou tam dělat to, co chtějí, nic je neomezuje, nic jim neschází. Cítí se tam přirozeně, uvolněně. Tento aspekt domova zmiňovali ti, kteří se cítí skutečně doma pouze ve své rodné zemi.

„Cítím se být Guadeloupankou. Doma je třeba se cítit dobře... Domov mám tam, kde jsem vyrostla, kde jsou pohřbení moji předkové. I kdybych tady žila deset let, tak pořád budu

doma na Guadeloupu. I kdybych měla tady děti, tak i ty by se cítily doma tam. Doma je tam, kde všichni odjakživa žili. Já jsem vždy vyrůstala na Guadeloupu, ale cítím se doma na malém ostrůvku, který je vedle, kde je celá moje rodina. Tam se všichni navzájem znají. Všechny rodiny se znají. Vůbec se to nedá srovnávat. Doma je tam, „kde všechno začalo“.“ (Respondentka č. 4, Ostrovy)

Část respondentů (7) uvádí, že je pro ně domov místem, kde se mohou **cítit hrdí na svůj původ, nemusí se před nikým obhajovat** a nesetkávají se s diskriminací. Je to místo, kde si nepřipadají odlišní.

„Máš přístup ke všemu jako ostatní, cítíš se svobodně, nebo máš aspoň ten pocit... i když máš třeba větší potíže s hledáním zaměstnání, ale nedá se říct, zda je to tím, že jsi černý, i běloši mají potíže s hledáním zaměstnání. Doma jsem tam, kde se cítím dobře integrovaná a sousedi mě z ničeho nepodezřívají.“ (Respondentka č. 9, Afrika)

Pro tři (3) migranty je domov místem, kde se cítí **šťastní a spokojení**. Pro další dva je pro získání pocitu, že se někde cítí doma, důležité **pohodlí**. Další dva uvádějí, že má člověk domov tam, kde má **práci a prostředky**.

„Asi na Mayottu, tam se cítím duševně v pohodě, ráno se probouzím s tím, že nemusím jít nakupovat, jsem v klídku... šéf rodiny vše rozhodne a ostatní ho následují, pohoda.“ (Respondent č. 5, Ostrovy)

Více než polovina migrantů (12) **se cítí být doma pouze ve své zemi původu**. Zajímavé je, že to tak vnímají skoro všichni respondenti z Ostrovů, zatímco Afričanů jenom polovina. Jedna respondentka z Ostrovů říká, že se necítí být doma ve Francii hlavně kvůli lidem z metropole, kteří je nepovažují za Francouze.

Co se týče kulturní příslušnosti, kterou sobě připisují, většina Afričanů, nacházejících svůj domov pouze v Africe, se také považuje pouze za příslušníka své země, má tedy **silnou etnickou identitu** (9). Naopak pouze tři ze všech Ostrovanů sami sebe definují pouze jako příslušníka svého departmentu.

Pět respondentů, převážně Afričané, **se cítí doma jak ve své zemi původu, tak ve Francii**. O něco více respondentů včetně několika Ostrovanů se domnívá, že mají **smíšenou kulturní identitu** – považují se jak za příslušníky vlastní země, tak za občany Francie (9). Někteří Ostrované ale mluví o tom, že se již necítí být tak silně Francouzi, jako před odchodem do Francie.

„Jsem Francouz i Mayoťan zároveň. Mám francouzskou národnost, s tím je spojena spousta formalit. Prý jsme téměř jediný department, který má rád Francii. Je to tím, že jsme nikdy nezažili otroctví, takže máme jiný vztah k Francii. Francie nás chránila proti invazím. Ale jinak to tam dost zanedbávali, nic tam neinvestovali. Když jsem byl na Mayottu, cítil jsem se jako skutečný Francouz, byl jsem na to hrdý. Pak, když sem přišel, tak se to snížilo tak na 50%. Jsme tu strkáni do jednoho pytle s ostatními cizinci. Jsi prostě černoch. Bílí na May-

ottu jsou hrozně v pohodě, chovají se k nám dobře, takže si myslíme, že jsou takoví všichni.“ (Respondent č. 5, Ostrovy)

Dva respondenti sami sebe nazývají kulturním „míšencem“, „hybridem“, „světoobčanem“.

„Cítím se být víc Nigérijcem než čímkoliv jiným. Ale hlavně se cítím být světoobčanem (l’homme du monde). Jsem ovlivněný hodně i Francií. Francie nevytváří mou identitu, ale zanechala na ní otisk. Víc než Guinea.“ (Respondent č. 16, Afrika)

Jeden respondent z Ostrova uvedl, že se **cítí být Francouzem** a domov by mohl mít v kterémkoliv francouzském departmentu. Jeden Afričan se vyloženě **doma necítí ani ve své zemi původu, ani ve Francii** a svou identitu považuje za smíšenou. Ani jeden z těchto respondentů se ve Francii neadaptoval podle svých očekávání a oba připouští, že by byli bývali radši, kdyby do metropolitní Francie neodešli.

„Cítím se být Francouzem, jelikož Mayoťan je Francouz, cítím se být Evropanem, cítím se jako ostatní Francouzi, nedělám v tom rozdíly.“ (Respondent č. 7, Ostrovy)

„Nenáležím ze sto procent ani k jedné kultuře, ani k francouzské, ani k africké, jsem takový mix.“ (Respondent č. 19, Afrika)

V tabulce 8.11 si uvedeme, kde se cítí být migranti „doma“, co pro ně tento pocit vytváří a jako příslušníky které země sami sebe označují.

Prožívání domova a vlastní kulturní příslušnosti také do jisté míry souvisí s plány migrantů do budoucna. Tyto plány, týkající se místa, kde chtějí žít, se mezi respondenty různí. Čtvrtina z nich (5) se chce **hned po dokončení studia vrátit domů**. Podobný počet respondentů (6) je také přesvědčen o svém návratu, ale **nejprve chtějí ve Francii získat nějakou praxi** v jejich profesi a **odejít zhruba v horizontu tří let**. Někteří uvádí, že si chtějí vydělat nějaké peníze, nebo se ve Francii ještě něčemu naučit, aby to pak mohli aplikovat v jejich zemi původu a pomohli tak rozvoji jejich země a zlepšení sociální situace většího množství lidí.

„Nebojím se odejít zítra nebo pozítří. Ale chtěl bych si trochu pojistit budoucnost, pro své děti, vydělat peníze, chce to, abych tam něco vybudoval. Chci, aby z toho něco měli lidé, co jsou tam. Všechno, co teď mám, by stačilo jen mně. A chtěl bych víc i pro ostatní. Protože když tam odjedu, tak to bude za nějakým účelem, konkrétním cílem. Když z toho budou mít něco i ostatní, tak na sebe budu hrdej. Když budu mít nějakou společnost, firmu, která bude moct zaměstnat 50, 60 lidí, tak je to už slušný. Ale kdybych se měl vrátit jen tak sám bez ničeho, tak je to na nic, to můžu zůstat ve Francii.“ (Respondent č. 16, Afrika)

Muži z Ostrovů si dokáží představit, že by v metropolitní Francii zůstali dlouhodobě. Obávají se ale, že ve Francii budou mít větší problémy s profesním uplatněním než v jejich departmentu, proto spíš počítají s návratem domů. Další skupina migrantů (6) je rozhodnuta **cestovat po světě**, tedy ani se neusadit ve Francii, ani se rovnou nevrátit domů. Většina

z nich má ale do budoucna v plánu vrátit se do své rodné země. Dva respondenti si dokáží představit, že budou **ve Francii dlouhodobě žít**.

Ať už mají respondenti plány do blízké či středně vzdálené budoucnosti jakékoliv, většinou (15) se chtějí **nejpozději na důchod vrátit do své země**. Jako jeden z důvodů uvádějí, že se starým lidem žije v jejich zemi lépe, zejména díky sociální opoře.

Tabulka 8.11: Prožívání domova a příslušnosti k Francii a zemi původu.

Prožívání domova a vlastní příslušnosti	Oblast původu		
	Afrika (11)	Dom-Tom (8)	Celkem (19)
Co vytváří pocit domova			
- rodina, vztahy s blízkými a přáteli	8	6	14
- prostředí a atmosféra, panující v jejich zemi	6	5	11
- nemusí před nikým obhajovat svůj původ	5	2	7
- jsou tam šťastní a spokojení	2	1	3
- mají tam pohodlí	1	1	2
- mají tam práci a prostředky	1	1	2
Kde se cítí doma			
- ve své zemi původu	6	6	12
- ve své zemi původu i ve Francii	4	1	5
- ve Francii	0	1	1
- ani ve Francii, ani ve své zemi původu	1	0	1
Kým se cítí být			
- příslušníkem obou zemí/míst (smíšená kulturní identita)	5	4	9
- příslušníkem své země původu/departmentu (silná etnická identita)	6	3	9
- Francouzem (silná národní identita)	0	1	1

V tabulce 8.12 si shrneme, v jaké zemi chtějí migranti v budoucnu žít.

Tabulka 8.12: Plány, kde chtějí migranti v budoucnu žít.

Plány do budoucna	Oblast původu		Celkem
	Afrika (11)	Dom-Tom (8)	
Vrátit se na důchod do své domoviny	9	6	15
Cestovat po světě	4	2	6
Zůstat několik let po škole ve Francii, udělat si praxi	2	4	6
Hned po dokončení studia se vrátit do své domoviny	3	2	5
Žít dlouhodobě ve Francii	2	0	2

Kapitola 9

Shrnutí a interpretace dat

9.1 Vztahy mezi kulturní identitou a dalšími aspekty pobytu migrantů ve Francii

Na závěr se pokusíme popsat vztahy mezi několika aspekty zahraničního pobytu migrantů a jejich kulturní identitou. Je obtížné vyvozovat kauzální vztahy, ale můžeme zjistit, které jevy se vyskytují současně ve výpovědích respondentů. Nejprve se pokusíme vyjasnit vztah mezi kulturní **příslušností**, kterou sobě migranti připisují (etnická, národní či smíšená identita) a jejich **identifikací s kulturními hodnotami**. To jsou jevy, které tvoří kulturní identitu. Dále budeme sledovat jejich provázanost s příbuznými koncepty, tj. **akulturací**, **vnímáním domova** a dalšími.

Ukazuje se, že vztah mezi vnímanou příslušností a kulturními hodnotami, se kterými se identifikují, není úplně jednoznačný. U respondentů z Afriky se často tyto dva jevy shodují. Např. ti, kteří svou identitu považují za smíšenou, se také zpravidla silně identifikují s hodnotami obou zemí. U migrantů z Ostrova je to komplikovanější tím, že mají automaticky danou francouzskou národnost. Vnímají tedy svou identitu častěji jako smíšenou, i když se s francouzskými hodnotami někteří příliš neztotožňují. Někteří Ostrované uvádějí, že se už necítí být tolik Francouzi jako před příchodem do Francie, jelikož je majoritní společnost nepovažuje za rovnocenné a „hází je do jednoho pytle s ostatními Afričany“.

Zdá se, že existuje poměrně úzký vztah mezi kulturními hodnotami a akulturací migrantů. Vztah k hodnotám původní či hostitelské kultury často koresponduje s přátelskými vztahy migrantů a mírou jejich připoutanosti na vlastní komunitu a tradice (slavení svátků, vaření tradičního jídla atd.). Tyto jevy odrážejí akulturaci migrantů. Je tedy možné po vzoru výzkumu Berryho et al. (2006) vytvořit určité akulturační profily, které popisují jejich identifikaci s hodnotami obou zemí, jejich začleňování do společnosti a vztah k tradicím:

- **Integrační profil** (10) se vyznačuje silnou identifikací jak s hodnotami země původu, tak francouzské společnosti. Migranti nacházejí přátele mezi Francouzi i krajany. Dodr-

žování tradic jejich země pro ně není příliš významné. Tento profil je nejvíce zastoupený mezi muži z Afriky.

- **Etnický profil (6)** charakterizuje identifikace s hodnotami země původu a upřednostňování strategie separace. Mezi Francouzi migranti nemají přátele a přátel se převážně se svými krajanů či cizinci. Pro tyto migranty je poměrně důležitá komunita jejich krajanů. Rádi si připomínají vlastní tradice, dělají společné večírky apod. Tito migranti se také častěji zmiňují o zkušenostech s diskriminací. Etnický profil se více vyskytuje u žen než u mužů bez ohledu na jejich původ.
- **Národní profil (1)** se vyznačuje převažující identifikací migrantů s hodnotami Francie. Hodnoty a mentalita lidí jejich země původu se jim do určité míry odcizily. Migranti nacházejí přátele hlavně mezi Francouzi.
- **Marginalizační profil (2)** vykazují migranti, kteří se neidentifikují silně ani se svou zemí původu, ani s Francií. Upřednostňují tedy strategii marginalizace. Převážně se přátelí s cizinci. Tito respondenti se necítí být francouzskou společností příliš přijímaní a během svého pobytu se setkali s diskriminací.¹

Prožívání vlastní příslušnosti (etnická, národní, smíšená identita) a vnímání domova, se shoduje opět jako v případě příslušnosti a kulturních hodnot **více u Afričanů a méně u migrantů z Ostrovů**, a to ze stejných důvodů. Migranti z Ostrovů nacházejí svůj skutečný domov nejčastěji ve svém rodném departmentu (6/8), ale považují se současně i za Francouze (5/8). Je zajímavé sledovat proporcionální zastoupení Ostrovanů a Afričanů mezi těmi, co se cítí doma pouze ve své zemi původu. Zatímco v případě Ostrovanů se jedná o většinu, Afričané z poloviny nacházejí domov i ve Francii. Je možné, že se Ostrované takto vymezují vůči metropolitní Francii, která je nepřijímá tak, jak by si představovali.

Těž se vyskytuje vztah mezi místem, kde se migranti cítí doma a jejich plány, kde chtějí v budoucnu žít. Ti, kteří nacházejí svůj domov pouze ve své zemi původu, se také častěji chtějí ihned po dokončení studia či v blízké budoucnosti vrátit do své domoviny. Naopak migranti, kteří nacházejí domov ve své zemi původu i ve Francii, zpravidla plánují po dokončení studia cestovat a nejsou tolik fixovaní na svou zemi. Tito častěji uvádějí, že si člověk může během života vytvořit více domovů.

V teoretické části práce jsme se zmínili o **primordialistickém a instrumentalistickém** vnímání vlastní etnicity. Primordialisté považují svou etnickou identitu za neměnnou, jsou silně vázaní na svůj rodný kraj, na svou rodinu, přátele a obecně mezilidské vztahy, dále na atmosféru v zemi. Uvádějí, že mají jen jeden skutečný domov. Takto se vyjádřila polovina migrantů (10), kteří se zpravidla také chtěli v horizontu několika let vrátit do své domoviny.

¹Berry et al. (2006) nazývají čtvrtý akulturační profil difúzním profilem. Ten se ale vyznačuje charakteristikami, které v našem výzkumu nebyly zkoumány (např. preference v užívání jazyka), proto jsme tento profil pojmenovali podle typu akulturační strategie marginalizace.

Instrumentalisté naopak považují svou identitu za proměnlivou podle času a místa, přizpůsobují se snadno podmínkám nové země. Instrumentalistické rysy vykazovala druhá polovina migrantů (9), kteří z většiny plánovali ve Francii nadále zůstat nebo vycestovat do další cizí země. Tito respondenti nacházejí svůj domov na více místech – důležité jsou pro ně hlavně přátelské vztahy, profesní uplatnění, pohodlí a dobré životní podmínky. **Mezi představiteli obou skupin jsou téměř vyrovnaně zastoupeni Afričané i Ostrované obou pohlaví, proto nelze vyvozovat žádné závěry o tom, kdo k primordialismu či instrumentalismu více inklinuje.** Tři čtvrtiny migrantů však uvedli, že chtějí rozhodně ve stáří žít již trvale ve své zemi původu, což by svědčilo spíše pro převažující primordialismus.

V tabulce 9.1 si shrneme akulturační profily migrantů a způsoby vnímání domova, což jsou aspekty migrantova pobytu, vážící se ke kulturní identitě.

Tabulka 9.1: Akulturační profily a způsoby vnímání domova.

Akulturační profily a vnímání domova	Oblast původu		
	Afrika (11)	Dom-Tom (8)	Celkem (19)
Akulturační profily			
- integrační profil	7	3	10
- etnický profil	3	3	6
- národní profil	1	1	2
- marginalizační profil	0	1	1
Vnímání domova			
- primordialistické	6	4	10
- instrumentalistické	5	4	9

9.2 Shrnutí nejdůležitějších poznatků výzkumu

Většina respondentů odchází do metropolitní Francie zejména za studiem se záměrem vrátit se po jeho ukončení domů. Afričané v obdržení vysokoškolského diplomu s dobrou reputací vidí zejména příslib získání lepšího profesního uplatnění v zemi svého původu. Ostrované odcházejí do metropole především proto, že vybraný obor nelze v jejich departmentu studovat, a také je často motivují přátelé, kteří po maturitě hromadně opouštějí svou vlast. Druhou hlavní motivaci vedle studia představuje pro mnoho migrantů touha poznat něco nového, změnit prostředí a osamostatnit se. Zhruba polovina všech respondentů si Francii idealizuje. Afričané očekávají především vyspělou civilizaci a vykreslují si v představách dokonalý svět, Ostrované se zase těší na snazší životní podmínky, zejména na nižší ceny a lepší

výběr studijních možností, volnočasových aktivit atd.

Po příchodu do Francie většina migrantů prožívá relativně obtížné adaptační období, které trvá v rozmezí tří měsíců až dvou let. Afričané trpí především počáteční izolovaností a steskem po domově. Ostrované o něco častěji popisují problémy s přizpůsobením se novému životnímu stylu, nutností vše si zařídit a postarat se o sebe. Také se hůře orientují ve městech a musejí si přivyknout jízdě v městské hromadné dopravě. V překonávání adaptačních obtíží všem zpočátku pomáhá hlavně kontakt s krajany či rodinnými příslušníky pobývajících ve Francii, se kterými sdílejí podobnou zkušenost a poskytují si vzájemnou podporu.

Co se týče pocitu sounáležitosti migrantů s hodnotami Francie a země původu, ukazuje se, že ty hodnoty, které migranti upřednostňují v jedné zemi, v té druhé chybí a naopak. **Zatímco na Francii oceňují hlavně její solidaritu na úrovni státu a to, jak země a společnost funguje (dobré školství, zdravotnictví, sociální jistoty, dobrá infrastruktura atd.), ve své domovině jednoznačně preferují mezilidské vztahy a příjemnou atmosféru.**

Zdá se, že se původní odlišná očekávání Afričanů a Ostrovanů od Francie odráží i na jejich následném vnímání Francie a jejích hodnot. Afričané oceňují zejména fungování společnosti po stránce ekonomické, sociální a morální, Ostrované kladně hodnotí především vyšší životní úroveň z hlediska většího pohodlí (doprava, nižší ceny atd.) a otevřenější mentalitu lidí. Tento rozdíl odráží reálnou situaci (hospodářskou, politickou atd.), která panuje v jejich zemích.

Individualismus a kolektivismus se z našeho výzkumu jeví jako dimenze hodnot, ve které se francouzská společnost od jejich mateřské silně odlišuje. Vlivem dlouhodobého pobytu migranti přijímají více individualistické rysy chování, což se odráží na jejich osobnostní proměně (potřeba soukromí, důraz na individuální cíle, rezervovanost, menší solidarita atd.). Zároveň ale jiné aspekty individualismu stále silně odmítají – zejména odtažitost lidí a odosobnělé mezilidské vztahy.

Afričané a Ostrované se také o něco liší v prožívání vlastní příslušnosti a akulturačních profilech. Míra identifikace s hodnotami obou kultur patrně souvisí se začleňováním do společnosti, proto jsme je souhrnně nazvali akulturačními profily. Ukazuje se, že u Afričanů se více než u Ostrovanů shoduje příslušnost, kterou sami sobě připisují (tedy převažující etnická, smíšená či národní identita) s akulturačním profilem. U Ostrovanů tomu tak vždy není. Často se totiž považují za Francouze, což není překvapující vzhledem k tomu, že mají francouzské občanství, ale ne vždy se s francouzskou kulturou a společností také silně ztotožňují. Obecně se zdá, že muži z Afriky vykazují zejména strategii integrace a ženy z obou destinací z velké části upřednostňují spíše separaci. Více se o těchto vztazích dozvíme z kvantitativní studie.

Všichni respondenti se ve Francii v době výzkumu relativně dobře adaptovali a integrovali do společnosti. Pouze dva z nich pobyt ve Francii prožívali spíše negativně, a to zejména z důvodu diskriminace cizinců ve francouzské společnosti. S tou se respondenti z našeho výzkumného vzorku ve Francii poměrně často setkávají. Lze shrnout, že se migranti ve Francii ztotožňují zejména s různými materiálními výhodami a rysy společnosti, které člověku zkvalitňují a zjednodušují život. Na úrovni mezilidských vztahů a kulturních hodnot se s Francií

mnozí příliš neidentifikují. Zdá se, že ti, kteří nacházejí přátele i mezi Francouzi a nahlízejí na majoritní společnost a mentalitu lidí veskrze pozitivně, se ve Francii také lépe adaptují. **Pro uspokojivou integraci do společnosti zřejmě nestačí oceňovat sociální a ekonomické výhody země, ale je třeba se také cítit součástí společnosti.**

Autorka práce má z Francie v tomto ohledu podobnou zkušenost jako většina migrantů z výzkumu. Na Francii oceňovala hezká města, pestrý kulturní program, dobrou kuchyni, ale mezilidské vztahy se jí zdály spíše odtažitější. Francouzi jsou příjemní, ochotní pomoci, ale nepouští si člověka příliš k tělu. Ani na univerzitě není snadné proniknout mezi francouzské studenty, a to ani tehdy, když s nimi absolvujete semináře o malém počtu účastníků. Autorka se ve Francii nesetkala s projevy diskriminace či předsudků namířených vůči cizincům. Připouští však, že určitá nedorozumění s Francouzi, která zažila během svého studijního pobytu, vnímala někdy jako útok na vlastní osobu, případně svůj cizí původ a jejich příčinu hledala v odlišnosti kultur a mentalit. Ve vlastní kultuře je člověk patrně méně vztahovačný a nezobecňuje z vlastností jednotlivců na národní charakter. V cizím prostředí se k této stereotypizaci uchyluje častěji, protože mu poskytuje určitou orientaci v kulturních kódech dané země.

Je možné, že si migranti z výzkumu různé známky nezájmu a nesympatie, které mohou být projevem individualistických vztahů, vysvětlují někdy jako diskriminaci. I když reálnost diskriminace a rasismu ve Francii vůbec nezpochybňujeme, zdá se, že v percepce diskriminace hraje také důležitou roli vnímavost jedince vůči jejím projevům. Jinak by bylo obtížné vysvětlit, proč se někteří migranti s diskriminací nikdy nesetkali a jiní jako by ji přitahovali.

Cílem kvantitativního výzkumu bude zjistit, zda existují nějaké statisticky významné vztahy mezi kulturní identitou a dalšími jevy, jako jsou diskriminace, vnímání rasové příslušnosti, psychologická a sociální adaptace a další.

Kapitola 10

Kvantitativní výzkum

10.1 Úvod ke kvantitativnímu výzkumu

V kvalitativním výzkumu jsme zmapovali vývoj kulturní identity migrantů během jejich pobytu ve Francii. Také jsme naznačili, jak může tento jev souviset s dalšími aspekty migrace. Zdá se, že se migranti z Afriky a z Ostrovů ve zkoumaných oblastech trochu odlišují. U Afričanů se více než u Ostrovanů shoduje jejich vnímaná kulturní příslušnost (etnická, národní, či smíšená identita) s akulturačním profilem. V případě Ostrovanů kulturní příslušnost, kterou sobě připisují, ovlivňuje fakt, že mají francouzskou národnost. Proto se častěji považují za Francouze bez ohledu na to, nakolik se s francouzskými hodnotami ztotožňují. I přesto, že mají Ostrované francouzskou národnost, se častěji než Afričané cítí být doma ve svém rodném departmentu. Je tomu tak nejspíš proto, že se francouzskou společností necítí být přijímáni jako rovnocenní občané. Dále se ukazuje, že muži (zejména Afričané) nejvíce preferují strategii integrace, zatímco ženy obecně spíše upřednostňují separaci.

Tyto a další poznatky vycházejí z kvalitativního výzkumu. Mohou však být ovlivněny konkrétním vzorkem respondentů a působením výzkumníka, proto jsme se rozhodli začlenit do výzkumu také kvantitativní studii. Jejím přínosem je zejména zvětšení vzorku respondentů, snazší kvantifikace zjištěných poznatků a možnost ověření či vyvrácení hypotéz plynoucích z kvalitativního výzkumu, případně vytvoření hypotéz nových.

10.2 Výzkumná metoda

Jako výzkumná metoda byl zvolen internetový dotazník. Jedná se o vhodný doplněk k již uskutečněnému kvalitativnímu výzkumu, umožňující získat větší množství dat a zjistit, zda existují nějaké statisticky významné vztahy mezi různými aspekty migrantova pobytu ve Francii.

Jelikož jsme neměli k dispozici žádný již existující test, který by byl vhodný pro náš výzkumný vzorek a zároveň by měřil vše, co jsme měli v úmyslu zkoumat, vytvořili jsme vlastní dotazník. Zčásti byly v dotazníku použity otázky, které již byly kladeny respondentům v

kvalitativním výzkumu. Zčásti byla mapována problematika, na kterou se předtím pozornost výzkumu nezaměřovala, ale která se ukázala jako významná v souvislosti se zkoumáním kulturní identity (např. rasová identita).

Dotazník byl sestaven jako určitá syntéza různých testů zkoumajících podobné jevy v interkulturní psychologii. Tyto testy nám posloužily zejména jako inspirace pro vytvoření položek. V některých případech byla použita originální verze otázek, jinde byly otázky upraveny. Část položek byla zcela nově vytvořena a to především na základě zkušeností z kvalitativního výzkumu, ve kterém se tyto otázky jeví jako důležité. Žádný z již existujících dotazníků nebyl použit jako celek, využívali jsme pouze některé jeho položky hodící se pro náš výzkum.

Nejvíce jsme při tvorbě položek čerpali z dotazníku, který byl použit pro výzkum Berryho et al. (2006, pp. 255–279). Jedná se o dotazník pro migranty adolescentního věku (Immigrant Adolescent Questionnaire), obsahující výroky hodnocené pomocí škály. Mapuje různé oblasti migrantova života, proto se zdál být i pro náš výzkum vhodným nástrojem. V Berryho výzkumném vzorku se jednalo o mladistvé přistěhovalce ve věku 13–18 let, kteří zpravidla v hostitelské společnosti strávili většinu svého života. Migranti našeho výzkumu do Francie přicházeli nejčastěji na konci adolescence či na počátku dospělosti a v době výzkumu pobývali ve Francii většinou teprve několik let (v průměru 7,5 let), proto některé otázky nebyly pro náš vzorek úplně vhodné. Z dotazníku jsme tedy využili jen některé položky či jejich obměny, které se vztahovaly k následujícím jevům:

- **kulturní identita** - např. - Jsem hrdý na to, že jsem příslušníkem mé země původu. - Jsem šťastný, že jsem příslušníkem francouzské společnosti.
- **akulturace** - např. otázky týkající se navazování přátelských vztahů s příslušníky vlastní či hostitelské společnosti. Otázky, které se ptají po akulturačních strategiích (příklad otázky na integraci - Myslím si, že by si příslušníci etnické skupiny měli uchovávat své vlastní kulturní tradice, ale také se přizpůsobit zvykům hostitelské společnosti.) jsme nakonec nevyužili a zvolili jsme raději jejich obměnu zjišťující pomocí škály, nako-lik by si migranti měli uchovat své tradice a nakolik by se měli přizpůsobit zvykům nové země. Zdálo se nám, že by migranti z našeho vzorku (zpravidla vysokoškoláci, relativně dobře integrovaní) mohli mít tendenci upřednostňovat strategii integrace, protože je společensky nejvíce žádoucí.
- **diskriminace** - např. otázky mapující, jak často se migranti cítili různými skupinami lidí (např. učitelem, spolužáky atd.) během svého pobytu ve Francii diskriminováni.
- **psychologická adaptace** - např. otázky zjišťující s jakou četností zažívají různé symptomy (nervozita, osamělost atd.) a jak sami důvěřují svým schopnostem.

Dále jsme se při tvorbě položek inspirovali rozsáhlou baterií testů, které pro svůj výzkum pro diplomovou práci použila Utler (2005, pp. 120–140), současná spoluautorka interkulturních publikací bývalého profesora regensburské univerzity Thomase (2005), o jehož kulturních

standardech jsme pojednávali v teoretické části práce. Ve svém výzkumu, který byl součástí větší výzkumné studie, se zabývala především akulturací migrantů tureckého původu v Německu. Z dotazníků ve výzkumu používaných jsme využili například část týkající se:

- **sociální adaptace** - otázky zjišťující, nakolik byly pro migranty náročné různé každodenní situace a problémy (např. najít si přátele, rozumět humoru místních lidí atd.).

Kromě širokého rozsahu zkoumaných oblastí jejího výzkumu byla podnětná také forma otázek či výroků, zodpovídaných pomocí škál, které jsme v našem dotazníku často uplatňovali (např. Uvedte na škále, jak byste ohodnotil(a) kvalitu kontaktu s Vašimi krajany.).

Pro tvorbu položek pro poslední výzkumnou oblast našeho dotazníku jsme čerpali zejména ze článku [Cole a Arriola \(2007\)](#), předmětem jejichž výzkumu je:

- **rasová identita** - příklad položky - Když vidím, že je nějaký černoch diskriminován, cítím se, jako bych byl diskriminován já sám. [Cole a Arriola \(2007\)](#) se zabývali populací afroamerických studentů. My jsme tyto otázky použili pro zjišťování rasové identity migrantů ze Subsaharské Afriky a francouzských departmentů. V případě Ostrovanů tyto otázky patrně nebyly nejvhodněji zvoleny, jelikož jsme od některých později dostali zpětnou vazbu, že se jako míšenci neidentifikují ani s jednou rasou a mají na ně tedy problém odpovídat.

Dotazník obsahuje úvod, ve kterém byla představena autorka výzkumu, účel výzkumu a zkoumané téma, dále následovaly instrukce k vyplnění. Poté jsou testované osoby tázány na osobní údaje (původ, národnost atd.) a dále následují již otázky dotazníku sytící jednotlivé faktory. Českou i francouzskou verzi dotazníku lze nalézt v přílohách **D** a **E** této práce. Obě verze obsahují všechny položky, které byly při testování použity, včetně těch, které jsme posléze na základě položkové analýzy vyřadily. Česká verze je doplněna čísly otázek, které se testovaným osobám nezobrazovaly. Záměrně je v této práci uvádíme, aby mohl čtenář snadno identifikovat jednotlivé položky, které podrobněji představujeme v části práce věnované položkové analýze.

Dotazník zkoumá šest výše popsaných oblastí, které jsme ještě rozdělili na podoblasti (celkem 9):

- kulturní identita (etnická a národní)
- akulturace (etnickou a národní)
- rasová identita (bílá a černá)
- diskriminace
- psychologická adaptace
- sociální adaptace

V dotazníku se vyskytují nejčastěji výroky, či otázky s výčtem různých jevů, které jsou hodnoceny pomocí pětibodové či sedmibodové škály. Dále jsme do dotazníku zařadili i několik otevřených otázek zjišťujících proměnu kulturní identity migrantů a jejich vnímání domova. Tyto otázky jsme již kladli respondentům v kvalitativním výzkumu. Rozhodli jsme se je začlenit i do dotazníku, abychom je mohli s předchozím výzkumem porovnat.

Standardně je u většiny otázek použita pětibodová škála. Pouze položky zjišťující sympatie, vztah migrantů k zemi původu, krajanům, vlastní rase apod. mají sedmibodovou škálu, která umožňuje sledovat jemnější nuance v odpovědích. To v případě těchto otázek považujeme za důležité.

Dotazník byl nejprve sestaven v českém jazyce. Následně byl přeložen do francouzštiny a jednotlivé formulace byly konzultovány s rodilým Francouzem. Poté byla francouzská verze předložena dalšímu Francouzi, se kterým autorka opětovně prošla všechny otázky a ubezpečila se, že otázkám dobře porozuměl.

10.3 Sběr dat

Byla použita internetová verze dotazníku pro její snazší distribuci migrantům ve Francii. Prostřednictvím e-mailu, sms, či sociálních sítí byli oslovení respondenti, kteří se již zúčastnili kvalitativního výzkumu. Byli požádáni o vyplnění dotazníku a přeposlání internetového odkazu na dotazník přátelům či známým. Z kvalitativního výzkumu bylo osloveno 15 respondentů. Ti, na které měla autorka pouze telefonický kontakt, již nebyli z větší míry dostupní. Patrně již opustili Francii a změnili telefonní číslo. Dotazník tak vyplnilo pouze 5 lidí, kteří následně nebyli zahrnuti do vzorku kvůli možnému zkreslení výsledků předchozí zkušeností z kvalitativního výzkumu. Byli požádáni o zpětnou vazbu a zároveň se s dotazníkem seznámili a mohli se rozhodnout, zda ho pošlou dalším lidem. Také bylo možné vysledovat, kolik času jim vyplnění dotazníku zabralo. Ukázalo se, že je dotazník velmi dlouhý, a proto byly některé otázky vynechány. Respondenti, kteří dotazník vyplnili, ho dále rozesílali nejčastěji e-mailem či soukromou zprávou přes Facebook. Touto cestou nám v průběhu dubna a května 2012 vyplnilo dotazník celkem 42 lidí. **Vyplnění dotazníku trvalo v průměru 35 minut, čas jeho vyplňování se ale výrazně lišil, pohyboval se mezi 15 – 55 minutami.**

Původně jsme zamýšleli zahrnout do výzkumu i respondenty, kteří již ukončili svůj dlouhodobý pobyt ve Francii a sledovat, zda a v čem se liší od těch, kteří ve Francii stále žijí. Vytvořili jsme i druhou verzi dotazníku, ve které byly některé otázky kladeny v minulém čase, či byly lehce pozměněny. Odpovědi těchto respondentů jsme chtěli analyzovat odděleně. Nakonec se ale z celkového počtu 42 lidí pouze dva respondenti již nenacházeli ve Francii, proto jsme je z výzkumného vzorku vyřadili. **Do analýzy dat jsme tedy zařadili 40 respondentů.**

Pro kvantitativní výzkum je počet respondentů relativně nízký. Avšak vzhledem k obtížnosti získávání respondentů ochotných vyjadřovat se ke zkoumanému tématu považujeme

počet respondentů za použitelný. Jak jsme uvedli v teoretické části diplomové práce, otázky rasy, etnického původu, diskriminace atd. jsou ve francouzské společnosti vnímány problematicky, a proto může být někomu nepříjemné se v těchto tématech „pitvat“. To se ukázalo již při počáteční odezvě respondentů, kteří autorce po vyplnění dotazníku sdělovali své dojmy. Někomu připadalo označení vzorku respondentů figurující v úvodu dotazníku „lidé černé barvy pleti“ („personnes de couleurs“ – přesným ekvivalentem je „barevní“, v češtině se ale tento termín používá méně než ve francouzštině) příliš ofenzivní. Při společných úvahách se známými respondenty jsme ale nedospěli ke vhodnějšímu pojmenování. Jiný respondent se zase vyjádřil, že z tématu samotného jde trochu strach a že se lidé o těchto jevech neznámému člověku neradi svěřují. Proto jsme se snažili úvodní text co nejvíce neutralizovat, aby respondenty neodrazoval. Nemluvili jsme např. o zkoumání kulturní identity, která může být vlivem politických debat o národní identitě vnímána jako kontroverzní téma, ale o kulturní proměně apod. Velká část respondentů se k dotazníku vyjádřila kladně. Sdělovali, že jim umožnil zamýšlet se nad jevy, o kterých sami často přemýšlejí a 26 respondentů uvedlo svůj e-mail, na který si přejí zaslat výsledky výzkumu.

Využití internetové verze dotazníku má i své nevýhody. Ty spatřujeme zejména v tom, že se respondent nemůže v průběhu vyplňování dotazníku doptat na případné nejasnosti a může docházet ke špatnému porozumění zadání. Je-li dotazník vyplňován v nepřítomnosti výzkumné osoby, neexistuje kontrola nad tím, v jakých podmínkách jeho vyplňování probíhá. Může se například stát, že na dotazník odpovídají společně dvě osoby, nebo je respondent rozptylován různými vnějšími vlivy, např. televizí apod. Podmínky tedy nejsou standardizované. Výhodou testování přes internet je jeho nezávislost na časovém rozvrhu testované osoby. Do vyplňování dotazníku není respondent nikterak nucen, může tedy kdykoliv v průběhu od výzkumu odstoupit.

Výzkumný vzorek není zajisté reprezentativní. Osoby, které se rozhodly výzkumu zúčastnit, tak činily dobrovolně a jejich vůle zúčastnit se o nich již něco vypovídá. Je pravděpodobné, že osoby, kterým téma připadalo zajímavé a které lákalo sdílet své zkušenosti, mohou vykazovat jiné charakteristiky ve zkoumaných jevech, než ty, které naše téma nějakým způsobem odradilo. Na náš dotazník tedy nejspíše odpovídali lidé, kterým problematika kulturních odlišností a integrace migrantů přijde důležitá a sami o ní přemýšlejí, nebo k ní přistupují neutrálně. Neodpovídali pravděpodobně ti, kteří jsou na toto téma „citliví“, nějak se jich dotýká, či s ním nechťejí mít nic společného. (Mimo jiné také pochopitelně neodpovědělo mnoho různých osob, které na vyplnění jednoduše neměly čas či zrovna aktuálně chuť.)

Náš dotazník slouží jako určitá pilotní studie, jejímž cílem je zejména ozkoušení nové metody, zmapování trendů apod. V budoucím výzkumu by bylo zapotřebí zajistit reprezentativnější a rozsáhlejší vzorek.

10.4 Výzkumné hypotézy

Z kvalitativního výzkumu vyplývají určité odlišnosti ve způsobu adaptace a kulturní identitě mužů a žen a Afričanů a Ostrovanů. V kvantitativním výzkumu budeme zjišťovat, zda určité charakteristiky, jako jsou **pohlaví, zeměpisný původ migranta a délka jeho pobytu ve Francii** souvisí s jeho kulturní identitou a dalšími aspekty migrantova pobytu ve Francii. Dále nás bude zajímat **vzájemná souvislost mezi jednotlivými faktory** měřenými dotazníkem.

Při formulaci výzkumných hypotéz vycházíme z vědeckých poznatků předkládaných v odborné literatuře a z našich zjištění z kvalitativního výzkumu. Hypotézy týkající se rozdílů mezi skupinami migrantů podle původu či pohlaví formulujeme podle míry konkrétnosti našich předpokladů. Jestliže na základě výzkumů dokážeme odhadnout, který výběr respondentů dosahuje vyšších či nižších středních hodnot zkoumané proměnné, stanovíme podle toho výzkumnou hypotézu a tu následně otestujeme jednostranným testem.

Pohlaví

Již v teoretické části práce jsme se zmínili o tom, že ženy dle výzkumů prožívají adaptaci na prostředí cizí země obtížněji než muži, a to zejména tehdy, liší-li se výrazně role ženy v obou kulturách (Berry, 2006b, p. 49). To může vést k odlišným akulturačním strategiím i prožívání jejich identity, což trochu naznačil i náš kvalitativní výzkum. Z něho vyplývá, že muži obecně častěji než ženy vykazují integrační akulturační profil a ženy zase spíše separační profil. Z dalších výzkumů (Sam et al., 2006, p. 140) se ukazuje, že se ženy adaptují lépe sociálně (např. ve studiu, v profesi) než muži, ale hůře psychologicky (častěji trpí depresemi, úzkostmi atd.). Na základě těchto poznatků byly stanoveny následující hypotézy: ¹

H_0 : Ženy a muži se neliší v síle etnické identity.

H_A : Ženy mají silnější etnickou identitu než muži.

H_0 : Ženy a muži se neliší v síle etnické akulturace.

H_A : Ženy vykazují silnější etnickou akulturaci než muži.

H_0 : Ženy a muži se neliší v síle národní identity.

H_A : Muži mají silnější národní identitu než ženy.

H_0 : Ženy a muži se neliší v síle národní akulturace.

H_A : Muži vykazují silnější národní akulturaci než ženy.

H_0 : Ženy a muži se neliší v míře sociální adaptace.

H_A : Ženy vykazují vyšší míru sociální adaptace než muži.

¹Hypotézy budeme číslovat až v části práce věnované výsledkům, kde budou řazeny podle jednotlivých faktorů a budou mít tedy jiné pořadí.

H_0 : Ženy a muži se neliší v míře psychologické adaptace.

H_A : Muži vykazují vyšší míru psychologické adaptace než ženy.

Zeměpisný původ

Dalším z faktorů, který ovlivňuje akulturaci a kulturní identitu, je vzdálenost kultur. Čím více se kultury liší, tím náročnější bývá adaptace (Berry, 2006b, p. 50). Kulturně jsou Francii patrně bližší francouzské departmenty než bývalé francouzské kolonie v Africe. Náš výzkum ale naznačuje, že se o něco snadněji do francouzské společnosti integrují Afričané než Ostrované. Zdá se, že se Ostrované s francouzskou kulturou ještě před odchodem do Francie poměrně silně ztotožňují, ale po příchodu zažijí zklamání, protože je majoritní společnost spíše než jako Francouze vnímá jako ostatní černochy z Afriky. Ostrovanům častěji připadá, že Francouzi nejsou dostatečně otevřeni cizincům a více z nich nachází jediný domov ve své departmentu. I přes tento rozpor často sami sebe nadále vnímají jako Francouze. Zatímco u Afričanů se více shoduje akulturační strategie s identitou, u Ostrovanů je tento vztah složitější.

Na základě poznatků z kvalitativního výzkumu jsme vytvořili následující hypotézy:

H_0 : Afričané a Ostrované se neliší v síle etnické identity.

H_A : Afričané a Ostrované se liší v síle etnické identity.

H_0 : Afričané a Ostrované se neliší v síle etnické akulturace.

H_A : Afričané a Ostrované se liší v síle etnické akulturace.

H_0 : Afričané a Ostrované se neliší v síle národní identity.

H_A : Afričané a Ostrované se liší v síle národní identity.

H_0 : Afričané a Ostrované se neliší v síle národní akulturace.

H_A : Afričané a Ostrované se liší v síle národní akulturace.

H_0 : Afričané a Ostrované se neliší v míře sociální adaptace.

H_A : Afričané a Ostrované se liší v míře sociální adaptace.

H_0 : Afričané a Ostrované se neliší v míře psychologické adaptace.

H_A : Afričané a Ostrované se liší v míře psychologické adaptace.

Délka pobytu

Z vědeckých poznatků uvedených v teoretické části práce vyplývá, že se se vzrůstající délkou pobytu v cizí zemi narůstá národní identita, ale etnická identita se zpravidla neoslabuje (Phinney et al., 2006, pp. 106–107). První generace přistěhovalců se stále silně identifikuje se svým etnickým původem, a i když se integruje do nové společnosti, považuje se spíše za příslušníka své země původu (Liebkind, 2006, p. 91). Co se týče rasové identity, mnohé výzkumy naznačují, že vlivem pobytu v rasově odlišném prostředí a zkušenosti s diskriminací

vzrůstá rasová identita (např. [Cross, 1978](#)). Z našeho kvalitativního výzkumu vyplynulo, že u části migrantů dochází ke zhoršování vztahu k jejich zemi původu, což se projevuje například při návštěvě domoviny, při které se někteří necítí ve své kůži a již se jim stýská po Francii. Je tedy možné, že se u našich respondentů oslabuje již během relativně krátkého pobytu ve Francii jejich etnická identita.

Rozhodli jsme se ověřovat následující hypotézy:

H_0 : S délkou pobytu se nemění etnická identita.

H_A : S délkou pobytu se mění etnická identita.

H_0 : S délkou pobytu se nemění etnická akulturace.

H_A : S délkou pobytu se mění etnická akulturace.

H_0 : S délkou pobytu se nemění národní identita.

H_A : S délkou pobytu se mění národní identita.

H_0 : S délkou pobytu se nemění národní akulturace.

H_A : S délkou pobytu se mění národní akulturace.

H_0 : S délkou pobytu se nemění rasová identita.

H_A : S délkou pobytu se mění rasová identita.

Vztahy mezi jednotlivými faktory

Existují různé vědecké poznatky o tom, jaké faktory ovlivňují akulturaci a kulturní identitu migrantů. V teoretické části práce pojednávající o kulturní adaptaci jsme uvedli, že identifikace s vlastní kulturou přispívá k psychologické adaptaci, zatímco ztotožnění s hostitelskou společností zase k dobré sociální adaptaci ([Vedder, van de Vijver, & Liebkind, 2006](#), p. 165). Jedním z faktorů, který může negativně ovlivňovat adaptaci migrantů a jejich začleňování do majoritní společnosti, je zkušenost s diskriminací. I náš kvalitativní výzkum naznačil, že migranti, kteří ve Francii zažili diskriminaci, vykazovali zpravidla horší adaptaci. S percepcí diskriminace pravděpodobně také souvisí prožívání vlastní rasové příslušnosti. Výzkumy ukazují, že migranti se silnou rasovou identitou také silněji vnímají diskriminaci. Zároveň se ale lépe adaptují než jedinci, kteří se se svou rasou příliš neidentifikují. Je tedy možné, že jejich sounáležitost s rasou působí jako ochranný faktor před stresem plynoucím z diskriminace a předsudků majoritní společnosti (např. [Carter & Reynolds, 2011](#); [Seaton, 2009](#)).

Rozhodli jsme se testovat následující hypotézy:

H_0 Neexistuje vztah mezi silou etnické identity a psychologickou adaptací.

H_A : Existuje vztah mezi silou etnické identity a psychologickou adaptací.

H_0 Neexistuje vztah mezi silou národní identity a sociální adaptací.

H_A : Existuje vztah mezi silou národní identity a sociální adaptací.

H_0 Neexistuje vztah mezi silou rasové (černé) identity a psychologickou adaptací.

H_A : Existuje vztah mezi silou rasové (černé) identity a psychologickou adaptací.

H_0 : Neexistuje vztah mezi silou rasové (černé) identity a percepcí diskriminace.

H_A : Existuje vztah mezi silou rasové (černé) identity a percepcí diskriminace.

H_0 : Neexistuje vztah mezi silou rasové (černé) identity a etnické identity.

H_A : Existuje vztah mezi silou rasové (černé) identity a etnické identity.

H_0 : Neexistuje vztah mezi silou národní identity a percepcí diskriminace.

H_A : Existuje vztah mezi silou národní identity a percepcí diskriminace.

H_0 Neexistuje vztah mezi percepcí diskriminace a psychologickou adaptací.

H_A : Existuje vztah mezi percepcí diskriminace a psychologickou adaptací.

H_0 : Délka pobytu neovlivňuje percepci diskriminace.

H_A : Délka pobytu ovlivňuje percepci diskriminace.

Kapitola 11

Zpracování dat

11.1 Položková analýza

Celkově dotazník tvoří 107 položek. Obsahuje úvodní otázky zjišťující základní údaje o testovaných osobách, otázky sytící jednotlivé faktory, dále otázky, které nesytí žádný faktor a otevřené otázky, které jsou analyzovány samostatně. Po provedení položkové analýzy bylo vyřazeno 5 položek. Dalších 9 položek, které měly původně sytit další marginalizační faktor, bylo obtížné zahrnout do analýzy kvůli odlišným výsledkům mezi Afričany a Ostrovany, proto byly spolu s marginalizačním faktorem vyřazeny z analýzy. Celkově tedy bylo analýze dat podrobena 93 položek.

Úvodní část dotazníku sestává z otázek (9) zjišťujících obecné informace o respondentech (země původu, datum narození, datum příchodu do Francie atd.). V rámci analýzy dat slouží zejména ke zmapování vztahů mezi těmito proměnnými a ústředními jevy, které měří tento dotazník. Hlavní část dotazníku tvoří položky sytící 9 zkoumaných faktorů, které byly dotazníkem zkoumány samostatně. Jedná se o etnickou a národní identitu, etnickou a národní akulturaci, černou a bílou identitu, diskriminaci a psychologickou a sociální adaptaci. Původně tyto faktory sytilo 80 položek. Protože faktory měří odlišné jevy, položková analýza byla prováděna pro jednotlivé faktory samostatně. V jejím rámci jsme počítali korelace jednotlivých položek s hrubým skórem faktoru, ke kterému jsme je přiřadili. Pokud položky nekorelovaly na požadované hladině významnosti (0,01 nebo 0,05) s původním faktorem, zjišťovali jsme jejich korelace s příbuznými faktory, ke kterým by je bylo možné přeradit. Takto bylo přeskupeno mezi různými faktory 5 položek, u nichž se prokázala vyšší korelace s jiným faktorem. Celkově bylo z dotazníku po diskriminační analýze vyřazeno 5 položek, které dostatečně nekorelovaly s žádným faktorem. Po provedení položkové analýzy zůstalo 75 položek, které sytí zkoumaných 9 faktorů.

Na konec je zde několik položek (Q13, Q27, Q32_r1, Q22), které jsme nepřiradili k žádnému z faktorů. Při zpracování výsledků budeme zjišťovat jejich korelace se zkoumanými jevy. Otevřené otázky vztahující se k proměně kulturní identity migrantů a způsobu prožívání domova (Q28, Q29a, Q29aa, Q31a, Q31aa) budou analyzovány samostatně.

Pro umožnění souhrnné analýzy dat byly hodnoty 5 a 7 bodových škál převedeny na stejnou škálu 0–1. Škály, sytící položku záporně, byly obráceny, což je u příslušných položek znázorněno v české verzi dotazníku.

U dvou otázek (Q14 a Q16) tvořených skupinou podotázek (položek) stejného typu je vedle 5 bodové škály nabídnuta možnost *to se mě netýká* pro případ, že se daný respondent nikdy neocítl v popisované situaci (např. nemohl být nikdy diskriminovaný v práci, jelikož nepracoval). V případě, že respondent zvolil tuto možnost, obdržel u dané podotázky průměrnou hodnotu vytvořenou z validních odpovědí (tj. hodnot 1–5) ostatních podotázek ve skupině.

Nyní si přiblížíme položkovou analýzu jednotlivých faktorů. Kompletní znění těchto položek najdete v příloze D diplomové práce. V závěru této podkapitoly popíšeme reliabilitu jednotlivých faktorů a uvedeme tabulku se shrnujícími hodnotami diskriminační analýzy (korelace položek s hrubým skórem faktoru).

Etnická identita (8 položek)

Tento faktor sytí položky: Q9_r1, Q8_r2, Q11_r2, Q26_r1, Q26_r2, Q32_r2, Q33_r1, Q33_r2. Položky Q26_r1, Q26_r2 na rozdíl od formulace uvedené v dotazníku vyjadřují proměnu v míře identifikace se zemí původu a etnickou skupinou před příchodem do Francie a nyní. Jsou z původních hodnot vypočítány jako rozdíl mezi položkami Q33 a Q26 pomocí vztahu

$$Q26_r1 = Q33_r1 - Q26_r1 \quad \text{a} \quad Q26_r2 = Q33_r2 - Q26_r2.$$

Původně jsme do tohoto faktoru zařadili položku Q8_r1 vyjadřující proměnu ve vnímání země původu, která byla získána stejným způsobem jako předchozí položky. Tato položka ale dostatečně nekorelovala s faktorem etnická identita ani s dalšími faktory, proto nakonec nebyla zařazena do žádného z faktorů.

Do tohoto faktoru jsme oproti prvotnímu návrhu doplnili položky Q9_r1 a Q11_r2. Ty byly původně zařazené k etnické akulturaci, ale korelovali více s etnickou identitou. Tyto otázky vztahující se ke kulturním hodnotám a tradicím jsou problematické. Zdá se, že stojí na pomezí etnické identity a akulturace. To, zda tvoří identitu jedince, či zda jsou pouze určitými rituály, které lze snadno změnit, záleží na konkrétní hodnotě či tradici a je to jev značně individuální. Také se z našeho výzkumu ukazuje, že otázky zjišťující vztah k hodnotám původní kultury sytí spíše etnickou identitu, zatímco otázky vztahující se k přejatým hodnotám sytí spíše národní akulturaci. Nově přejaté hodnoty pravděpodobně nejsou tak silně zakořeněny v identitě jedince.

Národní identita (3 položky)

Tento faktor tvoří položky: Q26_r5, Q32_r3, Q33_r5. Jedná se pouze o 3 položky, protože bylo obtížné vytvořit větší počet otázek, které by tento faktor sytily. Všechny položky s

faktorem dobře koreluje. Položka Q26_r5 vznikla jako rozdíl mezi položkami Q33 a Q26 (viz výpočet uvedený u etnické identity). Položka vyjadřuje proměnu identifikace s Francií od doby před odchodem do Francie a nyní.

Etnická akulturace (5 položek)

Tento faktor sytí položky: Q1_r1, Q7_r1, Q7_r2, Q11_r1, Q11_r3. Etnickou akulturaci tvoří otázky zjišťující kvalitu či blízkost vztahu ke krajanům. Původně byly do tohoto faktoru zařazeny i položky Q9_r1 a Q11_r2, které jsme později přesunuli do etnické identity kvůli lepší korelaci s tímto faktorem.

Národní akulturace (6 položek)

Tento faktor sytí položky: Q1_r4, Q4, Q11_r4, Q11_r5, Q21, Q20_r6. Tyto otázky zjišťují blízkost vztahu k Francouzům, francouzské kultuře a jejím hodnotám.

Původně jsme do tohoto faktoru zařadili i položku Q9_r2. Ukázalo se ale, že nekoreluje s tímto ani s žádným jiným faktorem, proto byla z dotazníku úplně vyřazena. Není zcela zřejmé, proč tomu tak je. Analogická položka Q9_r1, měřící vztah k hodnotám vlastní kultury, koreluje s faktorem etnická identita dostatečně.

Do faktoru národní akulturace jsme doplnili položky Q21 (přeřazeno z psychologické adaptace), Q20_r6 (přeřazeno z bílé identity).

Etnická (14 položek) a národní (8 položek) složka

Vzhledem k tomu, že hranice mezi kulturní identitou a akulturací není vždy zcela jednoznačná, rozhodli jsme se kromě etnické a národní identity a akulturace vytvořit ještě dva faktory, shrnující jevy identity a akulturace dohromady, a to etnickou a národní složku. Námi vytvořené faktory identita a akulturace spolu kladně koreluje, ale jejich vztah není signifikantní. Etnickou a národní složku tvoří soubor otázek měřících identitu a akulturaci dohromady. Do etnické složky bylo zařazeno i několik otázek, které nekorelovaly ani s identitou, ani s akulturací, zatímco s etnickou složkou ano.

Faktor etnická složka tvoří položky: Q1_r1, Q7_r1, Q7_r2, Q9_r1, Q11_r1, Q11_r2, Q11_r3, Q26_r1, Q26_r2, Q26_r3, Q32_r2, Q33_r1, Q33_r2, Q33_r6. Do faktoru jsme doplnili další položky Q26_r6 a Q33_r6, týkající se identifikace s náboženskou skupinou. Tyto otázky s jednotlivými faktory etnická identita a akulturace příliš silně nekoreluje, se souhrnem otázek v etnické složce však ano. Dále z etnické složky byla vyřazena ot. Q8_r2, která koreluje s etnickou identitou, ale ne s etnickou složkou.

Národní složka je součtem položek národní identity a akulturace: Q1_r4, Q4, Q11_r4, Q11_r5, Q21, Q20_r6, Q32_r3, Q33_r5. Pouze položka Q26_r5 z národní identity (proměna míry identifikace s Francií) do ní nebyla zahrnuta, protože s ní dostatečně nekorelovala.

V rámci analýzy dat se budeme zabývat jak etnickou a národní složkou, tak také identitami a akulturacemi samostatně.

Bílá identita (4 položky)

Tento faktor tvoří položky: Q15_r7, Q20_r7, Q20_r9, Q20_r10. Otázkami na bílou identitu zjišťujeme, do jaké míry se respondenti identifikují s bělochy.

Původně byla do bílé identity zařazena také ot. Q18 zjišťující, jak migranti nyní vnímají bělochy a ot. Q17 vyjadřující proměnu ve vnímání bělochů před odchodem do Francie a v současnosti (viz výpočet u etnické identity). Ani jedna z těchto otázek však nekorelovala s bílou identitou. Proměna vztahu k bělochům dokonce kladně korelovala s etnickou identitou. Vysvětlení vztahu mezi nimi však není jasné, proto jsme tyto položky zcela vyřadili. Ot. Q20_r6 byla přeřazena do národní akulturace, se kterou lépe korelovala.

Do faktoru bílá identita byla později doplněna ot. Q15_r7 původně začleněná k diskriminaci. Byla jí při přeřazení obrácena škála.

Černá identita (8 položek)

Tento faktor sytí položky: Q20_r1- r5, Q20_r8. Černá identita vyjadřuje, nakolik se migranti ztotožňují se svou příslušností k černé rase.

Bílá a černá identita spolu záporně korelují. Nelze z nich však ani po otočení škál jednoho z faktorů vytvořit jeden faktor, protože spolu pak položky již dostatečně nekorelují. Jedná se tedy pravděpodobně o dva nezávislé faktory.

Dvě respondentky z Ostrovů poskytly autorce po vyplnění dotazníku zpětnou vazbu, že pro ně bylo obtížné odpovídat na otázky měřící rasovou identitu. Jelikož se považují za míšenky, přišly jim tyto otázky irelevantní (Např. Jsem hrdý na to, že jsem černoch.). Je tedy zřejmé, že by bylo třeba k měření rasové identity míšenců otázky přeformulovat či vytvořit úplně jiné položky.

Diskriminace (15 položek)

Tento faktor tvoří položky: Q15_r1-r6, r8, Q16_r1-r8. Zjišťují, nakolik migranti ve Francii pocítují diskriminaci a v jakých situacích se s ní setkávají.

Otázka Q15_r7 byla později přeřazena do bílé identity.

Psychologická adaptace (14 položek)

Tento faktor sytí položky: Q23, Q24_r1, Q24_r2, Q24_r4, Q25_r1-r10. Nejvíce položek se vztahuje k různým potížím a symptomům, které respondenti zažívají.

Položka Q25_r11 byla z dotazníku zcela vyřazena. Nekorelovala s psychologickou adaptací, ani s žádným jiným faktorem. Položka Q24_r3 byla přeřazena do sociální adaptace, položka Q21 do národní akulturace.

Sociální adaptace (12 položek)

Tento faktor tvoří položky: Q14_r1–r11, Q24_r3. Těmito otázkami zjišťujeme, jak moc jsou pro migranty náročné různé situace a zkušenosti v každodenním životě ve Francii.

Marginalizační faktor-vyřazeno

Tento faktor původně tvořilo 9 položek: Q1_r2, Q1_r3, Q1_r5, Q26_r3, Q26_r4, Q26_r8, Q33_r3, Q33_r4, Q33_r8. Předpokládali jsme, že existují respondenti, kteří se neidentifikují silně se svou zemí původu, ale identifikují se s Afrikou, Dom-Tomem či „celým světem“. Ukázalo se ale, že jsou tyto vztahy poměrně složité a jejich korelace s dalšími faktory se u Afričanů a Ostrovanů výrazně liší. U Afričanů např. kladně koreluje identifikace s Afrikou a přátelení s Afričany s jejich etnickou identitou. V případě Ostrovanů identifikace s Dom-Tomem a blízkost s lidmi z Dom-Tomu více koreluje s národní identitou. Proto jsme se rozhodly se těmito jevy dále nezabývat a upustili jsme od analýzy těchto položek.

11.2 Reliabilita

Reliabilitu jsme zjišťovali pro každý faktor zvlášť, jelikož jednotlivé faktory měří odlišné jevy. Spočítali jsme koeficient vnitřní konzistence (Cronbachovo α , $p \leq \alpha$) a Spearman-Brownův koeficient korelace (split-half reliabilitu). Reliabilita vycházela dostatečně vysoká zejména u faktorů obsahujících větší množství položek stejnorodého charakteru (např. psychologická a sociální adaptace). Nižší reliabilita vycházela u faktorů o menším počtu položek (např. etnická akulturace, národní identita), které byly tvořeny spíše různorodými otázkami (míra identifikace se zemí původu, vztah k zemi původu apod.). Hodnoty reliability jednotlivých faktorů uvedeme spolu s hodnotami diskriminační analýzy v následující tabulce [11.1](#).

Tabulka 11.1: Přehled korelací položek s hrubým skórem faktorů. Celková reliabilita faktorů je uváděna pomocí koeficientů Cronbachovo α a Spearman-Brownův koeficient r_{SB} .

Etnická identita ($\alpha = 0,688$; $r_{SB} = 0,656$)

Q8_r2	Q9_r1	Q11_r2	Q26_r1	Q26_r2	Q32_r2	Q33_r1	Q33_r2
0,421**	0,515**	0,752**	0,499**	0,632**	0,556**	0,689**	0,558**

Národní identita ($\alpha = 0,623$; $r_{SB} = 0,848$)

Q26_r5	Q32_r3	Q33_r5
0,478**	0,807**	0,924**

Etnická akulturace ($\alpha = 0,592$; $r_{SB} = 0,417$)

Q1_r1	Q7_r1	Q7_r2	Q11_r1	Q11_r3
0,692**	0,612**	0,567**	0,737**	0,512**

Národní akulturace ($\alpha = 0,696$; $r_{SB} = 0,562$)

Q1_r4	Q4	Q11_r4	Q11_r5	Q20_r6	Q21
0,632**	0,561**	0,706**	0,788**	0,483**	0,634**

Etnická složka ($\alpha = 0,716$; $r_{SB} = 0,579$)

Q1_r1	Q7_r1	Q7_r2	Q9_r1	Q11_r1	Q11_r2	Q11_r3	Q26_r1
0,559**	0,482**	0,404**	0,356*	0,557**	0,690**	0,354*	0,341*
Q26_r2	Q26_r6	Q32_r2	Q33_r1	Q33_r2	Q33_r6		
0,546**	0,491**	0,466**	0,655**	0,364*	0,609**		

Národní složka ($\alpha = 0,690$; $r_{SB} = 0,527$)

Q1_r4	Q4	Q11_r4	Q11_r5	Q20_r6	Q21	Q32_r3	Q33_r5
0,653**	0,504*	0,580**	0,755**	0,517*	0,443**	0,576**	0,324*

Bílá identita ($\alpha = 0,733$; $r_{SB} = 0,702$)

Q15_r7	Q20_r7	Q20_r9	Q20_r10
0,696**	0,641**	0,831**	0,823**

Černá identita ($\alpha = 0,639$; $r_{SB} = 0,551$)

Q20_r1	Q20_r2	Q20_r3	Q20_r4	Q20_r5	Q20_r8	Q26_r7	Q33_r7
0,709**	0,751**	0,638**	0,458**	0,521**	0,316*	0,356*	0,626**

Diskriminace ($\alpha = 0,867$; $r_{SB} = 0,724$)

Q15_r1	Q15_r2	Q15_r3	Q15_r4	Q15_r5	Q15_r6	Q15_r8	Q16_r1
0,343*	0,412**	0,519**	0,716*	0,753**	0,616**	0,455*	0,690**
Q16_r2	Q16_r3	Q16_r4	Q16_r5	Q16_r6	Q16_r7	Q16_r8	
0,709**	0,596**	0,617**	0,745**	0,610**	0,362*	0,632**	

Psychologická adaptace ($\alpha = 0,894$; $r_{SB} = 0,801$)

Q23	Q24_r1	Q24_r2	Q24_r4	Q25_r1	Q25_r2	Q25_r3	Q25_r4
0,572**	0,390*	0,647**	0,402*	0,804**	0,641**	0,649*	0,776**
Q25_r5	Q25_r6	Q25_r7	Q25_r8	Q25_r9	Q25_r10		
0,770**	0,902**	0,865**	0,524**	0,475*	0,699**		

Sociální adaptace ($\alpha = 0,899$; $r_{SB} = 0,836$)

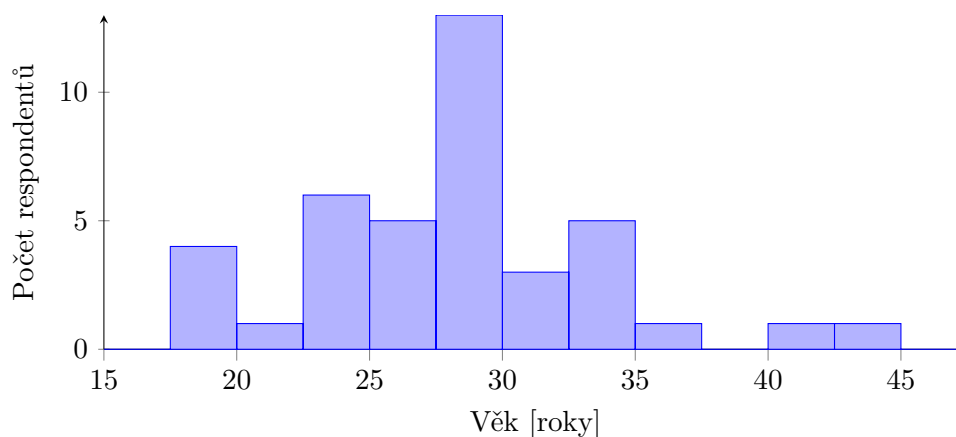
Q14_r1	Q14_r2	Q14_r3	Q14_r4	Q14_r5	Q14_r6	Q14_r7	Q14_r8
0,696**	0,683**	0,615**	0,789**	0,613**	0,837**	0,636**	0,759**
Q14_r9	Q14_r10	Q14_r11	Q24_r3				
0,688**	0,720**	0,705**	0,355*				

11.3 Charakteristiky výzkumného vzorku

Analýze dat jsme podrobili odpovědi 40 respondentů, z toho 24 mužů a 16 ti dívek. Ze Subsaharské Afriky pochází 31 respondentů (21 mužů, 10 žen), z francouzských departmentů pouze 9 respondentů (3 muži, 6 žen). 13 respondentů má francouzskou národnost (9 Ostrovanů, 4 Afričané). Základní údaje o věku respondentů a délce pobytu ve Francii jsou uvedeny v tabulce 11.2. Z tabulky je patrné, že se zkoumaný vzorek příliš neliší od výzkumného vzorku z kvalitativního výzkumu. Rozložení věku respondentů je patrné z grafu 11.1.

Tabulka 11.2: Základní charakteristiky věku příchodu a délky pobytu respondentů.

	Min	Max	Průměr
věk příchodu	10,7	26,4	20,74
současný věk	18	45	28,43
délka pobytu	1,7	21,8	7,62

Obrázek 11.1: Rozdělení věku respondentů.

Respondenti pocházejí z následujících zemí či departmentů: Afrika–Senegal (12x), Kamerun (5x), Guinea (4x), Burkina Faso (3x), Gabon (2x), Čad (1x), Niger (1x), Togo (1x), Mali (1x), Kongo (1x); Francouzské departmenty–Mayotte (2x), Martinik (2x), Réunion (2x), Francouzská Guyana (2x), Guadeloupe (1x). Převahu Senegalců lze vysvětlit tím, že jich bylo osloveno větší množství. (Respondent z kvalitativního výzkumu, který získal pro kvantitativní výzkum hodně účastníků, sám pocházel ze Senegalu a většinu oslovených tvořili Senegalci.)

Co se týče nejvyššího dosaženého vzdělání, pouze jeden respondent uvedl středoškolské vzdělání, zbylí uváděli vysokoškolské vzdělání. 17 respondentů stále studuje, takže mají buď minimálně bakalářský titul, nebo pod pojmem nejvyšší dosažené vzdělání pochopili současné (neukončené) studium. 15 respondentů je zaměstnaných a 3 jsou nezaměstnaní. Pouze dva

studující jsou zároveň také zaměstnaní. Dalších deset respondentů uvedlo zaškrtno v dotazníku „jiná možnost“ (např. muzikant, podnikatel atd.).

Zaměstnání testovaných osob vypadá následovně: statistik (3x), konzultant (2x), ekonom (2x), účetní (2x), bankovní poradce (2x), vyučující na univerzitě (2x), muzikant (2x), finanční analytik, telefonický operátor, manažer v bance, úředník, policista, podnikatel, právník, post-doc, dobrovolník u neziskové organizace, žadatel o zaměstnání.

Co se týče rodinné situace, 9 respondentů (Afričanů) bylo sezdaných (z toho 6 mužů a 3 ženy). 8 respondentů (5 Afričanů, 2 Afričanky a 1 Ostrovanka) mělo dítě (z toho 4 byli sezdaní a 4 svobodní či rozvedení).

11.4 Výsledky

Z kvalitativnímu výzkumu předpokládáme odlišnosti mezi skupinami muži–ženy a Afričané–Ostrované. Proto budeme výsledky testů vždy uvádět i pro jednotlivé skupiny (31 Afričanů: 21 mužů z Afriky, 10 žen z Afriky; 9 Ostrovanů: 6 žen z Ostrovů). Vynecháme muže z Ostrovů, kteří jsou pouze 3. Je patrné, že počet respondentů v jednotlivých skupinách je relativně nízký a značně nerovnoměrný.

Na základě provedené analýzy rozdělení hodnot zkoumaných faktorů (Kolmogorovův-Smirnovův test normality, Q-Q graf) budeme předpokládat, že tyto veličiny nabývají normálního rozdělení. Za těchto předpokladů jsme oprávněni provádět testování statistických hypotéz i pro výrazně menší vzorky než je obvykle používaných 30 respondentů (Hendl, 2009, pp. 158, 219, 262). Přesto budeme opatrní při interpretaci výsledků, protože při menším počtu respondentů není jejich zastoupení příliš reprezentativní. Domníváme se, že by byla škoda připravit se o výzkumná zjištění, která mohou být později ověřena na větším vzorku lidí. Bereme tedy v úvahu, že naše výzkumné poznatky spíše jen naznačují určité trendy, což platí tím více, čím menší je výzkumný vzorek.

Vzhledem k tomu, že dotazník obsahuje větší množství faktorů a bylo testováno mnoho hypotéz, rozhodli jsme se pro větší přehlednost výsledky seskupit podle jednotlivých faktorů. Výsledky statistického testování postupně popíšeme u etnické identity a akulturace, národní identity a akulturace, psychologické a sociální adaptace a diskriminace a rasové identity. Poté shrneme nejdůležitější poznatky týkající se identity, akulturace a adaptace a graficky znázorníme rozdíly mezi jednotlivými skupinami migrantů (podle pohlaví a původu). Poté popíšeme akulturační strategie migrantů. V závěru podkapitoly popíšeme analýzu otevřených otázek a položek, které nesytí žádný z faktorů.

Při testování hypotéz, založených na porovnání středních hodnot ze dvou nezávislých výběrů (rozdíly mezi muži a ženami, Afričany a Ostrovany), jsme nejprve provedli **Levenův test rovnosti rozptylů** u těchto výběrů. Nulovou hypotézu při tomto testu tvoří rovnost rozptylů, alternativní (oboustrannou) hypotézou je jejich nerovnost. Jelikož rozptyly všech zkoumaných hodnot byly stejné, byl následně proveden **dvouvýběrový t-test shody střed-**

ních hodnot nezávislých výběrů za předpokladu stejných rozptylů. U některých hypotéz jsme předem očekávali, jak se mezi sebou liší střední hodnoty zkoumaných jevů. V těchto případech jsme provedli jednostranný test. U ostatních hypotéz jsme používali oboustranný test.

Další vztahy (mezi spojitými veličinami) jsme testovali pomocí **Pearsonova koeficientu korelace** r . Při výpočtu korelací jsme používali oboustranný test, jelikož není a priori zřejmé, zda je korelace kladná či záporná. Korelace jsme vždy zjišťovali pro celý soubor respondentů a dále samostatně pro Afričany, muže z Afriky, ženy z Afriky a ženy z Ostrovů. Muže z Ostrovů jsme samostatně netestovali kvůli jejich extrémně nízkému počtu (3).

Všechny testy provádíme na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ (5%). Vždy také uvádíme nejnižší dosaženou hladinu testu (p-hodnotu), kterou značíme p . Nulovou hypotézu při tomto značení zamítáme pokud $p \leq \alpha$. Hodnoty Pearsonova koeficientu r , pro které zamítáme nulovou hypotézu o nekorelovanosti na hladině významnosti 5%, resp. 1%, označujeme r^* , resp. r^{**} . Některé veličiny, především v grafech, uvádíme v jednotkách z -skóru. Pro náhodnou veličinu X s výběrovým průměrem \bar{X} a výběrovým rozptylem s^2 tím myslíme hodnoty standardizované veličiny

$$Z = \frac{X - \bar{X}}{s},$$

kteřá má střední hodnotu 0 a rozptyl 1. Tuto standardizaci provádíme vůči celému vzorku.

11.4.1 Etnická identita a akulturace

U následujících hypotéz byl proveden dvouvýběrový t-test shody středních hodnot nezávislých výběrů.

1. H_0 : Ženy a muži se neliší v síle etnické identity.

H_A : Ženy mají silnější etnickou identitu než muži.

Jednostranným t-testem byl prokázán **statisticky významný rozdíl ve střední hodnotě etnické identity u mužů (5,22) a žen (5,78)** ($p = 0,032 < 0,05$). Nulovou hypotézu tedy lze zamítnout a přijmout alternativní hypotézu. Z rozdílů mezi středními hodnotami vyplývá, že **ženy mají silnější etnickou identitu než muži**.

2. H_0 : Ženy a muži se neliší v síle etnické akulturace.

H_A : Ženy vykazují silnější etnickou akulturaci než muži.

Jednostranný t-testem nebyl prokázán statisticky významný rozdíl ve střední hodnotě etnické akulturace mužů (3,34) a žen (3,35) ($p = 0,480 > 0,05$). Na obrázcích **11.6** a **11.7** na str. **145** a **145** je graficky znázorněna síla etnické identity a etnické akulturace jednotlivých skupin.

3. H_0 : Afričané a Ostrované se neliší v síle etnické identity.

H_A : Afričané a Ostrované se liší v síle etnické identity.

Oboustranným t-testem nebyl prokázán statisticky významný rozdíl ($p = 0,903 > 0,05$) ve střední hodnotě etnické identity u Afričanů (5,46) a u Ostrovanů (5,41). Nulovou hypotézu tedy nelze zamítnout.

4. H_0 : Afričané a Ostrované se neliší v síle etnické akulturace.

H_A : Afričané a Ostrované se liší v síle etnické akulturace.

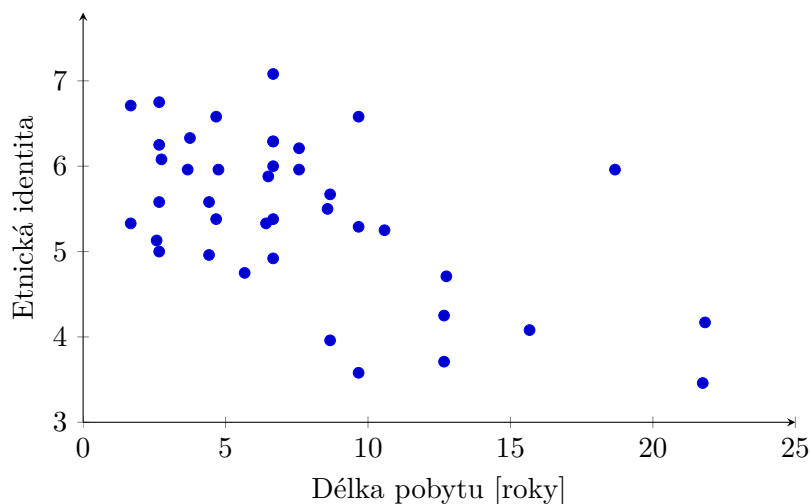
Oboustranným t-testem nebyl prokázán statisticky významný rozdíl ($p = 0,398 > 0,05$) ve střední hodnotě etnické akulturace u Afričanů (3,41) a Ostrovanů (3,13). Nulovou hypotézu tedy nelze zamítnout.

Pro testování následujících hypotéz byl spočítán Pearsonův koeficient korelace.

5. H_0 : S délkou pobytu se nemění etnická identita.

H_A : S délkou pobytu se mění etnická identita.

Pearsonův koeficient korelace je signifikantní ($r = -0,559^{**}$; $p = 0,000$; $N = 40$; Afričané: $r = -0,529^{**}$; $p = 0,002$; $N = 31$; muži Afrika: $r = -0,544^*$; $p = 0,011$; $N = 21$; ženy Afrika: $r = -0,126$ $p = 0,728$; $N = 10$; ženy Ostrovy: $r = -0,844$; $p = 0,034$; $N = 6$). Na základě tohoto výsledku lze zamítnout nulovou hypotézu a přijmout alternativní hypotézu. Koeficient korelace je záporný, z čehož vyplývá, že **s délkou pobytu klesá etnická identita migrantů**. Na obrázku 11.2 je graficky znázorněn vztah etnické identity a délky pobytu.

Obrázek 11.2: Vztah etnické identity a délky pobytu.

6. H_0 : S délkou pobytu se nemění etnická akulturace.

H_A : S délkou pobytu se mění etnická akulturace.

Pearsonův koeficient korelace není signifikantní ($r = -0,227$; $p = 0,158$; $N = 40$), proto nelze zamítnout nulovou hypotézu.

7. H_0 Neexistuje vztah mezi silou etnické identity a psychologickou adaptací.

H_A : Existuje vztah mezi silou etnické identity a psychologickou adaptací.

Pearsonův koeficient korelace není signifikantní ($r = -0,199$; $p = 0,219$; $N = 40$), proto nelze zamítnout nulovou hypotézu.

Prokázala se však signifikantní korelace mezi etnickou složkou a psychologickou adaptací u žen z Afriky ($r = -0,837^{**}$; $p = 0,002$; $N = 10$; ženy Ostrovy: $r = -0,227$; $p = 0,665$; $N = 6$; muži Afrika: $r = -0,300$; $p = 0,101$; $N = 21$). Koeficient korelace je záporný, z čehož vyplývá, že se **u žen z Afriky silnější etnická složka pojí s horší psychologickou adaptací.**

11.4.2 Národní identita a akulturace

U následujících hypotéz byl proveden dvouvýběrový t-test shody středních hodnot nezávislých výběrů.

8. H_0 : Ženy a muži se neliší v síle národní identity.

H_A : Muži mají silnější národní identitu než ženy.

Jednostranným t-testem nebyl prokázán statisticky významný rozdíl ($p = 0,349 > 0,05$) ve střední hodnotě národní identity u mužů (1,63) a žen (1,56). Nulovou hypotézu tedy nelze zamítnout.

9. H_0 : Ženy a muži se neliší v síle národní akulturace.

H_A : Muži vykazují silnější národní akulturaci než ženy.

Jednostranným t-testem byl prokázán **statisticky významný rozdíl ve střední hodnotě národní akulturace u mužů (3,79) a žen (3,17)** ($p = 0,013 < 0,05$). Z rozdílů mezi středními hodnotami vyplývá, že **muži vykazují silnější národní akulturaci než ženy**. Na obrázcích 11.8 a 11.9 na str. 146 a 146 je graficky znázorněna síla národní identity a národní akulturace jednotlivých skupin.

10. H_0 : Afričané a Ostrované se neliší v síle národní identity.

H_A : Afričané a Ostrované se liší v síle národní identity.

Oboustranným t-testem nebyl prokázán statisticky významný rozdíl ($p = 0,266 > 0,05$) ve střední hodnotě národní identity u Afričanů (1,55) a u Ostrovanů (1,78). Nulovou hypotézu tedy nelze zamítnout. Při testování této hypotézy zúžené pouze na ženy také nebyl prokázán statisticky významný rozdíl.

11. H_0 : Afričané a Ostrované se neliší v síle národní akulturace.

H_A : Afričané a Ostrované se liší v síle národní akulturace.

Oboustranným t-testem byl prokázán **statisticky významný rozdíl ve střední hodnotě národní akulturace u Afričanů (3,70) a Ostrovanů (3,0)** ($p = 0,035 < 0,05$). Nulovou hypotézu tedy lze zamítnout a přijmout alternativní hypotézu. Z rozdílů mezi středními hodnotami vyplývá, že **Afričané vykazují silnější národní akulturaci než Ostrované**. Je však pravděpodobné, že je tento rozdíl silně poznamenán vlivy pohlaví (viz předchozí hypotéza). Mezi Ostrovany jsou téměř samé ženy, zatímco u Afričanů převažují muži. Při testování středních hodnot mezi ženami z Afriky a Ostrovů nebyl prokázán statisticky významný rozdíl.

Pro testování následujících hypotéz byl spočítán Pearsonův koeficient korelace.

12. H_0 : S délkou pobytu se nemění národní identita.

H_A : S délkou pobytu se mění národní identita.

Pearsonův koeficient korelace není signifikantní ($r = 0,139$; $p = 0,394$; $N = 40$), proto nelze zamítnout nulovou hypotézu.

13. H_0 : S délkou pobytu se nemění národní akulturace.

H_A : S délkou pobytu se mění národní akulturace.

Pearsonův koeficient korelace je signifikantní, avšak pouze pro ženy ($r = 0,725^{**}$; $p = 0,001$; $N = 16$; ženy Afrika: $r = 0,656^*$; $p = 0,04$; $N = 10$; ženy Ostrovy: $r = 0,950^{**}$; $p = 0,004$; $N = 6$; muži Afrika: $r = -0,177$; $p = 0,443$; $N = 21$). Na základě jeho výsledku lze zamítnout nulovou hypotézu a přijmout alternativní hypotézu. Koeficient korelace je kladný, z čehož vyplývá, že **s délkou pobytu roste národní akulturace žen**. Na obrázku 11.3 je graficky znázorněn vztah národní akulturace a délky pobytu u žen.

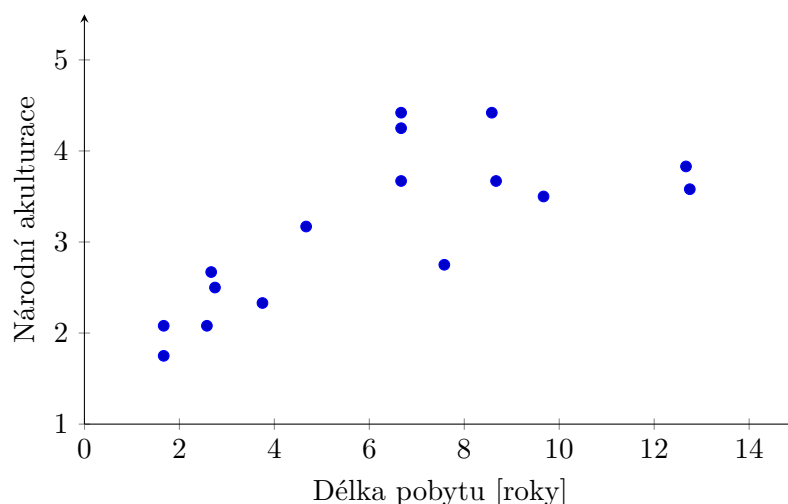
14. H_0 Neexistuje vztah mezi silou národní identity a sociální adaptací.

H_A : Existuje vztah mezi silou národní identity a sociální adaptací.

Pearsonův koeficient korelace je signifikantní, avšak pouze u mužů a žen z Afriky (Afričané: $r = 0,574^{**}$; $p = 0,001$; $N = 31$; muži Afrika: $r = 0,588^{**}$; $p = 0,005$; $N = 21$; ženy Afrika: $r = 0,638^*$; $p = 0,047$; $N = 10$; ženy Ostrovy: $r = 0,351$; $p = 0,495$; $N = 6$). Na základě jeho výsledku lze zamítnout nulovou hypotézu a přijmout alternativní hypotézu. Koeficient korelace je kladný, z čehož vyplývá, že **silnější národní identita Afričanů se pojí s lepší sociální adaptací**.

15. H_0 : Neexistuje vztah mezi silou národní identity a percepcí diskriminace.

H_A : Existuje vztah mezi silou národní identity a percepcí diskriminace.

Obrázek 11.3: Vztah národní akulturace a délky pobytu u žen.

Pearsonův koeficient korelace je signifikantní, avšak pouze u Afričanů (mužů a žen současně) (Afričané: $r = -0,428^*$; $p = 0,016$; $N = 31$; muži Afrika: $r = -0,329$; $p = 0,145$; $N = 21$; ženy Afrika: $r = -0,498$ $p = 0,143$; $N = 10$; ženy Ostrovy: $r = 0,031$; $p = 0,953$; $N = 6$). Na základě jeho výsledku lze zamítnout nulovou hypotézu a přijmout alternativní hypotézu. Koeficient korelace je záporný, z čehož vyplývá, že **silnější národní identita Afričanů je spojena s nižší percepcí diskriminace.**

11.4.3 Psychologická a sociální adaptace

U následujících hypotéz byl proveden dvouvýběrový t-test shody středních hodnot nezávislých výběrů.

16. H_0 : Ženy a muži se neliší v míře sociální adaptace.

H_A : Ženy vykazují vyšší míru sociální adaptace než muži.

Jednostranným t-testem nebyl prokázán statisticky významný rozdíl ($p = 0,085 > 0,05$) ve střední hodnotě sociální adaptace u mužů (7,58) a žen (6,62). Střední hodnota sociální adaptace u mužů je dokonce vyšší než u žen. Ani oboustranným testem však nebyl prokázán statisticky významný rozdíl. Nulovou hypotézu tedy nelze zamítnout.

17. H_0 : Ženy a muži se neliší v míře psychologické adaptace.

H_A : Muži vykazují vyšší míru psychologické adaptace než ženy.

Jednostranným t-testem nebyl prokázán statisticky významný rozdíl ($p = 0,079 > 0,05$) ve střední hodnotě psychologické adaptace u mužů (8,55) a žen (7,43). Nulovou hypotézu tedy nelze zamítnout.

18. H_0 : Afričané a Ostrované se neliší v míře sociální adaptace.

H_A : Afričané a Ostrované se liší v míře sociální adaptace.

Oboustranným t-testem nebyl prokázán statisticky významný rozdíl ($p = 0,157 > 0,05$) ve střední hodnotě sociální adaptace u Afričanů (7,44) a Ostrovanů (6,37). Nulovou hypotézu tedy nelze zamítnout. Při testování středních hodnot **mezi ženami z Afriky (7,32) a Ostrovů (5,45)** však byl prokázán **statisticky významný rozdíl** ($p = 0,03 < 0,05$). Z toho vyplývá, že **ženy z Afriky vykazují lepší sociální adaptaci než ženy z Ostrovů**. Na obrázku 11.10 na str. 147 je graficky znázorněna sociální adaptace jednotlivých skupin.

19. H_0 : Afričané a Ostrované se neliší v míře psychologické adaptace.

H_A : Afričané a Ostrované se liší v míře psychologické adaptace.

Oboustranným t-testem nebyl prokázán statisticky významný rozdíl ($p = 0,074 > 0,05$) ve střední hodnotě psychologické adaptace u Afričanů (8,47) a u Ostrovanů (6,82). Nulovou hypotézu tedy nelze zamítnout. Při testování středních hodnot **mezi ženami z Afriky (8,23) a Ostrovů (6,1)** však byl prokázán **statisticky významný rozdíl** ($p = 0,042 < 0,05$). Z toho vyplývá, že **ženy z Afriky vykazují lepší psychologickou adaptaci než ženy Ostrovů**. Na obrázku 11.11 na str. 147 je graficky znázorněna psychologická adaptace jednotlivých skupin.

11.4.4 Rasová identita a diskriminace

Pro testování následujících hypotéz byl spočítán Pearsonův koeficient korelace.

20. H_0 : Neexistuje vztah mezi silou rasové (černé) identity a etnické identity.

H_A : Existuje vztah mezi silou rasové (černé) identity a etnické identity.

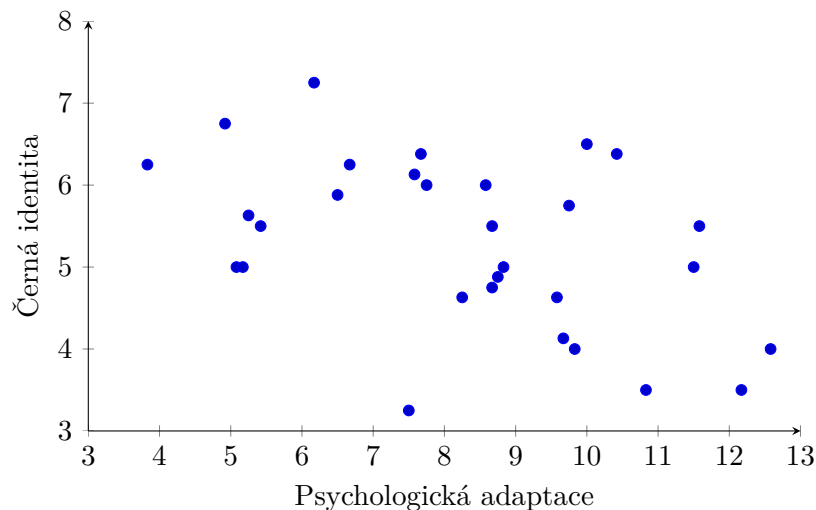
Pearsonův koeficient korelace je signifikantní pouze u etnické složky, a to hlavně u Afričanů a žen z Afriky. U žen z Ostrovů je vztah v porovnání s ostatními záporný, avšak nesignifikantní (celkem: $r = 0,493^{**}$; $p = 0,001$; $N = 40$; Afričané: $r = 0,449^*$; $p = 0,002$; $N = 31$; muži Afrika: $r = 0,474^*$; $p = 0,03$; $N = 21$; ženy Afrika: $r = 0,840^{**}$; $p = 0,002$; $N = 10$; ženy Ostrovy: $r = -0,419$; $p = 0,409$; $N = 6$). Na základě tohoto výsledku lze zamítnout nulovou hypotézu a přijmout alternativní hypotézu. Koeficient korelace je kladný, z čehož vyplývá, že **u Afričanů je silnější rasová (černá) identita spojena s jejich silnější etnickou složkou**.

21. H_0 Neexistuje vztah mezi silou rasové (černé) identity a psychologickou adaptací.

H_A : Existuje vztah mezi silou rasové (černé) identity a psychologickou adaptací.

Pearsonův koeficient korelace je signifikantní, a to hlavně u Afričanů a žen z Afriky (celkem: $r = -0,419^{**}$; $p = 0,007$; $N = 40$; Afričané: $r = -0,505^{**}$; $p = 0,004$; $N = 31$; muži Afrika: $r = -0,442^*$; $p = 0,045$; $N = 21$; ženy Afrika: $r = -0,728^*$; $p = 0,017$; $N = 10$; ženy Ostrovy: $r = -0,250$; $p = 0,632$; $N = 6$). Na základě tohoto

výsledku lze zamítnout nulovou hypotézu a přijmout alternativní hypotézu. Koeficient korelace je záporný, z čehož vyplývá, že **u Afričanů je silnější rasová (černá) identita spojena s horší psychologickou adaptací**. Na obrázku 11.4 je graficky znázorněn vztah černé identity a psychologické adaptace u Afričanů.

Obrázek 11.4: Vztah černé identity a psychologické adaptace u Afričanů.

22. H_0 : S délkou pobytu se nemění rasová (černá) identita.

H_A : S délkou pobytu se mění rasová (černá) identita.

Pearsonův koeficient korelace není signifikantní ($r = -0,124$; $p = 0,444$; $N = 40$), proto nelze zamítnout nulovou hypotézu. Prokázal se však signifikantní vztah pro bílou identitu a délku pobytu u Afričanů (muži a ženy dohromady), jednotlivě však platí pouze pro muže z Afriky (Afričané: $r = 0,388^*$; $p = 0,031$; $N = 31$; muži Afrika: $r = 0,433^*$; $p = 0,04$; $N = 21$; ženy Afrika: $r = -0,057$; $p = 0,876$; $N = 10$; ženy Ostrovy: $r = -0,037$; $p = 0,945$; $N = 6$). Koeficient korelace je kladný, z čehož vyplývá, že **čím déle jsou muži z Afriky ve Francii, tím silněji se identifikují s bělochy**.

23. H_0 : Neexistuje vztah mezi silou rasové (černé) identity a percepcí diskriminace.

H_A : Existuje vztah mezi silou rasové (černé) identity a percepcí diskriminace.

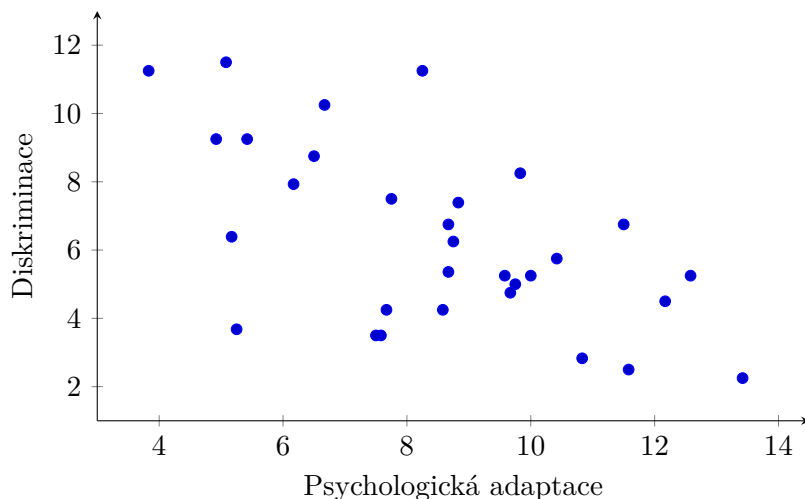
Pearsonův koeficient korelace není signifikantní ($r = 0,158$; $p = 0,331$; $N = 40$), proto nelze zamítnout nulovou hypotézu.

24. H_0 Neexistuje vztah mezi percepcí diskriminace a psychologickou adaptací.

H_A : Existuje vztah mezi percepcí diskriminace a psychologickou adaptací.

Pearsonův koeficient korelace je signifikantní, nejsilněji u mužů z Afriky a Afričanů (mužů a žen dohromady). U žen z Ostrovů se neprokázala korelace (celkem: $r =$

$-0,479^{**}$; $p = 0,002$; $N = 40$; Afričané: $r = -0,596^{**}$; $p = 0,000$; $N = 31$; muži Afrika: $r = -0,696^{**}$; $p = 0,005$; $N = 21$; ženy Afrika: $r = -0,336^{*}$; $p = 0,343$; $N = 10$; ženy Ostrovy: $r = 0,033$; $p = 0,950$; $N = 6$). Na základě tohoto výsledku lze zamítnout nulovou hypotézu a přijmout alternativní hypotézu. Koeficient korelace je kladný, z čehož vyplývá, že **je u Afričanů silnější percepce diskriminace spojena s horší psychologickou adaptací**. Na obrázku 11.5 je graficky znázorněn vztah mezi vnímanou diskriminací a psychologickou adaptací u Afričanů.

Obrázek 11.5: Vztah vnímané diskriminace a psychologické adaptace u Afričanů.

25. H_0 : Délka pobytu neovlivňuje percepci diskriminace.

H_A : Délka pobytu ovlivňuje percepci diskriminace.

Pearsonův koeficient korelace je signifikantní, nejsilněji u žen z Ostrovů (celkem: $r = -0,381^{*}$; $p = 0,015$; $N = 40$; Afričané: $r = -0,382^{*}$; $p = 0,034$; $N = 31$; muži Afrika: $r = -0,471^{*}$; $p = 0,031$; $N = 21$; ženy Afrika: $r = -0,168$; $p = 0,643$; $N = 10$; ženy Ostrovy: $r = -0,920^{**}$; $p = 0,009$; $N = 6$). Na základě tohoto výsledku lze zamítnout nulovou hypotézu a přijmout alternativní hypotézu. Koeficient korelace je záporný, z čehož vyplývá, že **se vzrůstající délkou pobytu migranti (především ženy z Ostrovů) méně vnímají diskriminaci**.

Jelikož se v naší práci do velké míry zabýváme problematikou diskriminace, uvedeme zde ještě určitý přehled o tom, jak migranti diskriminaci ve Francii vnímají. Z četností odpovědí „spíše“ či „zcela souhlasím“ na otázky Q15 a Q16 vyplývají následující údaje:

- 50% migrantů se cítí být ve Francii dobře přijímáno, dalších 27,5% z nich o tom váhá a zbylých 22,5% si spíše nepřipadá dobře přijímaných.
- 60% si myslí, že by měli být Francouzi migrantům více nápomocni v integraci.

- 57,5% migrantů se ve Francii setkala s diskriminací kvůli svému původu či barvě pleti.
- 80% migrantů si myslí, že jsou černoši ve Francii často vystaveni diskriminaci.
- 77,5% si myslí, že migranti musí vynaložit mnohem více úsilí k tomu, aby dosáhli stejného úspěchu jako Francouzi.
- 22,5% migrantů kazí diskriminace život ve Francii.

Co se týče konkrétních skupin lidí, od kterých zažili diskriminaci, 30% migrantů se cítilo diskriminovaných zaměstnavatelem při hledání práce, 15% lidmi ve službách, 15 % policií, 15% neznámými lidmi na ulici, 12,5 % vedoucím v práci, 10% učitelem a 5% spolužáky.

V tabulkách 11.3 a 11.4 si shrneme signifikantní rozdíly ve středních hodnotách proměnných a signifikantní korelace mezi proměnnými u různých skupin respondentů.

Tabulka 11.3: Rozdíly ve středních hodnotách proměnných různých skupin respondentů. Měřeno dvouvýběrovým t-testem shody středních hodnot nezávislých výběrů.

hyp.	proměnná	skupina X	skupina Y	\bar{X}	\bar{Y}	H_A	p
1	etnická identita	muži	ženy	5,22	5,78	$\bar{Y} > \bar{X}$	0,032
9	národní akulturace	muži	ženy	3,79	3,17	$\bar{X} > \bar{Y}$	0,013
11	národní akulturace	Afričané	Ostrováné	3,7	3	$\bar{X} > \bar{Y}$	0,035
18	sociální adaptace	ženy z Afriky	ženy z Ostrovů	7,32	5,45	$\bar{X} > \bar{Y}$	0,03
19	psych. adaptace	ženy z Afriky	ženy z Ostrovů	8,23	6,1	$\bar{X} > \bar{Y}$	0,042

11.4.5 Shrnutí poznatků týkajících se identity, akulturace a adaptace jednotlivých skupin

Z provedených dvouvýběrových t-testů shody středních hodnot nezávislých výběrů vyplývají následující závěry týkající se identity a akulturace migrantů:

- **Muži a ženy se liší v síle etnické identity** - ženy vykazují silnější etnickou identitu. Tento vztah se neprokázal pro etnickou akulturaci.
- **Muži a ženy se liší v síle národní akulturace** - muži vykazují silnější národní akulturaci. Tento vztah se neprokázal pro národní identitu.
- Mezi Afričany a Ostrovany nebyl prokázán signifikantní rozdíl v síle etnické identity a akulturace.
- **Afričané a Ostrováné se liší v síle národní akulturace** - Afričané vykazují silnější národní akulturaci. To ale může být zapříčiněno vlivy pohlaví (mezi Ostrovany

Tabulka 11.4: Korelace mezi proměnnými potvrzené pro různé skupiny respondentů. Měřeno Pearsonovým koeficientem korelace.

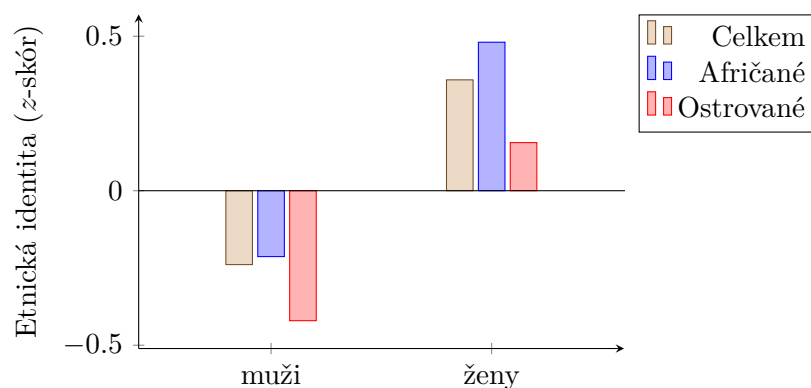
hyp.	1. proměnná	2. proměnná	skupina	r	p	N
5	délka pobytu	etnická identita	∀	-0,559**	0,000	40
13	délka pobytu	národní akulturace	ženy	0,725**	0,001	16
22	délka pobytu	bílá identita	muži z Afriky	0,433*	0,04	21
25	délka pobytu	diskriminace	∀	-0,381*	0,015	40
20	černá identita	etnická složka	Afričané	0,449*	0,002	31
21	černá identita	psych. adaptace	Afričané	-0,505**	0,004	31
7	etnická složka	psych. adaptace	ženy z Afriky	-0,837**	0,002	10
24	diskriminace	psych. adaptace	Afričané	-0,596**	0,000	31
14	národní identita	sociální adaptace	Afričané	0,574**	0,001	31
15	národní identita	percepce diskriminace	Afričané	-0,428*	0,016	31

jsou téměř samé ženy, a ty obecně vykazují slabší národní akulturaci). Tento vztah se neprokázal pro národní identitu.

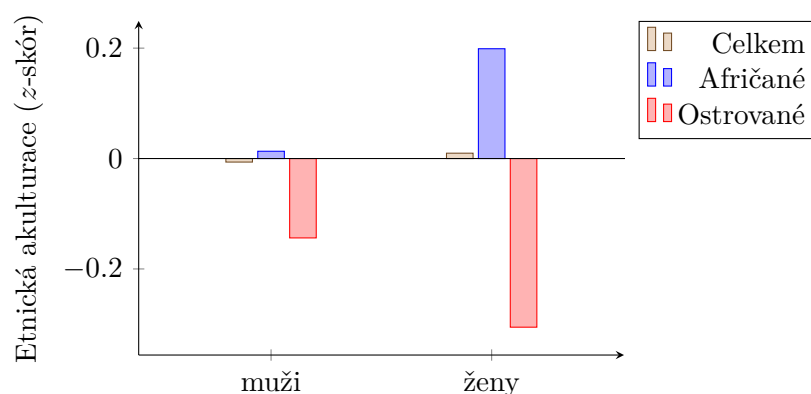
Z obrázků 11.6–11.9 je patrné, že mají muži z Afriky slabou etnickou identitu (zápornou) a slabou etnickou akulturaci (kladnou). Dále vykazují slabou národní identitu (kladnou) a slabou národní akulturaci (kladnou). Ženy z Afriky mají silnou etnickou identitu a středně silnou etnickou akulturaci (kladnou). Dále vykazují velmi slabou národní identitu (zápornou) a slabou národní akulturaci (zápornou). Muži a ženy z Afriky se tedy mezi sebou poměrně silně liší. Zatímco u mužů převažuje spíše národní složka, u žen naopak převažuje etnická složka. Shodují se v kladné etnické akulturaci, která je ale u žen výrazně silnější. To potvrzuje předpoklad z našeho kvalitativního výzkumu, že muži častěji upřednostňují integraci, zatímco ženy spíše separaci.

Muži z Ostrovů mají velmi slabou etnickou identitu (zápornou) a středně slabou etnickou akulturaci (zápornou). Dále vykazují slabou národní identitu (zápornou) a velmi slabou národní akulturaci (kladnou). Ženy z Ostrovů mají slabou etnickou identitu (kladnou) a velmi slabou etnickou akulturaci (zápornou). Dále vykazují velmi silnou národní identitu (kladnou) a extrémně slabou národní akulturaci (zápornou). Muži a ženy z Ostrovů z našeho vzorku se mezi sebou tedy také liší. Muži mají kladnou pouze národní akulturaci, zatímco ženy pouze národní identitu a slabě také etnickou identitu. Shodují se ve velmi slabé etnické akulturaci. Muži z Afriky tedy podle těchto výsledků upřednostňují spíše asimilaci, zatímco ženy pravděpodobně marginalizaci.

Z provedených dvouvýběrových t-testů shody středních hodnot nezávislých výběrů také vyplynuly poznatky vztahující se k sociální a psychologické adaptaci migrantů:

Obrázek 11.6: Průměrná hodnota etnické identity u jednotlivých skupin migrantů.

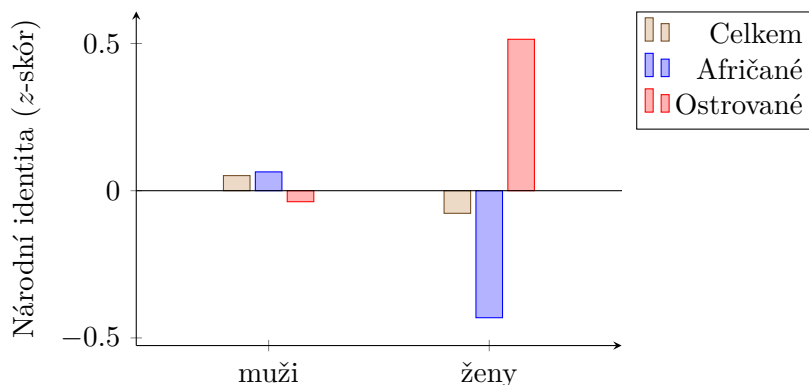
Obrázek 11.7: Průměrná hodnota etnické akulturace u jednotlivých skupin migrantů.

- Mezi muži a ženami nebyl prokázán signifikantní rozdíl v míře sociální a psychologické adaptace.
- Mezi Afričany a Ostrovany nebyl prokázán signifikantní rozdíl v míře sociální a psychologické adaptace.
- **Ženy z Afriky a Ostrovů se liší v síle sociální a psychologické adaptace** - ženy z Afriky vykazují lepší sociální a psychologickou adaptaci.

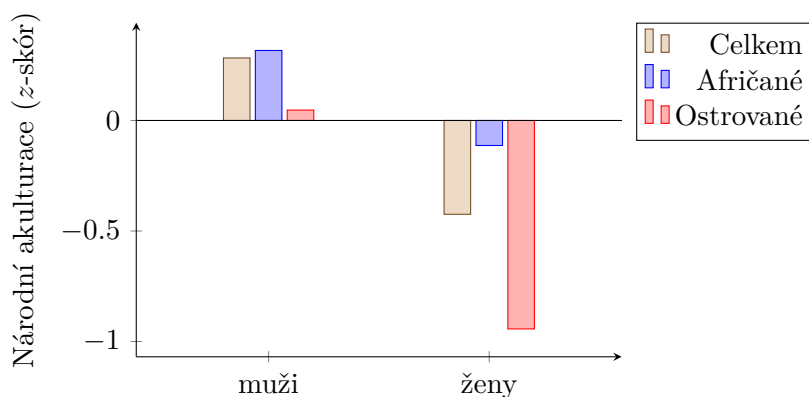
Z následujících grafů vyplývá, že se ženy obecně hůře sociálně a psychologicky adaptují než muži. Nejhůře se adaptují ženy z Ostrovů, po nich ženy z Afriky. Muži z Ostrovů se adaptují lépe sociálně, muži z Afriky lépe psychologicky.

11.4.6 Akulturační strategie

Výzkumné poznatky kvalitativního i kvantitativního výzkumu poukazují na existující rozdíly mezi adaptací a akulturací mužů a žen a Afričanů a Ostrovanů. Proto jsme se rozhodli určit jejich akulturační strategie.

Obrázek 11.8: Průměrná hodnota národní identity u jednotlivých skupin migrantů.

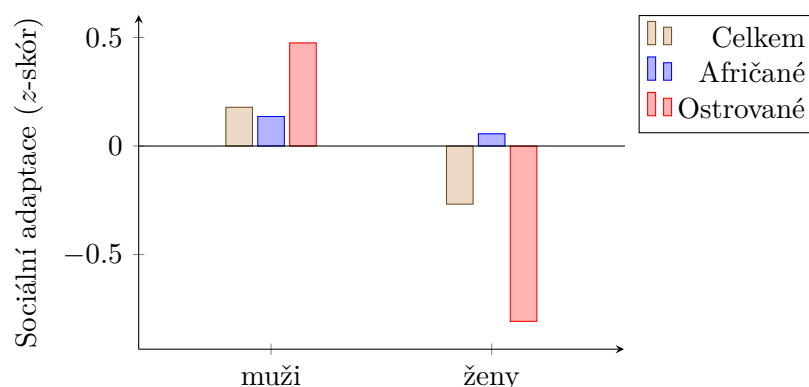

Obrázek 11.9: Průměrná hodnota národní akulturace u jednotlivých skupin migrantů.

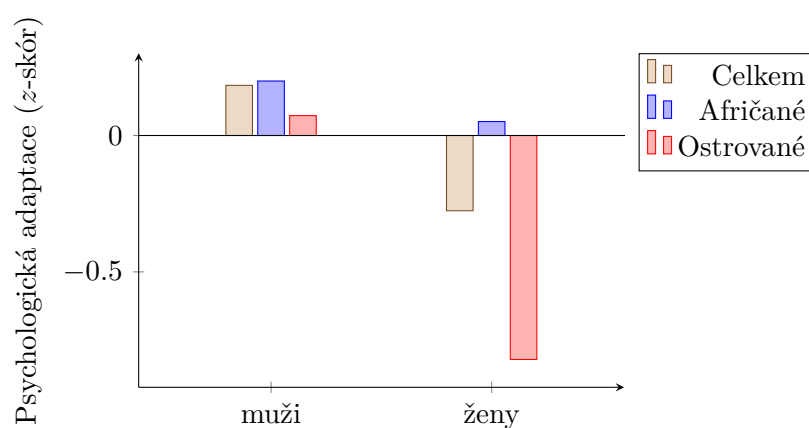
Vyvozovali jsme je ze vztahů mezi z -skóry etnické a národní akulturace. Stanovili jsme je následovně:

- **integrace** z -skór etnické a národní akulturace je kladný (tzn., že nabývá u obou proměnných hodnot > 0)
- **marginalizace** z -skór etnické a národní akulturace je záporný (tzn., že nabývá u obou proměnných hodnot < 0)
- **separace** z -skór etnické akulturace je kladný (nabývá hodnot > 0) a Z -skór národní akulturace je záporný (nabývá hodnot < 0)
- **asimilace** z -skór etnické akulturace je záporný (nabývá hodnot < 0) a Z -skór národní akulturace je kladný (nabývá hodnot > 0)

Jak ukazuje obrázek 11.12, akulturační strategie jsou mezi migranty rovnoměrně zastoupeny. Intenzita barvy jednotlivých strategií znázorňuje jejich sílu. Čím blíže ose se jednotlivci nacházejí, tím je méně jednoznačné, ke které akulturační strategii náleží. Integraci vykazuje

Obrázek 11.10: Průměrná sociální adaptace jednotlivých skupin.

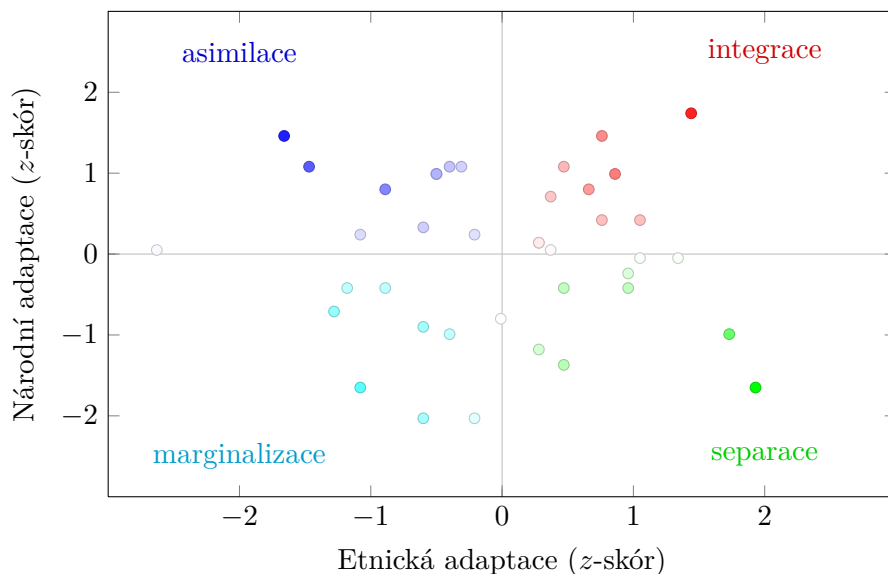
Obrázek 11.11: Průměrná psychologická adaptace jednotlivých skupin.

celkově 11 lidí, marginalizaci 9 lidí, separaci 9 lidí a asimilaci 11 lidí. Z grafu je patrné, že se většina lidí koncentruje kolem středu. Z toho vyplývá, že ve svých akulturačních strategiích nejsou příliš vyhranění a výše uvedené rozdělení je spíše orientační.

Muži v porovnání se ženami upřednostňují asimilaci a integraci. Ženy vykazují častěji než muži separaci a marginalizaci. Zatímco ženy z Afriky nejvíce preferují integraci a separaci, nejčastější akulturační strategií žen z Ostrovů je marginalizace. V následujících tabulkách 11.5 a 11.6 je znázorněno rozdělení akulturačních strategií podle původu a pohlaví.

11.4.7 Analýza otevřených otázek

Dotazník obsahoval také sekci 5 otevřených otázek, které jsme v menších obměnách kladli respondentům i v kvalitativním výzkumu. Začlenili jsme je do dotazníku proto, abychom se přesvědčili, zda se poznatky o kulturní proměně migrantů plynoucí z rozhovorů budou shodovat se zjištěními z dotazníku. Otázky byly záměrně umístěny v první polovině dotazníku, aby byly testované osoby stále dostatečně svěží na jejich zodpovězení. Rozsah odpovědí u jednot-

Obrázek 11.12: Akulturační strategie. Každý bod představuje respondenta. Intenzita barvy znázorňuje sílu příslušné strategie.

Tabulka 11.5: Akulturační strategie podle původu respondentů.

	Afrika (31)	Ostrov (9)	Celkem
Integrace	9	2	11
Marginalizace	6	3	9
Separace	7	2	9
Asimilace	9	2	11

livých respondentů se lišil - někteří odpovídali heslovitě a neposkytli příliš mnoho informací, jiní se rozepisovali několika větami. Podle odpovědí lze usuzovat, že většina respondentů otázkám dobře porozuměla, pouze u části z nich se podle nesrozumitelných odpovědí ukazuje, že otázku dobře nepochopili.

Nejprve jsme zjišťovali, co pro migranty vytváří pocit domova.

Q28: Co pro Vás vytváří pocit domova? Co musí být splněno, abyste se někde cítil(a) opravdu dobře, spokojeně?

Nejvíce respondentů (15) odpovědělo, že pro ně domov vytváří pocit, že **jsou přijímáni společností**, že nemusí ospravedlňovat svůj původ a lidé s nimi jednájí jako rovný s rovným. Také v odpovědích často uváděli, že pro ně pocit domova vytváří **rodina (8), přátelé a lidi, se kterými jim je dobře (10)**. Dále se cítí doma tam, kde jsou **šťastní (5)** a kde se mohou **profesně seberealizovat (5)**.

Když jsme porovnali odpovědi migrantů z Afriky a z Ostrovů, došli jsme k zajímavému

Tabulka 11.6: Akulturační strategie podle pohlaví respondentů.

	Muži (24)	Ženy (16)	Celkem
Integrace	7	4	11
Marginalizace	4	5	9
Separace	5	4	9
Asimilace	8	3	11

poznatku, že migranti z Ostrovů jako podmínku pro to cítit se někde doma téměř nikdy neuvádějí potřebu přijetí ze strany majoritní společnosti (odpověděla takto pouze jedna žena z Ostrova). To trochu koresponduje se zjištěním z kvalitativního výzkumu, že Ostrované příliš nehovoří o zkušenostech s diskriminací. Z otázek dotazníku, které měřily faktor diskriminace, však vyplývá, že se necítí o nic méně diskriminovaní než Afričané.

Další otevřené otázky byly uvedeny krátkým textem vysvětlujícím proces proměny kulturních hodnot a jejich možného konfliktu při životě v cizí zemi.

Když se zamyslíte nad svým životem ve Francii

Q29a: existuje něco, co jste přejali a čeho by bylo pro Vás obtížné se vzdát?

Q29aa: existuje něco, co Vám je nepříjemné a co jste nepřejali?

Nejvíce si respondenti zvykli na různé materiální výhody Francie či prvky nového životního stylu - lepší **dopravní spojení** (8), **stravovací návyky** (4), jednoduchost života díky ekonomické vyspělosti Francie, např. **dostupnost zboží, služeb** (4) a **nových technologií** (4) apod. Někteří také oceňují **přístup Francouzů k práci**, jejich pracovní nasazení, organizaceschopnost, pečlivost atd. (8) a jejich kritičnost (3). Několik respondentů také pozitivně vnímá získanou **nezávislost a vlastní svobodu** (4). Ostrované (kromě jednoho muže) narozdíl od Afričanů nezmiňují téměř žádné vlastnosti Francouzů, které by přejali. Vysvětlujeme si to tím, že jsou buď v jejich vlastní kultuře tyto hodnoty dostatečně zakořeněné (např. dobrá organizace práce, kritičnost), nebo se s nimi neztotožňují, či nechtějí uvádět žádné pozitivní charakteristiky Francouzů.

Nejvíce respondentů ve Francii nepřejalo **individualismus** v mezilidských vztazích (14). Dále odmítají **diskriminaci** a chybějící respekt vůči lidem cizí kultury či jiné barvy pleti (9). Několik (4) také negativně hodnotí **nevyrovnaný vztah mezi rodiči a dětmi**. Zdá se jim, že děti mají příliš mnoho práv a nerespektují své rodiče. Dále kritizují různé vlastnosti Francouzů jako je nezdvořilost, nevázanost, přehnaná konzumace alkoholu apod. Ostrované méně než Afričané odmítají francouzský individualismus. O chybějícím respektu Francouzů vůči cizincům se naopak v této otázce Ostrované zmiňují poměrně často (půl na půl s Afričany).

„Francouzi mají negativní znehodnocující představu o Antilanech. Z kontaktů s Francouzi

z metropole, z toho, jak k nám přistupují a z rozdílů, které činí mezi metropolitní Francií a Antilami mám pocit, že jsem něco míň než oni. Je to pro mě těžké, protože mám pocit, že ať budu dělat jakoukoliv práci, nebude to nikdy dostatečně dobré. Nezáleží na tom, jak se budu chovat, nikdy se jim nevyrovnám. Co mi pomáhá to překonávat je uvědomění si „slabin“ Francie, kterou si Antilané, kteří necestovali a nežili tu, idealizují. Jsem si vědoma bohatství mého ostrova a už se nemůžu dočkat, až se tam vrátím“ (Respondentka z Ostrova).

V dalších otázkách jsme zjišťovali, zda migranti prožívají ve Francii a při návštěvě své země nějaký rozpor mezi kulturními hodnotami obou společností.

Zažíváte nějaký konflikt hodnot

Q31a: ve Francii, kdy Vaše původní hodnoty odporují francouzským hodnotám? Jak moc je to pro vás náročné? Co Vám pomáhá tento rozpor překonat? Popište to, prosím.

Q31aa: když se vracíte do své země původu ovlivnění francouzskými hodnotami? Jak moc je to pro vás náročné (nebo by v budoucnu mohlo být)? Co Vám pomáhá najít rovnováhu? Popište to, prosím.

Menší polovina respondentů (17) neprožívá ve Francii **žádný konflikt hodnot**. Zejména Ostrovanům připadá, že se od sebe obě kultury příliš neodlišují, a proto se se střetem kulturních hodnot tolik nepotýkají. O něco menší část migrantů (13) se **snaží tolerovat rozdíly** ve svých a francouzských hodnotách, a to jim pomáhá tento rozpor překonávat. Část respondentů (10) se uklidňuje tím, že jsou **ve Francii jen na přechodnou dobu** a po návratu domů se rozdíly kultur již nebudou muset zabývat. Někteří uvedli, co konkrétně jim činí problémy. Například jedné dívce z Ostrovů bylo hlavně zpočátku pobytu ve Francii nepříjemné bydlet sama ve svém bytě, jelikož v jejím departmentu není zvykem, aby dívky opouštěli před svatbou svou rodinu. Někomu jinému zase například vadí, když Francouzi jedí a ostatním nic nenabídnou.

Při návštěvě své domoviny se zhruba polovina respondentů (18) **rychle a snadno re-adaptuje**. Uchovali si většinu hlavních hodnot své kultury, proto se doma cítí rychle přirozeně, jako by ze země vůbec neodešli. Asi třetině respondentů (12) **činí problémy si na život ve své domovině znovu zvyknout**. Mají především potíže s přechodem z individualistické Francie do kolektivistické společnosti. Např. uvádí, že si ve francouzské společnosti připadají anonymní, neviditelní a že se při návratu do své země musí proměnit z fantoma do reálné bytosti, která poutá pozornost a pohledy lidí.

„Může to působit divně, ale když jsem ve Francii, tak mi vadí individualismus. Ale když se vrátím domů, přijde mi divně, že se mi všichni pletou do života, člověk nemá žádné soukromí a doma jsou pořád nějakí lidé. Takže se člověk skutečně nachází mezi dvěma židlemi. Nakonec se necítí dobře ani tady ani tam a uvědomí si, že nemůže mít všechno a že je lepší se soustředit na věci, které ho těší, jako je přítomnost rodiny“ (Respondentka z Afriky).

Část respondentů (9) se snaží vytvořit si **syntézu mezi hodnotami obou kultur** a to jim pomáhá najít rovnováhu. Pouze jeden respondent uvádí, že se mu původní kultura odcizila a kvůli tomu se ještě nevrátil domů.

Z analýzy otevřených otázek v dotazníku vyplývá, že se odpovědi migrantů v kvalitativním a kvantitativním výzkumu příliš neodlišují. Ve francouzské kultuře si migranti zvykli zejména na vyšší životní úroveň a přejímají určité rysy francouzské mentality, které souvisejí především s větším pracovním nasazením, plánováním, rozumným hospodařením s penězi atd. Většina z nich se stále neztotožňuje s individualismem a neosobními vztahy s lidmi. Při návratu do jejich země jim trochu paradoxně chybí především nabytá osobní svoboda, nezávislost a soukromí, což jsou určité rysy individualistické kultury, na které si ve Francii zvykli. Zhruba polovina migrantů se ve Francii i při návratu do své země uspokojivě adaptuje. Buď přijímají hodnoty obou zemí, které se snaží sladit při pobytu v obou kulturách, nebo se přizpůsobují kultuře, ve které se momentálně nacházejí. Druhá polovina migrantů se těší na svůj návrat domů. Někteří se po návratu cítí rychle jako doma, protože se dokáží ve své kultuře víc uvolnit. Část migrantů ale potřebuje čas na readaptaci a necítí se příliš ve své kůži ani v jedné kultuře.

11.4.8 Analýza otázek, které nesytí žádný faktor

U otázek, které nesytí žádný faktor, jsme sledovali jejich vztahy s dalšími otázkami, či jevy.

Q27: Kolik člověk může mít podle Vás domovů (míst, kde se cítí opravdu dobře, šťastně)?

- 1) Myslím si, že člověk může mít jen jeden opravdový domov.
- 2) Myslím si, že člověk může mít několik opravdových domovů.

U této otázky jsme zjišťovali, zda existují skupiny respondentů, které častěji volí odpověď, že člověk může mít pouze jeden domov. Takto odpovědělo 13 respondentů (7 mužů z Afriky, 3 ženy z Afriky a 3 ženy z Ostrovů). Tyto odpovědi proporcčně volilo větší množství žen a původ v tomto případě nehrál žádnou roli. Ve vztahu k akulturačním strategiím se zdá, že tuto odpověď volí především lidé se strategií separace (4/9) a marginalizace (4/9). Ti, kteří se asimilují (2/11) či integrují (3/11), mají pocit, že člověk může mít jen jeden domov, méně často. Neprokázala se však jednoznačná preference akulturační strategie podle odpovědi na tuto otázku. Je vidět, že se většina respondentů domnívá, že člověk může mít několik opravdových domovů. Není zcela zřejmé, co se v odpovědi na tuto otázku promítá. Do určité míry by mohla odrážet, kolik domovů sami migranti v současnosti mají. Více než aktuální stav ale otázka zjišťuje, kolik člověk může mít hypoteticky domovů. Kdybychom chtěli sledovat, jak migranti vnímají své domovy v současnosti, bylo by pravděpodobně vhodnější ptát se konkrétněji.

Další otázkou jsme zjišťovali, kde chtějí migranti v budoucnu žít. Respondenti mohli zvolit více odpovědí, proto je jejich součet téměř dvojnásobný oproti počtu lidí. Určité trendy lze

ale z jejich odpovědí vysledovat. Počet a původ respondentů, kteří zvolili jednotlivé možnosti, jsou znázorněny v závorkách.

Q22: Kde byste si přál(a) v budoucnu žít? Jaké máte plány?

(Je možné vyplnit více možností.)

- 1) Rád bych zůstal ve Francii (5; 4A, 1O).
- 2) Do pěti let bych se chtěl vrátit domů (19; 14A, 5O).
- 3) Kdybych neměl ve Francii závazky, vrátil bych se hned do své rodné země (7; 3A, 4O).
- 4) Kdybych neměl ve Francii závazky, hned bych odešel do jiné země (5; 4A, 1O).
- 5) Rád bych se později usadil v nějaké jiné cizí zemi (15; 11A, 5O).
- 6) Rád bych žil na střídačku ve Francii a své rodné zemi (11; 10A, 1O).
- 7) Rozhodně se chci vrátit na důchod do své rodné země (7; 6A, 1O).
- 8) Ještě nevím, uvidí se (12; 10A, 2O).

Pouze zlomek respondentů mužského pohlaví chce zůstat žít ve Francii. Střídavě ve Francii a rodné zemi by chtěla žít zhruba čtvrtina všech respondentů, převážně muži z Afriky. Žádná z žen nechce ve Francii dlouhodobě zůstat a pouze 2 ženy by chtěli žít střídavě ve Francii a zemi svého původu. **Polovina všech migrantů z Afriky i Ostrovů by se chtěla do 5 let vrátit do země svého původu. Do budoucna se chce někde v zahraničí usadit zhruba třetina Afričanů a více než polovina Ostrovanů,** celkově o něco více mužů než žen. Podobné množství respondentů ještě neví, kde chce žít (polovinu z nich tvoří ženy z Afriky). Lze zobecnit, že k životu ve Francii inklinují nejvíce muži z Afriky. Migranti z Ostrovů by se chtěli vrátit do své rodné země (někteří by odešli nejraději hned) a také velká část z nich uvažuje o životě v cizí zemi. Málokdo z Ostrovanů by se chtěl zdržet v metropolitní Francii.

Další položku, která nesytí žádný faktor, představuje výrok Q32_r1, který se zodpovídá na 5 bodové škále: vůbec nesouhlasím – zcela souhlasím.

Q32_r1: Strávil jsem hodně času přemýšlením o tom, jak je můj život ovlivněný mým původem.

Tato otázka měří tzv. exploraci identity, jednu z komponent etnické identity podle Phinneyové a Onga (2007, p. 272). Ti tento charakter otázek spolu s dalšími otázkami používají ve svých výzkumech. Do dotazníku jsme vložili pouze jednu takovou otázku, abychom „otestovali“, jak na ni budou respondenti odpovídat a zda nějak souvisí s ostatními proměnnými. Zjistili jsme pouze, že na hladině významnosti 5% kladně koreluje s akulturační strategií integrace (0,348*), s černou identitou (0,341*) a diskriminací (0,331*). Zdá se tedy, že migranti, kteří se cítí diskriminováni a mají silnou rasovou identitu, si častěji kladou otázky ohledně své etnické příslušnosti. O dopadu svého původu na život v cizí zemi také pravděpodobně častěji přemýšlejí ti, kteří preferují osvojení si hodnot obou kultur a volí strategii integrace.

Další otázkou, kterou podrobíme analýze, je otázka Q13, na kterou respondenti odpovídají na 7 bodové škále: vůbec ne – velmi.

Q13: Příkladá Vám francouzská kultura (tedy hodnoty, zvyky, mentalita lidí) odlišná od kultury Vaší země?

Tato otázka kladně korelovala na hladině významnosti 5% se strategií separace (0,322*), s diskriminací (0,365*), s černou identitou (0,590**) a záporně se sociální adaptací (-0,417**). Migranti, kterým připadají jejich původní a francouzská kultura velmi odlišné, tedy častěji vykazují strategii separace a mají silnou rasovou identitu. Zároveň se špatně sociálně adaptují a častěji vnímají diskriminaci.

11.5 Shrnutí poznatků kvantitativního výzkumu

Jak už jsme na několika místech zmínili, náš výzkum má mapující charakter a zkoumá mnoho různorodých jevů. Ty sleduje často samostatně u několika skupin migrantů rozdělených podle pohlaví či původu. Proto jsme v rámci kvantitativního výzkumu testovali velké množství hypotéz. U části z nich se nám podařilo zamítnout nulovou hypotézu. Kvůli nízkému počtu respondentů je však jejich výpovědní hodnota spíše orientační. Tento problém se vyskytuje zejména u hypotéz založených na porovnávání středních hodnot dvou nezávislých výběrů (rozdíly mezi muži a ženami, Afričany a Ostrovany). Zde mezi sebou porovnáváme malé vzorky respondentů, proto lze výsledky těchto testů interpretovat pouze jako určité trendy, které se u těchto skupin migrantů vyskytují. Většinu vztahů měřených Pearsonovým koeficientem korelace jsme testovali pro celý výzkumný vzorek ($N = 40$). Když byl vztah mezi proměnnými signifikantní, ověřovali jsme jej také pro jednotlivé skupiny migrantů zvláště (muže z Afriky, ženy z Afriky a Ostrovů). Nulovou hypotézu pro celý vzorek jsme zamítli pouze za předpokladu, že se prokázal stejný charakter závislosti pro všechny skupiny. V opačném případě jsme zamítali nulovou hypotézu pouze pro vybrané skupiny migrantů, pro které byla korelace signifikantní. Většinu alternativních hypotéz jsme na základě výpočtu Pearsonova koeficientu korelace přijali pro skupinu migrantů z Afriky ($N = 31$). Ostatní alternativní hypotézy přijaté pro menší počet respondentů pouze naznačují možné existující vztahy mezi proměnnými.

Zde uvedeme nejdůležitější hypotézy, u kterých se nám podařilo zamítnout nulovou a přijmout alternativní hypotézu. Pro všechny respondenty platí, že se s délkou pobytu oslabuje jejich etnická identita. To je v rozporu z odbornou literaturou, podle které se etnická identita první generace přistěhovalců příliš neoslabuje (Phinney et al., 2006, pp. 106–107). Náš kvalitativní výzkum však naznačil, že u některých migrantů již po několikaletém pobytu ve Francii dochází k oslabení jejich etnické identity. Pro všechny respondenty také platí, že se vzrůstající délkou pobytu ve Francii méně vnímají diskriminaci. Následující signifikantní vztahy se potvrdili pouze pro Afričany. Existuje kladný vztah mezi etnickou složkou (souhrn etnické identity a akulturace) a příslušností k černé rase. Silná rasová identita se u Afričanů

také pojí se špatnou psychologickou adaptací, což odporuje řadě výzkumů (např. [Carter & Reynolds, 2011](#); [Seaton, 2009](#)). Podle těch by měla identifikace s vlastním etnikem spíše přispívat k dobré psychologické adaptaci. Dále se se špatnou psychologickou adaptací pojí také vnímaná diskriminace. Následně se potvrdilo, že migranti z Afriky se silnou národní identitou vnímají méně diskriminaci a lépe se sociálně adaptují.

Dvouvýběrovým t-testem shody středních hodnot nezávislých proměnných jsme testovali rozdíly mezi muži a ženami a Afričany a Ostrovany. Byla přijata alternativní hypotéza, že ženy dosahují vyšších středních hodnot etnické identity než muži. Dále bylo potvrzeno, že muži průměrně dosahují vyšší národní akulturace než ženy. Tyto poznatky jsou v souladu s odbornou literaturou i naším kvalitativním výzkumem. Rozdíl v národní akulturaci byl prokázán také mezi Afričany a Ostrovany. Ten však může plynout z nerovnoměrného zastoupení mužů a žen v obou skupinách a rozdílného počtu respondentů, proto mu nepřikládáme hlubší význam. Dále byla přijata hypotéza o rozdílné psychologické a sociální adaptaci žen z Afriky a Ostrovů, přičemž ženy z Afriky se jeví jako lépe adaptované než ženy z Ostrovů. Vzhledem k velmi nízkému počtu respondentů je však i toto zjištění pouze orientační.

Při analýze otevřených otázek jsme dospěli k závěru, že se odpovědi migrantů z kvalitativního a kvantitativního výzkumu mezi sebou nijak významně neodlišují. Tyto výsledky shrneme v poslední kapitole práce věnované diskusi.

Kapitola 12

Diskuse

12.1 Shrnutí a interpretace výsledků obou výzkumů

Jak kvalitativní, tak kvantitativní výzkum mají mapující charakter. Zjišťují, jak se v průběhu pobytu migrantů ve Francii proměňuje jejich kulturní identita a jak souvisí s dalšími aspekty migrantova pobytu. Stěžejním výzkumem naší práce je kvalitativní studie, v rámci níž jsme prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů s migranty usilovali o pochopení problematiky do hloubky. Kvantitativní výzkum realizovaný internetovým dotazníkem byl doplněn pro ověření hypotéz plynoucích z kvalitativního výzkumu. Vzhledem k nízkému počtu respondentů především v rámci podskupin lze však jeho výsledky považovat pouze za orientační. Nejprve se pokusíme shrnout a interpretovat výsledky kvalitativního výzkumu včetně otevřených otázek a informací z dotazníku dokreslujících kvalitativní výzkum. Poté se zaměříme na kvantitativní výzkum.

Většina migrantů do Francie odchází zejména za studiem a získáním nových zkušeností a plánuje se po dostudování vrátit domů. Francii si před odchodem ze své rodné země často idealizují. Afričané chtějí hlavně získat vysokoškolský diplom a cenné zkušenosti, které jim posléze umožní lepší společenské prosazení po návratu do jejich země. Vidí tedy v odchodu do Francie určitou životní příležitost. Také chtějí být svědky života ve vyspělé civilizaci, kterou si vykreslují v těch nejrůžovějších barvách. Ostrované do metropolitní Francie vyrážejí hlavně kvůli nedostatečnému výběrů vysokoškolských oborů v jejich departmentech a také proto, že chtějí změnit prostředí a poznat něco nového. Většina z nich to považuje za normální krok, který po složení maturity čeká velkou část jejich krajanů. Před odchodem si život ve Francii představují jako snazší a pohodlnější - vše je podle nich levnější a dostupnější než u nich v departmentech. Díky své francouzské národnosti mají snadný přístup na francouzské univerzity a jsou během studia podporováni stipendiem. Afričané to mají složitější. Ne každému se podaří do Francie odejít a v průběhu studia se musí finančně zaopatřit.

Z rozhovorů a otevřených otázek v dotazníku shodně vyplynulo, že si migranti **ve Francii nejnázne zvykají na vyšší životní úroveň a různé výhody**. Kladně oceňují hlavně dopravní prostředky a obecně infrastrukturu, vyspělé technologie, nižší ceny atd., bez čehož

by již měli obtíže se po návratu domů obejít. Především migranti z Afriky také oceňují vyšší pracovní nasazení Francouzů, jejich schopnost organizovat a plánovat, serióznost úřadů atd. To jsou vlastnosti, které rádi přijímají. Ostrované z kladných vlastností zmiňují zejména otevřenost Francouzů. Na rozdíl od jejich krajanů se nepletou do záležitostí druhých a jsou více otevření odlišnostem, dávají lidem více svobody. Obecně lze shrnout, že všichni migranti na Francii oceňují její „solidaritu na úrovni státu“, ať už se jedná o dostupnost vzdělání, zdravotní péče, sociální podpory atd. Shodují se na tom, že **Francie dává lidem šanci uspět**, aniž by se o to oni sami museli příliš zasadit. V tom spatřují velkou výhodu Francie oproti zemím, odkud pocházejí, kde je životní situace tíživější vlivem špatné bezpečnostní, politické či ekonomické situace.

Jedním z rysů francouzské společnosti, na který si obtížně zvykají, je individualismus. Je pro ně těžké vyrovnat se s tím, že se lidé ve školách a v práci nezúčastněně míjejí bez potřeby navázat spolu osobnější vztahy a že ani neznají svého souseda. Všichni totiž pocházejí z kolektivistické kultury, kde jsou štedrost, solidarita a sdílení s ostatními lidmi na prvním místě. I přesto, že jsou vůči svým domovským zemím poměrně kritičtí (Afričanům vadí především korupce a Ostrovanům uzavřená mentalita krajanů), **solidarita a srdečnost lidí jsou pro ně nejdůležitějšími hodnotami jejich kultury**, které je motivují k návratu domů. To je v souladu s literaturou, podle které člověk v kolektivistické kultuře sám sebe definuje prostřednictvím vztahů s ostatními, ve kterých pocit sounáležitosti a harmonie sehrávají hlavní roli (např. [Ezembé, 2009](#); [Markus & Kitayama, 1991](#); [Hofstede & Hofstede, 2006](#)). Zdá se tedy, že to, co migranti nacházejí v jedné zemi, v té druhé chybí a naopak. S individualismem v mezilidských vztazích se neztotožňují, v průběhu času ale sami přebírají určité vlastnosti typické spíše pro individualistickou kulturu, jako je větší rezervovanost, potřeba soukromí, organizování vlastního času atd. Dochází pak tedy k určitému paradoxu při návštěvě jejich rodné země a blízkých. Přestože na svých krajanech oceňují jejich spontaneitu a srdečnost, najednou se dostávají do situace, které již odvykli - nemají žádné soukromí, mladší sourozenci se o ně starají, o programu dne rozhoduje hlava rodiny apod. Někdo tomuto životnímu stylu rychle přivykne, jiní mají problém se readaptovat.

Z kvalitativního výzkumu a analýzy otevřených otázek dotazníku vyplývá, že se **zhruba polovina lidí ve Francii uspokojivě adaptuje a nezažívá žádný rozpor mezi svými původními a francouzskými hodnotami**. Další migranti se snaží tolerovat rozdíly mezi kulturami a to jim pomáhá tento rozpor překonat. Část respondentů si v náročnějších obdobích svého pobytu připomíná, proč do Francie odešla, a utěšuje se návratem domů, kde se již s rozdíly kultur nebude muset potýkat. Zkušenosti migrantů z návštěvy domoviny se také různí. **Asi polovina migrantů se v zemi svého původu dokáže rychle readaptovat.** Žádné potíže s tím nemají ti, kteří se cítí ve své kůži pouze ve své zemi, a pak tací, kteří se obecně snadno přizpůsobují odlišným kulturám. Část migrantů se snaží najít rovnováhu mezi oběma kulturami a někteří přiznávají, že to pro ně není jednoduché a potřebují na to čas. V kvalitativním výzkumu polovina respondentů uvedla, že v nich návrat do země původu

vyvolává smíšené pocity a že se jim již v průběhu návštěvy stýská po Francii.

Co se týče plánů migrantů do budoucna, **jen málokdo chce trvale zůstat ve Francii**. Asi čtvrtina respondentů, především mužů z Afriky, by chtěla žít střídavě ve Francii a v zemi svého původu. Naopak téměř žádná z žen by ve Francii žít nechtěla. Také málokdo z Ostrovanů by se chtěl zdržet v metropolitní Francii. **Zhruba polovina všech migrantů z Afriky a Ostrovů by se ráda v horizontu pěti let vrátila do země svého původu** (někteří Ostrované by odešli nejraději hned). **Asi třetina Afričanů a polovina Ostrovanů by se také ráda v budoucnu usadila v nějaké jiné cizí zemi**. Z poznatků obou výzkumů mapujících vnímání domova migrantů a jejich plány do budoucna lze říci, že **je zastoupení migrantů s primordialistickým a instrumentalistickým vnímáním vlastní etnicity podobné**. Primordialisté jsou více poutaní na svou rodinu, místo a atmosféru země, kde se narodili a chtějí se domů vrátit. Instrumentalisté se cítí doma tam, kde mají přátele, možnost seberealizace a pohodlí a domnívají se, že člověk může mít více domovů. Podle Bačové (2003a, p. 238) jsou pro kolektivistické společnosti charakteristická spíše primordialistická přesvědčení. Je možné, že výrazně snazší životní podmínky a šance uspět v životě, které jim Francie ve srovnání s jejich domovskými zeměmi nabízí, u poloviny respondentů převáží nad připoutaností na rodinu a zemi původu.

Jako jeden z největších problémů vedle odtažitých mezilidských vztahů **vnímají migranti diskriminaci a rasismus**, se kterými se ve francouzské společnosti setkávají. To je jeden z nepříjemných jevů, který jim kazí pobyt ve Francii a také důvod, proč se někteří těší na odchod z Francie. Migranti v rozhovorech o setkání s diskriminací spontánně hovořili. Tyto jejich trpké zkušenosti se odrazily i v odpovědích na otázku, co pro ně vytváří pocit domova. Ne náhodou třetina migrantů v obou výzkumech uvedla, že se mohou cítit doma pouze tam, kde je společnost přijímá bez ohledu na jejich kulturu a barvu kůže.

Je těžké posoudit, do jaké míry se migranti skutečně setkávají na vlastní kůži s diskriminací a nakolik jsou přecitlivělí na jakékoliv projevy nezájmu či nesympatie, které si lze vysvětlit jako diskriminaci. Nezpochybňujeme, že se migranti ve Francii setkávají s reálnou diskriminací a rasismem. Zdá se však, že v percepci diskriminace hraje také důležitou roli vnímavost jedince vůči jejím projevům. Jinak by bylo obtížné vysvětlit, proč se někteří migranti s diskriminací nikdy nesetkali a jiní jako by ji přitahovali.

Mezi Afričany a Ostrovany lze ve vnímání diskriminace spatřit rozdíl. Přestože se Ostrované dle výsledků z kvantitativního výzkumu s diskriminací setkávají stejně často či více než Afričané, tolik se o ní nezmiňují v otevřených otázkách dotazníku, ani v rozhovorech. Je možné, že mají obtíže o ní otevřeně mluvit, vzhledem ke vztahu, který k Francii zauímají. Ostrované mají francouzskou národnost, s Francií se před odchodem ze své země většinou poměrně silně ztotožňují, a po příchodu do Francie si uvědomí, že nejsou v očích majoritní společnosti ani tak Francouzi, jako spíše černochoy. Toto zjištění může vést k určitému vnitřnímu konfliktu a přehodnocování vlastní identity, což může být složitý a dlouhodobý proces.

Vliv na vnímání diskriminace a celkové prožívání pobytu může mít také motivace, s jakou migranti do Francie odcházejí. Afričané si získáním francouzského diplomu s dobrou reputací zajistí pravděpodobně výrazně lepší budoucnost ve své zemi, proto mohou být schopni se přes určité nepříjemné zkušenosti ze života ve Francii snáze přenést (a tedy o nich i hovořit). Kromě toho, že se jedná o bývalé francouzské kolonie, nejsou Afričané s Francií kromě současného pobytu nijak spjati. Situace Ostrovanů je odlišná. Do Francie odešli nejen za studiem, ale také za snazším, pohodlnějším životem. Odtahitý přístup Francouzů pro ně může představovat větší zklamání a ponížení a vést ke ztrátě jejich motivace nadále ve Francii zůstat. Tyto úvahy však mají silně spekulativní ráz a realita se od nich může pochopitelně lišit.

Nyní popíšeme vztahy mezi akulturací a kulturní identitou migrantů. Kulturní identitu jsme definovali jako prožívání příslušnosti k určité kulturní skupině (etnická, národní či smíšená identita) a identifikaci s kulturními hodnotami. Kvalitativní výzkum však ukázal, **že vztah mezi vnímanou příslušností a ztotožněním s hodnotami dané země není úplně jednoznačný.** Relativně dobře se tyto dva jevy shodují u Afričanů. U Ostrovanů však dochází k paradoxu, že se považují za Francouze, i když se s hodnotami majoritní společnosti příliš neztotožňují. Toto zjištění není až tak překvapivé vzhledem k jejich francouzské národnosti. Plyne z něho však poznatek, že kulturní příslušnost, kterou sobě migranti připisují, a jejich sounáležitost s kulturou spolu nemusí nutně souviset. Také [Phinney a Ong \(2007, p. 273\)](#) uvádějí, že je vhodnější měřit kulturní hodnoty a kulturní identitu odděleně, protože není úplně zřejmý vztah mezi těmito jevy.

Z kvalitativního výzkumu jsme také zjistili, že **kulturní hodnoty, se kterými se migranti ztotožňují, poměrně úzce souvisí s jejich akulturační strategií** (v našem výzkumu jsme mapovali zejména přátelské vztahy a dodržování tradic). Na základě tohoto zjištění jsme vytvořili po vzoru výzkumu [Berryho et al. \(2006\)](#) čtyři akulturační profily: integrační, separační, asimilační a marginalizační. Stejně tak v kvantitativním výzkumu jsme migranty rozřadili do čtyř skupin podle výše zmiňovaných akulturačních strategií (viz obrázek str. 148). Toto rozdělení však není zcela striktní, protože se většina respondentů nachází na rozmezí různých strategií, a není tedy vyhraněná. Přesto lze uvést určité trendy, které se v akulturaci objevují. Zdá se, že muži obecně nejvíce upřednostňují strategii integrace a asimilace, ženy z Afriky strategii integrace a separace a ženy z Ostrovů strategii marginalizace. Zajímavý je případ žen z Ostrovů, a to zejména v kvantitativním výzkumu. Vykazují relativně silnou etnickou i národní identitu, ale slabou etnickou i národní akulturaci (viz obrázky str. 145 a 146). To svědčí pro náš předpoklad, že se u Ostrovanů liší jejich kulturní identita a akulturace. Tyto ženy se cítí být příslušnicemi obou kultur, ale ve svém chování neinklinují k silným přátelským vazbám se svými krajany či Francouzi a také příliš nelpí na kulturních tradicích a zvycích ani jedné ze zemí. Vzhledem k malému počtu respondentek z Ostrovů jsou tato zjištění však relativní.

Nyní provedeme shrnutí a interpretaci nejdůležitějších poznatků z kvantitativ-

ního výzkumu. Tyto výsledky mají pouze orientační charakter kvůli malému výzkumnému vzorku v rámci jednotlivých podskupin. Problematické jsou zejména hypotézy založené na porovnávání středních hodnot dvou nezávislých výběrů (rozdíly mezi muži a ženami, Afričany a Ostrovany). Zde mezi sebou porovnáváme malé vzorky respondentů jednotlivých podskupin (31 Afričanů: 21 mužů, 10 žen, 9 Ostrovanů: 3 muži, 6 žen), proto lze výsledky těchto testů interpretovat pouze jako určité možné trendy, platící pro skupiny migrantů v našem výzkumu. Všechny hypotézy zjišťující korelace mezi proměnnými jsme testovali pro celý výzkumný vzorek a také zvlášť pro jednotlivé skupiny (kromě mužů z Ostrovů, kteří jsou pouze 3), abychom se přesvědčili, že stejné vztahy platí i pro ně samostatně. Nulovou hypotézu pro celý vzorek jsme zamítli pouze za předpokladu, že se prokázal stejný charakter závislosti pro všechny skupiny. V opačném případě jsme zamítali nulovou hypotézu pouze pro vybrané skupiny migrantů, pro které byla korelace signifikantní. Nejvíce nulových hypotéz jsme zamítli pro Afričany ($N = 31$).

Z kvantitativního výzkumu plyne, že **ženy dosahují vyšších středních hodnot etnické identity než muži.** Dále bylo potvrzeno, že **muži průměrně dosahují vyšší národní akulturace než ženy.** Tyto poznatky jsou v souladu s odbornou literaturou (Berry, 2006b, p. 49) i naším kvalitativním výzkumem. Rozdíl v národní akulturaci byl prokázán také mezi Afričany a Ostrovany. Tento rozdíl však může plynout z nerovnoměrného zastoupení mužů a žen v obou skupinách a velmi rozdílného počtu respondentů, proto mu nepřikládáme větší význam.

Pro všechny respondenty platí, že se s délkou pobytu ve Francii oslabuje jejich etnická identita. Toto zjištění je v rozporu s poznatky z literatury, podle kterých u první generace migrantů zpravidla nedochází k oslabování jejich etnické identity (Phinney et al., 2006, pp. 106–107). Nám se však již v kvalitativním výzkumu ukázalo, že se někteří migranti v průběhu pobytu méně identifikují s kulturou své země (projevovalo se to např. smíšenými pocity z návštěvy domova a steskem po Francii) a sami sebe označují jako příslušníky obou kultur (polovina Afričanů i Ostrovanů).

Pouze pro ženy bylo také prokázáno, že se s délkou jejich pobytu ve Francii zvyšuje jejich národní akulturace (u mužů z Afriky je trend spíše opačný). Růst národní identity a akulturace s délkou pobytu koresponduje s literaturou (Phinney et al., 2006, pp. 106–107).

Dle výzkumů (např. Richardson et al., 2010, pp. 232–233) probíhá proměna kulturní identity u různých etnických skupin v různých zemích a kontextech migrace různě. Náš výzkumný vzorek tvoří vysokoškoláci, kteří do Francie odcházejí zcela dobrovolně a mohou se svobodně rozhodnout, zda ve Francii zůstanou nebo ne. Vlivem přivykání národní kultuře a novému životnímu stylu může docházet k odcizení se původní kultuře, ke které se již necítí být tak silně připoutáni. Také tlak francouzské společnosti na asimilaci přistěhovalců může podvědomě formovat kulturní identitu migrantů, kteří se snaží splynout s majoritní společností a ke svým kulturním hodnotám se raději příliš nehlásí.

Další alternativní hypotézy byly přijaty pouze pro Afričany, a to, že **existuje kladný vztah mezi etnickou složkou** (souhrn etnické identity a akulturace) **a příslušností k černé rase. Silná rasová identita se také pojí se špatnou psychologickou adaptací**, což odporuje řadě výzkumů. Podle těch by měla identifikace s vlastním etnikem působit jako ochranný faktor před stresem plynoucím z diskriminace a předsudků majoritní společnosti (např. [Carter & Reynolds, 2011](#); [Seaton, 2009](#)). **U žen z Afriky se prokázala silná záporná korelace mezi etnickou složkou, kterou vykazují a psychologickou adaptací.** To se zdá být v rozporu s předpokladem, že silná etnická identita přispívá k dobré psychologické adaptaci ([Vedder, van de Vijver, & Liebkind, 2006](#), p. 165). Dále jsme zjistili, že **migranti se silnou národní identitou lépe sociálně adaptují**, což je v souladu s literaturou ([Vedder, van de Vijver, & Liebkind, 2006](#), p. 165), a že méně vnímají diskriminaci. Výše uvedené vztahy lze vysvětlit podobným způsobem jako v předchozím případě, kde jsme hledali příčinu proměny identity v čase. Zde se přikláníme k interpretaci, že se ve společnosti preferující asimilaci přistěhovalců lépe adaptují jedinci se silnou národní identitou než migranti se silnou etnickou složkou a sounáležitostí s vlastní rasou.

Dále byla přijata alternativní hypotéza o rozdílné psychologické a sociální adaptaci žen z Afriky a Ostrovů, přičemž **ženy z Afriky se jeví jako lépe psychologicky i sociálně adaptované než ženy z Ostrovů** (viz. obrázky str. [147](#) a [147](#)). Vzhledem k velmi nízkému počtu respondentů je toto zjištění pouze orientační. Z našeho kvalitativního výzkumu však také vyplynulo, že se o něco snadněji do francouzské společnosti integrují Afričané než Ostrované, což koresponduje s horší adaptovaností žen z Ostrovů.

Na závěr je třeba ještě zmínit významné vztahy, u kterých se nepodařilo zamítnout nulovou hypotézu. Zajímavá je například pouze slabá kladná korelace mezi percepcí diskriminace a rasovou identitou. Výzkumy totiž ukazují, že migranti se silnou rasovou identitou také silněji vnímají diskriminaci (např. [Carter & Reynolds, 2011](#); [Seaton, 2009](#)). Také se v našem vzorku nepotvrdilo, že se s délkou pobytu mění rasová (černá) identita. Mnohé výzkumy přitom naznačují, že vlivem pobytu v rasově odlišném prostředí a zkušenosti s diskriminací vzrůstá rasová identita (např. [Cross, 1978](#)). V našem výzkumu je vztah mezi těmito proměnnými naopak záporný. **Dokonce se prokázalo, že s délkou pobytu vzrůstá bílá identita mužů z Afriky.** Zdá se, že se rasová identita může u různých etnických skupin vyvíjet odlišně, jak také uvádí např. [Helmsová \(1995\)](#).

12.2 Limity výzkumu

Náš výzkum má také určitá omezení, která je třeba vzít při interpretaci výzkumných zjištění v úvahu. **Nejprve se zamyslíme nad výzkumným vzorkem.** Kvalitativního výzkumu se zúčastnilo 19 respondentů, z toho 11 Afričanů (7 mužů, 4 ženy) a 8 Ostrovanů (4 muži, 4 ženy). Do kvantitativního výzkumu se zapojilo 40 respondentů, z toho 31 Afričanů (21 mužů, 10 žen) a 9 Ostrovanů (3 muži, 6 žen). Na první pohled je patrné nerovnoměrné zastou-

pení pohlaví a původu migrantů v kvantitativní studii. Tento nepoměr lze zčásti vysvětlit způsobem získávání respondentů. Do shánění respondentů pro kvantitativní studii se zapojili kromě autorky i někteří účastníci kvalitativního výzkumu. Jednalo se především o muže z Afriky, konkrétně Senegalce, čímž lze vysvětlit převahu mužů a obecně Selegalců či Senegalek v kvantitativním výzkumu (Z 31 Afričanů pochází 12 ze Senegalu). Muži z Afriky se obecně nejochotněji účastnili obou výzkumů. Jedním z možných vysvětlení jejich vstřícnosti může být jejich poměrně dobrá integrace do francouzské společnosti a jejich otevřenost vůči cizincům a tudíž i autorce výzkumu. Senegalcí ve Francii představují jednu z nejpočetnějších skupin Afričanů a muži obecně mezi migranty z Afriky převažují nad ženami. Náš výzkumný vzorek v obou výzkumech tedy odráží tuto skutečnost.

Dalším omezením výzkumného vzorku je nízký počet respondentů v kvantitativním výzkumu, především v jednotlivých podskupinách. I přesto, že jsme prostřednictvím e-mailové komunikace a sociálních sítí usilovali o získání většího výzkumného vzorku, nepodařilo se nám toho dosáhnout. Vysvětlujeme si to tím, že se jedná o relativně citlivé téma jak pro samotné migranty, tak obecně pro francouzskou společnost. Ačkoliv se ve Francii o rozdílech mezi etniky oficiálně mlčí, různé mediální kauzy a politické debaty týkající se přistěhovalectví značně rozvířují téma identity a potažmo i diskriminace migrantů. Dotazník, použitý v kvantitativním výzkumu, byl také poměrně dlouhý (vyplňování cca na 30 minut), což mohlo některé respondenty odradit od jeho vyplnění. Z důvodu malého výzkumného vzorku budeme zjištění z kvantitativního výzkumu chápat pouze jako určité trendy, objevující se v dané populaci, ale nebudeme z nich vyvozovat žádné významné závěry.

V obou výzkumech jsme se zaměřili na populaci studentů (kvalitativní výzkum) či migrantů s vysokoškolským titulem (kvantitativní výzkum). Pro kvantitativní studii jsme záměrně zvolili populaci studentů, a to zejména pro jejich snadnou dostupnost pro výzkum. V kvantitativním výzkumu jsme si tato omezení nekladli, přesto mají všichni respondenti až na jednoho vysokoškolský titul. Zhruba polovina z nich stále studuje, ostatní pracují. Respondenti z obou výzkumů studují převážně ekonomické či technické obory, či v této oblasti již pracují, což pravděpodobně odráží nejčastější profesní zaměření těchto skupin migrantů. Převažující vysokoškolské vzdělání migrantů z kvantitativní studie lze vysvětlit tím, že účastníky výzkumu pomohli shánět vysokoškolští studenti. Nicméně mnoho migrantů ze zkoumaných skupin obecně odchází do Francie právě za studiem, proto vysokoškolský titul u nich není žádnou výjimkou.

Co se týče reprezentativity výzkumného vzorku, lépe ilustrují spektrum zkoumaných skupin migrantů respondenti z kvalitativní studie. Jednalo se o studenty, se kterými se autorka setkávala na univerzitě či během svých volnočasových aktivit. Kontakty na některé respondenty byly také získány zprostředkovaně od autorčiných přátel. Vždy se jednalo o víceméně náhodně vybrané osoby, ne přímo o přátele autorky či zprostředkujících osob. Téměř všechny oslovené osoby se až na výjimky výzkumu zúčastnily. V případě kvantitativního výzkumu je situace komplikovanější. Můžeme předpokládat, že už samotná vůle testovaných osob zúčas-

nit se výzkumu vypovídá něco o nich samotných. Více se pravděpodobně zapojovali ti, kteří o problematice kulturní proměny během pobytu ve Francii (tak byl výzkum prezentován) přemýšlejí, či ho vnímají neutrálně. Osoby, pro které je toto téma z nějakého důvodu nepříjemné, se výzkumu spíše nezúčastnily. Proto je potřeba opatrnosti při zobecňování výsledků.

Nyní rozebereme vnější proměnné, které mohli působit na sběr dat a odpovědi respondentů. Kvalitativní výzkum se odehrával na jaře roku 2010. Půl roku předtím byla ve Francii spuštěna politická debata o národní identitě, která zjišťovala, co pro Francouze znamená „býti Francouzem“. Tato debata, vnímaná zčásti jako kampaň proti přistěhovalcům, byla kritizována odborníky i veřejností, proto byla po nějaké době zastavena. Kvantitativní výzkum se odehrával na jaře 2012, krátce po prezidentských volbách, ve kterých velký počet hlasů získala Marine Le Peinová, kandidátka extrémní pravicové strany Národní fronta. Tyto politické a společenské události mohly mít vliv na naladění migrantů vůči Francouzů. Avšak vzhledem k tomu, že jsou ve Francii různé kontroverzní kauzy, související s migrací, poměrně běžné (viz šátková aféra, zákon vyzdvihující pozitivní stránky kolonizace aj.), nepřikládali bychom konkrétně událostem z let 2010 a 2012 větší význam.

Nesmíme opomenout ani možné působení výzkumného nástroje a samotného výzkumníka na respondenty. Co se týče výzkumného nástroje, všechny otázky v kvalitativním i kvantitativním výzkumu pomohl autorce naformulovat rodilý Francouz. V rámci předvýzkumu (3 respondenti u kvalitativního a 5 u kvantitativního výzkumu) autorka probrala jednotlivá témata a otázky s několika respondenty, kteří jí poskytli zpětnou vazbu o srozumitelnosti a relevantnosti otázek pro výzkum. V kvalitativním výzkumu může také samotný výzkumník působit na odpovědi respondentů. Jelikož autorka sdílela v některých ohledech podobnou zkušenost s pobytem ve Francii s respondenty, snažila se zachovávat co největší neutralitu, neklást sugestivní otázky apod. Rozhovory s respondenty byly poměrně strukturované, aby se podařilo probrat všechna předem připravená témata a předešlo se odbíhání od tématu. Téměř všechny rozhovory se odehrávaly u autorky v pokoji na univerzitní koleji, což zajistilo relativně standardní prostředí pro všechny. Jako problematickou vnímáme spíše absenci výzkumníka při administraci dotazníků v rámci kvantitativního výzkumu. Metoda testování přes internet neumožňuje respondentovi doptat se na případné nejasnosti, což může vést ke zkreslování odpovědí. Pro zkoumání problematiky proměny kulturní identity a možných konfliktů mezi hodnotami považujeme za výrazně vhodnější metodu rozhovoru než otevřených otázek v dotazníku, protože poskytuje prostor pro vzájemné doptávání.

Důležitá je také etičnost výzkumu. Respondenti byli dopředu obeznámeni s tématem a mohli od výzkumu kdykoliv odstoupit. Také jim byla nabídnuta možnost se v případě potřeby kdykoliv po proběhlém výzkumu zkontaktovat s autorkou. Rozhovory probíhaly v příjemné atmosféře, respondenti byli vesměs otevření. V kvantitativním výzkumu bylo respondentům umožněno vyjádřit v závěru dotazníku postřehy či vzkaz autorce. Reakce účastníků byly z většiny pozitivní, pouze některým se nezdály všechny otázky dostatečně srozumitelné. Z průběhu výzkumu a zpětné vazby respondentů předpokládáme, že byl výzkum dostatečně etický a ni-

komu účast na něm neublížila.

Dále se zamyslíme nad samotným tématem výzkumu. Vzhledem k mapujícímu charakteru výzkumu bylo téma hodně obsáhlé. To má samozřejmě i svá úskalí. Široký záběr výzkumu tolik neumožňuje hluboké proniknutí do problematiky. Jsme si vědomi toho, že je analýza dat kvalitativního výzkumu hodně deskriptivní a že velké množství probíraných témat může zneřehledňovat tuto práci. Jelikož však našim výzkumným tématem byla komplexní problematika kulturní identity, které nelze dobře porozumět bez pochopení s ní souvisejících jevů, zdál se nám tento mapující přístup pro počáteční orientaci v tématu nejvhodnější. V budoucnu by bylo vhodné zaměřit se na pouze jedno z témat, například kulturní či rasovou identitu, a tomu se věnovat podrobněji. V rámci kvantitativního výzkumu jsme testovali mnoho hypotéz, abychom odhalili možné trendy v akulturaci a kulturní identitě migrantů, které by naznačili směr pozdějšímu výzkumu. Pro jednoznačné odlišení jednotlivých faktorů, jejichž hranice je mnohdy nejistá, by bylo vhodné uskutečnit faktorovou analýzu. Také je nezbytné zvýšit výzkumný vzorek respondentů, optimálně na 120 lidí, aby v každé skupině migrantů (podle původu a pohlaví) bylo zastoupeno alespoň 30 lidí.

12.3 Témata pro další výzkum

Z našeho výzkumu vyplynulo, že s délkou pobytu dochází k oslabení etnické identity migrantů. Někteří respondenti se při návštěvě své domoviny obtížně readaptují. Polovina migrantů je odhodlaná vrátit se v horizontu několika let do své země. Další chtějí zůstat ve Francii či se usadit jinde v zahraničí. Nikdo z migrantů nevyjadřoval obavu nad tím, jak zvládne návrat do své vlasti či dlouhodobé odloučení od ní. Respondenti z kvalitativního výzkumu v době jeho realizace stále studovali, a proto byly kontury jejich budoucího života ještě nejasné. Málokdo měl již zkušenost s hledáním zaměstnání, málokdo měl rodinné závazky. Jeden respondent z kvalitativního výzkumu, který vybočoval od charakteristik ostatních delším pobytem ve Francii, ukončeným vzděláním a několikaletými profesními zkušenostmi, na svůj život ve Francii nahlížel jinak. Zažil návrat do své země, ve které se mu nepodařilo se readaptovat, vrátil se zpět do Francie, kde se však necítí úplně šťastný. Rozvedl se s Francouzskou, se kterou má dítě a pocituje závazek kvůli němu ve Francii zůstat. Z tohoto vykresleného příkladu usuzujeme, že by v budoucím výzkumu mohlo být zajímavé zkoumat migranty staršího věku, kteří žijí ve Francii dlouhodobě. Mezi nimi by se pravděpodobně častěji vyskytovali migranti, kteří se nevrátili domů, protože se asimilovali s francouzskou kulturou a pak také ti, kteří readaptaci nezvládli, či mají ve Francii závazky, kvůli kterým nemohou odejít. Konstruování jejich kulturní identity může být problematické a porozumění tomuto procesu tudíž přínosné pro psychologický výzkum.

Jako plodné téma pro výzkum se jeví také problematika formování kulturní či rasové identity míšenců. Tím, že vyrůstají na rozhraní dvou kultur či ras, je jejich identita určitým hybridem, směsí. Nenáleží zcela ani k jedné skupině, a proto může být jejich identita nejistá.

V našem výzkumu jsme se příliš nezabývali problematikou jazyka a partnerských vztahů. Jelikož se jednalo o frankofonní migranty, kteří francouzštinou plynně hovoří, nezjišťovali jsme v kvalitativním výzkumu, jaký mají vztah k jejich mateřštině a francouzštině. Domníváme se však, že jazyk představuje důležitou složku kultury, které by měla být při zkoumání interkulturní problematiky věnována pozornost. Proto je otázka na používání jazyka začleněna do dotazníku. Partnerským vztahům jsme se nevěnovali z čistě pragmatických důvodů, jelikož by další široké téma nebylo možné v rámci výzkumu obsáhnout. Zdá se ale, že porozuměním specifik partnerských vztahů s krajanem či příslušníkem hostitelské kultury lze dobře pochopit odlišnosti v hodnotách obou kultur.

Závěr

Formování kulturní identity migrantů žijících na rozhraní dvou mnohdy protichůdných kultur je velmi aktuální téma současného světa, které překračuje hranice Francie. Francie v tomto výzkumu sloužila jako modelová země pro zvádání imigrace. Vyznává republikánské přesvědčení, že je rovnosti občanů nejnáze dosaženo zneviditelněním kulturních a náboženských rozdílů ve veřejné sféře. Tato tabuizace problematiky rasové a etnické odlišnosti však snadno ústí v nerespektování specifík různých etnik.

Česká republika zatím nemá tolik zkušeností s „problémovou“ integrací přistěhovalců odlišného vyznání a hodnot jako její západní sousedé. U nás je palčivým problémem zejména romská otázka a segregace této etnické menšiny. Z tohoto pohledu je téma kulturní identity a odlišných hodnot minorit přenositelné i do českého prostředí.

V naší práci jsme se zabývali migranty ze středních až vyšších socio-ekonomických vrstev, kteří odešli do Francie za studiem a poměrně dobře se v ní integrují. I přesto se tito lidé ve Francii často setkávají s diskriminací kvůli své odlišné kultuře či černé barvě pleti. Hlavním cílem naší práce bylo zjistit, jak se těmto migrantům daří ve Francii adaptovat a jak se proměňuje jejich vztah k původní a hostitelské kultuře. Zajímalo nás, zda se od sebe nějak liší migranti ze Subsaharské Afriky a francouzských zámořských departmentů, kteří mají francouzskou národnost.

V teoretické části práce jsme nejprve seznámili s jednotlivými jevy, jako jsou kulturní identita, akulturace a kulturní hodnoty. Dále jsme se věnovali problematice předsudků, diskriminace a rasismu a s nimi související rasové identitě. V závěru jsme popsali situaci imigrace ve Francii.

Kvalitativním výzkumem jsme zjistili, že ty hodnoty, které migranti upřednostňují v jedné zemi, v té druhé chybí a naopak. **Zatímco na Francii oceňují hlavně její solidaritu na úrovni státu a to, jak země a společnost funguje (dobré školství, zdravotnictví, sociální jistoty, dobrá infrastruktura atd.), ve své domovině jednoznačně preferují mezilidské vztahy a příjemnou atmosféru.** Většina migrantů se ve Francii neztotožňuje s individualismem a neosobními vztahy mezi lidmi. Při návratu do jejich země jim však trochu paradoxně chybí především nabytá osobní svoboda, nezávislost a soukromí, což jsou určité rysy individualistické kultury, na které si ve Francii zvykli. Nepříjemným jevem, který mnohým kazí pobyt ve Francii, jsou předsudky a rasismus. I přes příležitostné zkušenosti s diskriminací se ale většina migrantů ve Francii poměrně dobře adaptuje. Většina z nich na

Francii především oceňuje, že dává lidem šanci obstát a uspět v životě, což není zdaleka tak samozřejmé a jednoduché v zemích jejich původu.

Zjištění kvantitativního výzkumu mají spíše orientační charakter kvůli malému vzorku respondentů v rámci jednotlivých podskupin. Prokázal se například rozdíl v síle etnické a národní identity u mužů a žen. Muži zkoumaného souboru mají silnější národní akulturaci než ženy a ženy zase vykazují silnější etnickou identitu, což je v souladu s vědeckými výzkumy v této oblasti. Také jsme zjistili, že **s rostoucí délkou pobytu klesá etnická identita migrantů**. To je poněkud překvapivý poznatek, jelikož výzkumy spíše naznačují, že se u první generace migrantů etnická identita příliš neoslabuje. Je možné, že tlak francouzské společnosti na asimilaci přistěhovalců podvědomě formuje kulturní identitu migrantů, kteří se snaží splynout s majoritní společností a vzdalují se svým kulturním hodnotám. Stejně tak ale může docházet k odcizení se původní kultuře vlivem přivykání snazším životním podmínkám a životnímu stylu hostitelské společnosti. Dále výzkum odhalil zajímavý trend, že **se ženy z Afriky lépe psychologicky i sociálně adaptují než ženy z francouzských departmentů**. I náš kvalitativní výzkum naznačil, že se o něco snadněji do francouzské společnosti integrují Afričané než migranti z francouzských departmentů. Ti se před odchodem ze své země zpravidla silně ztotožňují s Francií, po příchodu do metropolitní Francie však zažijí zklamání, protože nejsou většinovým obyvatelstvem rozlišováni od Afričanů.

Domníváme se, že je problematika kulturní identity migrantů zajímavým psychologickým tématem a bylo by přínosné v jeho zkoumání pokračovat.

Příloha A

Slovníček nejužívanějších pojmů

Pro lepší orientaci v terminologii předkládáme stručné definice nejčastějších pojmů tak, jak je používáme v této práci.

Adaptace: vyjadřuje, jak dobře se migrant vypořádává s interkulturní situací.

Akultura: nastává, když lidé z odlišného kulturního zázemí přichází do dlouhodobého vzájemného kontaktu a dochází k ovlivňování kulturních vzorců jejich chování. Vyjadřuje, nakolik se jedinci snaží uchovat si svou původní kulturu a nakolik usilují o začlenění do majoritní společnosti. Migranti si tak vytváří různé akulturační strategie.

Diskriminace: manifestace předsudků v podobě činů namířených proti určité skupině lidí. Jedná se o chování, které se projevuje nerovným zacházením se členy dané skupiny oproti ostatním, pramenící výhradně z jejich příslušnosti ke skupině.

Etnická identita: míra identifikace s etnickou skupinou a její kulturou. Charakterizuje ji pocit hrdosti a pozitivní postoj vůči vlastní etnické skupině.

Kulturní identita: prožívání příslušnosti jedince k určité kulturní skupině a jeho pocit sounáležitosti s jejími hodnotami, normami, tradicemi a jinými rysy.

Kulturní hodnoty: vyjadřují preferování určitých stavů skutečnosti před jinými. V různých kulturách mohou mít tytéž hodnoty různý význam a váhu. Osvojujeme si je od raného věku od svých rodičů, kteří je stejným způsobem převzali od předchozí generace. Nejsou příliš uvědomované a jsou stabilní vůči změně.

Národní identita: míra identifikace s hostitelskou společností a její kulturou. Vyjadřuje ji pozitivní vnímání vlastní příslušnosti k hostitelské společnosti.

Rasismus: souhrnné označení nepřátelských aktivit namířených proti příslušníkům určité rasy, je tedy založen na odmítání lidí určité barvy pleti, kultury či etnického původu. Projevuje se diskriminací a agresivním jednáním v podobě verbálních či fyzických útoků.

Pro rasismus je typický útisk a ohrožování určité rasové skupiny a znemožňování přístupu této skupině ke zdrojům politické, ekonomické a sociální moci.

Rasová identita: míra identifikace s vlastní rasou. Bývá také chápána jako reakce na zkušenosti s rasismem a diskriminací vůči vlastní rase a způsob vyrovnávání se s nimi

Příloha B

Příklad rozhovoru

Toto je ukázka rozhovoru s respondentkou z francouzského departmentu. Jména a údaje, podle kterých by bylo možné respondentku identifikovat, byla pozměněna. Respondentce bylo v době výzkumu 25 let, ve Francii žila tou dobou 3 roky.

Tato respondentka se necítí být připoutaná ani na jednu ze zemí. Vnímá na obou zemích hodně negativ v otázce mezilidských vztahů - Francouzi jsou odtažití a mají předsudky vůči cizincům, krajané jsou zase uzavření vůči novému a příliš vše kritizují. Chtěla by žít do budoucna v zemi, kde spolu lidé více komunikují. Jako pozitivní vnímá na obou místech různé výhody - ve Francii například velké slevy, na jejím ostrově dobré jídlo apod.

Vzpomínáš si, kdy tě úplně poprvé napadlo odejít do Francie? Kdy se objevily tyto myšlenky?

V jaké době, bylo to v roce 2006. Když se můj přítel vrátil do Francie. Já jsem ho potom následovala v roce 2007. Byl na prázdninách na Réunionu a já jsem ho tam potkala. Vrátil se v roce 2007 a já jsem čekala ještě 3 měsíce a pak jsem odjela. Jela jsem za ním.

A bylo to tedy spíš spontánní rozhodnutí související s tím, že ses s ním seznámila, anebo jsi tento nápad, že bys odešla do Francie, měla už dřív?

Jojo, bylo to spontánní. Ale měla jsem vlastně tento nápad už dlouho, předtím, než jsem se seznámila s Antoinem. Antoine mi takhle vlastně poskytl příležitost odejít. Že jsem neodcházela úplně sama, protože na Réunionu rodiče nemají rádi, když jim děti takhle samy odcházejí do ciziny, i když se jedná o Francii. Ale díky tomu, že jsem se seznámila s Antoinem, jsem neodcházela sama a tady jsem pak nebyla úplně sama.

A když si teď odmyslím tvůj vztah s Antoinem, jaká byla tvá motivace k odchodu ještě předtím, než jste se seznámili?

Mojí motivací rozhodně nebylo studium. Chtěla jsem, aby se něco dělo, zmizet z Réunionu, protože to bylo doma s rodinou náročné a chtěla jsem odjet. Tak nějak. Studium následovalo až potom. Začala jsem studovat v roce 2008.

Jak na tvůj odchod reagovali rodiče?

Otec ne moc dobře. Nechtěla jsem jim to říct moc dopředu, měsíc, dva... řekla jsem jim to na poslední chvíli, týden před odjezdem. Protože jsem věděla, že mi udělají přednášku. Moje máma to vzala dobře, protože ví, že jsem poměrně průbojná. Byla smutná z toho, že odjíždím, ale vzala to dobře na rozdíl od mého otce. A teď to jde.

A jaká byla tvá očekávání od Francie?

Viděla jsem Francii jako velkorysou ve smyslu přívětivosti, solidárnosti, otevřenosti lidí a byla jsem pak hodně zklamaná. Protože když jsem přijela do Montpellier, tak jsem se setkávala s rasistickými narážkami a pořád to existuje. Takže trochu diskriminace a to mě trochu zklamalo, ale zvykla jsem si. Jinak co se týče jídla a oblečení jsem věděla, že to tady není tak drahé jako na Réunionu, tak jsem byla celkem spokojená. Takže se to týkalo hlavně lidí.

Takže se dá říct, že jsi měla před odjezdem větší očekávání od lidí?

Tak tak. Uvědomila jsem si, že na Réunionu lidi vnímají Francii jako vznešenou, významnou. Je to velká země, dá se tam najít snadno práce. To je jisté, ve srovnání s Réunionem zde najdeš snadno práci, ale i tak je to náročné. Není to jednoduché, což vysvětluju své rodině. Oni ji také vnímají jako „velkou“, ale je třeba to zažít.

Jak sis zařizovala svůj pobyt ve Francii? Řešila jsi něco dopředu?

Můj přítel už byl zpět ve Francii, takže mi se vším pomohl. Šla jsem bydlet k jeho matce, takže to pro mě bylo jednodušší. Nebyla jsem na koleji nebo jinde. Antoin mě seznámil s Montaubanem, takže jsem se neocitla úplně sama. To byla výhoda, kterou jsem měla.

Co jsi začala dělat, když jsi přijela?

Když jsem přijela v listopadu 2007, začala jsem hledat práci. Chtěla jsem pracovat v centru volnočasových aktivit pro děti. A v červenci 2008 jsem začala znovu se studiem.

A co jsi teda během té doby měla jako hlavní náplň?

Během dvou měsíců jsem pracovala jako sekretářka a pak jako animátorka v tom centru pro děti.

A bavilo tě to?

Animátorka ano, sekretariát ne. To už mě nebavilo. Proto jsem se rozhodla dělat něco, co mě těší. Děti zbožňuju a chtěla jsem jim pomáhat ještě jiným způsobem, prostřednictvím sociální práce.

Měla jsi ze začátku možnost seznámit se s někým, skamarádit se?

Ano, v Montaubanu ano a vlastně i tady v Montpellier. V Montaubanu mám spoustu přátel. Totiž v Perpiganu je hodně studentů z Afriky, takže jsme žili v takové komunitě. I když jsem byla z Réunionu. Byla jsem spokojená, protože jsem poznala jejich kulturu, takže jsem si udělala hodně kamarádů z Afriky. Často se s nimi vídám, když jedu do Montaubanu na prázdniny ke své tchýni.

Vzpomínáš si na své první dojmy z Francie?

Když jsem přijela, tak jsem si řekla, že je to tu stejné jako v Réunionu. Co se týče krajiny, tak to bylo podobné jako v jižní Francii. Ale jinak jsem byla hlavně zklamaná kvůli nepřijetí ze strany ostatních. Nemluvím samozřejmě o všech, ale ze zkušeností, které jsem měla, většina nebyla moc pozitivních.

A odkud jsi měla tyhle zkušenosti?

Obecně například, když jsem šla po ulici, tak na mě pokřikovali. Nevšimla jsem si toho, protože mi to bylo jedno, ale pak večer jsem o tom mluvila se svým přítelem a říkala mu, že je to smutné. Že tu pořád existují stereotypy a předsudky. Podle zkušeností, které jsem měla, házeli všechny černé, říkám černé, protože se to tak říká a protože jsem černá, do jednoho pytle. A neodlišují nás. Není to jednoduché mezi námi rozlišovat, ale strkali všechny do jednoho pytle. Ale jak jsem ti říkala, zvykla jsem si na to, беру lidi takové, jací jsou.

A je kromě tohoto ještě něco, co tě překvapilo, když jsi přijela do Francie, pozitivně nebo negativně?

Ano, na Réunionu máme hodně různých náboženství, ale nejsou v konfliktu. Všichni spolu vycházíme. A muslimové z Réunionu jsou maximálně klidní. Jsou opravdu hrozně milí. A když jsem přijela sem, do Montaubanu, tak jsem měla z muslimů strach. A Antoine, když byl na Réunionu, tak měl strach z muslimů tam, protože nejsou stejní. Mně ti zdejší přišli poměrně dost prudcí. A nejsou opravdu v souladu s jejich náboženstvím. Na Réunionu chodí oblíkaní v jejich pláštích a jsou opravdu v kontaktu s vírou, ale tady mi to tak nepřijde. Taký jsem neznala cikány. Ptala jsem se Antoina, odkud pocházejí, udivovalo mě to, na Réunionu nejsou. Měla jsem zpočátku problémy rozlišovat mezi nimi a muslimy. V Montaubanu mezi nimi vznikaly různé konflikty. Jednou tam nějaký muslim zabil cikána. Jen když se na tebe podívají, tak v jejich pohledu cítíš agresivitu. Nemluvím samozřejmě o všech. Takže co mě překvapilo, to byli zdejší muslimové, cikáni, agresivita. Na Réunionu jsem měla kamarádky, kamarády muslimy, klídek, výborně jsme si rozuměli.

A přišlo ti něco naopak hodně pozitivního, z čeho jsi byla nadšená, když jsi přijela?

To se týkalo stravy, oblečení, které tady nejsou drahé ve srovnání s Réunionem. Je to neuvěřitelný rozdíl. A pak, co se mi hodně líbilo v Montaubanu, je krajina, která se nelišila moc od té na Réunionu.

Pocítla jsi ve Francii střet s cizí mentalitou? Došlo například někdy k nějakým nedorozuměním?

K nedorozuměním ne. Protože jsem tu s tolika lidmi zas nemluvila. V Montaubanu si každý žije sám pro sebe, řekla bych, že v Montpellier taky, nevím. Ale lidi kolem tebe prochází, aniž by se na tebe podívali. V Réunionu, když kolem někoho procházíš, tak se pozdravíte, „Ca va?“ . . . K nedorozuměním nedocházelo, ale rozdíl v mentalitě tu určitě existuje. Réunion je jiná země, i když se jedná o francouzský department. Je to tu jiný svět. Myslím, že to podobně vnímají i Francouzi, kteří se zde narodili a navštíví Réunion.

A co ještě tě napadá jako významný rozdíl?

Na Réunionu jsme hodně kritičtí. Ze začátku jsem taková byla, ale co jsem tady, tak už to jde. Na Réunionu rádi kritizujeme. Například když jde někdo po ulici a něco se ti nezdá, tak to řekneš nahlas. Tady kolem někoho projdeš, ale nic neřekneš. Ačkoliv jsme na Réunionu hodně solidární, jsme i dost kritičtí, máme hodně předsudků. Tamta holka je taková, ten je takovej. Tady se můžeš obléct, jak chceš, ale nikdo ti nic neřekne nahlas. Kdežto na Réunionu ano. . . Ale jsou také hodně rigidní. Egoističtí. Réunion je Réunion. Myslím, že nechtějí poznávat cizí kultury. Znáám to ze svého okolí. Když jim řeknu, co tu jím, tak oni, že to není dobré, i když to ještě nikdy neochutnali.

A myslíš si, že Francouzi jsou v tomhle jiní?

Nevím, to bych tu musela žít dýl. Ale když jako vezmu příklad mého přítele, protože to je jediný příklad, který mám, věděl, že Réunion není totéž jako Francie, to je jasné a také se setkal s předsudky ze strany Réunionu. Ne že by se jednalo přímo o rasismus, ale o předsudky, diskriminaci. . . Nemáme rádi cizince, kteří přicházejí, protože nám berou naši práci. Ale pozor, na Réunionu jsou lidi poměrně líní. Všeobecně. Ale jinak jsou lidi hodně pohostinní, usměvaví, mluví s ostatními. A jako v každé zemi se tam setkáš s delikvencí, násilím.

Zažila jsi zde nějaké náročné adaptační období? Jestliže ano, jak dlouho trvalo?

Jo, tři měsíce. Byla jsem smutná, stýskalo se mi po domově, chyběla mi rodina, neměla jsem zprávy od svého otce, poznávala jsem novou kulturu. Bylo to moc moc těžké. Hodně jsem brečela.

Myslíš, že ses v určitých oblastech přizpůsobovala snáz než v jiných? Co se týče studia, volného času. . .

Hledání přátel pro mě bylo snazší, s prací to bylo náročnější. Hodně jsem hledala, ale i s rok a půlletou zkušeností v oblasti, ve které jsem doma pracovala, to bylo hodně náročné. Když jsem práci našla, tak jsem bylo moc spokojená, i když to trvalo jen dva měsíce. Co se týče přátel, to jsem se snadno adaptovala. Myslím, že jediné potíže jsem měla v práci.

Jaké?

Byla spousta nabídek. Ucházela jsem se o hodně míst, ale všude jsem dostávala negativní odpověď.

Dokážeš říct, co tady pro tebe bylo, či stále je nejnáročnější na zvládnutí?

Našla jsem práci, tak to šlo. Ale hlavně ten kontakt s lidmi. Jedno jestli s lidmi staršími, mladšími, to je jedno. Šlo hlavně o ten kontakt. Někdy, když se na mě lidi dívají, tak mám potřebu je pozdravit. Říkám si, že mě třeba znají. A když je pozdravím a oni mi neodpoví, tak mě to frustruje. V jednu chvíli jsem si říkala, že už nebudu víc zdravit, ale pak jsem si to rozmyslela, budu dál zdravit, prostě to tak je, já taková jsem. Takže jde především o kontakt s lidmi. I když tu mám přátele mého věku, tak se ráda bavím i se staršími lidmi.

A bylo něco, co ti usnadňovalo tvůj pobyt zde?

To, že jsem měla profesní zkušenosti, to, že jsem znala aspoň trochu francouzštinu, i když doma jsem mluvila jen svou mateřštinou, tak jsem to celkem dobře zvládla a s časem se to zlepšuje. A taky to štěstí, že jsem měla přítele, který znal okolí a díky kterému jsem to tu poznala. A i když jsem průbojná, tak nevím, co bych si bez něho počala. Nedokážu si představit, že bych sem přišla sama. Jak by to zvládla.

Pociťovala jsi ze začátku nějaké adaptační potíže jako únavu, nespavost, nervozitu, melancholii?

... bylo to spíš, ne únava, ano melancholie související se steskem po domově, pláč. A potom už to šlo.

To trvalo ty tři měsíce?

Ano.

A kdy ses začala cítit aklimatizovaná, sžitá s novým stylem života?

Po těch třech měsících. Mluvila jsem se svou tchýní, která je psychoterapeutka, hodně jsem mluvila i s Antoinem a pak jsem si řekla, že určitě zase uvidím svojí rodinu, že si téměř každý den voláme, takže to jde. A pak když jsem začala poznávat Montauban, jeho půvab, krajinu, jeho výhody, tak mi přišlo, že je to v pohodě. Antoin mi zařídil kurzy masáže u jedné jeho kamarádky, která je úplně úžasná. To mi taky udělalo dost dobře.

Stýská se ti teď po něčem?

Moji přátelé z Réunionu mi hodně schází. Moji nejlepší přátelé, kluci i holky. Mám jich tam spousta a opravdu je moc ráda vidím, když tam přijedu. A taky večírky, co jsme spolu podnikali každý víkend. Tam byli diskotéky za rohem, tady musím hledat. Tím spíš, když chci, aby tam hráli hudbu, která se mi líbí. Není to jednoduché najít klub, kde hrají hudbu z

ostrovů nebo africkou hudbu. Máme to v krvi, líbí se nám jiná hudba, to je jasný. To je něco, co mi tu víc chybí. Ale přivezla jsem si hudbu z Réunionu na usb, tak si ji pořád pouštím. A taky si tu vařím.

A jak jsi v kontaktu se svými rodiči?

Přes internet a telefon. Mám freebox a je to zadarmo, když volám do Réunionu. Trávím s nimi takto hodiny. Je to potřeba. Už na začátku jsme spolu byli pořád v kontaktu. Potřebovala jsem je slyšet. Ale teď to jde. Každé dva týdny jim volám.

Navštívila jsi Réunion během svého pobytu ve Francii?

Ano, dvakrát. Červenec 2008. A loni 2009.

Můžeš mi říct, co jsi pociťovala, když jsi byla ve své rodné zemi?

Jsem hrozně šťastná. Nadechneš se na letišti. . . , ale potom vidíš ty rozdíly. Předtím jsem nikdy necestovala. Ale teď, co tu žiji ty čtyři roky, když jedu na Réunion, tak vidím, že se lidi na Réunionu hodně změnili. Jsou uzavřenější. Když je pozdravíš, tak už ti neodpovídají, s tím jsem se setkala. Tváří se, že nemají náladu komunikovat. Přišlo mi to divné, říkala jsem si, že to není možné, že na Réunionu lidi takoví nejsou. Nebyli otevření vůči ostatním zemím. Když jim vyprávíš o cizí zemi, tak oni na to, tamto je tam, ale my jsme tady. Soustředí se jen na Réunion. Cítila jsem z nich velký egoismus a bylo mi z toho smutno. Říkala jsem si, že by se měli vidět a slyšet, když mluví. A mezi rokem 2008 a 2009, kdy jsem tam byla, se to ještě zhoršilo. Bylo to opravdu zjevné a nevím, čím to je. Jestli je to společnost, která se mění nebo jestli si lidi začínají žít sami pro sebe. Opravdu mě to zarmoutilo vidět na lidech, že nejsou šťastní. Vidíš jim to ve tváři. I v mé rodině je po mém odjezdu spousta problémů. Říkají, že jsem možná byla pilířem rodiny. To říkám, že není možné. Ale je pravda, že se od mého odjezdu rozbilo v rodině hodně vztahů a pokaždé, když přijedu, tak mám pocit, že to dávám dohromady. Tím, že se všichni sejdou, aby mě viděli.

A jak prožíváš návrat do Francie?

Návrat do Francie je pokaždé těžký – nechce se mi opustit rodinu, mluvila jsem s přítelem a nebyla jsem si jistá, jestli to zvládnou se vrátit. Říkal mi: „Budeš je moct vidět, uklidni se, myslí na něco jiného.“ Když se vrátím z Réunionu, tak mám problémy s jazykem, mluvím tam jen mateřštinou a pak se mi nedaří se rozmluvit. Trvá to tak jeden měsíc. A jsem smutná z odchodu, brečím.

Teď bych se ráda vyptala trochu na tvé studium. Baví tě, co tu studuješ?

Víc by se mi to líbilo praktičtěji zaměřené, víc do hloubky, ale k tomu slouží stáže. Chodím na stáž, kde máme supervize. A jedna paní se tam sesypala, že je už dlouhodobě nespokojená a ona si v tu chvíli uvědomila, že to, co dělá, ji nenaplňuje. Chtěla bych, aby všichni dělali to, co je baví.

Měla jsi během studia nějaké potíže?

Na univerzitě to šlo, tam jsem se cítila dobře. V práci, co jsem pracovala dva měsíce. . . jo, problémem bylo, že nebyli zodpovědní za své chyby a sváděli to na ostatní. A já jsem byla obětním beránkem všech jejich chyb. A já jsem samozřejmě nic neudělala. Ale téměř mi hubovali jako malému dítěti. Stěžovali si vedoucí a já jim říkala, že za nic nemůžu, ale nic z toho. A jestli to je jen moje zkušenost, nebo barva mojí kůže, to fakt nevím. Ale to, že lidi nejsou odpovědní za svou práci, mi bylo hlavně líto, než že by mě to rozčilovalo. Co se týče studia, to šlo.

Měnila bys něco na studiu a profesní dráze?

Učitele, přednášky jdou. . . a v profesním životě – aby všichni byli zodpovědní za své chyby, abychom spolu komunikovali.

Jaké máš plány do budoucna?

Mám jich spoustu. Nastoupit do magisterského studia, obdržet titul, potom pracovat nejprve ve státním sektoru, udělat si dvouletou praxi, zůstat tady. Z toho mi je trochu smutno, protože bych to ráda dělala na Réunionu. Přítel a ostatní mi říkají, abych si praxi udělala tady, a pak se uvidí. Poté odejít na Réunion a tam pracovat v centru, které pomáhá adolescentním nebo budoucím matkám. Potom odejít do světa a pracovat s dětmi a jejich matkami.

A kam přesně?

Tak trochu všude. To je takový plán. Já s mým přítelem chceme udělat cestu kolem světa na kole. Byli tací, kteří to dělali s dětmi. Chtěla bych chodit do tradičních rodin a předávat a sbírat zkušenosti. Ve vesnicích, ne ve velkých městech.

Teď by mě zajímalo něco o tvých kamarádech. Kde sis nacházela přátele?

V Réunionu a tady v Montaubanu, v Montpellier, ve škole.

Při jakých příležitostech?

V Montaubanu v oblasti animace, kde jsem pracovala a v Montpellier hlavně ve škole. V Montaubanu mám dvě dobré kamarádky, zde Josephine, Caroline. A pak nějaké známé, z kterých se také nejspíš stávají dobří přátelé.

A odkud většina pochází?

V Montaubanu pochází z Afriky. Tady je jedna ze Španělska a druhá z Guadeloupu.

Takže to jsou většinou lidi, kteří nejsou odsud. . . ?

Je to divné, ale je to tak.

Myslíš si, že je rozdíl mezi francouzskými kluky a kluky z Réunionu, které jsi znala?

Jo. . . Moji ex byli Réunionoňané. Antoin je otevřenější, méně prudký. Ten není vůbec násilný, zatímco ti předtím byli celkem hodně. Slovně, i tě někdy uhodili. Nezažila jsem moc fyzického násilí, ale trochu jo. Tutam facta. Antoin ten ne, ten je opravdu jemný. A odlišná mentalita. Antoin je opravdu otevřený, dokáže mluvit o čemkoliv. S těmi předtím toho byla spousta tabu. Například ohledně náboženství, cizích zemí. Víc už si nepamatuju, ale bylo to náročné.

A myslíš, že tato Antoinova otevřenost by mohla být typickým rysem Francouzů? Znáš třeba nějaké jeho kamarády?

Jeho kamarádi jsou přesně jako on. Všichni jeho kamarádi jsou hodně otevření, milí, ale opravdu, fakt mě dobře přijali. Říkala jsem si wow. Jsou opravdu moc sympatičtí. Ale nevím, jestli můžu z chování Antoinových kamarádů odvozovat i vlastnosti ostatních.

Jaké jsou podle tebe výhody a nevýhody života ve Francii?

Co je negativní – mezilidské vztahy. Komunikace, není jí mezi lidmi mnoho. Leda, když jsi součástí nějaké skupiny. Ale když se chceš bavit s někým jiným, tak je těžké se mezi ně dostat. Musíš s nimi něco sdílet, takže není snadné se integrovat do nějaké skupiny. A pozitivním jsou tady různé výhody studentské, nebo co se týče stravy, oblečení. Životní podmínky jsou tady v každém případě snazší než na Réunionu. Ale bydlení – voda, elektřina, nájem tady budou asi dražší než na Réunionu. Pak je tady internet, free box a podobné výhody.

Jak bys charakterizovala Francouze?

Mluvila bych spíš o těch, co jsem potkala, protože u ostatních nevím. Hodně kritičtí. Ne promiň, málo kritičtí. Nedostatek komunikace. Každý si žije sám pro sebe. Což může být zároveň pozitivní i negativní. Hodně stereotypů vůči cizincům, ať už je jejich barva kůže jakákoliv. Ale zároveň jsou zase poměrně otevření ve srovnání s Réunionem. Asi tak. To bude všechno. Ale je to hlavně ten nedostatek komunikace, vztah s cizinci, to se mně dotýká asi nejvíc.

Že s nimi není jednoduché navázat kontakt?

Jsou lidi, kteří tě přijímají takovou, jaká jsi. Akceptují a poslouchají, co říkáš. A nebudou ti říkat, proč říkáš tohle, anebo měl bys změnit názor. Ráda mluvím s lidmi, kteří poslouchají, co říkám a kteří se nesnaží ti změnit názor. Protože to je něco, co cítím. . . třeba se později změním, když budu mít nové zkušenosti, poznám nové lidi, ale lidi, co trvají na tom, abys změnila názor. . . ne, nikoho nezměníš. Můžeme se změnit leda sami. . .

A myslíš, že tohle je pro Francouze typické?

Ano, rádi ti říkají, co máš dělat, ale neposlouchají, co říkáš. Není jednoduché říct, co si myslíš, co cítíš a aby tě poslouchali, ne nutně přijali, co říkáš, ale aby tě aspoň poslouchali, to mi stačí. Aby ti neříkali, co máš dělat, ale aby porozuměli tomu, co cítíš. To, že tě neposlouchají a neakceptují takovou, jaká jsi, to mě trápí.

A tento komunikační problém existuje hlavně s lidmi, které moc dobře neznáš? S těmi, co znáš víc, je to snazší?

S těmi, které již znáš, kteří jsou tvoji kamarádi, je to snazší. Ale když někoho jen tak potkáš, tak se můžeš zeptat, odkud je bla bla bla, ale nic víc. Tak ti buď odpoví nebo ne a pak odejde. Takže to je těžší.

Takže je obecně těžké udělat ten první krok?

Já obecně vždy dělám první krok, protože si říkám, přijímej lidi takové, jací jsou, jednoduše. Ať jsou, jací jsou. Udělej první krok, a když vidíš, že to funguje, tak jedinečně dobře. A když ne, tak jim dej druhou šanci, to si pořád říkám. Třeba to jen nebyla vhodná chvíle. Ale když to nejde, tak se na to vykašlu.

A když teď obrátíme pozornost na Réunion, jaká jsou podle tebe pozitiva a negativa života tam?

Pozitivní je úžasné počasí, krajina. Opravdu, to je realita. Dál, že tam není drahý nájem a elektřina ve srovnání s tím, jak je to tady. Na diskotékách tam poslouchají různorodou hudbu, i hudbu odsud, ale ve Francii neslyšíš hudbu z Réunionu. Všechno jídlo, exotické ovoce je výborné. To je, co je pozitivního na Réunionu. Negativní je, že strava, vše, co je z dovozu, je velmi drahé, oblečení také, je těžké najít práci, udělat si řidičák je extrémně drahé, pak tam jsou dopravní zácpy. A jak jsem říkala, lidé tam začínají být trochu rigidní.

A dokážeš si představit, že bys tam nadále žila?

Dobrá otázka (smích). Chci se vrátit, jen abych viděla, jestli bych tam dokázala znovu žít. Jak říkám, akceptuju lidi, jací jsou, ale když uvidím, že mi to nic nedává, že se tam nevyvíjím, tak myslím, že odtamtud odejdu. Najdu nějakou otevřenější zemi. Ale není to jednoduché. Je to velká změna, ale říkám si, že musí existovat nějaký takový ostrov nebo země. Vedle Réunionu je malý ostrov, kde je sice chudoba, ale lidi tam spolu víc komunikují... chtěla bych to zkusit a možná tam pak žít s Antoinem, protože se mi to tam moc líbí. Není to daleko od Réunionu.

Když myslíš na svou zemi, co se ti vybaví?

Dvě osoby, které mě napadnou, jsou má malá sestra a moje neteř. Té jsou čtyři roky a mé sestře deset let. To jsou dvě maličké, na které pořád myslím a kterým bych chtěla být nablízku a pomoci jim trochu změnit tuhle mentalitu. Nebo ne změnit, ale umožnit jim poznat

něco jiného. A pak kdyby chtěly, tak trochu cestovat. Pak samozřejmě myslím na rodinu, na mámu, na tátu, ale obzvlášť na tyhle dvě malé. A pak samozřejmě na stravu. Ovoce, všechno tohle mi chybí, manga, liči. . . a krajina, pláž, hezké počasí.

Už jsme mluvili o některých negativních vlastnostech lidí na Réunionu, jako egoismus. . . , napadá tě něco pozitivního, co je pro tebe důležité, s čím se ztotožňuješ?

Ano. Je to souznění mezi různými náboženstvími na Réunionu. To se mi opravdu líbí. U nás skutečně neexistují žádné konflikty mezi náboženstvími. A to bych tady ráda viděla, ale není to tu.

Cítíš se spíš jako Réunionka, jako Francouzka, nebo nějak úplně jinak?

Směs obojího. Necítím se víc jako „Réunionka“ než Francouzka.

A kde se cítíš doma?

Doma. V Montpellier, v mém apartmánu. Nacházím tam všechno. Jak ze strany Réunionu, tak i Francie. Směs obojího. A v tom se cítím dobře. To je skutečně můj domov a je jedno v jaké zemi. Na Réunionu se cítím víc jako „Réunionka“, jak jsem ti říkala, nemluvím tam francouzsky, a tady si připadám víc jako Francouzka, mluvím francouzsky. A když jsem ve svém apartmánu, je jedno v jaké jsem zemi, tak se cítím jako obojí.

Co pro tebe vytváří pocit domova?

Že se cítím skvěle. Mám svoje pohledy a kalendáře Réunionu a na druhé straně francouzské věci, mapu světa, studijní materiály. Také to, že mám francouzského přítele. Mám tam fotky své neteře, bratranců, sestřenic. A takhle se cítím doma. Můžu tak mít na očích svou rodinu, Antoina, potom mít novinky od své snachy, babičky. To, co vytváří tento pocit, je tohle všechno.

Můžeš mi říct, co je pro tebe nevýznamnější zde ve Francii a co na Réunionu? Co si bereš z každé té kultury? Něco, na co sis zvykla a bez čeho je pro tebe těžké se obejít?

Na Réunionu je to hlavně strava, réunionská strava. Alespoň jednou týdně si tu vařím jedno réunionské jídlo. A ve Francii (smích) to je oblečení a levné potraviny. Jsou to taková pokušení, ale čas od času je třeba udělat si radost. Nakupuju oblečení i rodině a jsou spokojeni. A slevy! Slevy ve Francii a na Réunionu nejsou stejné.

O tvé budoucnosti jsme už trochu mluvily, ale když si představíš, že bys nebyla s Antoinem. . . ?

To je dobrá otázka, na to jsem už myslela. Říkala jsem si, kdybych nepotkala Antoina, jestli bych tu byla? I když jsem na to odejít od rodiny myslela už předtím, jestli bych měla

příležitost někdy a vůbec vůli opustit rodinu, kdybych tu neměla nikoho, kdo by tu na mě čekal. A abych ti odpověděla, myslím, že bych to udělala i bez Antoina, že jsem se tu už viděla i bez Antoina, ještě, než jsem ho potkala. Že bych se o sebe nějak sama postarala. Trvalo by to asi déle, ale byla bych tu, protože už toho bylo fakt moc, už jsem byla blízko tomu odejít od rodiny a pak jsem potkala Antoina a to to prolomilo.

A když si představíš, doufám, že se to nestane, že byste se rozešli... dokážeš si představit, kde bys pak dál žila?

Když bych se rozešla s Antoinem, tak jsem si říkala, že bych dokončila své studium, to, co jsem zamýšlela. Vrátila bych se na Réunion, abych viděla, jestli bych tam dokázala ještě žít a pak odejít. I přes žal i zklamání z rozchodu bych pokračovala v tom, co mám chuť dělat.

Myslíš, že člověk může mít více domovů?

Ano, jak se říká, svět je můj domov. Myslím, že ano.

A teď poslední část. Jak myslíš, že Francouzi vnímají imigraci, jak se k ní stavějí?

Obecně si myslím, že ji vnímají špatně. Protože myslí nejdříve sami na sebe a pro ně to není dobré.

Myslíš, že mají rozdílné stereotypy podle toho, odkud ti cizinci pocházejí – vůči orientální Africe, černošům atd.?

Liší se to podle původu. Muslimové, černí, cikáni, dokonce i vůči Němcům kvůli válce, to v nich také pořád je a o černoších si myslí, že jsou násilní. Myslím si, že je to kvůli občanským válkám v Africe, kvůli rebelství, dětským vojákům. A myslím, že kvůli tomuhle jsou černí vnímáni jako násilní. A vím, že v určitém období jsme byli kategorizováni jako násilní, velmi násilní. A líní. To zas pochází z otroctví. Na to se dělali i studie v sociální psychologii v Americe. A potvrdilo se to. Ale názory se postupně mění.

Myslíš si, že někteří černoši trpí kvůli těmto předsudkům pocitu méněcennosti?

Někdo jo, někdo ne. Někdo tím trpí, jiný se chce ukázat. Předvést, že nejsme všichni stejní. Já o sobě vím, kým jsem, a chce to dokázat, že to není pravda, nenechat se vtáhnout do stereotypů. Ale jsou tací, kteří jsou velmi snadno ovlivnitelní. Diskriminace a předsudky fungují v obou směrech. Nejen ze strany bílých, ale i černých. Je to složité. Dostat se mezi černé, když jsi bílý.

Myslíš, že jsou Francouzi dostatečně otevření vůči světu, multikulturalitě, že se chtějí bavit s cizinci?

Podle mě v tom jsou hodně neochotní, zdrženliví. Narážky, co slyším na ulici ohledně muslimů, cikánů – mně připadají cikáni celkem v klidu – žebrají, zpívají v tram. Nemyslím

si, že proto, že je nemají Francouzi rádi, je hned musí považovat za blbce. Jsou zdrženliví, co se týče přistěhovalců, a dokážou snadno generalizovat. Stačí jim poznat tři osoby, které vykazují ty samé charakteristiky a už to zevšeobecní.

A myslíš si, že cizinci, přistěhovalci nebo lidé z francouzských ostrovů, že mají chuť se integrovat do francouzské společnosti?

To je velmi dobrá otázka. Myslím, že jsou hodně rádi v komunitě. Já mám tendenci bavit se s lidmi, a když to na podruhé na potřetí nevyjde, tak to nechám být. Dám ti příklad s Guyánci, založili Asociaci „Racine“ plnou jen lidí z Guyany, nevím, jestli se nechtějí bavit s ostatními, nebo s tím mají potíže, ale spíš se jim nechce. Obecně radši zůstávají v komunitě. Týká se to i mně... i když, když se se mnou někdo chce bavit, tak se s ním bavím. Protože, když jsem viděla reakci Guyánců, jak je to s nimi těžké, například s Antoinem, že ho nepřijali. Snažil se, ale lidi se s ním nebavili, a jedna taková zkušenost mu stačila.

Co ti tvůj pobyt zde přinesl?

Změnu mentality. Ze začátku jsem byla hodně kritická. Když kolem mě někdo procházel... Ale tady mi to otevřelo oči. Poznat nové lidi, cizí kultury. Říkala jsem si, že je opravdu dobré cestovat, pohybovat se, to je třeba, aby člověk poznal lidi. Mluvit jejich řečí. Je to nejlepší zkušenost, jakou člověk může mít. Hlavně tohle mi to přineslo, osobnostní změnu.

A pomohl ti tvůj pobyt zde objevit na sobě něco, o čem jsi do té doby nevěděla?

Ano. Ten můj criticismus. To bylo opravdu hrozné. Říkala jsem si, jaké mám právo na to okamžitě hodnotit lidi, které neznám? Je to dobrá lekce.

Příloha C

Příklad rozhovoru

Toto je ukázka rozhovoru s respondentem z Afriky. Jména a údaje, podle kterých by bylo možné respondenta identifikovat, byla pozmněněna. Respondentovi bylo v době výzkumu 33 let. Ve Francii žije již 12 let, ukončil studium a už několik let pracuje.

Ačkoliv je respondent ve Francii profesně velmi úspěšný, není tam příliš šťastný. Vadí mu zejména odmítavý postoj Francouzů vůči cizincům, přestože sám tvrdí, že se s diskriminací na vlastní kůži nesetkává, protože to svým chováním nedovoluje. Ve Francii ho drží hlavně jeho syn. Ve své zemi se již pokusil po návratu z Francie žít, ale kvůli tamější korupci se tam nedokázal uspokojivě seberealizovat a musel se vrátit. Necítí se úplně doma ani v jedné zemi. Kdyby mohl odejít jinam, pravděpodobně by to udělal.

Jak k tomu došlo, že ses octl ve Francii?

Udělal jsem maturitu s velmi dobrými výsledky. Měl jsem to štěstí, že mi to šlo ve škole a také jsem byl velmi dobrý ve sportu, ve fotbalu a atletice. Takže jsem po maturitě řekl rodičům: „Doteď jsem dělal všechno podle vás, tak mě teď nechte dělat, co chci já.“ Chtěl jsem se stát profesionálním fotbalistou.

A kdy poprvé jsi dostal ten nápad odejít do Evropy nebo do Francie?

Já jsem každé prázdniny jezdil do Evropy, na měsíc na dva, protože jsme měli v rodině hodně diplomatů. Do Francie, Německa, všude možné.

Jak tvoji rodiče reagovali na tvé rozhodnutí odejít do Francie?

Nepřáli si to. Otec řekl: „„Do Francie NE!““

Proč? Kvůli tomu, co se událo v minulosti?

Ano hlavně kvůli dějinným událostem. Můj otec byl velký nacionalista. Věřil v budoucnost Afriky. Ale pak si uvědomil, že byl podvedený tehdejšími režimy. Nic, v co věřil, se nestalo. Ale nepřestal snít o africké samostatnosti, nezávislosti. Pro něho Francie neexistuje. Dokonce se zřekl své francouzské národnosti. Matka to neudělala.

Jak to tedy tví rodiče přijali?

Otec řekl, že jestli chci odejít do Francie, tak ať si jdu, že už jsem dospělý, ale že mě nebude nijak finančně podporovat. Moje matka je úžasná, silná ženská, nikdy nám nebránila v našich touhách. Nikdy se nesnažila zasahovat do života svých dětí. Vždy jsem vyrůstali v určité svobodě.

Takže tě podporovala?

Ve studiu mě vždy podporovala, ale nebylo to potřeba. Nejvíc mě podněcovali starší bratři, chtěl jsem být dobrí jako oni. Nás bylo pět dětí, já byl nejmladší. A fungovalo to tak, že čím jsi mladší, tím vyšší ho jsi dosáhl vzdělání.

Chtěl si odejít ještě z nějakého dalšího důvodu než kvůli fotbalu?

Mojí další motivací bylo studium. Vždy jsem chtěl dobře studovat.

Takže jsi měl v plánu odejít hrát fotbal a zároveň studovat?

Přesně tak.

Jak proběhl tvůj odchod ze Senegalu, jak jsi to prožíval?

Bylo to hodně těžké. Matka stála za mnou, ale otec byl proti, takže jsem byl rozpolcený. Ale jak jsem říkal, v naší rodině vždy panovala určitá svoboda a já jsem vždy dělal svá vlastní rozhodnutí. Když jsem přijel, tak jsem věděl, že si otec vždycky přál, abych dobře studoval, tak jsem se snažil. Každý rok v červnu jsem složil zkoušky a zavolaal jsem domů a oznámil to rodičům. Tohle pro mě bylo to nejdůležitější.

A jak tvoji rodiče postupně přijali, že jsi tady zůstal, možná na pořád?

Oni si mysleli, že sem jdu pouze na dobu studií. Můj příběh je trochu atypický. I já sám jsem si byl od začátku naprosto jistý jednou věcí, a to tím, že po dokončení státnic tu zůstanu maximálně týden a vrátím se do Afriky. Ale stalo se něco výjimečného. Seděl jsem ve škole a připravoval se na ústní část zkoušky a v tom mi zavolali z jedné společnosti, že o mně slyšeli a chtěli by se se mnou sejít. Tak jsem přijel do Paříže, absolvoval jsem pohovory a podepsal s nimi smlouvu. Začal jsem tam pracovat a po šesti měsících mě poslali do Afriky do mé vlastní země pracovat. To bylo něco neuvěřitelného.

Jak dlouho jsi tam zůstal?

Dva roky, pak jsem odstoupil a vrátil se. Byly tam moc složité pracovní a životní podmínky. Bylo tam hodně korupce a já jsem byl na pozici, kde jsem musel dělat častá rozhodnutí a vždycky někdo chodil do mé kanceláře a říkal mi, co mám jak dělat...Ale mě se to nezdálo, tak jsem to odmítl podepsat a jelikož znal ministr moji rodinu, tak zavolaal mému bratrovi a řekl mu, ať jim jeho mladší brácha nedělá potíže. Pokaždé jsem byl v opozici a vždycky se to

řešilo přes moji rodinu, tak jsem si v jednu chvíli řekl, že už to takhle nejde. Že bude lepší, když se vrátím. Tak jsem odstoupil.

A tedy předtím, než jsi dostal tuto pracovní nabídku, jsi vždy plánoval odejít do Senegalu?

Vždycky. Říkal jsem si, že po škole budu daleko užitečnější tady. A až doteď si to myslím. Jenže prostě v Africe není jednoduché pracovat. Musíš se pořád snažit někomu zalíbit. Nemůžeš jenom tak pracovat, pořád se tam dějí nějaké podfuky, čachry s penězma. Nehledí se na obecný zájem všech a to je škoda. Možná, že jsem trochu idealista, ale myslel jsem si, že až se tam vrátím, tak budu pracovat pro obecný prospěch. V naší rodině jsme uznávali tyto hodnoty a když jsem pochopil, že já sám to nezměním, tak jsem odstoupil. Ale nepřestal jsem věřit. Myslím si, že se to v budoucnu změní, že se Afrika bude vyvíjet a potom se vrátím. Pro mě je Francie jenom místo na přechodnou dobu. Pro některé Afričany je Francie cílem. To není můj případ. Každopádně budu v budoucnu pobývat v Africe častěji, myslím si, že následujících padesát let, které přijdou, budou ve znamení rozvoje Afriky. Všechno by se tam dalo vylepšovat.

Takže se tam chceš vrátit ještě v aktivním věku, ne až třeba jednou v důchodu?

Ne, určitě dřív než v důchodu. V následujících letech se bude rozvíjet africký bankovní systém.

Vím, že už to je dlouho, ale když jsi odcházel do Francie, vzpomínáš si, jaká jsi měl tehdy očekávání?

Žádná. Od Francie jsem nic neočekával. Je to legrační, jakou má Francouz představu o Afričanovi. Já takový nejsem. Dám ti dva příklady. Jakožto student jsem měl právo na Caf, na finanční příspěvek, ale nikdy jsem o něj nezažádal, protože jsem od Francie nepotřeboval peníze, nestál jsem o ně. Je to čistě ideologické, ale představa, že bych Francii žádal o finanční podporu, to nemůžu. Nebo když jsi nemocný a jdeš k doktorovi, pak dostaneš od pojišťovny účtenku, aby sis mohl nechat proplatit útratu, o to já jsem nikdy nepožádal. Prostě o to nemám zájem. Nepotřebuju se k tomuhle snižovat. Ale většina Francouzů si tohle neuvědomuje. Myslí si, že když je někdo Afričan, tak žije na podpoře.

Tento postoj sis vytvořil už v rodině?

Vždycky jsem měl tento přístup, protože...my víme, kdo jsme. My jsme vždycky pracovali.

A co se týče toho ostatního v běžném životě ve Francii, těšil ses sem? Proč sis vlastně vybral Francii?

Na protest vůči svému otci. On neměl Francii rád a já neměl rád předsudky. Chtěl jsem mu ukázat, že i když je to Francie, jsem schopen tam uspět. I když to bude těžké. A každý rok

jsem jim volal a sděloval, že mám další zkoušku hotovou...A táta mi nakonec dal za pravdu. Hodně ocenil, že jsem byl schopen učinit rozhodnutí a dotáhnout to až do konce.

Když jsi sem přijel, jaké byly tvoje dojmy z Francie, z života tady?

Mmm, byl jsem hodně zklamaný z Francie obecně. Co mi přišlo hodně nápadné..., například v Senegalu nerozlišuješ mezi různými náboženstvími. Žijí vedle sebe katolíci a muslimové. Já jsem šel jednou do kostela, jindy do mešity. Moji nejlepší kamarádi byli katolíci. Já jsem v tom neviděl žádný rozdíl. Ale když jsem přijel sem, tak to tu bylo tak vyhocené. To byl pro mě první šok. Říkal jsem si, že tohle není možné. Měl jsem z toho dojem, že bych se měl proto cítit být někým jiným než jsou moji kamarádi. Což není pravda, jsme si podobní, i když máme jiné vyznání. Dalším šokem pro mě byly přátelské vztahy. U nás člověk nemá moc přátel, ale když tě budu považovat za svého přítele, tak jím skutečně jsi. Jsi jím se svými chybami a přednostmi, nijak tě nehodnotím a nesoudím. Jestli máš nebo nemáš peníze, je mi to jedno, co mě zajímá, jsi ty, protože ty jsi můj přítel. A na fakultě jsem se scházel s nějakými lidmi a považoval je za své kamarády. A po jídle jsem jim někdy koupil kafe, protože jsem věděl, že ho mají rádi. Tou dobou stálo kafe pár centů a každý začal přepočítávat drobné, aby mi to vrátil. Říkal jsem jim: „Jste blázni? Já vaše drobné nechci...Kdybych neměl peníze, tak vám to nebudu kupovat.“ U nás je to takhle, nikdo nic nepočítá. Oni mi na to říkali: „Dobré účty dělají dobré přátele.“ To pro mě byl první kulturní šok. Pak jsem měl další šok. Měl jsem ve třídě jednu kamarádku. Tu jsem zbožňoval. Byla milá, ale ve škole jí to moc nešlo. Ale byla opravdu moc milá a myslel jsem si, že taková skutečně je. A jelikož měla ve škole problémy a mně to šlo samo, tak jsem ji doučoval. Jí se začaly zlepšovat známky a jednou jsem tuhle holku s jejími rodiči potkal na náměstí. A ona dělala, že mě nezná. To je pro mě naprosto nepřipustné. A kvůli tomu se jsem pak dlouho nechtěl přátelit s žádnými Francouzi. Prostě jsem se s nimi nescházel. Moji nejlepší přátelé byli Angličani nebo Seveřani. Ale s Francouzi jsem se nechtěl bavit, protože mi nepřišli v mezilidských vztazích upřímní, byl jsem hodně zklamaný. Ale nemohl jsem stále takhle zevšeobecňovat ...

Jak dlouho jsi předtím hrál fotbal?

Šest měsíců. Ale prostředí fotbalu je úplně jiné, protože v něm jsou peníze. Když máš peníze, tak tě má každý v oblibě. To jsem se vznášel v oblacích. Byl jsem dobře placený, měl jsem auta, holky. Ale potom, co jsem se zranil, jenom hodně málo z těch lidí zůstalo mými přáteli. Ale i tak si říkám, že to pro mě bylo dobré. Dobré přátele často poznáš až v těžkých chvílích.

Jak se ti dařilo ve škole?

Na škole dobře. V tom jsem nikdy neměl problém. Nejtěžší na tom bylo porozumět myšlení Francouzů. Ze začátku jsem měl pocit, že se musím všechno učit nazpaměť. Ale tak to nebylo. Bylo třeba pochopit ideologii učitele, jestli byl pravičák nebo levičák. A vždycky jsi musel

smýšlet tak jako on, jinak bys dostal špatnou známku. Sám jsi mohl uvažovat správně, ale musel jsi opakovat jako ovce to, co chtěl on slyšet. Tak jsem to tak taky dělal.

A s náplní studia jsi byl spokojený?

Ano, moc. Všechno se to točilo kolem hospodářství, účetnictví, práva a to mě vždycky zajímalo, protože jsem chtěl pracovat v bankovníctví. Musím také přiznat, že jsem měl opravdu dobré učitele, ať už to byli pravičáci nebo levičáci, vždy měli dobré argumenty. Hlavně jednoho jsem měl hodně rád pro jeho svobodomyslnost. Byl to homosexuál a úžasný člověk.

Pociťoval jsi někdy střet s cizí mentalitou? Docházelo k nějakým nedorozuměním?

Mmmm, nemuselo jít hned přímo o střety, ale spíš o odlišnosti ve vnímání světa. A tomu bylo třeba se přizpůsobit. Třeba to s těmi učiteli. Musíš se pořád snažit něco předstírat, nemůžeš být přirozený. Ve Francii nemají rádi smělost a osobitost. Líbí se jim uhlazení lidé. Nemám rád, když někdo dělá o lidech soudy. A umím někomu říct, když mi přijde, že nemá pravdu. Například si vzpomínám na jednoho svého profesora, který žil všeho všudy asi tři měsíce v Africe a psal o ní knihu. Nechápal jsem, jak v ní může čerpat ze svého pobytu v Africe, když tam byl tak krátce. Vždyť o té zemi nemohl nic vědět. Já žiju roky ve Francii a stále ještě neumím dokonale francouzsky a to se učím francouzštinu od jednoho roku. Tak jsem se ho ptal, jak chce porozumět naší mentalitě, když ani neumí naši řeč! Byl za to na mě dlouho naštvaný. Ale je mi to jedno. Mám určitá přesvědčení a těm věřím.

Jak dlouho trvalo nejnáročnější období tvé adaptace ve Francii?

Myslím, že šest měsíců, než jsem začal víc rozumět mentalitě Francouzů a začal se snažit se jim svým chováním přizpůsobit. Tehdy jsem se seznámil s pár skvělými lidmi, kteří jsou mými přáteli dodě.

Trpěl jsi tehdy nějakými potížemi jako jsou nespavost, únava, nechůť k jídlu, přejídání?

Ne, vůbec. Tyhle výrazy jsem se naučil až ve Francii, do té doby jsem nevěděl, co to je. Nebo stres, deprese. V Africe nemůžeš být deprimovaný. Moji kolegové v práci se pořád něčím vzrušují a nechápou, že já jsem v klidu, i když mám shon. Ale to je otázka duševního nastavení. Mně je to opravdu jedno, jsem rád, že si vydělám peníze, ale není to prioritou mého života. Pro mě jsou důležitější lidi kolem mě, moji přátelé, rodina, to jsou daleko podstatnější hodnoty než peníze.

Takže jsi nikdy neprožíval žádné velké smutky, melancholii, když jsi byl ve Francii?

Ne, skutečně ne. To jsem neznal. Leda jsem byl trochu smutný, zklamaný. Možná, když jsme se rozešli s mojí bývalou partnerkou. Dělá mi totiž problém pochopit, jak se někteří lidé

mohou tak rychle změnit. Já když se s tebou seznámím, tak za pět, dvacet let se k tobě budu chovat pořád stejně. To pro mě bylo opravdu těžké.

Nikdy jsem nechtěl začít chodit s žádnou Francouzkou, protože mi přišlo, že máme odlišnou mentalitu. Ačkoliv jsem to nechápal, zajímalo se o mě na škole hodně Francouzek. Nevím, co na mně viděly. A došlo k tomu, že než jsem odjel pracovat do Paříže, udělal jsem v Montpellier večírek na rozloučenou. A jelikož jsem kdysi vedl kurzy salsy, znal jsem spoustu lidí a na večírek přišla i jedna dívka z kurzu. Nikdy jsem si nechtěl začít nic se svojí žačkou. Trochu jsme spolu flirtovali, ale věděl jsem, že budu odjíždět a že se tedy nedá nic dělat. Ale ona mi pak každý den volala, tak jsem usoudil, že jestli se o mě takhle zajímá, tak už to musí něco znamenat. Já jsem byl tou dobou už v Africe a ona ve Francii, kde je všude tolik chlapů. Tak jsem ji pozval do Afriky. Ona na měsíc přijela, seznámila se s mojí rodinou, vrátila se do Francie, dala výpověď a přijela zpátky do Afriky za mnou. Zůstali jsme tam dva roky, pak jsem odstoupil ze své funkce a odjeli jsme do Francie. Zejména kvůli ní jsem se sem vrátil. A v roce 2005 se nám narodil kluk, míšenec. Je mu pět let a je moc fajn. A když jsme se rozešli, tak jsem poprvé poznal, co je to deprese. To je něco, co jsem poznal až ve Francii. Cítit se deprimovaný, osamělý. V Africe nejsi nikdy sám.

Jak to v Africe funguje s rozchody a rozvody, jak na to společnost nahlíží?

V Africe je partnerská dvojice vnímána zcela odlišně. Jedná se o dvě rodiny, které se sblížily, nejde jen o dva jedince. Takže je daleko složitější ty dvě rodiny odloučit. V Africe také existují rozvody, ale k tomu už musí být pořádný důvod, například když je partner násilník nebo alkoholik. Nestačí, aby v noci chrápal nebo byl nezaměstnaný. U nás jednotlivec jako by nebyl. Skutečně existuješ, jen když seš součástí nějaké rodiny, celku. Když budu mít například africkou partnerku, tak bude znát moji rodinu a předtím, než by udělala něco, co by mi ublížilo, tak bude nejprve myslet i na celou moji rodinu. Díky tomu se vyvaruješ tomu, abys udělal nějakou hloupost. Zním ve Francii páry, které se rozcházejí kvůli malichernostem. Nechápu to. Přece je potřeba spolu komunikovat..., ale je až příliš jednoduché se rozejít. Lidí střídají partnery jako ponožky. Neříkám, že se člověk nemůže pobavit, nebo že musí mít za život jediný vztah, ale je třeba mít k sobě respekt. A rozvádět se jen, když je to nezbytně nutné. Každý má svoje hranice, ale když jsi ženatý, tak už to má nějakou váhu. Nejsi sám, máš rodinu a když máš děti, tak je to ještě o hodně důležitější.

Když jsi žil se svou bývalou ženou, vnímal jsi nějaké rozdíly v chování a partnerské komunikaci v porovnání s africkými ženami?

Ano, existuje hodně rozdílů. Vtipné je, že se o Afričankách proslýchá, že jsou submisivní. To vůbec není pravda. Když jsi s Afričankou, tak doma řídí všechno ona. Ale když přijdou tvoji přátelé na návštěvu, tak se o všechno postará. Chce svého muže potěšit, tak ostatním dává najevo, že si ho váží. Když si představím, že s někým chodím a já ji před jejími kamarádkami budu ponižovat, tak vlastně ponižím i sám sebe, protože je to moje partnerka.

Afričanka se tedy bude snažit o návštěvu dobře postarat, navaří, a to proto, že si je vědoma své vlastní důležitosti. Kdežto Francouzka se pořád potřebuje zviditelňovat, připomínat se. Dám ti příklad. Dívám se na televizi na sport, jsem do toho zabraný a ona po mně z ničeho nic chce, abych ji políbil. Říkám, poslyš, teď se dívám hodinu a půl na utkání, tak mě nech prosím v klidu. Když nemáš ráda sport, proč si neotevřeš flašku vína a nenaložíš se do vany, nebo si nevezmeš knížku, nebo si zapni televizi ve vedlejší pokojí a podívej se na hezký film. Prostě věnuj čas sama sobě. A pak zas budeme trávit čas spolu a bude to o to lepší. Musí být vždycky středem zájmu. Když jdeš po ulici a nechtyl bys ji za ruku, no to by byl skandál! Nebo nedej bože, když bys zapomněl na Svatého Valentýna, to by byl konec světa. Ale mně je nějaký Valentýn ukradený. Každodenní drobné projevy lásky podle mě mají daleko větší cenu. Když se třeba vrátím z práce a vím, že ona dorazí pozdě večer, tak jí rád uvařím. Ale to ona považuje za samozřejmost. Dělán to proto, protože jí chci udělat radost, ne proto, že by to byla povinnost. Ale ta se z toho většinou stává a to se mi nelíbí. Kdybych byl s Afričankou, tak by mě nikdy nepustila do kuchyně, protože je to její doména. Naopak, kdybych šel do kuchyně, když vaří, tak je to, jako kdybych jí naznačoval, že to neumí. Je to obrovský kulturní rozdíl!

A jestliže africká žena pracuje stejně jako muž, stará se nadále výhradně ona o fungování domácnosti?

Ano, přesně tak. Nadále plní svoji společenskou roli, stará se o děti. Taková ženská musí být statečná.

Jak často jsi během studia jezdil domů?

Jezdil jsem do Afriky zhruba každý druh rok. Dával jsem si peníze stranou a vždycky, když jsem dodělal zkoušky, tak jsem v červnu odcestoval. Buď do Afriky nebo po Evropě.

A co jsi při svých návratech domů pociťoval?

Když se vrátíš domů, tak je to ohromné, protože tě všichni rádi vidí. Všechny ty vůně, barvy...Různé drobnosti, jídla. Bylo to skvělé, ale vždy jsem po týdnu, dvou cítil, že už mi to stačí a že mám chuť se vrátit. Takže je to takového zvláštní a závisí to na okolnostech. V Senegalů mě to baví, protože tam je pořád co dělat, v Guineě je to složitější kvůli tamější vládě, která si dělá, co chce.

A po čem francouzském se ti tam stýskalo, když už se ti chtělo vracet zpět.

Hlavně mi v Africe vadí ten chaos, co tam panuje, korupce, každý po tobě chce peníze, že máš chuť se vrátit. A jedná se o tvé přátele, bratrance, rodinu. Každý si myslí a to mě trochu mrzí, že když přicházíš z Evropy, že na tobě můžou nějak vydělat.

Setkal jsi se s tím, že ti doma říkali, že ses změnil?

Ano, ale je to zvláštní. Mým přátelům připadám pořád stejný. Vždy, když přijíždím do Afriky, tak se obléknu po africku. Ale ve svém chování jsem se hodně změnil. Nenáležím ze sto procent ani k jedné kultuře, ani k francouzské, ani k africké, jsem takový mix. Myslím si, že jsem se opravdu hodně změnil. Moji blízcí mi to jenom možná neřeknou z ohleduplnosti.

Řekl bych, že Afričani v sobě mají od přírody určitou naivitu a laskavost, já už jsem přestal být naivní, stal se ze mě realista. Víím, co chci a jdu přímo za tím. Mně když se něco nelíbí, tak jdu od toho. To se Afričanovi těžko chápe. U nás máme rádi různé ceremoniály - když mluvíš s nějakou dívkou a tak podobně. Je to fajn, ale dneska když vidím, že ta holka nemá zájem, tak mi přijde zbytečné ztrácet čas. Jsem pragmatik.

Umožnil ti tvůj pobyt ve Francii nějak víc poznat sám sebe?

Kdybych měl popravdě udělat resumé svého života, tak můžu říct, že mi toho Francie víc vzala, než dala. Vzala mi určitou svobodu. Když se koukám kolem sebe, tak mám pocit, že moje náboženství je problematické. Barva mé pleti je problém. Ačkoliv já si to nemyslím. Nepřijde mi, že bych s tím, co vidím v televizi, nějak souvisel. Platím daně, pracuji, nejsem na francouzském státě nijak závislý. V tomhle smyslu mám pocit, že jsem toho o hodně víc ztratil než získal. Ale navzdory tomu všemu, jediným pozitivem, je můj syn.

Takže, to, co ti vadí, vychází hlavně z postojů francouzské společnosti, nebo je to i životní styl, který jsi třeba sám převzal?

Dám ti jeden příklad, problém muslimských šátků. Týká se to pár lidí vzhledem k počtu obyvatel Francie. Přičítají tomu přehnanou důležitost. Jedná se často o děti přistěhovalců, které se zde narodili, ale během dvaceti let jim Francie neumožnila se zde adaptovat. Znáám kamarády z Maghrebu, co mají skvělé diplomy, ale nepodařilo se jim sehnat práci. Představ si, že máš velmi dobré vzdělání, jsi tmavé barvy pleti nebo jiného vyznání, ale vedle Francouze bělocha nemáš šanci sehnat práci, protože jsi odlišná. Když chceš uspět, tak se musíš snažit dvojnásob, musíš být mnohonásobně motivovanější. Tady lidi vystupují jen sami za sebe. Kdežto mi za sebou máme celou rodinu, vůči které máme daleko větší závazek. V Evropě rodina nemá takovou hodnotu, pro mě je to to nejdůležitější. A tyhle úvahy mě dovádějí k tomu, že jestli jednou opustím Francii, tak za to budu rád. Neříkám, že nemám rád Montpellier, Languedoc-Rousillon, že nemám rád Francii. Mám ji rád, ale nelíbí se mi, co se tu děje.

A není znát nějaký vývoj přístupu Francouzů k otázkám imigrace, nevyvíjí se to k lepšímu?

Ne, naopak, vyvíjí se to špatným směrem. Pod záminkou zvyšování bezpečnosti nám berou čím dál víc svobody, a tak se nedá žít. Chybí tu tolerance a je cítit, že Francouzi mají strach. To přece ale nejde, aby takhle velká země, velký národ měl strach.

Takže myslíš, že jsou Francouzi vyloženě proti přistěhovalectví?

Určitě. Hlavně jim vyhovuje, když imigranti nejsou vidět. Když jsou někde zalezlí v kuchyni. A jídla v prestižních restauracích v Paříži vaří Afričani, ale nesmí být vidět. Myslím, že v určitou chvíli bychom i my měli ukázat, že máme nějaké ambice. Při jednom pohovoru mi řekli, že kdybych byl běloch, tak se zkušenostmi co mám, bych dělal dávno ředitele. Je to tak a já to vím, ale kašlu na to. Důležité je, abych si byl vědom své vlastní ceny. A to já jsem.

Mají podle tebe Francouzi odlišné postoje k přistěhovalcům různého etnika, orientální a subsaharské Afriky?

Nevím, jak to bylo dřív, ale současní Francouzi jsou plní předsudků. Nejsou ve své kůži a svádějí svoji nespokojenost na druhé. Na cizince, na jejich muslimskou víru, tak to je. Ale někdy je třeba se taky trochu zamyslet nad sebou samým. Co se mi daří a co ne a proč. Kdyby měli odvahu se na sebe zpříma podívat, tak bych pochopili, že problém není v ostatních, ale v nich samých. Francouzi ztratili svoji tvořivost, nejsou ničím výjimeční, nic nového nebudují. Hodnoty zde vytvářejí cizinci. Bohužel ti, co se mají dobře a zauímají vysoké pozice, tak obyčejnému lidu akorát nahánějí strach tím, že všechno svádějí na cizince. A Francouzi si pak říkají, že důvod jejich neštěstí vězí v přistěhovalcích. Francouzi dnes žijí ve strachu a nenávisti vůči druhým lidem. Francouzští politici jsou k ničemu, levičáci jako pravičáci. Měli by jít lidem příkladem, ale dělají pravý opak. Po dvou letech krize si stále zvyšují své platy, ačkoliv obyčejným lidem je snižují. Jezdí na zahraniční konference soukromými letadly, se kterými let stojí sto tisíc euro. A lidi by jim měli přestat důvěřovat a nechat je někým vystřídat. Pořád jen nahánějí lidem strach – ohh, muslimský šátek, ohh, imigrace...

Myslíš si, že to je rozšířený postoj?

Dřív to bylo výjimečné, ale dneska už je to normální. Dřív si jen zřídka slyšel v televizi někoho vyjadřovat rasisitické názory. Dnes je to časté. Dělají to i politici. Teď řeknu něco, co bych asi říkat neměl. Ale kdybych byl dnes mladý a mohl se rozhodnout, zda půjdu hrát fotbal za Francii nebo za Afriku, tak bych hrál pro Afriku, protože tam se alespoň cítím doceněný. Ve Francii jsem jenom figurka, kterou přemísťují podle potřeby.

Jak se podle tebe může člověk bránit diskriminaci a bojovat proti ní?

Podle mě je třeba mít odvahu. Mít odvahu ukázat Francouzům, že jejich potíže netkví v cizincích. Že cizinci jim naopak mnoho přináší. Problém současně Francie spočívá v tom, že Francouzi nepracují. To je všechno. Nejsou na světě sami. Všichni jsme v podobné situaci. Žijeme v období globalizace, a to přináší klady i zápory, a je třeba z toho vytěžit maximum. Ale ne tím, že se bude každý občan snažit nakrást, co může. Je třeba, aby se veřejný zájem všech stal základním principem. Dneska ve Francii každý myslí jenom na sebe. A je to jev posledních deseti let, dřív to tak nebylo. Dřív měli politici nějaká přesvědčení, kterým sami věřili. Dneska na nich vidíš, že sami nevěří tomu, co říkají.

A jak ty sám ses s diskriminací vyrovnával, když si se s ní setkal?

Já jsem tím po pravdě nikdy netrpěl. Ale myslím, že ostatní tím trpí. Já nejsem nijak zakomplexovaný. Barva pleti mi je ukradená. Jediné, co má význam, je jaký jsi jako člověk. Vím, že se ve svém oboru vyznám, že mám znalosti a osobnostní předpoklady.

Takže si myslíš, že diskriminací trpí spíš lidi, kteří z ní mají strach?

Asi jo, ale je to složité. Dám ti příklad. Když jsem hrával fotbal někde v menších městech, tak na mě někdy pokřikovali „táhni negre“, ale do očí mi to nikdy neřekli. A co říkají za mými zády, mi je ukradené. Záleží na tvé osobnosti. Někteří lidé se už dopředu cítí být obětí a chovají se podle toho. Z mého chování nikdy nebudeš mít pocit, že si na mě můžeš něco dovolit. Nikdy. A v tom to hlavně je.

Co se týče tvých přátel, máš jich ve Francii hodně?

Ano, mám, s některými se znám už přes patnáct let a stále se scházíme.

A odkud pocházejí?

Odevšad a jsou mezi nimi i Francouzi. A nikdo z nich nehledí na to, kdo je jakého původu nebo jakou má barvu kůže. Když je potřebuju, tak jsou tu pro mě a naopak. Scházíme se spolu, protože máme chuť se vidět.

Měl jsi tady někdy potřebu se pravidelně scházet se svými krajany, žít trochu v komunitě?

Je tady africká komunita. Někdy se s nimi vídám. Jednotlivé státy proti sobě pořádají fotbalové zápasy. Minimálně jednou za rok. Je to fajn.

A snažíš se uchovávat své africké tradice?

Ano, určitě. Nevím, jakým dojmem působím, ale hodně lpím na našich tradicích, na náboženství. Modlím se pětkrát denně každý den. Funguji takovým způsobem, jak už jsem říkal, když někoho nemám rád, tak ho nechám na pokoji a nebudu ho kritizovat. Když někoho kritizuju, tak to znamená, že mi na tom člověku záleží.

Jak jsi zvládal studium? Měl jsi někdy nějaké problémy, například s diskriminací?

Jednou ve škole. Když děláš zkoušky, tak je tam písemná a ústní část. Ta písemná část je anonymní. Myslím, že to bylo v prváku. Písemku jsem napsal s výborným výsledkem. Pak jsem přišel na ústní zkoušku, bylo tam víc lidí v místnosti. Vytáhl jsem si otázku a téma mi vyhovovalo, protože jsem to měl všechno naučené. Profesor se mě zeptal, jak se jmenuju a když zjistil, že mám skvělé známky, tak to moje téma překrtl. Byl bych býval musel dostat nejlepší známku s tím bodovým předstihem, jaký jsem nabral v testu. Řekl mi: „No teda, jste na tom velmi dobře, nebo jste měl štěstí.“ Ptal jsem se ho, jak to myslí. A on na to, jestli

jsem podváděl. Pak mi řekl, ať si vylosuju otázku, ačkoliv jsem téma už měl. Zdálo se mu moc jednoduché. Já mu říkám, že takhle to přeci nejde. A on: „Ale jo.“ Dívala se na to spousta dalších žáků a nikdo se ani nepohnul. Odmítl jsem v tom pokračovat a on že prý mám tolik bodů navíc, že zkoušku splním, i když teď dostanu nulu. Takže mu zjevně vadilo, že bych dostal moc dobrou známku. Když jsem vyšel ven, tak se ke mně všichni seběhli, ať jdu za ředitelem a stěžuju si. Já jsem jim na to odpověděl: „Všichni jste byli v té místnosti. Zastal se mě snad někdo?“ K čemu bych chodil za ředitelem, aby se mi vysmál? Byli s tím učitelem kamarádi. Ale ročník jsem absolvoval. Myslel si, že mě tím poškodí, ale nepodařilo se mu to. Pak jsem ho jednou potkal v centru na náměstí a ptám se ho, jestli si na mě vzpomíná. Že ne, tak jsem mu řekl, že já si na něj dobře vzpomínám a nikdy nezapomenu. Připomněl jsem mu, co se odehrálo. On že už to je dávno. Já na to, ať se na sebe podívá, jak vypadá nešťastně, zatímco já mám stále úsměv na tváři. Hodně štěstí. Nashledanou.

A v práci to bylo lepší?

V práci bývají vychytralejší. Nemůžu říct, že bych byl obětí přímé diskriminace. Jak říkám, svým postojem to nedovoluji. Takže když se to děje, tak leda nenápadně.

Kdybys mohl vrátit čas, udělal bych něco jinak, učinil bys jiná rozhodnutí?

Tak to bezpochyb. Kdybych to věděl dopředu, tak bych si nevybral totéž. Nikdy bych neodešel do Francie. Bez váhání.

A kdy myslíš, že se tam vrátíš? Máš už nějakou představu?

Jediné, co mě tu drží, je můj syn. I když se mnou nebydlí, tak může mít pocit, že mu jsem na blízku, k dispozici. Vídám se s ním o víkendu, vodím ho na fotbal, vyprávím mu o Africe a jeho prarodičích. Až budu cítit, že už dost dospěl na to, aby to pochopil, tak myslím odejdu. Ne nutně do Afriky, ale odejdu z Francie.

Je nějaká země, kterou bys chtěl víc poznat?

Vždycky jsem snil o životě v Kanadě. Mám rád jejich mentalitu. Hodně jsem cestoval a potkal jsem spoustu lidí různých národností. A některé na mě udělaly dojem. Nevím, jaké by to bylo, kdybych tam žil, ale takhle na mě zapůsobily. Byli to Kanadani, všichni, co jsem potkal, byli sympatičtí. I když jsme se viděli krátce, tak to stálo za to. Potom Finové, Češi. Opravdu. Byly to drobnosti, které se mi líbily. Fakt nevím, jaké by to bylo žít tam trvale, ale z toho, co jsem viděl, když jsem tamtudy projížděl, to nebylo špatné. Potom Brazílie, Dominikánská republika, Kuba a Guyana. A pak samozřejmě Senegal a Guinea.

Když se ještě vrátíme k Francii, je něco, co se ti na francouzské společnosti nebo na této zemi celkově líbí? Co je třeba lepší než jinde.

Mají opravdu moc hezkou zemi. Co zde opravdu oceňuji, je silniční síť. Když máš auto, tak se ve Francii dostaneš všude. To je skvělé. Jinak, co tu ještě je...Mají hezkou architekturu,

moc hezká města. Taky mají velmi dobrou kuchyni, která mi moc chutná. Líbí se mi, jak se liší kulinařské tradice podle regionů. Lidem přijdou Francouzky moc hezké, ale mně to zas tak nepřijde. Mně se líbí spíš míšenky.

Nelíbí se mi, že si ve Francii lidi pořád stěžují. Jsou stále negativní. V situaci, kdy můžeš dívat na sklenici jako z půlky prázdnou nebo z poloviny plnou, uvidí vždy tu poloprázdnou. Ve Francii nejsou v oblibě lidé, co vítězí. Mají radši ty, co skončí na druhém místě. Ale co to je?! Když soutěžím, tak chci vyhrát. Ne proto, že by druhé a třetí místo nebylo dobré, ale soutěž je soutěž. Ten jejich přístup se mi nelíbí. Jakmile jsi úspěšný, tak je na tom něco podezřelého. Buď jsi automaticky zloděj, bereš doping nebo kdoví co. A to mi přijde škoda.

Mají i nějaké pozitivní charakteristiky?

Sami sebe nazývají ochránci svobody. Mluví o lidských právech. Ale málokterá země je porušuje tolik jako Francie. Země kultury. Mají hezkou kulturu, ale jedna kultura není lepší než jiná kultura. Všechny jsou hezké. Znáám lidi z Languedocu, kteří neví, kde leží Paříž. Mluví o Eiffelovce a přitom ji nikdy neviděli? Jak můžeš žít v nějaké zemi a vůbec neznat ostatní regiony? To je pro mě nepochopitelné.

A když si vzpomeneš na svou zemi, jak bys popsal mentalitu místních lidí?

O Afričanech obecně bych řekl, že jsou naivní. Podle nich všechno, co je ze západu, je perfektní. Všichni tam jsou krásní, dokonalí. To je naprostý nesmysl. Mají obzvlášť vyvinutý komplex méněcennosti. A to se mi těžko přijímá. Kdybych mluvil o Senegalcích, tak na těch se mi líbí jejich pohostinnost. Co naopak nemám rád, je určitá zjištěnost. Neříkám, že jsou takoví všichni, ale velká část lidí je vypočítavá. A to mi trochu vadí. Když se zamyslím nad Guinejci, tak ti mají rádi cizince. Ale negativní je, že jsou moc naivní, můžeš s nimi zacházet, jak chceš.

A když jsi mluvil o tom komplexu méněcennosti, je dán spíš tím, že se cítí být ohrožováni bělochy, nebo je to skutečný obdiv?

Spíš ten obdiv. Vzhlížení k bělochům. Dám ti konkrétní příklady. Než jsem odešel pracovat do Afriky, byl na té samé pozici přede mnou nějaký Francouz, který měl nižší vzdělání než já a byl velmi draze placený. Ale nikdo z Guinejců proti tomu nic nenamítal. Jim to přišlo normální, protože to byl běloch. Když tam pak přijali mě, a to jsem taky Francouz, tak vzhledem k tomu, že jsem černoš, mi nechtěli tolik zaplatit. To jsem si říkal, že to jsou fakt blbci. To je ta jejich zakomplexovanost. Ty lidi nemají nic proti tomu tučně platit Francouze s nižším vzděláním, protože má bílou barvu kůže a buď mu zaplatí stejně, což je jasné, když je to Francouz, anebo víc než diplomovanému černošovi, který je navíc jejich krajan. Dát mu stejný plat, to by nebylo v pořádku. Ctižádost není pro nás pro černé. Podceňujeme se. Začíná se to měnit, ale dřív si černoši nepřipouštěli, že by mohli mít nějaké ambice. Musí se to změnit. Dá se to vysvětlit kolonialismem. Když někdo pracuje v nějaké firmě a trochu si

vydělá, tak si nenárokuje víc, protože ostatní Afričani jsou třeba bez práce. I když se v té firmě okolo něj posouvají dopředu, tak on je spokojený s tím, co má. A já říkám, že je tohle chyba, že se nedá spokojit vždy s málem. Člověk se musí dovolávat toho, co zaslouží. Když si něco zasloužíš, tak je třeba si pro to dojít. Ať už máš barvu pleti jakoukoliv, bílou, černou, žlutou, na tom nesejde. Co člověku patří, by měl dostat.

Myslíš, že se Francouzi a tvoji krajaní liší v životních prioritách, v tom, co je pro ně důležité?

Obecně jsou Afričani víc soustředěni na rodinu, přátele. Ale tyto hodnoty se stále více vytrácejí tím, jak se snažíme kopírovat model západní společnosti. Dřív to tak nebylo, ale dneska má šestnáctiletá africká holka už všechno za sebou. Je to hrůza. Oblékají se vulgárně, možná je to otázka módy, ale mně to přijde smutný. Byl jsem z toho dost zklamaný, že se Afrika takhle vyvíjí. Když si chce holka zavázat někoho, kdo má prostředky, auto, tak se s ním hned vyspí. Dřív sbalit holku bylo umění a bylo to moc hezké. Dlouho ses s ní scházel, povídal si s ní, nebylo to jen tak, ale když se ti to podařilo, tak to bylo úžasné. Materialismus je v Africe čím dál přítomnější. I když tam jsou zakotvené ty mezilidské hodnoty, tak se to mění. Kopírují západ, ale špatně. Líbí se mi, jak to udělali Asiati. Do své vlastní kultury přibraly některé pragmatické prvky západní společnosti a Afrika by to měla udělat podobně. Máme bohatou kulturu, tak proč bychom měli být zakomplexovaní? Neříkám, že ta západní není taky hodnotná, ale nedá se to směšovat, je to něco jiného. Já říkám, že i když udělám cokoli proto, abych byl bílý, nikdy bílý nebudu. Takže i když nakrásně zůstanu ve Francii a budu vést skvělý život, nikdy se ze mě nestane běloch. Takže si musím uchovat své hodnoty.

Dostáváme se na konec. Řekni mi, co nejvíc tě poutá k tvé vlastní kultuře. Něco, bez čeho je pro tebe těžké se obejít.

Spontaneita. Neumím dopředu kalkulovat. Když někoho vidím a něco na něm se mi líbí, tak ať je to muž nebo žena, mám chuť jít za ním a poznat ho. Tuto spontaneitu doufám nikdy neztratím. Také bych nikdy nechtěl přijít o svoji schopnost bavit se, dělat večírky. Jsem bonviván.

Když si vybavíš svou zemi, co se ti honí hlavou, jaké obrazy, představy?

Písně. Velmi sentimentální písne, které se tancují v páru. Ty jsou úplně úžasné. To mě dobíjí energií. Zpíváme hodně v podobenstvích, v obrazech, člověk to musí umět interpretovat. Zpíváme hodně o lásce.

Kde se cítíš doma? Myslíš, že člověk může mít více domovů?

Rodiče mi vždy říkali, doma jsi tam, kde jsi šťastný. Takže....jak jsem říkal, chci jednou opustit Francii, ale nemůžu tušit, zda za rok za dva tady nepotkám někoho, kdo mě naučí mít tuhle zemi rád. Nemám rád předsudky. Říkám to, ačkoliv jsem vnitřně přesvědčen, že tato

země pro mě nebyla stvořená. Došel jsem k tomu na základě mnoha zkušeností a zážitků. Ale nechci žít pod vlivem negativních dojmů. Francie má svoje pozitivita. Je to hezká země se zajímavou kulturou, takže si před sebe nechci klást bariéry. Ale musím připustit, že jsem ve vztahu k Francouzům trochu nedůvěřivý. Když se o mě dnes bude nějaký Francouz zajímat, tak si hned budu klást otázku, co po mně asi chce. Ale kdyby to byl cizinec, tak nebudu mít žádná negativní očekávání. Takže doma se cítím tam, kde jsem šťastný.

Příloha D

Česká verze dotazníku

V dotazníku jsou obsaženy všechny položky, které byly při testování použity, včetně těch, které jsme posléze na základě položkové analýzy vyřadily. Záměrně jsou zde oproti originální verzi uvedena čísla otázek, aby mohl čtenář snadno identifikovat jednotlivé položky, které podrobněji představujeme v části práce týkající se položkové analýzy. Čísla otázek nejsou vždy seřazena popořadě, jelikož v průběhu tvorby dotazníku docházelo k přeskupování otázek, jejichž označení byla zachována. Otázky s označením Scr jsou tzv. screeningové otázky, které zjišťují obecné údaje o respondentech. Otázky s označením Q (question) tvoří hlavní otázky dotazníku. Většina z nich má vždy několik podotázek, označovaných koncovkou r1, r2 atd. (Q1_r1, Q1_r2).

Dobrý den! Jmenuji se Hana Sudová. Jsem studentka psychologie z České Republiky a ráda bych Vás poprosila o účast na výzkumu pro mou diplomovou práci.

Ve výzkumu se zabývám **migranty černé barvy pleti původem ze Subsaharské Afriky a z francouzských zámořských departmentů**, kteří pobývají v metropolitní Francii minimálně rok (ale nenarodili se tam) a těmi, kteří se již vrátili do své země původu. Výzkumným cílem je především sledování **kulturní proměny jedince** (jeho hodnot, zvyků, životního stylu) a **jejího dopadu na jeho život**.

Praktické informace k vyplňování dotazníku

Tento výzkum je zcela **anonymní**. Zodpovězení dotazníku Vám zabere přibližně **15 min**. Výzkum bude ukončen 21.5.2012. Souhrnné výsledky výzkumu budou zveřejněny na téže internetové adrese zhruba za 3 měsíce.

Děkuji, že jste se rozhodli pro účast na mém výzkumu. **Přejděte k instrukcím.**

Instrukce k vyplnění dotazníku

Co se týče terminologie, vyskytne-li se v otázkách pojem **kultura** (např. francouzská kultura), chápeme jím v našem kontextu vzorce chování a myšlení typické pro určitou skupinu lidí. Kultura zahrnuje základní hodnoty (např. individualismus, solidaritu, úctu ke starším apod.), zvyky, náboženství atd.

Pro lepší rozlišení metropolitní Francie a Dom-Tomu budeme v dotazníku používat termín **Francie** pro metropolitní Francii a země původu pro Dom-Tom (nebo Afriku), přestože mají lidé z Dom-Tomu francouzskou národnost.

O svých odpovědích dlouze nepřemýšlejte, odpovídejte spontánně. Neexistuje žádná dobrá ani špatná odpověď. Může se stát, že žádná z nabízených odpovědí nevytahuje úplně přesně Váš postoj. V tomto případě zvolte možnost, která se Vašemu názoru co nejvíce přibližuje.

Zde prosím uveďte obecné informace o sobě

Scr1: Datum Vašeho narození (měsíc a rok):

Scr2: Pohlaví:

- 1) muž
- 2) žena

Scr6: Nejvyšší dosažené vzdělání:

- 1) žádné
- 2) základní
- 3) středoškolské
- 4) univerzitní

Scr7: Zaměstnání (je možné vyplnit více možností):

- 1) zaměstnaný - uveďte současnou profesi:
- 2) žák/student
- 3) nezaměstnaný
- 4) jiná možnost - uveďte:

Scr8: Jste sezdaný (á)?

- 1) ano
- 2) ne

Scr9: Máte dítě/děti?

- 1) ano
- 2) ne

Scr4: Země původu (země, kde jste se narodili nebo vyrostli; můžete uvést i více míst):

Scr5: Máte francouzskou národnost?

1) ano

2) ne

Scr10: Datum Vašeho příjezdu do Francie (měsíc a rok):

Scr11: Pobýváte stále v metropolitní Francii?

1) Ano, stále žiji ve Francii.

2) Ne, už jsem ukončil svůj dlouhodobý pobyt ve Francii.

Q1: Které z následujících skupin Vám jsou nejbližší? S kým se nejvíce přátelíte?

		vůbec ne	málo	středně	docela dost	hodně
r1	krajané	1	2	3	4	5
r2	Afričané obecně	1	2	3	4	5
r3	Dom-Tom obecně	1	2	3	4	5
r4	Francouzi	1	2	3	4	5
r5	ostatní (chcete-li – uveďte):	1	2	3	4	5

Q4: Jak byste ohodnotil(a) Francouze z metropolitní Francie?

nesympatičtí							sympatičtí
1	2	3	4	5	6	7	

Q7: Jak byste ohodnotil(a) kvalitu kontaktu s Vašimi krajany?

		velmi nepříjemný						velmi příjemný
r1	kteří žijí ve Francii	1	2	3	4	5	6	7
r2	kteří žijí ve Vaší zemi	1	2	3	4	5	6	7

Q9: Do jaké míry by měli migranti, kteří se usadí ve Francii

		vůbec ne	málo	středně	docela dost	hodně
r1	uchovat si své vlastní původní tradice (hodnoty, zvyky, normy atd.)	1	2	3	4	5
r2	přizpůsobit se francouzské kultuře (hodnotám, zvykům, normám atd.)	1	2	3	4	5

Q11: Vyjádřete Váš souhlas či nesouhlas s následujícími tvrzeními:

		nesouhlasím		ani tak	souhlasím	
		vůbec	spíše	ani tak	spíše	zcela
r1	Je pro mě důležité být v pravidelném kontaktu s asociací mých krajanů.	1	2	3	4	5
r2	Uchoval jsem si hodně hodnot z mé původní kultury.	1	2	3	4	5
r3	Mezi mými krajany ve Francii upřednostňuji mluvit svou mateřštinou.	1	2	3	4	5
r4	Zajímám se o francouzskou historii, kulturní zvyky a tradice.	1	2	3	4	5
r5	Přejal jsem hodně francouzských kulturních hodnot.	1	2	3	4	5

Q8: Jak jste vnímal/vnímate Vaši zemi původu?

		velmi negativně						velmi pozitivně
r1	před odchodem do Francie	1	2	3	4	5	6	7
r2	nyní	1	2	3	4	5	6	7

Q13: Případá Vám francouzská kultura (tedy hodnoty, zvyky, mentalita lidí) odlišná od kultury Vaší země původu?

vůbec ne						velmi
1	2	3	4	5	6	7

Q26: Do jaké míry jste se identifikoval(a) s následujícími skupinami, než jste odešli do Francie?

		vůbec ne	málo	středně	docela dost	hodně
r1	země původu	1	2	3	4	5
r2	etnická skupina	1	2	3	4	5
r3	Afrika	1	2	3	4	5
r4	Dom-Tom	1	2	3	4	5
r5	Francie	1	2	3	4	5
r6	náboženská skupina	1	2	3	4	5
r7	černá rasa	1	2	3	4	5
r8	celý svět	1	2	3	4	5
r9	jiná odpověď (uveďte):	1	2	3	4	5

Q28: Co pro Vás vytváří pocit domova? Co musí být splněno, abyste se někde cítil(a) opravdu dobře, spokojeně?

Otevřená otázka - respondent vyplní odpověď.

Q27: Kolik člověk může mít podle Vás domovů (míst, kde se cítí opravdu dobře, šťastně)?

- 1) Myslím si, že člověk může mít jen jeden opravdový domov.
- 2) Myslím si, že člověk může mít několik opravdových domovů.

Při pobytu v cizí zemi může docházet k proměně Vašich kulturních hodnot, zvyků, preferencí atd. Některé hodnoty a tradice ze své původní kultury si ponecháváte a silně se s nimi identifikujete a jiné už třeba tolik nepřijímáte. Stejně tak z nové společnosti, kde žijete, přijímáte jen něco a jiné odmítáte. Každý může prožívat tuto kulturní proměnu odlišně. **Nyní Vám položíme několik otevřených otázek pro lepší porozumění této problematice. Zkuste na ně odpovědět. Jestliže Vás k nim nebude nic napadat, nenuťte se do odpovědi za každou cenu.**

Když se zamyslíte nad svým životem ve Francii

Q29a: existuje něco, co jste přejali a čeho by bylo pro Vás obtížné se vzdát?

Q29aa: existuje něco, co Vám je nepříjemné a co jste nepřejali?

Otevřená otázka - respondent vyplní odpověď.

Při pobytu v silně odlišném kulturním prostředí může docházet až k rozporu mezi hodnotami země původu a hostitelské společnosti.

Zažíváte nějaký konflikt hodnot

Q31a: ve Francii, kdy Vaše původní hodnoty odporují francouzským hodnotám? Jak moc je to pro vás náročné? Co Vám pomáhá tento rozpor překonat? Popište to, prosím.

Q31aa: když se vracíte do své země původu ovlivnění francouzskými hodnotami? Jak moc je to pro vás náročné (nebo by v budoucnu mohlo být)? Co Vám pomáhá najít rovnováhu? Popište to, prosím.

Otevřená otázka - respondent vyplní odpověď.

Q32: Vyjádřete Váš souhlas či nesouhlas s následujícími tvrzeními:

		nesouhlasím		ani tak	souhlasím	
		vůbec	spíše	ani tak	spíše	zcela
r1	Strávil jsem hodně času přemýšlením o tom, jak je můj život ovlivněn mým původem.	1	2	3	4	5
r2	Jsem hrdý na to být příslušníkem mé země původu.	1	2	3	4	5
r3	Jsem šťastný, že jsem příslušníkem francouzské společnosti.	1	2	3	4	5

Q33: Do jaké míry se nyní identifikujete s následujícími skupinami?

		vůbec ne	málo	středně	docela dost	hodně
r1	země původu	1	2	3	4	5
r2	etnická skupina	1	2	3	4	5
r3	Afrika	1	2	3	4	5
r4	Dom-Tom	1	2	3	4	5
r5	Francie	1	2	3	4	5
r6	náboženská skupina	1	2	3	4	5
r7	černá rasa	1	2	3	4	5
r8	celý svět	1	2	3	4	5
r9	jiná odpověď (uveďte):	1	2	3	4	5

Q15: Vyjádřete Váš souhlas či nesouhlas s následujícími tvrzeními:

		nesouhlasím		ani tak	souhlasím	
		vůbec	spíše	ani tak	spíše	zcela
r1	Cítím se být francouzskou společností dobře přijímán(a).	5	4	3	2	1
r2	Myslím si, že by měli být Francouzi migrantům více nápomocni v integraci.	1	2	3	4	5
r3	Říkám si, že by bylo snazší žít v jiné zemi než ve Francii.	1	2	3	4	5
r4	Během pobytu ve Francii jsem se již setkal s diskriminací kvůli svému etnickému původu či barvě pleti.	1	2	3	4	5
r5	Tato zkušenost s diskriminací pro mě byla velmi nepříjemná.	1	2	3	4	5
r6	Myslím si, že jsou lidi černé barvy pleti ve Francii často vystaveni diskriminaci.	1	2	3	4	5
r7	K tomu, aby migranti dosáhli stejného úspěchu jako Francouzi, musí vynaložit mnohem více úsilí.	1	2	3	4	5
r8	Zkušenosti s diskriminací mi kazí můj pobyt ve Francii.	1	2	3	4	5

Q16: Jak často jste cítil(a), že se k Vám následující skupiny lidí chovali nespravedlivě? (Zaškrtněte možnost *to se mě netýká*, jestliže jste se ve Francii nikdy nevyskytl(a) v pozici studenta či zaměstnance.)

		nikdy	zřídka kdy	někdy	často	velmi často	to se mě netýká
r1	učitelé	1	2	3	4	5	6
r2	spolužáci	1	2	3	4	5	6
r3	kolegové	1	2	3	4	5	6
r4	vedoucí, šéf	1	2	3	4	5	6
r5	zaměstnavatel při hledání práce	1	2	3	4	5	6
r6	lidé ve službách (restaurace, kluby, úřady)	1	2	3	4	5	6
r7	policie	1	2	3	4	5	6
r8	neznámí lidé na ulici	1	2	3	4	5	6
r9	někdo jiný (uveďte):	1	2	3	4	5	6

Q14: Uvedte, jak moc jsou pro Vás náročné následující situace a zkušenosti v každodenním životě ve Francii: (Zaškrtněte možnost *to se mě netýká*, jestliže jste se ve Francii nikdy nevyskytl(a) v popsané pozici.)

		obtížné			snadné		to se mě netýká
		velmi	spíše	středně	spíše	velmi	
r1	najít si přátele	1	2	3	4	5	6
r2	najít si partnera	1	2	3	4	5	6
r3	žít bez rodiny	1	2	3	4	5	6
r4	uspokojivě se zabavit ve volném čase	1	2	3	4	5	6
r5	dobře se najíst	1	2	3	4	5	6
r6	zvyknout si na životní tempo	1	2	3	4	5	6
r7	zvládat klimatické podmínky	1	2	3	4	5	6
r8	chápat vtipy a humor Francouzů	1	2	3	4	5	6
r9	vidět francouzskou společnost a kulturu z francouzské perspektivy	1	2	3	4	5	6
r10	najít si práci odpovídající Vašemu vzdělání a schopnostem	1	2	3	4	5	6
r11	být spokojený se studiem	1	2	3	4	5	6

Q17: Uvedte, jak jste před odchodem do Francie vnímal(a) bělochy: (Odhadněte odpověď, jestliže si na to nevzpomínáte.)

velmi negativně						velmi pozitivně
1	2	3	4	5	6	7

Q18: Uvedte, jak bělochy vnímáte nyní:

velmi negativně						velmi pozitivně
1	2	3	4	5	6	7

Q19: Uvedte, jak jste před odchodem do Francie vnímal(a) svou příslušnost k černé rase: (Odhadněte odpověď, jestliže si na to nevzpomínáte.)

velmi negativně						velmi pozitivně
1	2	3	4	5	6	7

Q20: Vyjádřete Váš souhlas či nesouhlas s následujícími tvrzeními:

		nesouhlasím		ani tak	souhlasím	
		vůbec	spíše	ani tak	spíše	zcela
r1	Jsem hrdý na to, že jsem černý.	1	2	3	4	5
r2	Jednota a vzájemná solidarita černochů je pro mě velmi důležitá.	1	2	3	4	5
r3	Když vidím nějakého černocha uspět, jsem hrdý.	1	2	3	4	5
r4	Když vidím, že je nějaký černoch diskriminován, cítím se, jako bych byl diskriminován já sám.	1	2	3	4	5
r5	Cítím závazek pomoci zlepšit status černochů ve francouzské společnosti.	1	2	3	4	5
r6	Myslím si, že většina bělochů překonala své rasistické postoje vůči černým.	1	2	3	4	5
r7	Někdy si říkám, že bych byl radši bílý.	1	2	3	4	5
r8	Kdybych musel bydlet se spolubydlícím, nechtěl bych, aby to byl běloch.	1	2	3	4	5
r9	Rozumím si lépe s bílými než černými.	1	2	3	4	5
r10	Více důvěřuji bělochům než černochům.	1	2	3	4	5

Q21: Jak hodnotíte rozhodnutí odejít do Francie?

velmi negativně						velmi pozitivně
1	2	3	4	5	6	7

Q24: Vyjádřete Váš souhlas či nesouhlas s následujícími tvrzeními:

		nesouhlasím		ani tak	souhlasím	
		vůbec	spíše	ani tak	spíše	zcela
r1	Dokáži dosáhnout téměř čehokoliv, co jsem si předsevzal.	1	2	3	4	5
r2	Někdy pochybuji sám o sobě, o svých schopnostech.	5	4	3	2	1
r3	Během svého pobytu ve Francii jsem navštívoval(a) psychiatra/psychologa.	5	4	3	2	1
r4	Během svého pobytu ve Francii jsem bral(a) léky na uklidnění, na spaní či antidepresiva.	5	4	3	2	1

Q23: Uvedte míru Vaší současné životní spokojenosti v každodenním životě:

velmi nespokojený						velmi spokojený
1	2	3	4	5	6	7

Q25: Jak často zažíváte:

		nikdy	zřídka kdy	někdy	často	velmi často
r1	nespavost/nadměrnou spavost	5	4	3	2	1
r2	nechutenství/nadměrnou chuť k jídlu	5	4	3	2	1
r3	somatické potíže (bolesti břicha, hlavy, atd.)	5	4	3	2	1
r4	nervozitu, úzkost	5	4	3	2	1
r5	podráždění	5	4	3	2	1
r6	smutek	5	4	3	2	1
r7	strach z neúspěchu, selhání	5	4	3	2	1
r8	nudu	5	4	3	2	1
r9	pocit nedostatku času	5	4	3	2	1
r10	opuštěnost	5	4	3	2	1
r11	konzumaci alkoholu a jiných psychoaktivních látek	5	4	3	2	1

Q22: Kde byste si přál(a) v budoucnu žít? Jaké máte plány?

(Je možné vyplnit více možností.)

1) Rád bych zůstal ve Francii.

- 2) Do pěti let bych se chtěl vrátit domů.
- 3) Kdybych neměl ve Francii závazky, vrátil bych se hned do své rodné země.
- 4) Kdybych neměl ve Francii závazky, hned bych odešel do jiné země.
- 5) Rád bych se později usadil v nějaké jiné cizí zemi.
- 6) Rád bych žil na střídačku ve Francii a své rodné zemi.
- 7) Rozhodně se chci vrátit na důchod do své rodné země.
- 8) Ještě nevím, uvidí se.
- 9) Jiná odpověď (uveďte):

Mnohokrát děkuji za vyplnění dotazníku!

Souhrnné výsledky výzkumu naleznete na těchto internetových stránkách zhruba za 3 měsíce.

Kdybyste je chtěli obdržet přímo, uveďte zde Vaši e-mailovou adresu:

Vaše připomínky, upřesnění i kritické postřehy mě zajímají! Můžete je zde vyjádřit, jestli chcete:

Na závěr bych Vás chtěla ještě požádat o přeposlání e-mailu s informacemi o výzkumu (nebo internetový odkaz: <http://gator290.hostgator.com/mrserv/private/dan/kid/kidlogn.htm>) Vašim přátelům, známým a ideálně asociacím cizinců, kteří spadají do výzkumné skupiny (Černá Afrika, Dom-Tom, i ti, kteří již nejsou ve Francii).

V případě, že přijedete do Prahy, mého rodného města, ráda Vás zde provedu! Máte-li nějaké otázky, neváhejte mě kontaktovat: sudova.h@seznam.cz.

Příloha E

Francouzská verze dotazníku

Toto je originální verze dotazníku, která se respondentům zobrazovala na internetu. Při kopírování jednotlivých stran docházelo ke zmenšení písma či změně zvýraznění u některých otázek, které měly původně stejný formát.

Le questionnaire sur la vie des migrants en France
<p>Bonjour à tous!</p> <p>Je m'appelle Hana Sudova. Je suis étudiante en psychologie de la République Tchèque et j'aimerais bien vous demander de participer à ma recherche pour ma thèse.</p> <p>Dans ma recherche, je m'intéresse aux personnes de couleur en provenance de l'Afrique subsaharienne (Afrique noire) et des Départements ou Territoires d'outre-mer (DOM-TOM), qui résident en France métropolitaine depuis un an au moins (mais n'y sont pas nés) et à ceux, aussi, qui y sont déjà partis.</p> <p>Concernant l'objectif de ma recherche, j'examine surtout les conséquences du changement culturel (des valeurs, des coutumes, de la façon de vivre etc.) sur la vie de ces deux groupes de gens d'origine différente.</p> <p>Informations pratiques sur le remplissage du questionnaire</p> <p>Cette recherche est absolument anonyme. Le remplissage du questionnaire prend environ 15 minutes. La date limite d'envoi des questionnaires sera le 21.5.2012. Les résultats globaux seront publiés sur ce site internet dans 3 mois environs.</p> <p>Merci de vouloir participer à cette recherche! Continuez à lire des instructions.</p> <p style="text-align: center;"><input type="button" value="suivant"/></p> <p style="text-align: right;">sudova.h@seznam.cz</p>

Les instructions pour le remplissage du questionnaire

Concernant la terminologie utilisée dans le questionnaire, la notion **culture** (ex. la culture française) signifie dans notre contexte une manière de penser et un comportement typique pour une certaine société. Cela englobe les valeurs principales (telles que l'individualisme, la solidarité, le respect des anciens etc.), les coutumes, la religion etc.

Pour mieux distinguer la France métropolitaine et les DOM-TOM, on utilisera dans le questionnaire les termes **France** pour la France métropolitaine et pays d'origine pour les DOM-TOM (ou l'Afrique), bien que les gens des DOM-TOM soient de nationalité française.

Ne réfléchissez pas longtemps à vos réponses. Répondez spontanément. Il n'y a pas de bonne ou mauvaise réponse. Parfois, aucune des réponses offertes n'exprime complètement votre opinion. Dans ce cas, essayez de trouver au moins la réponse la plus proche de votre opinion.

Commencer à remplir le questionnaire

— další strana —

Ici, indiquez s'il vous plaît des informations générales vous concernant:

La date de votre naissance (le mois et l'année, ex. 01 1990):

Sexe:

- masculin
 féminin

Plus haut niveau de scolarité ou d'éducation atteint:

- aucun
 primaire
 secondaire
 universitaire

La profession (plusieurs réponses possibles):

- employé(e) - indiquez la profession actuelle:
- élève/étudiant(e)
- sans profession
- autre (veuillez préciser):

Êtes-vous marié(e)?

- oui
 non

Avez-vous d'enfant(s)?

- oui
 non

— další strana —

Pays d'origine

(où vous êtes né et où vous avez grandi; vous pouvez indiquer plusieurs pays):

Avez vous la nationalité française?

- oui
 non

La date de votre installation en France (le mois et l'année, ex. 01 1990):

Êtes-vous toujours installés en France métropolitaine?

- Oui, je réside toujours en France.
 Non, j'ai déjà fini mon séjour à long terms en France.

— další strana —

Dans la liste qui suit, dans quels groupes avez-vous le plus d'amis? De qui vous vous sentez le plus proche? (Indiquez sur une échelle le niveau de proximité.)

	pas du tout	peu	moyennement	assez	beaucoup
compatriotes (originaire de votre pays d'origine)	☐	☐	☐	☐	☐
Africains en général	☐	☐	☐	☐	☐
les gens des DOM-TOM en général	☐	☐	☐	☐	☐
Français	☐	☐	☐	☐	☐
autres nations	☐	☐	☐	☐	☐

— další strana —

Comment noteriez-vous les Français vivant en France métropolitaine?

antipathique						sympathique
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

— další strana —

Comment noteriez-vous la qualité du contact avec vos compatriotes?

	pas du tout aimable						très aimable
qui résident en France	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
qui résident dans votre pays d'origine	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

— další strana —

Dans quelle mesure est-ce que les migrants qui s'installent en France à long terme devraient d'après vous:

	pas du tout	peu	moyennement	assez	beaucoup
conserver leur culture d'origine (ses valeurs, ses coutumes, ses normes etc.)?	☐	☐	☐	☐	☐
s'adapter à la culture française (à ses valeurs, ses coutumes, ses normes etc.)?	☐	☐	☐	☐	☐

— další strana —

Indiquez votre accord ou désaccord avec les propositions suivantes:

	pas du tout d'accord	plutôt pas d'accord	ni d'accord ni pas d'accord	plutôt d'accord	tout à fait d'accord
Il est important pour moi d'être en contact régulier avec une association regroupant mes compatriotes.	☐	☐	☐	☐	☐
J'ai conservé beaucoup de valeurs de ma culture d'origine.	☐	☐	☐	☐	☐
Entre compatriotes, en France, je préfère parler ma langue maternelle.	☐	☐	☐	☐	☐
Je m'intéresse à l'histoire, aux coutumes et traditions culturelles françaises.	☐	☐	☐	☐	☐
J'ai adopté beaucoup de valeurs de la culture française.	☐	☐	☐	☐	☐

— další strana —

Comment noteriez-vous votre perception envers votre pays:

(Estimez la réponse, si vous ne vous en souvenez plus.)

	très mauvaise						excellente
avant votre départ en France	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
en ce moment là	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

— další strana —

Trouvez-vous la culture française (valeurs, habitudes, mentalité des gens etc.) différente de celle de votre pays d'origine?

pas du tout différente						très différente
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

— další strana —

À quel niveau vous vous identifiez avant de venir en France pour les groupes suivants?

(Estimez la réponse, si vous ne vous en souvenez plus.)

	pas du tout	peu	moyennement	assez	beaucoup
votre pays d'origine	☐	☐	☐	☐	☐
le groupe ethnique (quand il y en a plusieurs dans votre pays d'origine ou dans la région)	☐	☐	☐	☐	☐
l'Afrique en général	☐	☐	☐	☐	☐
DOM-TOM en général	☐	☐	☐	☐	☐
la France	☐	☐	☐	☐	☐
le groupe religieux	☐	☐	☐	☐	☐
la race	☐	☐	☐	☐	☐
le monde entier	☐	☐	☐	☐	☐
autre (veuillez préciser) : <input type="text"/>	☐	☐	☐	☐	☐

— další strana —

Pour vous, qu'est-ce qui crée le sentiment d'être chez soi (l'endroit où on se sent bien, heureux de vivre)? Quelles conditions doivent être remplies pour se sentir chez soi?

— další strana —

D'après vous, combien de vrais chez-soi (l'endroit où on se sent bien, heureux de vivre) peut-on avoir?

- Je pense, qu'on ne peut avoir qu'un seul chez soi.
- Je pense, qu'on peut avoir plusieurs vrais chez-soi.

— další strana —

Pendant le séjour dans un pays étranger un changement de vos valeurs, coutumes, préférences dans la vie etc. peut se produire. Plus précisément, vous conservez certaines valeurs et traditions de votre culture d'origine, avec lesquelles vous vous identifiez fortement, tandis que vous abandonnez certaines autres valeurs. En même temps, vous acceptez de nouvelles valeurs liées à votre pays d'accueil (même si vous en refusez certaines autres) ; chacun pouvant vivre différemment ce changement culturel.

Maintenant, on vous posera quelques questions ouvertes pour pouvoir comprendre cette problématique plus profondément. Essayez d'y répondre. S'il n'y a rien qui vous vient à l'esprit, ne vous forcez pas à répondre à tout prix.

— další strana —

Quand vous réfléchissez sur votre vie en France,

y-a-t-il des choses que vous avez adoptées et dont vous ne pourriez plus vous passer facilement?

y-a-t-il des choses que vous trouvez désagréables et que vous n'avez pas adoptées?

— další strana —

Vivre dans un environnement très différent de celui de sa société d'origine peut conduire à une opposition entre les valeurs culturelles du pays d'origine et du pays d'accueil.

Est-ce que vous ressentez une gêne:**en France,**

quand vos valeurs et coutumes originelles s'opposent à celles de la France? À quel point cela est difficile pour vous? Qu'est-ce que vous aide à surmonter cette opposition? Décrivez-le, s'il vous plaît:

quand vous revenez dans votre pays d'origine

après avoir été influencé par les valeurs et coutumes de la France? À quel point cela est difficile pour vous (ou bien pourra l'être plus tard)? Comment arrivez-vous à trouver un équilibre? Décrivez-le, s'il vous plaît:

— další strana —

Indiquez votre accord ou désaccord avec les propositions suivantes:

	pas du tout d'accord	plutôt pas d'accord	ni d'accord ni pas d'accord	plutôt d'accord	tout à fait d'accord
J'ai passé beaucoup de temps à réfléchir sur les conséquences de mes origines sur ma vie et sur mes relations avec des personnes d'origines culturelles différentes.	☐	☐	☐	☐	☐
Je suis fière d'être un(e) descendant(e) de mon pays d'origine.	☐	☐	☐	☐	☐
Je suis heureux/heureuse d'appartenir à la société française.	☐	☐	☐	☐	☐

— další strana —

À quel niveau vous vous identifiez maintenant pour les groupes suivants?

	pas du tout	peu	moyennement	assez	beaucoup
votre pays d'origine	☐	☐	☐	☐	☐
le groupe ethnique (quand il y en a plusieurs dans votre pays d'origine ou dans la région)	☐	☐	☐	☐	☐
l'Afrique en général	☐	☐	☐	☐	☐
DOM-TOM en général	☐	☐	☐	☐	☐
la France	☐	☐	☐	☐	☐
le groupe religieux	☐	☐	☐	☐	☐
la race	☐	☐	☐	☐	☐
le monde entier	☐	☐	☐	☐	☐
autre (veuillez préciser) :	☐	☐	☐	☐	☐

— další strana —

Indiquez votre accord ou désaccord avec les propositions suivantes:

	pas du tout d'accord	plutôt pas d'accord	ni d'accord ni pas d'accord	plutôt d'accord	tout à fait d'accord
Je me sens bien accueilli(e) par la société française.	☐	☐	☐	☐	☐
Je pense, que les Français devraient un peu plus aider les migrants à s'intégrer.	☐	☐	☐	☐	☐
Je me dis, que vivre dans un autre pays étranger serait plus facile qu'en France.	☐	☐	☐	☐	☐
Pendant mon séjour en France, j'ai souffert des discriminations en raison de mes origines ethniques ou de ma couleur de peau.	☐	☐	☐	☐	☐
Cette expérience de discrimination a été très désagréable pour moi.	☐	☐	☐	☐	☐
Je pense, que les personnes de couleur sont souvent exposées aux discriminations en France.	☐	☐	☐	☐	☐
Pour réussir, la majorité des migrants doit faire un beaucoup plus d'efforts que les Français.	☐	☐	☐	☐	☐
Les comportements discriminatoires me gâchent la vie en France.	☐	☐	☐	☐	☐

— další strana —

— další strana —

Indiquez votre accord ou désaccord avec les propositions suivantes:

	pas du tout d'accord	plutôt pas d'accord	ni d'accord ni pas d'accord	plutôt d'accord	tout à fait d'accord
Je pense pouvoir réaliser presque tous les projets que je me suis fixé.	☐	☐	☐	☐	☐
Je doute parfois de moi-même, de mes capacités.	☐	☐	☐	☐	☐

Pendant mon séjour en France, j'ai fréquenté un(e) psychiatre/psychologue.	☐	☐	☐	☐	☐
Pendant mon séjour en France, j'ai pris des calmants, antidépresseurs ou somnifères.	☐	☐	☐	☐	☐

— další strana —

Indiquez le niveau de satisfaction dans votre vie quotidienne actuelle:

très mécontent(e)						très content(e)
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

— další strana —

À quelle fréquence, est-ce que vous éprouvez:

	jamais	rarement	de temps en temps	souvent	très souvent
de l'insomnie/ une tendance irrésistible au sommeil	☐	☐	☐	☐	☐
un manque d'appétit/ manger trop	☐	☐	☐	☐	☐
des troubles somatiques (tels que le mal à la tête, embarras gastrique etc.)	☐	☐	☐	☐	☐
de l'inquiétude, de l'angoisse	☐	☐	☐	☐	☐
de l'irritation	☐	☐	☐	☐	☐
de la tristesse	☐	☐	☐	☐	☐
la peur de l'échec	☐	☐	☐	☐	☐
de l'ennui	☐	☐	☐	☐	☐
le sentiment de manque de temps	☐	☐	☐	☐	☐
de la solitude	☐	☐	☐	☐	☐
la consommation de l'alcool ou d'autres substances psychoactives	☐	☐	☐	☐	☐

— další strana —

Où est-ce que vous voudriez vivre plus tard? Quels sont vos projets? (plusieurs réponses possibles)

- J'aimerais bien rester en France.
- Dans 5 ans j'aimerais retourner dans mon pays d'origine.
- Si je n'avais pas d'obligation en France, je reviendrais tout de suite dans mon pays d'origine.
- Si je n'avais pas d'obligation en France, j'irais tout de suite dans un autre pays.
- J'aimerais bien m'installer dans un autre pays étranger plus tard.
- J'aimerais bien vivre tour à tour en France et dans mon pays d'origine.
- Pour la retraite je veux absolument retourner dans mon pays d'origine.
- Je ne sais pas encore, on verra plus tard.
- autre (veuillez préciser) :

— další strana —

Merci beaucoup d'avoir rempli ce questionnaire!

Les résultats globaux de cette recherche seront publiés sur ce site internet dans 3 mois environ. Si vous souhaitez les recevoir directement, donnez-moi votre adresse e-mail:

Vos remarques, précisions ainsi que des critiques sur le questionnaire ou la recherche m'intéressent! Vous pouvez les exprimer ici, si vous voulez:

Cliquez "suivant" pour finir le questionnaire

— další strana —

Le questionnaire sur la vie des migrants en France	0%	100%
<p>Pour conclure, j'aimerais encore vous demander de bien vouloir transmettre mon courriel avec des informations sur la recherche (ou l'adresse du site internet: http://gator290.hostgator.com/~mrserv/private/dan/kid/kidlogn.htm) à vos amis, connaissances et idéalement aux associations des étrangers, qui appartient aux groupes des migrants concernés (L'Afrique noir, les DOM - TOM, même s'ils ne sont plus en France métropolitaine).</p> <p>Au cas où viendrez à Prague, ma ville natale, je serais ravie de vous servir de guide touristique pour vous remercier de votre aide! Si vous avez des questions à me poser, n'hésitez pas à me contacter: sudova.h@seznam.cz</p>		
		
sudova.h@seznam.cz		

Seznam literatury

- Allport, G. W. (2004). *O povaze předsudků*. Praha: Prostor.
- Arends-Tóth, J., & van de Vijver, F. J. R. (2006). Assessment of psychological acculturation. In J. W. Berry & D. L. Sam (Eds.), *The cambridge handbook of acculturation psychology* (pp. 142–160). New York: Cambridge University Press.
- Báčová, V. (1997). Primordiální versus inštrumentálny základ etnickej a národnej identity. *Československá psychologie*, 41(4), 303–313.
- Báčová, V. (2003a). Etnická identita. In I. Čermák, P. Macek, & M. Hřebíčková (Eds.), *Agrese, identita, osobnost* (pp. 231–248). Brno: Scan.
- Báčová, V. (2003b). Osobná identita – konštrukcie – text hľadanie významu. In I. Čermák, P. Macek, & M. Hřebíčková (Eds.), *Agrese, identita, osobnost* (pp. 201–214). Brno: Scan.
- Báčová, V. (2008). Identita v sociální psychologii. In J. Výrost & I. Slaměník (Eds.), *Sociální psychologie* (pp. 109–126). Praha: Grada.
- Barša, P. (1999). *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptations. *Applied Psychology: An International Review*, 46(1), 5–68.
- Berry, J. W. (2006a). Contexts of acculturation. In J. W. Berry & D. L. Sam (Eds.), *The cambridge handbook of acculturation psychology* (pp. 27–42). New York: Cambridge University Press.
- Berry, J. W. (2006b). Stress perspectives on acculturation. In J. W. Berry & D. L. Sam (Eds.), *The cambridge handbook of acculturation psychology* (pp. 43–57). New York: Cambridge University Press.
- Berry, J. W., Phinney, J. S., Sam, D. L., & Vedder, P. (2006). *Immigrant youth in cultural transition* (2nd ed.). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Berry, J. W., Poortinga, Y., Segall, M. H., & Dasen, P. R. (2002). *Cross-cultural psychology: Research and applications* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Bon, G. L. (1898). *Psychologické zákony vývoje národů*. Praha: Rozhledy.
- Brubaker, R., & Cooper, F. (2000). Beyond "identity". *Theory & Society*, 29(1), 1–47.
Retrieved from <http://search.ebscohost.com>

- Camilleri, C., & Malewska-Peyre, H. (1997). Socialization and identity strategies. In J. W. Berry, P. R. Dasen, & T. S. Saraswathi (Eds.), *Handbook of cross-cultural psychology, vol. 2: Basic processes and human development* (2nd ed., pp. 41–67). Boston: Allyn and Bacon.
- Carter, R. T., & Reynolds, A. L. (2011). Race-related stress, racial identity status attitudes, and emotional reactions of black americans. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology, 17*(2), 156–162. doi: 10.1037/a0023358
- Charmaraman, L., & Grossman, J. M. (2010). Importance of race and ethnicity: An exploration of asian, black, latino, and multiracial adolescent identity. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology, 16*(2), 144–151. doi: 10.1037/a0018668
- Church, A. T. (1982). Sojourner adjustment. *Psychological Bulletin, 91*(3), 540–572. doi: 10.1037/0033-2909.91.3.540
- Cole, E. R., & Arriola, K. R. J. (2007). Black students on white campuses: Toward a two-dimensional model of black acculturation. *Journal of Black Psychology, 33*(4), 379–403. doi: 10.1177/0095798407307046
- Comer, J. P. (1972). White racism: Its root, form, and function. In R. L. Jones (Ed.), *Black psychology* (pp. 311–317). New York: Harper & Row.
- Cooley, C. H. (1956). *Human nature and the social order*. New York: Free Press.
- Cross, W. E. (1978). The Thomas and Cross models of psychological nigrescence. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology, 5*(1), 13–31. doi: 10.1177/009579847800500102
- Cushner, K., & Karim, A. (2004). Study abroad at the university level. In D. Landis, J. M. Bennett, & B. M. J. (Eds.), *Handbook of intercultural training* (pp. 289–308). London: SAGE Publications.
- Erikson, E. H. (2002). *Dětství a společnost*. Praha: Argo.
- Ezembé, F. (2009). *L'enfant africain et ses univers*. Paris: Éditions Karthala.
- Fanon, F. (2011). *Černá kůže, bílé masky*. Praha: tranzit.cz.
- Fearon, J. D. (1999). What is identity (as we now use the word)? Retrieved from <http://www.stanford.edu/~jfearon/papers/iden1v2.pdf>
- Fernando, S. (2010). Rassismus als institutioneller Prozess. In T. Hegemann & R. Salman (Eds.), *Handbuch transkulturelle Psychiatrie* (pp. 69–78). Bonn: Psychiatrie-Verlag.
- Giusti, A. (2005). *Mais pourquoi ne retournent-ils pas chez eux?* Paris: Éditions Le pommier.
- Hall, E. T. (1989). *Beyond culture*. New York: Anchor Books.
- Hall, S. P., & Carter, R. P. (2006). The relationship between racial identity, ethnic identity, and perceptions of racial discrimination in an afro-caribbean descent sample. *Journal of Black Psychology, 32*(2), 155–175. doi: 10.1177/0095798406287071
- Hartl, P., & Hartlová, H. (2010). *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál.
- Helms, J. E. (1995). An update of helm's white and people of color racial identity models. In J. G. Ponterotto, J. M. Casas, L. A. Suzuki, & C. M. Alexander (Eds.), *Handbook of multicultural counselling* (pp. 181–198). California: Sage Publications.

- Hendl, J. (2009). *Přehled statistických metod: analýza a metaanalýza dat*. Praha: Portál.
- Hofstede, G., & Hofstede, G. J. (2006). *Kultury a organizace: Software lidské mysli*. Praha: Linde.
- INSEE. (2008). *Résultats du recensement de la population - 2008*. Institut National de la Statistique et des Études Économiques. Retrieved from <http://www.recensement.insee.fr/home.action>
- Jones, R. L. (1972). *Black psychology*. New York: Harper & Row.
- Kastoryano, R., & Escafré-Dublet, A. (2010). *Tolerance and cultural diversity discourses in france* (ACCEPT-PLURALISM ed.; Tech. Rep.). Robert Schuman Centre for Advanced Studies, European University Institute. Retrieved from <http://hdl.handle.net/1814/19787>
- Kolman, L. (2001). *Komunikace mezi kulturami: Psychologie interkulturních rozdílů*. Praha: Credit.
- Lamont, M. (2003). Who counts as "them?": Racism and virtue in the united states and france. *Contexts*, 2(4), 36–41. Retrieved from <http://ctx.sagepub.com/content/2/4/36> doi: 10.1525/ctx.2003.2.4.36
- Layes, G. (2005). Kulturdimensionen. In A. Thomas, E. U. Kinast, & S. Schroll-Machl (Eds.), *Handbuch interkulturelle Kommunikation und Kooperation: Band 1 Grundlagen und Praxisfelder* (pp. 60–73). Göttingen: Hubert & Co.
- Le débat sur l'identité nationale ouvert sur le net et dans les préfectures. (2009, 11). *Le Monde*. Retrieved from http://www.lemonde.fr/politique/article/2009/11/02/le-debat-sur-l-identite-nationale-ouvert-sur-le-net-et-dans-les-prefectures_1261445_823448.html
- Liebkind, K. (2006). Ethnic identity and acculturation. In J. W. Berry & D. L. Sam (Eds.), *The cambridge handbook of acculturation psychology* (pp. 78–96). New York: Cambridge University Press.
- Linhart, J., Vodáková, A., & Petrusek, M. (Eds.). (1996). *Velký sociologický slovník I*. Praha: Karolinum.
- Lott, B. (2010). *Multiculturalism and diversity: A social psychological perspective*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Lustig, M. W., & Koester, J. (2003). *Intercultural competence: Interpersonal communication across cultures* (4th ed.). Boston: Allyn and Bacon.
- Markus, H., & Kitayama, S. (1991). Culture and the self: Implications for cognition, emotion and motivation. *Psychological Review*, 98(2), 224–253. Retrieved from <http://www.biu.ac.il/PS/docs/diesendruck/2.pdf> doi: 10.1037/0033-295X.98.2.224
- Marlinová, O. (1998). Psychologické problémy mezikulturní adaptace: Reflexe vlastní zkušenosti. In I. Gillernová & V. Mertin (Eds.), *Psychologické problémy člověka v měnícím se světě* (pp. 107–115). Praha: Karolinum.
- Matsumoto, D. (1996). *Culture and psychology*. California: Brooks.

- Mayer, C., Boness, C., & Thomas, A. (2003). *Beruflich in Kenia und Tansania*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Mayr, S., & Thomas, A. (2009). *Beruflich in Frankreich*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Mead, G. H. (1997). *Mind, self and society: from the standpoint of a social behaviorist*. Chicago: University of Chicago Press.
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.
- Morgensternová, M., & Šulová, L. (2007). *Interkulturní psychologie: Rozvoj interkulturní senzitivity*. Praha: Karolinum.
- Oberg, K. (1960). Cultural shock: Adjustment to new cultural environments. *Practical Anthropology*, 7, 177–182. Retrieved from http://www.agem-ethnomedizin.de/download/cu29_2-3_2006_S_142-146_Repr_Oberg.pdf?c309bd31734c35b99e5db589267fd36c=0115d0
- Oppenheimer, D. B. (2008). Why france needs to collect data on racial identity - in a french way. *Hastings International and Comparative Law Review*, 31(2), 735–752. Retrieved from <http://www.uccnrs.ucsb.edu/publications/why-france-needs-collect-data-racial-identity-french-way>
- Šípek, J. (2001). *Úvod do geopsychologie: svět a putování po něm v kontextu současné doby*. Praha: ISV nakladatelství.
- Šípek, J. (2007). Poznatky o cizích kulturách a vnímání domova. In M. Morgensternová & L. Šulová (Eds.), *Interkulturní psychologie: Rozvoj interkulturní senzitivity* (pp. 49–51). Praha: Karolinum.
- Phinney, J. S. (1990). Ethnic identity in adolescents and adults: Review of research. *Psychological Bulletin*, 108(3), 499–514. doi: 10.1037/0033-2909.108.3.499
- Phinney, J. S., Berry, J. W., Vedder, P., & Liebkind, K. (2006). The acculturation experience: Attitudes, identities and behaviors of immigrant youth. In J. W. Berry, J. S. Phinney, D. L. Sam, & P. Vedder (Eds.), *Immigrant youth in cultural transition* (2nd ed., pp. 71–116). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Phinney, J. S., & Ong, A. D. (2007). Conceptualization and measurement of ethnic identity: Current status and future directions. *Journal of Counseling Psychology*, 54(3), 271–281. doi: 10.1037/0022-0167.54.3.271
- Pierre, M. R., & Mahalik, J. R. (2005). Examining african self-consciousness and black racial identity as predictors of black men's psychological well-being. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 11(1), 28–40. doi: 10.1037/1099-9809.11.1.28
- Poussaint, A. F., & Atkinson, C. (1972). Black youth and motivation. In R. L. Jones (Ed.), *Black psychology* (pp. 113–123). New York: Harper & Row.
- Průcha, J. (2007). *Interkulturní psychologie*. Praha: Portál.
- Proshansky, H., & Newton, P. (1973). Color: The nature and meaning of negro self-identity. In P. Watson (Ed.), *Psychology and race* (pp. 176–212). Middlesex: Penguin Education.

- Richardson, T. Q., Bethea, A. R., Hayling, C. C., & C., W.-T. (2010). African and afro-caribbean american identity development. In J. G. Ponterotto, J. M. Casas, L. A. Suzuki, & C. M. Alexander (Eds.), *Handbook of multicultural counselling* (3rd ed., pp. 227–239). California: Sage Publications.
- Sam, D., Vedder, P., Ward, C., & Horenczyk, G. (2006). The acculturation experience: Attitudes, identities and behaviors of immigrant youth. In J. W. Berry, J. S. Phinney, D. L. Sam, & P. Vedder (Eds.), *Immigrant youth in cultural transition* (2nd ed., pp. 117–141). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Sanford, N. (1973). The roots of prejudice: Emotional dynamics. In P. Watson (Ed.), *Psychology and race* (pp. 57–75). Middlesex: Penguin Education.
- Seaton, E. K. (2009). Perceived racial discrimination and racial identity profiles among african american adolescents. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology, 15*(2), 137–144. doi: 10.1037/a0015506
- Smith, P. B., & Bond, M. H. (1998). *Social psychology across cultures*. London: Prentice Hall Europe.
- Soukup, V. (2000). *Přehled antropologických teorií kultury*. Praha: Portál.
- Survey on the impact of origins: life histories of immigrants, immigrants' descendants and native french people*. (2005). Retrieved from http://www.ined.fr/en/current_researchs/research_projects/majors_projects/bdd/projet/P0835/
- Tajfel, H. (1981). *Human groups and social categories: Studies in social psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thomas, A. (2005). Kultur und Kulturstandards. In A. Thomas, E. U. Kinast, & S. Schroll-Machl (Eds.), *Handbuch interkulturelle Kommunikation und Kooperation: Band 1 Grundlagen und Praxisfelder* (pp. 19–31). Göttingen: Hubert & Co.
- Toldson, I. A. (2008). Counseling persons of black african ancestry. In P. B. Pedersen, J. G. Draguns, W. J. Lonner, & J. E. Trimble (Eds.), *Counselling across cultures* (6th ed., pp. 161–179). California: Sage Publications.
- Tomalová, E. (2006). *Francie a její koloniální dědictví - případ zámořských území. aspekty autonomie a (ne)závislosti*. (Rozvoj české společnosti v EU: výzvy a rizika ed.; Tech. Rep.). Pražské sociálně vědní studie, Teritoriální řada TER-034. Retrieved from http://publication.fsv.cuni.cz/attachments/96_034_Tomalova.pdf
- Triandis, H. (1973). Interpersonal attitudes and behaviour in race relations. In P. Watson (Ed.), *Psychology and race* (pp. 241–255). Middlesex: Penguin Education.
- Utlar, A. (2005). *Zusammenhänge zwischen dem Fremdbild seitens der Aufnahmegesellschaft und den Akkulturationsorientierungen bei Migranten (nepublikovaná diplomová práce)*. Regensburg.
- Vedder, P., Sam, D. L., van de Vijver, F. J. R., & Phinney, J. S. (2006). The acculturation experience: Attitudes, identities and behaviors of immigrant youth. In J. W. Berry, J. S. Phinney, D. L. Sam, & P. Vedder (Eds.), *Immigrant youth in cultural transition*

- (2nd ed., pp. 185–209). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Vedder, P., van de Vijver, F. J. R., & Liebkind, K. (2006). The acculturation experience: Attitudes, identities and behaviors of immigrant youth. In J. W. Berry, J. S. Phinney, D. L. Sam, & P. Vedder (Eds.), *Immigrant youth in cultural transition* (2nd ed., pp. 143–165). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Ward, C., Bochner, S., & Furnham, A. (2001). *The psychology of culture shock* (2nd ed.). London: Routledge.
- Watson, P. (1973). *Psychology and race*. Middlesex: Penguin Education.
- Welsch, W. (1997). *Transkulturalität. Die veränderte Verfassung heutiger Kulturen*. Retrieved from http://www.via-regia.org/bibliothek/pdf/heft20/welsch_transkulti.pdf
- Wikipedia. (2012a). *French colonial empire*. Wikipedia, The Free Encyclopedia (25.6. 2012). Retrieved from http://en.wikipedia.org/wiki/French_colonial_empire
- Wikipedia. (2012b). *Overseas departments and territories of france*. Wikipedia, The Free Encyclopedia. Retrieved from http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Overseas_departments_and_territories_of_France&oldid=493571532
- Yoon, E. (2011). Measuring ethnic identity in the ethnic identity scale and the multigroup ethnic identity measure-revised. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 17(2), 144–155. doi: 10.1037/a0023361
- Özbek, T. (2006). Autonomieentwicklung und Identität im transkulturellen Alltag. In E. Wohlfahrt & M. Zaumseil (Eds.), *Transkulturelle Psychiatrie – Interkulturelle Psychotherapie: Interdisziplinäre Theorie und Praxis* (pp. 95–109). Heidelberg: Springer Medizin Verlag.

Rejstřík autorů

- Allport, G. W., 48, 219
Arends-Tóth, J., 27, 219
Arriola, K. R. J., 119, 220
Atkinson, C., 53, 222
- Báčová, V., 15–17, 22, 23, 219
Barša, P., 63, 219
Berry, J. W., 19, 20, 25–32, 112, 122, 123, 159, 219, 222
Bethea, A. R., 51, 223
Bochner, S., 30, 224
Bon, G. L., 219
Bond, M. H., 48, 49, 223
Boness, C., 41, 222
Brubaker, R., 16, 219
- C., W.-T., 51, 223
Camilleri, C., 15–17, 21, 27, 65, 220
Carter, R. P., 54, 220
Carter, R. T., 53, 54, 124, 154, 160, 220
Charmaraman, L., 51, 220
Church, A. T., 31, 220
Cole, E. R., 119, 220
Comer, J. P., 50, 53, 220
Cooley, C. H., 52, 220
Cooper, F., 16, 219
Cross, W. E., 54, 124, 160, 220
Cushner, K., 26, 220
- Dasen, P. R., 19, 219
- Erikson, E. H., 17, 220
Escafré-Dublet, A., 57, 59, 60, 62, 221
Ezembé, F., 41, 43, 53, 54, 60, 61, 156, 220
- Fanon, F., 55, 220
Fearon, J. D., 16, 220
Fernando, S., 49, 51, 220
Furnham, A., 30, 224
- Giusti, A., 63, 220
Grossman, J. M., 51, 220
- Hall, E. T., 44, 220
Hall, S. P., 54, 220
Hartl, P., 15, 220
Hartlová, H., 15, 220
Hayling, C. C., 51, 223
Helms, J. E., 220
Hendl, J., 134, 221
Hofstede, G., 18, 31, 35–43, 45, 156, 221
Hofstede, G. J., 18, 31, 35–43, 45, 156, 221
Horenczyk, G., 25, 223
- INSEE, 60, 61, 221
- Jones, R. L., 52, 221
- Karim, A., 26, 220
Kastoryano, R., 57, 59, 60, 62, 221
Kitayama, S., 43, 156, 221
Koester, J., 22, 35, 48, 49, 221
Kolman, L., 36, 50, 221
- Lamont, M., 63, 221
Layes, G., 37–40, 221
Liebkind, K., 19, 25, 27–29, 32, 123, 124, 160, 221, 222, 224
Linhart, J., 18, 221
Lott, B., 50, 53, 221

- Lustig, M. W., 22, 35, 48, 49, 221
- Mahalik, J. R., 53, 54, 222
- Malewska-Peyre, H., 15–17, 21, 27, 65, 220
- Markus, H., 43, 156, 221
- Marlinová, O., 24, 221
- Matsumoto, D., 44, 221
- Mayer, C., 41, 222
- Mayr, S., 38–42, 222
- Mead, G. H., 52, 222
- Miovský, M., 69, 222
- Morgensternová, M., 19, 26, 222
- Newton, P., 52, 53, 222
- Oberg, K., 222
- Ong, A. D., 20, 21, 158, 222
- Oppenheimer, D. B., 60, 222
- Šípek, J., 24, 222
- Petrusek, M., 18, 221
- Phinney, J. S., 19–21, 28, 29, 32, 123, 153, 158, 159, 219, 222, 223
- Pierre, M. R., 53, 54, 222
- Poortinga, Y., 19, 219
- Poussaint, A. F., 53, 222
- Průcha, J., 17, 18, 22, 37, 222
- Proshansky, H., 52, 53, 222
- Reynolds, A. L., 53, 54, 124, 154, 160, 220
- Richardson, T. Q., 51, 52, 159, 223
- Sam, D., 25, 30, 122, 223
- Sam, D. L., 28, 31, 219, 223
- Sanford, N., 49, 223
- Seaton, E. K., 54, 124, 154, 160, 223
- Segall, M. H., 19, 219
- Smith, P. B., 48, 49, 223
- Soukup, V., 19, 223
- Tajfel, H., 16, 48, 223
- Thomas, A., 18, 36–42, 222, 223
- Toldson, I. A., 51, 53, 223
- Tomalová, E., 58, 72, 223
- Triandis, H., 48, 223
- Šulová, L., 19, 26, 222
- Utler, A., 118, 223
- van de Vijver, F. J. R., 25, 27, 29, 32, 124, 160, 219, 223, 224
- Vedder, P., 19, 25, 28, 29, 31, 32, 124, 160, 219, 222–224
- Vodáková, A., 18, 221
- Ward, C., 25, 30–33, 223, 224
- Watson, P., 52, 224
- Welsch, W., 17, 224
- Wikipedia, 58, 61, 224
- Yoon, E., 51, 224
- Özbek, T., 21, 65, 224

Obsah přiloženého DVD

sudova_dipl.pdf - text diplomové práce

nahravky_rozhovoru - adresář s nahrávkami rozhovorů kvalitativního výzkumu